

İSPAN ƏDƏBİYYATI ANTOLOGİYASI

U16(4)
f. 83

246953

İSPAN ƏDƏBİYYATI ANTOLOGİYASI

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

“ŞƏRQ-QƏRB”

BAKİ

2007

ISBN 978-9952-34-138-6

860.8-de22

İspan ədəbiyyatı – Antologiya

İspan ədəbiyyatı antologiyası

Bakı, "Şərq-Qərb", 2007, 384 səh.

Bu kitaba XVI-XX əsrlər İspan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən Migel de Servantes Saavedra, Lope de Vega, Xuan Valera, Pedro Antonio de Alarcon, Emiliya Pardo Bazan, Leopoldo Alas (Klarin), Armando Palasio Baldes, Xoakin Disenta İ' Benedikto, Ramon Peres de Ayala, Federiko Qarsia Lorka, Sesar Muniyos Arkonada, Kamilo Xose Sela, Migel Delibes, Anna Mariya Matute, Xuan Qoytisolo, Xuan Marse və başqalarının əsərləri daxil edilmişdir.

© "Şərq-Qərb", 2007

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

İLHAM ƏLİYEVİN

"Azərbaycan dilində latın qrafikası

ilə kütləvi nəşrlərin həyata

keçirilməsi haqqında"

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı

ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına

hədiyyə edilir

ÖN SÖZ

Bu və ya digər xalqın, xüsusilə son dərəcə zəngin ənənələrə malik, bütün tarixi boyu bir üzü Qərbə, digəri Şərqə baxan ispan ədəbi fikrinin antologiyasını tərtib etmək çox çətin məsələdir. Ona görə ki, ideal ədəbi antologiya həm forma, həm də məzmun baxımından zirvə bədii nümunələrə ibarət olmalıdır. Antologiya seçim əsasında tərtib olunan topludur. Məlum olduğu kimi, zövq fərdi kateqoriyadır: mənim dahiyənə hesab etdiyim bir əsəri digər oxucu zəif sayı bilər. Daim oxucu sınağı ilə üz-üzə dayanmalı olan ədəbi əsərin özünə olan münasibət də zaman keçdikcə dəyişir; vaxtilə görkəmli ədəbi hadisə hesab olunan bir sıra bədii nümunələr tərəvətlərini itirir və əksinə, yarandığı dövrdə oxucu kütləsi və hətta yaradıcı sənətkar tərəfindən lazımcına dəyərləndirilməyən bədii nümunə əlverişli şəraitdə yeni-yeni imkanlarını üzə çıxarır.

Bir anlığa fərz edək ki, obyektiv meyarlar əsasında seçim həyata keçirilmiş və həqiqətən, yalnız zirvə nümunələrə antologiya tərtib olunmuşdur. Bu halda da antologiyada çatışmazlıqlar hiss olunacaq. Ən azı ona görə ki, zirvə nümunələr boş yerdə meydana gəlmirlər: dünya və milli ədəbiyyatın ənənələri, yazıcının özünün bütün yaradıcılığı, müasir ədəbi proses bu nümunənin təməlini təşkil edirlər və bu amillərdən kənarda dahiyənə əsər özünün bütün zənginliyini ortaya qoya bilməz.

Antologiyaya ön söz yazmaq daha çətin məsələdir. Birincisi, ona görə ki, tərtibçidən daha çox təbii olaraq heç bir sistemdən çıxış etməyən tərçüməçilərin erkəyün zövqünün və seçiminin məhsulu olan bu topluda təəssüf olsun ki, təkcə ispan ədəbiyyatının deyil, dünya bədii fikrinin fəxri hesab olunan Xuan de la Kruz, Qonqora Kalderon kimi klassiklərin yaradıcılıqları təmsil olunmamışdır. İkincisi, ideal antologiyaların ideal ön sözü ləbəli şəkildə ispan ədəbiyyatının ətraflı tarixinə çevrilə bilər. Yeri gəlmişkən, bu təhlükəni mən özümdən uydurmamışam: fransız yazıçısı və filosofu J.P.Sartre öz həmkarı F.Şönenin əsərlərinə ön söz yazarkən özünü cilovlaya bilməmiş və 700 səhifəlik nəhəng bir tədqiqat ortaya qoymuşdur.

Ön sözlə bağlı bu çətinlikləri aradan qaldırmağın ən kəsə yolu əsərləri bu topluya daxil edilmiş bütün sənətkarlar haqqında yox, ispan ədəbiyyatının mənbəyində və mənsəbində dayanmış iki ən böyük sənətkarın – Migel de Servantesin və Federiko Qarsia Lorkanın yaradıcılıqlarının nəzərdən keçirilməsidir. İspan ədəbiyyatının bütün digər görkəmli nümayəndələrinin yaradıcılıqları bu iki möhtəşəm sənətkarın əsərlərinin yaratdığı gərginlik

sahəsində yerləşir. “Don Kixot” əsəri Servantesdən sonra yazıb-yaradan ispan sənətkarlarının sənət axtarışlarının istiqamətini müəyyənləşdirmiş, ispan poeziyasının bütün tarixi boyu əldə etdiyi nailiyyətlər Lorkanın yaradıcılığında yekunlaşmışdır.

Həqiqətən də, bu iki sənətkarın yaradıcılıqları təkcə zaman baxımından yox, məzmun, forma, rəhbər tutduqları bədii prioritetlər nöqteyi-nəzərdən də ispan ədəbiyyatının iki əks qütbünü təşkil edir. Elə şəxsiyyət kimi də bir-birindən bu qədər fərqli iki insanı təsəvvür etmək çətindir. Servantes bütün yaradıcılığı boyu müxtəlif poetik formalara müraciət etsə də, ilk növbədə qüdrətli nasir idi və tədqiqatçıların yekdil rəyəinə görə, o, “Don Kixot” və “Nəsihətamiz hekayələr” əsərləri ilə müasir Qərb nəsrinin əsasını qoymuşdur.

Lorka ara-sıra nəsr janrlarından istifadə etsə də, ilk növbədə, biz hətta deyərdik ki, bütün varlığı ilə Füzuli kimi, Bayron kimi, Müşfiq kimi şairdir.

“Don Kixot”da total istehza hökm sürür; gerçəklikdə – sənətkarın özü də daxil olmaqla – elə bir məqam, cəhət, hadisə mövcud deyildir ki, Servantes onu lağa qoymaqdan, elə salmaqdan çəkinsin. Lorka isə son dərəcə ciddi sənətkardır, onun əsərlərində nəinki gülüşə, hətta təbəssümə belə təsadüf olunmur.

Servantes bir insan kimi qorxu nə olduğunu bilmirmiş və bu baxımdan, şübhəsiz ki, Servantesin özü öz qəhrəmanı Don Kixotun prototipidir. Məhz cəngavərliyinə və qorxmazlığına görə o, Əlcəzairdə türk paşasının əsiri olarkən dəfələrlə qaçış təşkil etmək cəhdlərinə baxmayaraq, hər dəfə əfv olunmuşdur. Hətta bu, xristian əsirinə xas olan bir keyfiyyət olsa belə, türk paşası qorxmazlığı dəyərləndirə bildirdi. Dostlarının və yaxınlarının ətirafına görə, Lorka son dərəcədə qorxaq imiş, dənizə girməkdən ehtiyat edirmiş, simalarında ölümün kölgəsini seçdiyinə görə qocalara baxmaqdan çəkinmiş...

Lakin dünya ədəbi fikrinin tarixi sübut edir ki, yalnız əks qütblərin hesabına bədii gərginlik sahəsi yaratmaq olmaz. Servantesin və Lorkanın yaradıcılıqlarını təkcə fərqli cəhətlər ehtiva etmir, onları bir-birilə doğma-laşdıran müstərek cəhətlər də mövcuddur. Hər şeydən əvvəl, Servantes də, Lorka da qüdrətli ispan dilinin bədii potensial imkanlarını hərə öz sahəsində maksimum gerçəkləşdirməyə nail olmuşdur. İkincisi, həm Servantes, həm də Lorka bütün yaradıcılıqları boyu dramaturgiyaya son dərəcə böyük həvəs göstərmişlər. Məlum olduğu kimi, Servantes dramaturgiyanın müxtəlif janrlarında keyli əsərin müəllifidir. Lakin Servantesin özü üçün bədbəxtlikdən, dünya ədəbiyyatı üçün xoşbəxtlikdən o, görkəmli ispan dramaturqu, iki mindən artıq pyesin müəllifi Lope de Veqa ilə eyni zamanda yaşamışdır və əlbəttə ki, dramaturgiya sahəsində Servantes misli görünməmiş yaradıcı

məhsuldarlığa malik olan ispan dramaturgiyasının banisi ilə yarışa girə bil-məzdi. Məğlub olacağını öncədən gören Servantes faktiki olaraq könüllü şəkildə dram yaradıcılığından imtina etmiş və nəsrə üstünlük verməyə məcbur olmuşdur. Lakin sənətkar bütün ömrü boyu teatr üçün nisgil keçirmişdi və bu hiss "Don Kixot"da özünü açıq-aydın büruzə verir.

Lorka dahi şair olmaqla yanaşı, həmçinin görkəmli dramaturq idi. Onun rəhbərlik etdiyi "Barraka" teatr truppasının bağlanması sözün əsl mənasında Lorka tərəfindən *facie* kimi dərk olunmuşdur.

Bununla yanaşı, bütün ispan ədəbiyyatının bütövlüyünün təmin edən əsas amil onun Yaxın Şərqi və Qərbi sivilizasiyalarının nailiyyətlərini özündə özünə vahidləşdirməsidir. Servantesin və Lorkanın öz milli mədəniyyətlərində əlahiddə yer tutması da ilk növbədə bu sənətkarların öz yaradıcılıqlarında bu xüsusiyyəti daha bariz şəkildə ifadə etmələri ilə bağlıdır.

Elmin də, incəsənətin də inkişafının tarixi inandırıcı şəkildə sübuta yetirir ki, başlıca olaraq ən böyük, ən gözəlməz nailiyyətlərini müxtəlif, bəzən bir-birinə diametral şəkildə əks mövqedə dayanan elmi, mədəni konsepsiyaların toqquşduğu, kəşfiyyəti və son nəticə etibarilə dialektik vəhdətdə cəmləndiyi məkanlarda (nöqtələrdə, sahələrdə) əldə edir. Bu və ya digər xalqın mədəniyyəti – bəzən öz iradəsi ilə, bəzən də iradəsi xilafına – dünyaya nə qədər açıq olsa, yaradıcı plastik şəkildə başqa xalqların mədəni dəyərlərini həzmli-rəbədən keçirib, özünükləşdirsə, paradoksal görünə bilər, bir o qədər öz mədəniyyətinə vararaq uğurlar əldə edir! Təki görək milli mədəniyyət öz həddlərinə qapanıb, özünü könüllü şəkildə dünya mədəniyyətindən təcrid etməsin, dünyaya həssas münasibət bəsləmək qabiliyyətindən məhrum olmasın.

Bu baxımdan ispan ədəbiyyatının əldə etdiyi uğurlar ilk növbədə onun bütün tarixi boyu müxtəlif təyinatlı tendensiyaların kəşfiyyəti nöqtədə formalaşması ilə əlaqədardır.

VIII əsrdə ərəblərin İberiya yarımadasının böyük bir hissəsini fəth etmələri, sonralar düz XV əsrə qədər davam edən rekonnista hərəkatı – xristianlar müsəlmanları tədricən İberiyadan sıxışdırıb çıxarmaqları ispan mədəniyyətinin təşəkkülündə və intensiv şəkildə inkişaf etməsində böyük rol oynamışdır. Yaxın Şərqi müsəlman mədəniyyəti ispan mədəniyyətinə iki istiqamətdə təsir göstərmişdir. Birincisi, ərəb mədəniyyəti təmsilində xristian Avropasından qat-qat yüksək səviyyədə dayanmış müsəlman Yaxın Şərqi bir tərəfdən bilavasitə ispan mədəniyyətinə təsir göstərmişdir. Qərbi tədqiqatçıların özlərinin etirafına görə, Yaxın Şərqi poeziyasının formaları, janrları, ovqatlar sistemi, düşüncə tərzə ispan şifahi və yazılı şeirinin təşəkkülündə həlledici rol oynamışdır. Onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, bu təsir sürəkli olmuş və bu gün də öz əhəmiyyətini qoruyub saxlamaqdadır.

İkincisi, ispan mədəniyyəti təmsilində bütün Avropa ərəb dili vasitəsilə öz bilavasitə sələfləri hesab etdikləri antik filosofların, ilk növbədə Platonun və Aristotelin əsərləri ilə tanış olmaq imkanı əldə etmişdir. Yaxın Şərqi mədəniyyəti ilə ispan mədəniyyəti arasında məhdudlənə ərəblərlə yanaşı, əslən yəhudi olan alimlər də fəal iştirak edirdilər. Bu da ispan ədəbiyyatına hələ donub xristian ehkəmlərinə çevrilməyə imkan tapmamış əsl Bibliya stixiyasının gətirilməsi üçün zəmin yaratmışdı. Bütün bunlar Yaxın Şərqi təkcə İspaniyada deyil, ispan mədəniyyəti vasitəsilə bütün Avropa məkanında İntibah ab-havasının formalaşması prosesində həlledici rol oynamasına səbəb olmuşdur.

Tədqiqatçıların yekdillə rəyə görə, Yeni dövr ədəbiyyatı həm məzmun, həm də forma baxımından öz başlanğıcını Servantesin "Don Kixot" əsərindən götürür. Bu baxımdan ispaniyalı sənətkarı yalnız Şekspir ilə müqayisə etmək olar. İngilis dramaturqu ilə yanaşı, Servantes Yeni dövrə universal dəyərlərin daşıyıcısı olan ilk qəhrəman obrazını yaratmışdır. Bu universal-lik özünü hər şeydən əvvəl baş qəhrəmanın xarakterində büruzə verir: Don Kixot özündən əvvəl və özündən sonra mövcud olmuş nəsil-nəsil insanların xarakterinin ən köklü cəhətlərini birləşdirərək Prometey, Məcnun, Hamlet, Faust kimi qəhrəmanlara yanaşı dünya bədii fikrinin "əbədi" obrazlarından birinə çevrilmişdir.

"Don Kixot" əsəri artıq dörd əsr ərzində bütün dünya ədəbiyyatında aparıcı janr olan, M.Baxtinin təbirincə, müasir ədəbi prosesdə yeganə dinamiki, plastik şəkildə gerçəkliyin tələblərini bütün mürəkkəbliyi və ziddiyyətləri ilə təcəssüm etmək imkanına malik roman janrının əsasını qoymuşdur.

Əlbəttə ki, Servantesə qədər də dünya ədəbiyyatında bu janrın sərgü-zaşt, partoral, psixoloji, məişət nümunələri mövcud idi. Lakin bu nümunələr həm forma, həm də məzmun baxımından son dərəcə məhədd idilər və gerçəkliyi bütövlükdə ehtiva etmək imkanına malik deyildilər. "Don Kixot" artıq sərgüzeşt, cəngavər, psixoloji, məişət romanı yox, ümumiyyətlə roman idi, yəni universal roman idi. Bu əsərlə Servantes sələfləri Sternin, V.Skottun, O.Balzakin, L.Tolstoyun, F.Dostoyevskinin romanları üçün yol açdı.

Böyük ispan filosofu Ortega-i-Qasset "Don Kixot"un təmsilində eposu və romanı mütləq əksliklər kimi qarşı-qarşıya qoyaraq yazırdı: "Eposun mövzusu məhz keçmiş qismində keçmişdir. Epos mövcud olmuş və yoxa çıxmış dünya, tarixi keçmişlə müqayisə oluna bilməz miflik keçmiş haqqında nəql edir. Epik keçmiş bizim keçmişimiz deyil, çünki biz öz keçmişimizi vaxtı ilə mövcud olmuş indiki zaman kimi təəvvür edə bilərik. Halbuki epik keçmiş indiki zamanın hər hansı bir ideyasını rədd edir. Roman isə, filosofun fikrinə, indiki zamanla, yəni real insanın real gerçəkliyi ilə qılınmaz

olaqədə olan keçmiş təsvir edir. Deməli, Servantesdən sonra indiki zamanın gerçəkliyi labüd şəkildə romanın tərkib hissəsinə çevrilmişdir.

Mənə elə gəlir ki, sənətkar buna özünə qədər lirik poeziyanın prioritet təsvir sahəsi olan "mən"-i, konkret olaraq "Don Kixot" əsərinə qaldıqda Servantes kırıqları ilə od götürmüş öz "mən"-ini əsas təhlil obyektinə çevirməklə nail olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, lirik "mən"lə roman "mən"-i arasında böyük fərq var: lirik "mən" fərdin gerçəkliyinin bu və ya digər hadisəsinə ani reaksiya ifadə edir. Buna görə də, "mən" həmişə subyektiv, fəvqəlzaman xarakteri daşıyır. Roman "mən"-i obyektiv gerçəkliyin təsiri altında aramsız təkamül edən, dəyişən, daim ictimai kontekstdə fəaliyyət göstərən və hərəkət edən fərddir. Romanda fərdi "mən" nə qədər böyük rol oynasa da, bir janr qismində roman üçün onun subyektiv nəzər nöqtəsi kifayət deyil, həmçinin gerçəkliyə əfkəri-ümumiyyətin obyektiv münasibəti də öz əksini tapmaqdadır.

Servantes buna çox qoribə bir üsulla nail olmuşdur: o, bir növ öz subyektiv "mən"-ini dünyaduyum və dünyagörüş baxımından bir-birindən yerlə göy qədər fərqli iki personaj arasında parçalayır. Bununla da sənətkar təsvir etdiyi hadisə və predmetləri eyni zamanda bir-birindən fərqli, lakin eyni zamanda bir-birinə bağlı, bir-birini tamamlayan iki nəzər nöqtəsindən dəyərləndirərək onlar haqqında obyektiv təsəvvür formalaşdırır. Bu personajlar Don Kixot və Sanço Pansadır.

Qeyd etmək lazımdır ki, ikili prototip rolunu oynayan Servantesin xüsusi çəkisi Don Kixot və Sanço Pansa personajlarında eyni deyil. Sənətkar özünün dərünü niyyətlərini, iddialarını cəngavər, dünyaya ayıq münasibətin vacibliyini onun silahdaşı vasitəsilə ifadə etmişdir. Əsərin bütün konteksti sübuta yetirir ki, Servantes üçün ideal gerçəklikdən daha üstün idi.

Gerçəkliyi daha bütöv, daha obyektiv şəkildə romanda təəssüm etmək üçün Servantes özündən əlavə, Don Kixotun başqa bir prototipinə də müraciət etmişdir.

Bu, Servantesin arvad tərəfdən uzaq qohumu, XVI əsrin əvvəllərində Lamanç əyalətinin Eskivias kəndində yaşamış Alonso Kixanodur. Don Kixot kimi real Alonso Kixano da cəngavər romanlarının böyük həvəskarı idi, onları oxumaqdan doymazdı və bu əsərlərdə çərayan edən hadisələrini doğruluğuna bütün varlığı ilə inanırdı.

Əsərin başlanğıcında Alonso Kixano mütaliə etdiyi cəngavər romanlarının təsiri altında reallıq hissini itirir: o, belə hesab edir ki, adlı-sanlı cəngavərdir, vaxtilə vurulduğu gözgəgəlimli, lakin son dərəcə kobud sadə kəndli qızı Lorenzo isə nəcib küber xanım, dünya gözəli Dulsineyadır.

Yazıçı qeyd edir ki, Alonso Kixano Don Kixota çevriləndə təxminən əlli yaş varmış. Lakin Don Kixot Kixanonun həyat təcrübəsindən, bilik və

bacarıqlarından qətiyyə bəhrələnmir, o, bir növ həyatını ağappaq səhifədən başlayır. Məhz buna görə də tədqiqatçılar Servantesin öz qəhrəmanının təzəcə dünyaya gəlməsi prosesini təsvir etdiyi inddia edirlər. Həqiqətən də, Don Kixotun əsərdə təsvir olunan üç səfəri insan həyatının üç dövrünə – uşaqlığına, yetkinliyinə, müdrik qocalığına uyğun gəlir. Onun ilk səfərində ilk səhvi – qeydsiz-şərtsiz inamı sayəsində günahkar oğlanı sahibinin cozasından xilas etməsi həyat təcrübəsindən məhrum məsum uşağın hərəkətini xatırladır və oxucuda təbəssüm oyadır.

İkinci səfəri zamanı Don Kixot artıq yetkin cəngavərdir. O, təxəyyülünün məhsulu olan xəyali dünyasını qurub başa çatdırır. Bu dünyada yel dəyirmanları kinli-küdurətli azmanlara çevrilə bilər. Əlbəttə ki, Don Kixotun yel dəyirmanı ilə savaşı da oxucuda təbəssümə səbəb olur. Lakin artıq qarşımızda sadələşmiş uşaq yox, həyatın bərkindən-boşundan çıxmış yetkin bir insan dayanmışdır. O, oxuduğu romanlar əsasında xəyalında yaratdığı dünyanın qanunlarına riayət edir: cəngavər nəzakətli olmalıdır, Don Kixot nəzakətlidir; cəngavər cəsarətli olmalıdır, Don Kixot cəsarətlidir; cəngavər sevdəyi qadının yolunda hər an canından keçməyə hazır olmalıdır, Don Kixot Dulsineyanın yolunda canından keçməyə hazırdır! Düzdür, real dünya ilə Don Kixotun xəyali aləmi bir-birindən fərqlidir. Amma bu da bir həqiqətdir ki, ümumbəşəri dəyərlər nöqtəyi-nəzərdən bu xəyali aləm real gerçəklikdən qat-qat üstündür. Buna görə də biz Don Kixota haqq qazandırırıq.

Üçüncü səfər zamanı o, cəngavər kodeksinə sadiq qalsa da, artıq mənən və cismən əldən düşmüş qoca təsiri bağışlayır və bu səfərin sonunda onun məğlub olub bir növ qəflət yuxusundan ayılması və gerçəkliyin qanunları ilə yaşaya bilmədiyi üçün təzliklə dünyasını dəyişməsi tamamilə qanunauyğundur və başa düşüləndir.

Fransız filosofu Anri Berqson Servantes gülüşünün mahiyyətini araşdıraraq belə bir nəticəyə gəlmişdi ki, insan iki səbəbə – birincisi, ətrafına baxdığına, ikincisi, ulduzları seyr etdiyi üçün yığılır. Don Kixot ətrafında baş verənlərə tamamilə biganə idi, onun nəzərləri daim ulduzlara dikilmişdi.

XX əsrin ən böyük ispan şairi və dramaturqu Federiko Qarsia Lorkanın da yüksək yaradıcılıq uğurları və faciəli həyat yolu onun ulduzları seyr etməsi – ideallara tapınması ilə bağlı idi.

Lorkanın yaradıcılığı başdan-başa paradokslarla doludur. Bir tərəfdən o, ispan ədəbiyyatının ən qədim ənənələri, bu ədəbiyyatın təməlini təşkil edən Şerq poeziyası ilə bağlı idi. Hec təsadüfi deyildir ki, məqalələrinin birində şair yazırdı ki, ispan şeri məhəbbət və ağırlığın hüddulərində Şerq poeziyası ilə qarşılaşır. Bu sözləri tamamilə onun öz yaradıcılığına da şamil etmək olar. Digər tərəfdən, onun şeirlərində və dramalarında Avropa

modern ədəbiyyatının tendensiyaları, deyim tərzı öz ifadəsını tapmışdır. Bir tərəfdən o, şeirlərində ən incə hisslərin ən incə çalarlarını ifadə edirdi. Digər tərəfdən, bu zəriflik vasitəsilə haqsızlığa, despotizmə meydan oxuyurdu.

Görkəmli ispan kino rejissoru Luis Bunüel Qarsia Lorka haqqında yazırdı: "Tanıdığım bütün insanlar arasında Federiko mənim üçün həmişə birinci olacaqdır... Onun özü təbiət hadisəsi, sənət əsəri idi. Onda sevinc, ehtiras və gənclik cəmləşmişdi. O, alov kimi idi".

Lorka nadir şəxsiyyətlərdəndir ki, yaradıcılığı ilə şəxsiyyəti üst-üstə düşür, bir-birini tamamlayır.

Qayıdaq Lorkanın qorxaqlığına. O, həqiqətən də, dənizdən, dağdan, gecədən, qocadan qorxurdu. Yaxınları bir ağızdan onun bu cəhətini qeyd edirlər. Əlbəttə ki, bu, cismani qorxu idi: Lorka həyatı son dərəcə çox sevirdi. Lakin onda başqa bir qorxu da var idi: dostlarının, sənətinin, başlıcası isə özü özünün gözündən düşməkdən qorxurdu. Lorka bütün ömrü boyu vicdanının səsinə tabe olmuşdur və zamanı gələndə onda mənəvi qorxu cismani qorxuya qalib gəlirdi...

*Qorxmaz Quliyev
filologiya elmləri doktoru, professor*

MİGEL DE SERVANTES SAAVEDRA

(1547-1616)

QARAÇI QIZI

İspaniya kəndlərindən birində yaşayan məşhur qoca qaraçı arvad bir qızı öz nəvəsi kimi böyüdürdü, adını da Gözəl qoymuşdu. Qız uşaqlıqdan oxumağı, qəşəng rəqs etməyi öyrənmişdi. Bu qənirsiz gözəl yoxsulluqla böyüsə də, çox nəzakətli, təvazökar qız idi. Qaraçı arvadı onu Kastiliyanın hər köşəsini gəzdirdi, ancaq on beş yaşına çatanda krallığın mərkəzinə gətirdi. Fikirləşdi ki, qızın gələcəyi burdadır.

Gözəl, səkkiz qaraçı ilə birlikdə Madridə Müqəddəs Anna günündə gəlib çatdı. Onlar səliqəli, qəşəng geyinsələr də, Gözəlin gözəlliyi hamını valeh edirdi. O biri qaraçıların rəqsindən sonra Gözəl şaxşaxları əlinə alıb romans oxudu, rəqs etdi. Bu gündən qaraçı qızının şöhrəti aləmə yayıldı, çünki Müqəddəs Anna bayramının hakimləri ona birinci mükafatı verdilər.

On beş gün sonra Gözəl, üç qaraçı qızı ilə birlikdə yenidən Madridin küçələrində göründü. Qoca qaraçı Gözəli müşayiət edir, onu heç vaxt tək qoymurdu, qorxurdu ki, nəvəsini oğurlayarlarsa. Qaraçılar Toledonun küçəsində rəqs eləməyə başladılar. Onlar rəqs elədikcə, qarışxavətli tamaşaçılardan sədəqə yığırdı. Elə ki rəqs qurtardı, Gözəl şaxşaxları səsləndirib, romans oxudu. Romans qurtaranda toplaşanlar çıxışdılar:

– Bir də oxu, Gözəl, bir də oxu!

İki yüzdən artıq adam Gözəlin rəqsinə tamaşa edib, mahnısına qulaq asan vaxt yaxınlıqdan Madridin bələdiyyə idarəsi üzvlərindən biri keçirdi. O, camaatın yığışdığını görüb ayaq saxladı, qəşəng qaraçı qızının oxumasını dinlədi. Qız ona xoş gəldi, ömrü elədi qarıya desinlər ki, axşam evində onları gözləyəcək, istəyir arvadı xanım Klara və rəfiqələri qızların rəqsinə tamaşa etsinlər. Qarı qızlarla məsləhətləşib razılıq verdi.

Qaş qaralanda qaraçılar həmin evə yollandılar. Ora çatan kimi xanım Klara Gözəli görüb ona valeh oldu.

– Nə qəşəng qızıdır! – dedi. – Fal açə bilirsən, qızım?

Qarı cavab verdi:

– Üç–dörd cür, mənim xanıмым. İndi görəcəksiniz nələr deyir.

Bu uşaq həkimin təbabətə bildiklərindən çox bilir.

– Bu da mənim əlim, qəşəng qız, – deyə xanım dilləndi, – Ovcumun içində nə görürsən, onu mənə de.

Gözəl, xanım Klaranın falına baxdı, o biri xanımlara da gələcək talelərindən xəbər verdi. Sonra qaraçılar xudahafizləşib, hər axşam Madriddən kəndlərinə dağılışan əkinçilərin toplaşdığı yərə getdilər.

İki həftə keçmiş Madriddə qayıdan qaraçılar yolda şıq geyimli, qəşəng bir cavan oğlanla rastlaşdılar. Cavan onlara yaxınlaşıb, qarına dedi:

– Zəhmət olmasa, o qaraçı qızını çağır, istəyirəm ki, dediklərimi o da eşitsin.

Qarı Gözəli çağırdı, aralarında iyirmi addımlıq məsafə qalanda, cavan oğlan dedi:

– Mənim xanımlarım. Gözəlin gözəlliyi, ağılı məni əsir eləyib. Zadəgan olsam da, Gözəli xoşbəxt etmək və öz xanıмым görmək üçün böyük bir senyor olmaq istədim. Mənim adım budur – adını dedi... Yaşadığım ev filan küçədədir, ünvanım filandır. Mənim bəmədə qonşularımızdan soruşa bilərsiniz, nəinki qonşular, bütün krallıq mərkəzi məni və atamı tanıyır.

Zadəgan danışdıqca Gözəl onu diqqətlə nəzərdən keçirirdi və heç şübhəsiz, cavanın ədaləti, mühakiməsi qıza xoş gəlirdi. O, üzünü qarına tutub dedi:

– Nənə icazə ver, senyorun cavabını verim.

– Nə istəyirsən də, əzizim, bilirəm ki, ağıllı cavab verəcəksən.

Gözəl, zadəgana müraciət etdi:

– Senyor kabalyero, yaşıım on beş olsa da, fikirlərim yetkindir, sənəin düşündüyündən də artıq bilirəm. Məhəbbətə aid sözlərə inanmıram. Əgər ərim olmaq istəyirsən, qəbul eləyirəm, ancaq əvvəlcə bilməliyəm ki, sən dediyin adamsanı. Sonra da atanın evini tərk edib, qaraçı paltarı geyərsən, iki il bizim adətləri öyrənərsən. Həmin müddətdə mən sənəin xasiyyətinə bələd olaram, sən də mənim. Möhlət qurtaranda, əgər bir–birimizdən razı qalsaq, arvadın olaram, amma o vaxta qədər sənə bacıyam.

Cavan oğlan Gözəlin bu sözlərinə heyrtlə qulaq asdı, başını aşağı dikib nə cavab verəcəyini xeyli fikirləşdi. Onda Gözəl sözünə davam etdi:

– Belə halda dərhal qərara gəlmək olmaz. Madriddə get, yaxşıca fikirləş, qayıdanbaşda həmin bu yerdə mənimlə danışa bilərsən.

Cavan oğlan qızın cavabında dedi:

– Sənəin bütün istədiklərinə əməl eləməyə hazırəm, çünki sənəi sevirəm. Hec vaxt düşünməzdim ki, mənəin belə şeylər xahiş eləyən olacaq, əgər sənəin xatirin belə istəyirsə, bu andan məni qaraçı hesab eləyə bilərsən. Məni hər cür sınaqdan keçirməyə ixtiyarın var, amma bil ki, həmişə indi gördüyün kimi, dəyişməz qalacağam.

Xudahafizləşməzdən qabaq sözləşdilər ki, gələn həftə həmin bu yerdə görüşəcəklər və oğlan özünə Andres de Kabalyero adı götürəcək. Bir həftə ərzində onun dediklərinin doğru olduğunu Gözəl yəqin edə biləcəkdir. Cavan oğlan salamatlaşıb, Madriddə yollandı. Qaraçılar da razı halda yola düşdülər.

Gözəl çox şən idi, sevgilisinin evini görməkdən başqa, arzusu yoxdu. Bir az sonra həmin evə çatdılar. Eyvanda əlli yaşlı bir zadəgan dayanmışdı. Qaraçıları görüb dedi:

– Yuxarı qalxın, qızlar, sizə sədəqə verərlər.

Eyvana üç cavan oğlan boylandı, onlardan biri Gözəlin sevgilisi idi. Qızı görəndə elə heyrtləndi ki, rəngi saraldı. Qaraçılar yuxarı qalxıb otağa girəndə yaşlı zadəgan o birilərindən soruşdu:

– Yəqin ki, Madriddə gəzən həmin gözəl qaraçı qızıdır.

Andres:

– Odu, – dedi.

Yaşlı zadəganın sözlərini eşidən Gözəl cavab verdi:

– İnanıram ki, qəşəngəm, amma deyilən qədər də gözəl deyiləm.

– Don Xuanikoya and olsun ki, deyildəndə də çox gözəlsən,

qızım!

Gözəl soruşdu:

– Don Xuaniko kimdir, oğlunuzdur?

– Sənəin yanında dayanan oğlandır.

– Elə bildim ki, kabalyero iki yaşlı uşaq barəsində danışır. Don Xuanikoya bax! Artıq evlənmək vaxtıdır. Ovcundakı bu orta xətt mənə deyir ki, üç il keçməmiş evlənəcək. Çox tez vaxtda aşiq olacaq və çətin düşünləri açacaq. Güman eləyirəm ki, çox uzaqlara səfərə çıxacaq.

Don Xuan qıza cavab verdi:

– Doğrudur, qaraçı qızı. Dörd-beş gündən sonra Flandriyaya səfərə çıxmaq fikrindəyəm, ancaq məni yalançı çıxarmaqda səhv eləyirsən. Kənddə verdiyim sözü şəhərdə yerinə yetirəcəyəm. İndi isə, qızçıgız, yoldaşlarınla bir az rəqs elə.

Gözəl şəxsaxları əlinə alıb elə qəşəng rəqs elədi ki, hamı heyran qaldı.

Sonra qaraçılar xudahafizləşib, razı halda evi tərk etdilər.

Sentyabr günlərindən birində səhər cavan zadəgan qonşudan aldığı qatırın belində qızla sözləşdikləri yerə gəldi. Gözəllə qaraçı arvadı orada gördü. Onlar oğlanı sevinclə qarşılayıb, öz çadırlarına apardılar. Az keçmiş çadıra on-on iki nəfər cavan, qəşəng qaraçı gəldi, qarı təzə yoldaşlarını onlara təqdim etdi. Andresin qatırını görən qaraçılardan biri dedi:

– Bunu cümə axşamı Toledoda satırıq.

Andres cavab verdi:

– Yox görüb-tanıyan olar, yaxşı düşməz.

Başqa bir qaraçı:

– Allah xatirinə, senyor Andres, – dedi, – heç narahat olmayın, qatırın sir-sifətini elə hala salırıq ki, heç doğma anası da onu tanıya bilməz.

Lakin Andres fikrindən dönmədi, dedi ki, qatıra dəyməsinlər, yoxsa əvəzində sahibinə pulunu gümüşlə dördqat artıq verməli olacaq.

Qaraçılardan biri dedi:

– İndi ki elədir, iradəniyə tabe oluruq, senyor Andres.

Qaraçılar çadırlardan birini tez səliqəyə salıb, onu xırda budaqlarla bəzədilər. Andres bir kötüyün üstündə oturub paltar dəyişmə mərasiminə başladı. Mərasim qurtaranda qoca bir qaraçı Gözəlin əlindən tutub qabağına gətirdi və dedi:

– Bu qızı sənə arvad, sirdaş veririk. O, İspaniyada yaşayan bütün gözəl qaraçı qızlarının tacıdır. Ona yaxşı bax. Əgər onda bir şey sənə xoş gəlmirsə, buradakı qızlardan istədiyini seç, onu sənə verək. Ancaq sən bu qızı alsan, başqasını ondan üstün tutmazsan. İndi isə biz qaraçıların necə şən yaşadığına şahid olacaqsan. Biz bu düzlərin, dağların, bulaqların, çayların sahibiyik. Dağlar bizə odun, ağac, meyvə bəxş edir; bulaqlar su, çaylar balıq, qayalar kölgə və sığınaq verir. Ruzi qazanmaq yollarımız çoxdur. Böyük senyorlara qulluq

eləmirik, onlardan mərhəmət gözləmirik. Bu sadə çadırlarda güzəranımız xoş keçir, lap senyorların saraylardakı yaşayışı kimi. Bunları sənə ona görə deyirəm ki, qədəm qoyduğun təzə həyatına bələd olasan. Sonralar lazım olan şeyləri özün öyrənəcəksən.

Qoca qaraçı susdu. Andres cavab verdi ki, təzə həyata qədəm basdığı üçün şadıddır, bu andan etibarən kabalyero peşəsindən əl götürür, özünü qaraçı qanunlarının ixtiyarına verir.

Gözəl ona yaxınlaşıb dedi:

– Bu senyorlar məni sənə verdilər, ancaq şərtimizə əməl elədiyin vaxt mən sənə olacağam.

– Şərtlərini qəbul eləyirəm, Gözəl və onları yerinə yetirəcəyəm.

Bu əhvalatdan bir müddət keçdi. Andres qaraçılara təklif etdi ki, onunla bərabər Madriddən çıxıb getsinlər, çünki bu şəhərdə qalsa, onu tanıyarlardı. Təklifi qəbul etdilər və Toledo dağlarına çəkilməyi qərara aldılar. Beş həftə orada qaldılar, sonra Estremaduraya yollandılar. Andres həyatının ən mənalı, unudulmaz, şən günlərini Gözəllə birlikdə keçirirdi. Gözəl də ona getdikcə daha çox alışır, onu daha dərinləndirirdi. Bayram günlərində idmanın qaçma və tullanma növü üzrə Andres həmişə birinci mükafatı alırdı. Məşğul olduğu idmanın bütün növləri üzrə qeyri-adi qüvvəyə malik olduğunu sübut edirdi, tez bir zamanda Estremadurada məşhur oldu. Hər yerdə Andres Kabalyeronun yaxşı cəhətlərindən danışdılar. Gözəlin də şöhrəti aləmə yayılmışdı, onu bütün şənliklərə çağırırdılar.

Qaraçılar, nəhayət, Estremaduranı da tərk edib, Lamanşa gəldilər, bir neçə gündən sonra isə Mursia şəhəri yaxınlığındakı kənddə məskən saldılar. Burada Andresə fəlakət üz verdi. Andres, Gözəl, nənəsi və üç qaraçı bir varlı, dul arvadın karvansarasına düşdülər. Arvadın on yeddi-on səkkiz yaşlarında Xuana Karduçça adlı qızı vardı. Qız, qaraçıların rəqsinə tamaşa edərkən, Andresə vuruldu, ürəyini ona açmaq və ona ərə getməyə hazır olduğunu bildirməyi qərara aldı. Bunun üçün fürsət axtarırkən, Andresin iki uzunqulağı aparmaqdan ötrü heyətə girdiyini gördü. Oğlana yaxınlaşıb, xəlvətcə dedi:

– Andres, – adını da öyrənmişdi, – mən varlı qızıyam, həm də anamın tək uşağıyam. Bu karvansara anamındır, çoxlu mal-qarası, on iki də evi var. Əgər məni almaq istəsən, sənə gedərəm. Elə bu saat mənə cavab de.

Andres Karduççanın cəsarətinə heyrət etdi və cavab verdi:

– Dostum, mən başqa qıza söz vermişəm, biz qaraçıyıq, qaraçı qızları ilə də evlənməliyik. Mərhəmətin üçün sənə minnətdaram, mən buna layiq deyiləm.

Belə cavabı gözləməyən qız təəccübləndi, ancaq qaraçıların həyatı girdiyini görüb heç nə demədi, həyətdən çıxdı. Bu qərribə əhvalatdan sonra Andres dostlarından xahiş etdi ki, buradan mümkün qədər tez çıxıb getsinlər. Qaraçıları axşamüstü yola düşməyə qərar verdilər.

Andresin başqa qaraçılarla bərabər gətirdiyini görən Karduçça ondan intiqam almaq qərarına gəldi. Bu məqsədlə əmr verdi ki, kənd camaatının tanıdığı, ona məxsus bəzi bəzək şeylərini Andresin özü ilə gəzdirdiyi torbaya qoysunlar.

Qaraçıları karvansaranın həyətidən çıxanda Karduçça haray-həşir saldı ki, onun qaş-daşlarını oğurlayıblar. Məhkəmə işçiləri, bütün kənd camaatı ora topladı.

Qaraçıları ayaq saxladı, and içdilər ki, heç nə oğurlamayıblar və torbalarındakı şeyləri çıxarıb göstərməklə bunu sübut edə bilərlər. Ancaq Karduçça dedi ki, Andresi iki dəfə otağına girən görmüşdür və əmr elədi oğlanın torbasını axtarsınlar.

Andres bu ittiham müqabilində gülüb cavab verdi:

– Bu, mənim torbam, bu, mənim eşşəyim, bu da mən. Əgər dedikləriniz mənə tapılmasa, mənə oğru kimi cəza verin.

Andresin torbasının axtardılar, Karduççanın qaş-daşlarını oradan tapdılar. Onları görən Andres elə heyratə gəldi ki, rəngi ağardı, nitqi tutuldu.

Karduçça:

– Şübhələrim doğru çıxmadı?! – dedi. – Mənim dediyim olmadı?! Gör bu oğru özünü necə tülküliyə vurur!

Hakim Andresi və o biri qaraçıları təhqir etdi. Oğlan əhvalatdan heç cür baş aça bilmirdi. Hakimin qardaşı oğlu, cavan bir əsgər Andresə yaxınlaşıb dedi:

– Gözümüzlə gördüyümüzü danmağa cürət eləyəcəksən? Oğru oğruya layiq də cəza almalıdır.

Bunu deyib Andresə şillə vurduqda, qəzəblənmiş Andres əsgərin qılıncını dartıb qınından çıxartdı və bir zərbə ilə onu öldürdü. Adamlar Andresin üstünə cumub, onu tudular. Hakim elə oradaca oğlanı edam etmək istədi, ancaq buna ixtiyarı yox idi, ona görə Andresi

Mursiaya göndərməli oldu. Ertəsi gün hakim, onun köməkçiləri, əl-ayağı zəncirlənmiş Andres və qaraçıları Mursiaya gəldilər. Bütün şəhər onlara baxmağa yığıldı, hamı da Gözəlin gözəlliyinə heyran qaldı.

Şəhər valisinin xanımı gözəl qaraçı qızının soracağını eşitdi, onu görmək istədi, validən xahiş etdi ki, onu qazamata salmasın. Andresi isə dar və qaranlıq kameraya atdılar ki, orada ölsün. Gözəli nəbəsi ilə vali xanımının yanına gətirildilər. O, qızı görüb dedi:

– Sənə gözəl dəyənlərin haqqı var.

Qıza yaxınlaşıb boynunu qucaqladı və nəbəsindən soruşdu ki, onun neçə yaşı var. Qaraçı cavab verdi:

– On beş.

Nəcib xanım dedi:

– Mənim yazıq Konstansamin də indi on beş yaşı olardı. Bu gözəl qızı gördüm, yaram sızıldadı.

Gözəl, xanımın əllərindən tutub, göz yaşı içində onları döndəndə öpdü:

– Mənim xanımım, qazamata salınmış qaraçının günahı yoxdur, ona oğru dedilər, amma oğru deyil. Mərhəmət qılın, günahsız məhkəmədən qurtarın.

Gözəl, xanımın əllərini əlində saxladığı vaxt xanım ona həyəcanla baxırdı. Elə bu dəm vali içəri girdi və soruşdu ki, bu göz yaşlarını səbəbi nədir. Gözəl diz çöküb yalvadı:

– Rəhm eləyin, cənab vali! Əgər ərim ölsə, mən də öləcəyəm. Qarı vəziyyəti belə görüb dedi:

– Səbr eləyin, mənim senyorlarım. Bu göz yaşları sevinc yaşları olacaq, bunun üçün canımı da əsirgəməyəcəyəm.

Qarı onlardan ayrılıb az sonra qoltuğunda kiçik bir qutu ilə geri döndü, valiyə və onun xanımına dedi ki, onlara böyük bir sirt açmalıdır. Vali qarı və xanımı ilə öz otağına keçdi. Orada qarı ikisinin də qabağında diz çöküb dedi:

– Əgər sizə verəcəyim xəbər tutduğum günah işin əvəzində mərhəmətə layiq olmayacağısa, cəza almağa hazıram. Amma hər şeydən əvvəl bilmək istəyirəm ki, bu qaş-daşlar sizə tanış gəlirmi?

Qarı, Gözəlin bəzək şeyləri olan qutunu valiyə verdi. Vali qutunu açıb içindəkilərə baxdı, ancaq bilmədi ki, bununla qarı nə demək istəyir. Onun xanımı da heç nə başa düşməyib dedi:

– Bunlar balaca bir qızın bəzək şeyləridir.

Qarı cavab verdi:

– Doğrudur, bu kağızda adı yazılan qızın qaş-daşıdır.

Vali kağızı götürüb tez açdı və bu sözləri oxudu:

“Qızın adı Donna Konstansa de Asevedodur. Mən onu Assension de Senyor bayramı günündə, səhər saat səkkizdə 1595-ci ildə apar-dım. Qızın qaş-daşı vardı, onları bu qutuda saxlamışam”.

Valinin xanımı bəzək şeylərini dərhal tanıdı və soruşdu:

– Xeyirxah qadın, o qızçıgah hardadır?

– Hardadır? Sizin evinizdə! O qaraçı qızı sizin qızınızdır. Mən onu bayram günündə evinizdən aparmışdım.

Bunları eşidən kimi xanım Gözəli qoyub gəldiyi otağa qaçdı. Qıza yaxınlaşıb bir söz demədən onun ayaqqabılarını çıxartdı. Sağ ayağındakı iki kiçik barmağının bitmiş olduğunu görüb yəqin elədi ki, Gözəl onun qızıdır. Qaş-daş da kağızda göstərilən gün də, qarının dedikləri də, qızçıgah içəri girəndə duyduğu şadlıq da bunu təsdiq edirdi. Xanım qızını qolları üstünə alıb, əri olan otağa gətirdi:

– Ömür yoldaşım, bu, bizim qızımız Konstansadır. Şübhə eləmə. Ayağındakı bitişik barmaqlar, ondan da çox mənim ürəyim bunun belə olduğunu mənə deyir.

– Mən şübhə eləmirəm, – deyib vali Gözəli qucaqladı. Sonra arvadına və qaraçıya tapşırırdı ki, sirri heç kəsə açmasınlar, qarının günahını da bağışladı, çünki qızları tapıldığı üçün ər-arvad böyük şadlıq içində idi. Təkcə Gözəlin qaraçı arvadı olduğu, oğru və qatil qaraçının arvadı olduğu fikri valini bir az narahat edirdi. Gözəl dedi:

– Ah, senyor, o nə qaraçıdır, nə oğru, nə də qatil.

Donna Giomar təəccübləndi:

– Necə ki qaraçı deyil, qızım?

Onda qarı Andres Kabalyeronun əhvalatını qısaca danışdı, zadə-gan geyimini saxladığını da dedi. Dedi ki, Andreslə Gözəl evlənmə-mişdən qabaq iki il bir yerdə qalmağı qərara alblar.

Təəccüblənmiş vali qarıya əmr elədi ki, don Xuanın geyimini gətirsin. Qarı gedib qayıdınca ata-ana Gözələ azı min sual verdi. Don Xuani sevib-sevmədiyini soruşanda Gözəl ah çəkdi. Xanım başa düşdü ki, qız oğlana görə ah çəkir, ərinə dedi:

– Senyor, indi ki, Don Xuan de Karkamo zadəgandır və bizim qızımızı sevir, onu kürəkənliliyə qəbul eləsək, pis olmaz.

– Gedim onu görüm, – vali qızını qucaqlayıb, qazamata getdi.

Don Xuanın kamerasına girib dedi:

– Qaraçı Andres Kabalyeronun kefi necədir? Mən bu şəhərin valisiyəm, bilmək istəyirəm ki, sən doğrudanmı bizim evdəki qaraçı qızının nişanlısısan?

– Əgər o, bunu deyibse, doğrudur.

– Bəli, deyib ki, sənin nişanlındır. Bilir ki, tutduğun cinayət üstündə öləcəksən, məndən xahiş elədi ki, sən ölməmişdən qabaq sizi evləndirim.

– Əgər onunla evlənsəm, rahat ölərəm.

Vali cavabında:

– Az istəmirsən! – dedi. – Yaxşı, bu axşam səni evimə gətirdə-rəm, orada evlənersiniz, sabah, günortaüstü ölərsən. Beləliklə, həm məhkəmənin iradəsinə əməl olunar, həm də sizin arzunuz yerinə yetər.

Axşam düşdü, saat onda Andresi, əl-ayağı zəncirli, qazamatdan çıxarıb, valini evinə gətirdilər. Donna Giomar, vali, Gözəl və iki nökrə orada idilər.

Andresə artıq əziyyət vermək istəməyən Donna Giomar ona dedi:

– De görüm, əgər Gözəllə evlənsən, Andres Kabalyero kimi xoşbəxt olacaqsan, yoxsa Xuan de Karkamo kimi?

Əsil adını eşidən Andres heyrətləndi:

– Gözəl dilini saxlamayıb, adımı sizə deyib?

Ancaq vali oğlanı sevindirdi:

– Ən nəcib, xeyirxah işinə görə Gözəl tezliklə sənin arvadın ola-caq. O, donna Konstansa de Asevedodur, mənim yeganə qızım. Onu sənə evimin ən qiymətli gövhəri kimi tapşırıram.

Andres təəccüblənsə də, tezliklə sirdən xəbərdar oldu. Andres Kabalyeronun günahından keçdilər. İyirmi gün toy elədilər. Şəhərdə bayram, atəşfəşanlıq oldu, torreadorlar məharət göstərdilər. Qaraçı arvad Gözəldən ayrılmaq istəməyib onun yanında qaldı.

VALYADOLİD HOSPİTALININ KEŞİKÇİ İTLƏRİ – SİPİON VƏ BERQANSA

Berqansa. Oyaqsıznızmı, Sipion?

Sipion. Bəli, oyağam, dostum Berqansa. Amma çox həyəcanlıyam. Qəribədir! Biz it olduğumuz halda necə danışa bilərik? Heç nə başa düşmürəm!

Berqansa. Məni də heyrət götürüb, yaqın ki, bu bir möcüzədir.

Sipion. Dostum, yuxunuz gəlmir ki?

Berqansa. Qətiyyən.

Sipion. Onda gəlin qaranlıq bir küncdə oturub bu gecəni söhbətlə keçirək. Qorxmayın, heç kəs bizi eşitməz.

Berqansa. Mənə elə gəlir ki, yaxşı fikirdir, ancaq nə barədə danışaq?

Sipion. Təklif edirəm, bu gecə siz öz həyatınızdan danışasınız. Mən isə başıma gələn macəraları sabah gecə nağıl edərim. Biz itlər danışırıq, möcüzə də davam edir.

Berqansa. Deməli, əvvəl mən başlayıram. Eh, itin günü nədir ki, ondan da danışasan. İtin zənciri həmişə onun-bunun əlində olur. Həyatın müsibətlərinə qulaq asın, dostum!

Mən Sevilyada doğulmuşam, əziz Sipion, heç bilirsiniz necə böyük şəhərdir. Hələ şəhəri bəzəyən, ziynətləndirən Qvadalkvivir çayını demirəm. Bütün Amerika ölkələrinin Meksika və Peru gümüşü ilə yüklənmiş gəmiləri bu çayda üzür.

Sipion. Mən bu barədə çox eşitmişəm. Gözəl Sevilyanın şöhrəti hamıya bəllidir.

Berqansa. Birinci sahibim öt bazarının ağası cavan bir oğlan idi. Bir neçə aydan sonra o qəddarın yanından qaçmağa məcbur oldum.

Sipion. Niyə? Nə oldu ki?

Berqansa. Qulaq asın, dostum, hamısını danışacağam. Sahibim mənə ötlə dolu səbət nişanlısının evinə aparmağı öyrətmişdi. Bir gün səhər tezdən, boynumda səbət küçə ilə gedirdim. Kimsə pəncərələrin birindən məni səslədi. Ayaq saxladım. Gözəl bir qız mənə yaxınlaşıb əti götürdü. Səbətə isə köhnə bir ayaqqabı qoydu. Mən qorxumdan heç nə edə bilmədim. Çünki o, ağa qızı idi. Axı bizim yaşayışımız onlardan asılıdır. Evə qayıdanda sahibim işdən xəbərdar oldu, mənə amansız cəza verdi. Hətta bıçaqla da vurdu. O, ayaqqabıya

baxaraq: "Hər şey aydındır! Yaxşı bilirəm bunu kim edib. Eybi yoxdur, əvəzini çıxaram!.." – deyərək donquldandı. Mən evdən qaçdım, soyuq çöldə gecələdim. Ertəsi gün bir dəstə çobanın yanına gəldim. Onlar mənə sürünü qorumağı tapşırıdılar.

Sipion. Mən də çoban iti olmuşam. Eh, necə gözəl günlər idi!

Berqansa. Elədir! Çoban iti olmaq ağaya xidmət etməkdən həm yaxşıdır, həm də pis: ilk günlər, demək olar ki, gecə-gündüz istirahət edir, boynumda iri polad boyunbağı, sürünün ətrafında gəzirdim.

Sipion. Gözəl həyatdır!

Berqansa. Bəli, dostum. Ancaq bu xoşbəxtlik canavarların sürüyə hücumnadək davam etdi. Bütün gecəni çobanlar qışqırırdılar. "Canavar! Canavar!". Mən də canavarları qovmaqda onlara kömək edirdim. Hara qaçırdımsa, heç birinə rast gəlmirdim. Sürünün yanına qayıdıb gördüm ki, bir neçə körpə quzunun cəmdəyi qalıb. Bundan sonra çobanlar məni incitməyə başladılar. Bilmədim nə edim. Başımı itirmişdim. Nəhayət, bir gecə oranı tərk etmək qərarına gəldim. Elə oradaca canavarların hücumunu gözlədim. Zülmətə baxmayaraq, bir cüt qaraltının ehtiyatla yaxınlaşdığını gördüm.

Sipion. Əlbəttə, ikiayaqlı qaraltılar... Çobanlar!..

Berqansa. Elədir ki, var. Ancaq deyin görüm, siz bunu haradan bilirsiniz?

Sipion. Dostum Berqansa, çöldə yaşayan itlərin hamısı bunu bilir.

Berqansa. Çobanları tərk edib Sevilaya qayıtdım. Hətta bir neçə gün dincəldim də. İşə düzəlmək ümidi ilə uzun müddət küçələrdə veyillənərək nə tapdım, onu da yedim. Həyatda özümü ən bəxtiçərə it saydım. Bu mənhus yaşayış məni tənəyə gətirdi.

Sipion. Bəli, biz itlərin sahibə ehtiyacı var. Bu, bizim təbiətimizə xas olan bir xüsusiyyətdir.

Berqansa. Bu dəfə zəngin bir tacirin evində, yaxşı bir yerdə qulluğa düzəldim.

Sipion. De görüm, əziz Berqansa, təriflədiyiniz o gözəl yeri hansı hiylə ilə ələ keçirə bildiniz?

Berqansa. Yaşamaq çətinləşəndə hiylə də köməyə çatır. Mən bir varlığın qapısı ağzında oturub, keçib-gedənlərə hürürdüm. Elə bu vaxt ev sahibi gəlib çıxdı, mehriban nəzərlə mənə baxaraq dalınca

getməyimə işarə etdi. Mən də onun çəkmələrini öpə-öpə arxasınca qaçdım.

Sipion. Quyuğunuzu da buladınız mı?

Berqansa. Əlbəttə, çox böyük sayla. Bunsuz olardımı?

Sipion. Bu qabiliyyət məndə də vardı. Gözəl nəticə verir!

Berqansa. Yeni sahibimin – tacirin iki uşağı vardı. Onlardan birinin on iki, o birinin on dörd yaşı olardı. Hər gün səhər təzədən onları məktəbə ötürür, arxalarınca da qayıqla bağlanmış dəftər-kitablarını aparırdım. Bu, mənim həyatımda ən gözəl dövr oldu. Bütün günü məktəbdə keçirirdim. Təəffüf vaxtı uşaqlar mənimlə oynayır, mənə çoxlu ləziz yeməklər verirdilər. Axı məktəbdə oxuyan uşaqların hamısı dövlətli balaları idi.

Sipion. Siz həyatınızın o gözəl dövründə heç olmasa bir neçə yaxşı, əhəmiyyətli şeylər öyrənmə bildiniz mi?

Berqansa. Bir neçə? Olmaya, sizin heç bir ideyanız yoxdur? Latin dilini və coğrafiyanı bilmək itlər üçün çox vacibdir. Həmin müddətdə mən latin dilini mükəmməl öyrəndim.

Sipion. Latin dilini öyrənməkdə məqsədiniz nə idi?

Berqansa. Eh, dostum Sipion, acından ölməmək, bir sahibkarnın yanından başqa birinin yanına getmək üçün latin dilinin nə qədər əhəmiyyəti var.

Sipion. Bu heç vaxt mənim ağıma gəlməzdi.

Berqansa. Sizə danışdıqlarımın hamısı başıma gələn əhvalatdır. Sahibim məndən çox razı qalmışdı. Çünki onun bütün tapşırıqlarına dinməz-söyləməz əməl edirdim. Uşaqlar da məni həddindən artıq sevirdilər. Mən özüm də onlara isinişmişdim. Qəfildən bir bədbəxtlik üz verdi. Qulluqçulardan biri məni zəhərləmək istədi.

Sipion. Yox, canım?!

Berqansa. Bu, çox uzun əhvalatdır. Ancaq mən müxtəsər danışacağam. Qulluqçu qızın bir sevgilisi vardı. Onlar hər axşam bağda görüşür, doyunca söhbət edirdilər. Bir dəfə mən də bir it kimi, vəfəmi yerinə yetirərək onlara hücum edib, bir neçə yerdən qapdım. Qulluqçu qız and içdi ki, məni zəhərləyəcək. Demək olar ki, dediyinə əməl elədi.

Sipion. Dostum, məgər siz bilmirsiniz mi pak və uca möhəbbətə toxunmaq həm günahdır, həm də təhlükəli?

Berqansa. Elədir. Ağılınızın kəmiyindən biz itlər bir yerdə məskən sala bilmir, tez-tez yer dəyişir və gündə bir sahibin olından

pay umuruq. Mənim yerimə olsaydınız, siz də belə edərdiniz, cləmi? Heç kimlə vidalaşmadan evdən qaçmağı qərara aldım. Hətta başıma bir neçə əhəmiyyətsiz macərə də gəldi. Nəhayət, cənub limanlarından birində piyada polkun içərisinə düşdüm. Böyük barabançı məni səsləyib bir sağır kimi bir dəstə alim ilə təqdim etdi. Biz hansı kənddə məskən salsaydıq, dayanmadan işləyordük. Sahibim bundan çoxlu pul qazanardı. Çox vaxt mənə qarın dolusu yemək də verməzdi. Qardaşım Sipion, hərgah səhv etmirsənsə, səhər açılır. Görək işə qayıdaq.

Sipion. Düzdür. Barı, söhbəti axıra çatdırın. Deyin görək necə oldu ki, bu qospitala keşik çəkməyə başladınız?

Berqansa. Polk bir gecə burada – Valyadoldiddə dayandı. İşləməkdən tənə gəlmişdim. Yorulmuşdum. Gecə bir balaca gəzmək üçün səhərə çıxdım. Gördüm ki, siz burada keşik çəkdirsiniz. Fikirləşdim: “Necə gözəl, sakit həyatdır! Əgər burda bir iş versələr, mən də beləcə qiylü-qalsız həyat keçirərdim”. Bu fikirlə gedib sahibkardan xahiş etdim, bu yeri mənə verdi. Hələlik isimdən narazı deyiləm.

Sipion. Əziz Berqansa, bilirsiniz söhbətiniz necə xoşuma gəldi! Təəssüf ki, ayrılmaq vaxtıdır. Gələn gecə də elə buradaca görüşərik. Mən də sizi öz həyatımla tanış edərdəm. Mənim həyat yolum sizinkindən o qədər də fərqlənmir. Əksinə, sizinkinə çox bənzəyir. Deyirlər, itin günü necə xoş keçsə, yenə də it günüdür.

Berqansa. Düzdür, özizim, düzdür, it itə oxşar.

Sipion. Gələn gecə görüşəndək, qardaşım Berqansa!

Berqansa. Xudahafiz, dostum Sipion!

MÖCÜZƏLƏR TEATRI

XVI əsrin ovvolları. Kastelyana oyalotinin kiçik bir şəhərinin meydançası. İki mozhokçi – Çanfalya və Çirinos səhnəyə çıxır. Hər ikisi qırx yaşındadır.

Çanfalya. Mənim dediklərimi qulaq ardına vurma, Çirinos. Hamısını yadında saxla. Sənə danışdığım yalanı isə heç vaxt unutma.

Çirinos. Nə danışsən, heç onu unutmam olar?! Ancaq, Çanfalya, bir məni ağah elə görüm, bu nə sirdir ki, çalğıçı Rabelin həmişə sənin zövqünü oxşayıb, hə? Axı sənin arzularını ikimizdən başqa, heç kim yerinə yetirə bilməz.

Çanfalya. Rabelin bizə çörək və su kimi lazımdır. O, möcüzələr teatrının fiqurları səhnəyə çıxana qədər çalmalıdır.

Çirinos. Əgər Rabelini görəndə bizi daşa basmasalar, möcüzə olacaq. Bizirsən, bunu niyə deyirəm? İlahi, ömrümdə belə eybəcər adam görməmişəm.

Çanfalya. Sus. Çirinos, səsini kəs! Görmürsən, o senyorlar düz bizə sarı gəlirlər? Deyəsən, qubernatorla şəhər rəisi də onların arasındadır.

Qubernator, Benito Repolyo, şəhər rəisi, Xuan Qomes və pedro Lopes şəhərin varlı sakinləri ilə içəri daxil olurlar.

Çanfalya. Sizin əllərinizdən öpürəm, senyorlar. Qubernator hansınızsınız?

Qubernator. Qubernator? Mənəm. Arzunuzu söyləyin.

Çanfalya. Əziz senyorlar, "Möcüzələr teatri" göstərən Montiel mənəm.

Qubernator. "Möcüzələr teatri" nə deməkdir?

Çanfalya. Özünü möcüzəli göstərən şeylər... Bunu hər adam görə bilmir. Əgər tamaşaçı namuslu ailədəndirsə, hər şey onun gözüünə görünəcək.

Şəhər rəisi. Qəribədir, a kişilər, hər gün dünyada nə qədər möcüzəli işlər baş verir.

Xuan Qomes. Mən hər şeyi görəyimə əminəm. Axı, mənim ata-anam namuslu olublar.

Şəhər rəisi. Bəs mənimkilər? Onlar da namuslu, qeyrətli olublar.

Qubernator. Mənim valideynlərim kimi namuslu adamlar heç yer üzünə gəlməyib. Senyor Xuan Qomes, ömr edirəm, bu gecə qızınız Teresani ələ verin. Məclis qurulsun və Senyor Montiel də öz tamaşasını sizin evdə göstərsin.

Çirinos. İşin başlanğıcı üçün xərc çəkməseniz, tamaşanı göstərməyəcəyəm.

Xuan Qomes. Onda gəlin mənimlə gedək, həm pulları verim, həm də evimi tanıyın.

Çanfalya. Gedək. Bu oyuna baxanlar tamaşanın necə olduğunu yaddan çıxartmazlar.

Xuan Qomes Çanfalya ilə gedir və çox çəkmir ki, hər ikisi qaydır.

Çanfalya. Senyorlar, buyurun! Hər şey hazırdır. Təkcə başlamaq lazımdır.

Çirinos. Pulı aldınmı?

Çanfalya. Hə, cibimdədir.

Hamı gedir.

Xuan Qomesin evində bir salon. Toy məclisi.

Qubernator, şəhər rəisi, Xuan Qomesin qızı, dostları və başqa qonaqlar...

Çanfalya. Senyorlar, əyləşin! Tamaşa bu pərdədən sonra başlayacaq. Çalğıçı Rabelin də buradadır.

Şəhər rəisi. Çalğıçı budur? Bəli də, pərdə arxasında gizlənir ki, üzünü görməsinlər. Doğrusu, ömrümdə belə kifir adama rast gəlməmişəm.

Çanfalya (*pərdəni qaldırır. Səhnədə heç kim görünmür*). Diqqət, senyorlar, başlayıram. Baxın, gördüyünüz bu yolla cəsur bir atlı gedir. Görürsünüzmü, o, dəhşətli bir ejdahanı necə də qovur. Nəhəng ağzlarını geniş açmış, enli pəncəli o iki şir də igid atının üstünə atılmağa hazırdır. Ey, xeyirxah atlı, özünü qoru!

Qubernator. Bir şey görürsünüzmü, senyor Xuan Qomes?

Xuan Qomes. Əlbəttə, yəni mənim gözlərim kordur?! Yoxsa siz mənim ata-anamın namuslu olmasına şübhə edirsiniz?

Qubernator. Əla! Çox gözəl! Mən nə atlı görürəm, nə ejdaha, nə şirləri, nə də tamaşanı. Görək özümü elə göstərəm ki, guya hər şeyi görürəm.

Çanfalya. Budur, atlı yenə də irəliləyir. Ay qoçaq, bir baxın, o qılınc zərbəsi ilə birinci şirin başını üzdü. İkinci ağır yaraladı. Ancaq ehtiyatlı olun! Vəhşi bir öküz qaçaraq düz bura gəlir. Kim necə bacarırsa, qaçıb gizlənsin.

Salondakıların hamısı gizlənir. Bəzisi stulların arxasında, bəzisi stolların altında... Qalanları isə pəncərələrdən tullanmaq istəyir.

Şəhər rəisi (*gizləndiyi stolun arxasından*). Aman allah, o öküz şeytan paltarı geyib. Gizlənməsəm, məni parçalayar.

Xuan Qomes (*stolun altından çıxaraq*). Senyor Montiel, lüt-fən, elə edin ki, sizin tamaşanız bu qədər dəhşətli olmasın.

Birinci qonaq. Mən bu lənətə gəlmiş öküz boyda vahiməli vəhşi görməmişəm. Necə də heybatlıdır!

Qubernator (*öz-özünə*). İşə bax ki, mən burada görmədiyimi hamı görür. Eh, başqa çarəsi yoxdur. Gərək deyəm ki, mən də görürəm. (*Bərkdan.*) Oh, oh, necə də bərk qaçırdı!

Çanfalya. İndi o biri küncə baxın. Görün, nə qədər siçan var! Bəziləri qaradır, bəziləri də ağ. Bəzilərinin quyruğu çox uzundur, yarısı da quyruqsuzdu. Baxın, baxın, heç sayı-hesabı yoxdur.

Xuan Qomesin qızı. Siçanlar! Bu saat özümü pəncərədən atacağam! Dostum, İnes, elə et ki, onlar səni dişləməsinlər. Görürsən, nə çoxdular? İki min olar.

İnes. Düzdür! Ay aman, köməyə gəlin! Quyruqsuz, qara bir siçan ayağımı dişlədi. Köməyə gəlin! Ayyy!.. Ay!..

Şəhər rəisi. Xoşbəxtlikdənq mənə yaxın gələnı yoxdur.

Çanfalya. Artıq, siçanlar buludlardan düşən möcüzəli yağışdan qorxaraq qaçdılar. İndi bu yağışın büt ün dərdlərə dərman olduğunu görürsünüz.

Xuan Qomes. Bilirsinizmi, senyor Repolya, başımı bu yağışın altında islatmaq istəyirəm. Bəlkə, dəhşətli ağrının keçib getməsinə bunun köməyi dəydi. Düz bir həftədir ki, yata bilmirəm.

Şəhər rəisi. Yağışın suyu süzülüb kürəyimə töküldükcə mənı inciden ağnlar canımdan çıxır. Oxqay, lap rahat oluram!

Qubernator (*öz-özünə danışır*). Görəsən, bu, doğrudurmu? Mənim üstümə heç bir damcı da düşməyib. Eh, burada oturanlardan artıq deyiləm ki?.. Oğru-qulduran törənmiş bu uşaqlardan. (*Ucadan.*) Oh, oh, nə bərk islandım!

Kornet səslenir və bir zabıt daxil olur.

Zabıt. Sizlərdən senyor Qubernator kimdir?

Qubernator. Mənəm! Nə buyursunuz?

Zabıt. Yarım saatdan sonra otuz nəfər əsgər kəndə daxil olacaq. Onlar üçün axşam yeməyi və yatmağa yer hazırlayın.

Qubernator. Yaxşı, hər şey düzələcək. Buyurun, senyor zabıt, əyləşin, bu "Möcüzələr teatrı"na siz də baxın. Göstərin, senyor Montiel.

Çanfalya. Bu saat tayı-bərabəri olmayan gözəl bir qız rəqs edəcəkdir. Baxın, necə də qəşəng oynayır.

Xuan Qomes. Mən ömrümdə belə gözəl rəqs görməmişəm.

Zabıt. Deyəsən, bu camaatın başına hava gəlib. Axı siz hansı rəqqasədən danışırınsız, hə?

Qubernator. Bəyəm siz onu görmürsünüz?

Zabıt. Yox.

Şəhər rəisi. Onda sizin valideynləriniz namussuz, qeyrətsiz adamlardır.

Xuan-Qomes. Yəqin sizin ata-ananız oğru, fırıldaqçı, dələduz olub! Ona görə də "Möcüzələr teatrı"nın fiqurlarını görə bilmirsiniz.

Zabıt. Nə, nə dediniz? Əgər qılınıcı sıyırsam, hamınızı pəncərədən uçuracağam!

Səslər. Bunun atası oğru olub! Özü də fırıldaqçı oğludur!!! Oğru! Fırıldaqçı! Dələduz!!!

Zabıt qılınıcı sıyıır. Hamı qaçır. Çanfalya, Çirinos və çalğıçı Rabelin fürsətdən istifadə edib aradan çıxırlar.

LOPE DE VEQA

(1562-1635)

BOSTAN İTİ (NƏ YARDAN DOYUR, NƏ ƏLDƏN QOYUR)

İŞTİRAK EDƏNLƏR:

Diana	- qrafinya de Belflor	
Teodoro	- onun katibi	
Marsela	}	- onun qaraavaşları
Doroteya		
Anarda		
Fabyo	- onun nökeri	
Qraf Federiko		
Qraf Ludoviko		
Markiz Rikardo		
Tristan	- nökor	
Leonido	- nökor	
Antonelo	- lakey	
Furyo		
Lirano		
Selyo	- nökor	
Kamilo		
Paj		
Otavyo	- eşik ağası	

Əhvalat Neapolda corəyan edir.

BİRİNCİ PƏRDƏ

QRAFİNYANIN SARAYINDA SALON

Birinci gəliş

Teodoro və Tristan qaçırlar.

Teodoro

Tez bura! Bura qaç! Tez ol, Tristan!

Tristan

Böyük rüsvayçılıq olacaq, düzü.

Teodoro

Xanım tanıdımı, görəsən, bizi?

Tristan

Bilmirəm, tanıdı, gördü, çox güman.

İkinci gəliş

Diana yalnız.

Diana

Ey, cənab! Dayanın! Geri dönün tez!
Bir durun! Yetirin sözümdə diqqət!
Bu nədir – mənimlə belə hərəkət?
Qayıdın! Bax sizə deyilir bu söz!
Evin adamları hardadır axı?
Nə bir nöker vardır, nə də səs-səmir.
Yoxsa qaranlıqda kabuslar gəzir,
Yuxumu görürəm, qorcunc bir yuxu?
Yoxsa hamı yatıb? Mən neyləyim bəs?

Üçüncü gəliş

Diana, Fabyo.

Fabyo

Deyəsən, senyora bizi çağırdı?

Diana

Mənim bağırmaqdan ödəm dağıldı,
Amma siz keyləri, dəbərtmir bu səs.
Di tez ol, götürül, dayanma, nadan, –
Sənə bundan başqa nə ad verim mən? –
Kimdi burdan qaçan? – Bu saat öyrən.
Öyrən, gör kim imiş bu zaldan qaçan!

Fabyo

Bu zaldan – dediniz?

Diana

Danışır da bir.
Di get, yeyin tərən!

Fabyo

Baş üstə, gedim.

Diana

Cəld ol, gözləyirəm. Gör kim imiş, kim.

Fabyo

Belə də iş olar? Lap qəribədir!

Gedir.

Dördüncü gəliş

Diana və Otavyo.

Otavyo

Sizin səsinizi eşitdim, xanım,
Eşitdim, inana bilmədim ancaq;
Öz-özümə dedim: senyora heç vaxt
Belə bir saatda bağırmaq, canım!

Diana

Amma nə tutarlı dəliliniz var!
Hava qaralmamış yatırsınız siz,
Çağıranda elə ləng gəlirsiniz,
Çağırın adamın zəhri yarılar.
Yad adamlar gəzir evdə bu gecə,
Gözlərimlə gördüm, onlar az qala,
Mənim otağıma gəlib soxula.
(Bəli, öz gözümlə gördüm indicə,
Qarşımda baş verdi bu həyasızlıq).
Burda qan beynimə vururkən mənim,
Möhtərəm gözətçim, keşikçəkənim
İstəmir narahat ola azacıq.

Otavyo

Senyora...

Diana

Yaxşı! Gedin yatın, axı, ziyandır...
Sizi çağırmadım əslində heç mən.

Beşinci gəliş

Əvvəlkilər və Fabyo.

Fabyo

İşə bax, yox oldu birdən;
Elə bil, qızılquş, ya çalağandı!

Diana

Yadında nişanı qaldı?

Fabyo

Nə nişan?

Diana

Misal üçün plaş – haşiyəsi zər...

Fabyo

Elə ki o qaçdı...

Diana

Cənablar, sizə
Şalvar yox, korsetlə tuman, yaraşar.

Fabyo

Düşdü pilləkəni bir sıçrayışa.
Atdı şlyapanı fənər tərəfə,
Şlyapa düz gedib dəydi hədəfə.
O adam həyəti keçib birbaşa,
Yetişdi qapıya, çəkmədi ləhzə,
Qılını siyirib yox oldu bayaq.

Diana

Ay yaramaz heyvan, ay uzunqulaq!..

Fabyo

Neyləyəydim?

Diana

Kötək çox azdır sizə.
Tutub gəbərdəydin yerində dərhal.

Otavyo

O, adlı-sanlı bir adamdı bəlkə,
Onun ölümünü ömürlük ləkə
Saymazdımı sizə bu el, bu mahal?

Diana

Adlı-sanlı adam? Ay dediniz ha!

Otavyo

Sizə az deyildir göstərən maraq,
Hüsnünüzə bir an gözücü baxmaq –
Onların yanında dəyər dünyaya.
Saymaqla qurtarmaz bu senyorları;
Nə çoxdur sizə ər olmaq istəyən.
Məhəbbət kor edir çoxunu bəzən.
Dediniz, qəşəngdi onun paltarı,
Fabyo da görüb ki, şlyapasilə
Söndürüb fənəri çıxıb aradan.

Diana

Mümkündür, bəlkə də, varlı bir əyan
Ümitsiz, fərəhsiz eşq havasilə,
Peşqəşlər verərək, xidmətçilərdən
Birisini ələ gətirib, aşkar.
İndi sədaqətli bir nökrəmi var!
O, kimdir! – Tezliklə öyrənərəm mən.
Atdığı lələkli şlyapa ancaq
Yəqin, pilləkəndə qalıb.

(Fabyoya.)

Get getir.

Fabyo

Yəqin bilirsiniz, pilləkəndədir?

Diana

Bəs harda olacaq, ay mızı, axmaq?
O ki şlyapanı atandan sonra
Dayanıb götüre bilməzdi yerdən.

Fabyo

Əvvəl çıraq üçün getməliyəm mən.

Gedir.

Altıncı gəliş

Diana, Otavyo.

Diana

Əgər kömək edən varsa senyora,
Dərhal qovacağam, kim olur-olsun.

Otavyo

Haqqınız var, qovun; evinizi siz
Onlara etibar eləmişsiniz,
Onlar edir sizi məyus və məhzun.
Amma bir söz deyim, tutmayın irad,
Əfv edin, qanınız çox qaralsa da,
Sözlərim bir qədər yersiz olsa da,
Qoy deyim, sizdəki bu tərslik, inad,
İzdivac meyindən uzaq olmanız,
Şərait yaradır belə hallara.
İnanın, inanın, xanım, bir para
Adam var, nə desən, edər ələcsiz.

Diana

Yoxsa bir hadisə məlumdur sizə?

Otavyo

Əlçatmaz, ünyetməz və cazibədar
Bir gözəl tanıyır sizi adamlar.
Məlum olan budur burda hər kəsə,
Bir də ki, Belflor malikanəsi
Çoxunu gecələr yatmağa qoymur.

Yeddinci gəliş

Əvvəlkilər və Fabyo

Fabyo

Şlyapa tapıldı, senyora, budur,
Bu, şlyapa deyil, əsgidir, düzü.

Diana

Göstər görüm nədir?

Fabyo

Fənərə sarı
Tuşlayıb atdığı bax, budur onun.

Diana

Budur?

Otavyo

Şlyapa yox, əsgidir ki bu!

Fabyo

Bəlkə, onu tutur bu cındırları.

Diana

Düz de, yəni budur tapdığın sənin?

Fabyo

Mən yalan demərəm, tapdığım budur.

Otavyo

Lələk də nə lələk!

Fabyo

Yox, o, oğrudur.

Otavyo

Niyyəti sandığı açmaqmiş yəqin.

Fabyo

Oğrular başında olar bu cında.

Diana

Fabyo, sən adamı cinləndirirsən.
Axı öz gözümlə gördüm bayaq mən
Lələkləri çoxdu şlyapasında.
Bəs yoxamı çıxdı o qədər lələk?

Fabyo

Şlyapa fənərə tolazlananda
Görünür, lələklər yanıb bir anda.
Axı o tez yanır qupquru qovtək.
Bir zaman İkarın qanadları da
Uçarkən yanıbmışdır, günəşə sarı,
Göy dəniz olmuşdur sonra məzari.
Həmin əhvalatı andırır bu da.
Günəş hesab etsək fənəri fikrən,
İkarı – şlyapa hesab eləsək,
Görərik alovda yanıbmışdır lələk,
Çıxıb şlyapa da boyaq küpündən.

Diana

Zarafatın yeri deyildir, Fabyo,
Onsuz da qaradır qanım.

Otavyo

Həqiqət,
Tez ya gec, çıxacaq zahirə əlbət.

Diana

“Zahirə çıxacaq” nədir, Otavyo?

Otavyo

Xanım, gedin yatın, yəqin ki, sabah
Hər şey aydınlaşar, heç tələsməyin.

Diana

Gözümə yuxumu gedər, siz deyin?
Mənə də Diana deyirlər, hərgah
Bu sirri açmasam, rahatlanmamam.
Fabyo, bura çağır tez qadınları.

Fabyo gedir.

Səkkizinci gəliş

Diana, Otavyo.

Otavyo

Görün nə etdiniz bu gecəyanı?

Diana

Ah, haram qatdılar yuxuma, haram!
Narahatkən yatmaq mümkünmüdür, ah.
Kim imiş, görəsən, bura gələn, kim?

Otavyo

Gözləmək lazımdır sabaha təkin.
Hər şeyi öyrənə bilərik sabah.
Hər şeydən şirindir indisə yuxu.

Diana

Sizə qismət olsun o yuxu ancaq.
Baş qoyub şübhələr içində yatmaq –
Budur müdrikliyin ülvi qanunu?

Doqquzuncu gəliş

Əvvəlkilər, Fabyo, Marsela, Doroteya və Anarda.

Fabyo

Bəlkə, bunlar açə bilə bu sirri.
Yerdə qalanları yatıb bayaqdan.
Madam ki, yatıblar, etmirəm güman
Onların bu işdən ola xəbəri.
Yalnız oyaq qalib kameristkalar,
Onlar da burdadır.

Anarda

(Kənara.)

Dənizlər gecə
Yaman vahiməli olur və mənəcə,
Bir tufan qopacaq, çox güclü tufan.

Fabyo

Xanım, izn verin, biz gedək.

Diana

Gedin –
Otavyo da, sən də.

Fabyo (*yavaş səslə Otavyoya*).

Qaçıb yuxusu;
Çox uzun çəkəcək sual-sorgusu.

Otavyo

Havalanıb.

Fabyo

Mənə inanmır yəqin.

Otavyo və Fabyo gedirlər.

Onuncu gəliş

Diana, Marsela, Doroteya, Anarda

Diana

Doroteya, sən gəl, dayanma gendə.

Doroteya

Nədir, nə ömr edir senyoram mənim?

Diana

Qəsrin qapısında, yan-yörəsində
Hamıdan çox gözən, söylə, kimdi, kim?

Doroteya

Markiz Rikardodur çox vaxt gördüyüm,
Qraf Parisi də görürəm hərdən.

Diana

Düz danış, sən özün yaxşı bilirsen,
Məndə nə rəhm olur, nə də tərəhhüm
Aciğim tutanda, qəzəblənəndə.

Doroteya

Sizi aldatmağın nə mənası var!

Diana

Kimlə söhbət edib danışır onlar?

Doroteya

Əlimi-qolumu salıb kəməndə,
Oda atsanız da, budur lap düzü:
Adını çəkdiyim gəncləri hər vaxt
Sizinlə danışan görmüşəm ancaq.
Onlar danışdırmır bizdən heç kəsi.

Diana

Məktub gəldiyini, paj gəldiyini
Görmürsənmi?

Doroteya

Heç vaxt.

Diana

Çəkil bir yana.

Marsela (*yavaş səslə Anardaya*).

Elə bil, məhkəmə qurub Diana.

Anarda

Belə bərkə çəkməz məhkəmə səni.

Diana

Anarda, sən danış!

Anarda

Nəyi, senyora?

Diana

Kim idi bu saat burdakı kişi?

Anarda

Nə kişi?

Diana

Bu zaldan sivişən? Əşşi,
Əla tanıyıram mən sizi, əla.
Mənə baxsın deyə həmin o şəxsi
Kim buraxıb bura? Kimdir o xain?

Anarda

Bu, ağlına gəlməz, xanım, heç kimin.
Bu qədər ədəbsiz bilməyin bizi.
Sizə baxsın deyə, sizdən xəbərsiz
Başqa bir kişini evə gətirmək?–
Xanımı incidib, işgəncə vermək?
Yox, bu xəyanətə əl atmıraq biz.
Bütün bu şübhələr hədədir, hədə.

Diana

Gəl gedək dayanaq bir az o yanda.
Belə düşünməyə haqqım var, onda:
Əgər doğrudursa dediyin sözlər,
Bəlkə, həmin adam, xidmətçilərdən
Birilə görüşə gəlmişdir bura?

Anarda

Rahat yatasınız deyə, senyora,
Açıb həqiqəti deyəcəyəm mən.
Hərçəndi, Marsela dostumdur mənim.
Düzünü söyləmək borcumdur mənim –
Madam ki, narahat edir sizi bu,
Açıb deməliyəm lap doğrusunu.
Marsela bu evdə sevir kimisə,
Gənc də Marselanın olub vurğunu;
Amma ki, bilmirəm kim olduğunu.

Diana

Oxu atıb, yayı gizlətmək nədir?
Başladın – axıra çatdır sözünü.

Anarda

Bilmək istəsəniz əgər düzünü,
Başqasının sirri qəlbi göynədir,

O gələn adamın Marsela üçün
Gəldiyini bilmək bəs cləmirsə,
Bunu da bildirə bilərəm sizə:
Hələ əvvəlidir gizli görüşün.
Ancaq söhbət edir, hələlik, onlar.
Gedin rahat yatın.

Diana

Xidmətçilərdən
Sizdən alçağını görməmişəm mən.
Haqqımda min söz də gözsə, yeri var.
Cavan dul qadının haqqında nələr,
Nələr danışılar! Utanın barı!
Əgər qraf ərim olsaydı diri...

Anarda

Narahat olmayın, xanım, bu qədər.
Çünki Marselanın görüşdüyü şəxs
Kənar adam deyil, özgəsi deyil,
Bu evin sirrini verəsi deyil.
Siz heç özünüzü üzməyin əbəs.

Diana

Adi xidmətçidir yoxsa o, burda?

Anarda

Bəli, xanım.

Diana

Kimdir?

Anarda

Teodorodur.

Diana

Mənim katibimmi?

Anarda

Senyora, odur.
Toxtada bildimmi sizi?

Diana

Anarda,
Çökil kənarda dur.

Anarda

Amma, ay xanım,
Marselaya qarşı sərt olmayın çox.

Diana (*kənara*).

Bilincə, mənimçün gəlməyibdir o,
Toxtadı ürəyim, keçdi həyəcanım.
Marsela!

Marsela

Buyurun.

Diana

Yaxşı fikir ver.

Marsela

Buyurun, senyora.

(*Kənara.*)

Ürəyim əsir.

Diana

Mən öz şərəfimi, mən öz sirrimi
Sənəmi etibar etmişəm? Danış!

Marsela

Məndən nə deyiblər sizə, senyora?
Özünü çox yaxşı bilirsiniz ki,
Sizə hər cəhətdən sədaqətliyəm.

Diana

Sən hara – sədaqət, etibar hara!

Marsela

Haçan yol vermişəm bir xəyanətə?

Diana

Xəyanət deyilmi, mənim evimdə
Birilə görüşüb gizli danışmaq?

Marsela

Mən haçan rast gəlsəm Teodoroya,
Qəşəng sözlər deyir, düz iki düjün.

Diana

İki düjün dedin? – Heç pis deyil bu.
Madam ki, düjünlə satırlar sözü,
Demək bərəkətli olacaqdır il.

Marsela

Bir sözlə, o, adət eləyib buna,
Gələndə, gedəndə qəlbindəkini
Etibar eləyir dodaqlarına.

Diana

Etibar eləyir dodaqlarına? –
Əcəb ifadədir! Bəs nə deyir o?

Marsela

Nə deyir? Yadımda qalmır doğrusu.

Diana

Yada sal.

Marsela

Gah deyir: “Mən bu gözlərin
Dərdindən ölüərəm, Marsela, inan!”.
Gah deyir: “Səndədir bəxtiyarlığım!”.
Gah deyir: “Bu gecə qalmışam oyaq,
Eşqin sayıqladı məni sübhədək!”.
Bir gün saçlarımdan bir tel istədi –
Eşqimi qəlbinə bağlamaq üçün,
Coşqun xəyalını cilovlamaqçün...
Nəyi maraqlıdır bu boş sözlərin,
Xanım, sizin üçün?

Diana

Hər halda səni
Əyləndirir, ya yox?

Marsela

Darıxdırmayır.
Çünki Teodoro öz qarşısına
Birgə həyat qurmaq, evlənmək kimi
Namuslu, müqəddəs bir məqsəd qoyub.

Diana

Çox gözəl; sevgidə bundan müqəddəs,
Bundan gözəl niyyət ola da bilməz.
Mənim də bu işdə köməyim dəyər.

Marsela

Ən xoşbəxt bilərəm onda özümü.
Sənyora, madam ki, hirsələnəndə də
Bu qədər mehriban, bunca rəhmdil,
Bu qədər xeyirxah olursunuz siz,
Gərək düzü nədir, etiraf edirəm.
Teodoro üçün mən lap dəliyəm.
Onun kimi həssas və bacarıqlı,
Ağıllı, bilici cavan oğlının
Yoxdur bərabəri bizim şəhərdə.

Diana

Onun hünərinin mən özüm hər gün
Şahidi oluram.

Marsela

Tək yazı ilə
Hiss etmək çətindir istedadını.
Onun sizin üçün tərtib etdiyi
Nöqsansız yazısı hələ bir yana,
Məhəbbət haqqında şirin söhbəti
Başqa nəşə verir, xanım, insana.

Diana

İzdivac gününüz gəlib çatanda
Sizin toyunuza əngəl törətmək
Fikrində deyiləm, inan, Marsela,
Ancaq irzimi də gözləyəm gərək,
Gərək ad-sanım da tapdalanmasın,
Axı adlı-sanlı nəsil dəyəm mən;
Belə bir adamın evində sizin
Görüşməyiniz deyil heç də ədəbdən.

(Öz-özünə.)

Qəlbimi boşaltmaq istəyirəm mən.

(Yenə bərkdən.)

Madam ki, halıdır hamı bu işdən,
Elə görüşün ki, siz bundan belə,
Söz-sovu ağza-dilə düşməsin.
Sizə söz verirəm, vaxtı çatanda,
Mən də köməyimi əsirgəməyərəm.
Axı özgə deyil Teodoro da,
O, burda böyüyüb kiçik yaşıdan.
Sən də ki, Marsela, özün bilirsen,
Bilirsen nə qədər bağliyam sənə,
Bizim aramızda qohumluq da var.

Marsela

Sizin qulunuzam, xanım, hər zaman.

Diana

Yaxşı, get.

Marsela

Öpürəm ayağınızdan.

Diana

Hamı gedə bilər.

Anarda (yavaş səslə Marselaya).

Necə qurtardı?

Marsela

Hirsişlendi, axırı xeyrimə oldu.

Doroteya

Deməli, senyora bildi sirrini?

Marsela

Bildi ki, təmizdir, safdır eşqimiz.

Marsela, Doroteya və Anarda qrafınyanın
qarşısında üç dəfə reverans edərək gedirlər.

On birinci gəliş

Diana yalnız.

Diana

Etmişəm diqqət ona bəzən özüm istəmədən,
Teodoro həm itifəhmdir, həm cazibədar.
Olmuş olsaydı, əgər nəslə əsilzadə, kübar,
Şübhəsiz, başqa nəzərlərlə baxardım ona mən.

Eşqdən güclü nə vardır bu təbiətdə, deyin?
Lakin əslim-nəsim qat-qat əzizdir ondan.
Bu nəsil fərqi, bu ad-san mənə vermir imkan,
Səsinə səs verəm eşqin – o füsunkar diləyin.

Bürüyüb, qəlbimi amma ki, həşəd adlı bir hiss,
Özgənin ağ gününə asan imiş şirnikmək.
İki qat şirnikib, əslində bu sevdəyə ürək.

Dəyişəydi – deyirəm – kaş ki, bizim taleyimiz;
Mən olan mərtəbəyə qalxa biləydi, ya da mən –
Enməyə qadir olaydım o olan pilləyəcən.

Gedir,

On ikinci gəliş

Teodoro, Tristan.

Teodoro

Bu gecə gözümü yummamışam mən.

Tristan

Burda təəccüblü bir şeymi vardır?
İşiniz yaqin ki, şuluqlaşardı,
Bizi tanısaydı senyora birdən.
Sizə demədimmi, o yatanacan
Gözləyin, sözümə baxmadınız ki...

Teodoro

Çalışır hədəfi tez vura sevgi.

Tristan

Amma atırsınız nişan almadan.

Teodoro

Hədəfə tez dəyir arif atan ox.

Tristan

Ariflər tez seçir yaxşı-yamanı,
Tezəcə fərqləndirir ağdan qaranı.

Teodoro

Yoxsa tanınmışam?

Tristan

Həm bəli, həm yox.
Əsəli bir dəlil yoxsa da ancaq,
Şübhə altdasınız.

Teodoro

Elə ki, Fabyo
Bizim dalımızca düşəsi oldu.
Az qaldı qılınca köksünə sancam.

Tristan

Vaxtında keçirtdim fənəri mən də,
Şlyapam hədəfi düz nişan aldı,
Fənərin işığı söndü, qaraldı,

Teodoro

Fabyo dərhal çasib, qaldı yerində,
O bircə addım da atsaydı, hökmən
Ruhu uçacaqdı bədəndən göyə.

Tristan

Mən isə qışqırdım tez gözətçiyyə:
“Gələnlər özgədir, yaddır – deyərsən”.
O isə qışqırdı: “Sus, yalançı, sus!”,
Alıb şlyapamı atdım fənərə.

Teodoro

Məni günü bu gün gömərlər gora.

Tristan

Aşiqin bir günü varmı qorxusuz?
Sizi izləsə də dərdlər-bələlar,
Qırmızılıq yağır yanağınızdan.

Teodoro

De görüm, neyləyim indi, Tristan?
Neyləyim ki, başım salamat qala?

Tristan

Sevgiyə tez xitam verilsin gərək.
Bilirsiniz, xanım məğrurdur yaman;
Bir xəbər tutdumu bu əhvalatdan,
Çatmaz dadınıza nə fənd, nə kələk.
Onda baş götürüb getməlisiniz.

Teodoro

Verdiyin məsləhət sərtidir, Tristan.

Tristan

Siz mənim özümdən götürün ibrət;
Görün yaddan çıxır, çıxmır eşqiniz!

Teodoro

Boş sözdür, yadımdan çıxmaz o heç vaxt.

Tristan

Hər iş ustalıqla düşür səmtinə.
Əgər Marselanın məhəbbətinə
Qəlbən istəsəniz bir nöqtə qoymaq,
Biryolluq daşını atmaq gərəkdir.
Qəti olmalıdır həm də bu qərar;
Demək lazımdır ki, boş-boş xəyallar
Başdan çıxmıqdı qəlbi məhv edir.
Yadda saxlamalı bunu da əlbət,
Tamam sönməyibse ümid ulduzu,
Zəiflik sarsıdır sizi, doğrusu.
Yenə də qayıdar keçmiş məhəbbət.
Bir deyin, nə üçün kişiyəm, – deyən,
Qadını unudub ata bilməsin? –
Çünki ümid onu eləyib əsir;
Odur üreyini gəmirib yeyən.
Gərək öz-özünə söz versin insan:
Sevdiyi barədə düşünməyəcək.
Bu yolla ömrünün axıranadək
Silə o qadını xatiratından.
Gəlin yadımıza saati salaq:
Zəncir açıldımı milindən tamam,
Əqrəblər dayanıb durur – vəssalam.
Üreyin işi də belədir ancaq:
Elə ki, ümiddən insan əl üzər,
Ürək sakit olar, çırpınmaz artıq.

Teodoro

Xatirat verirmi bizə rahatlıq?
Hər an bir fənd ilə həmin hiyləgər
Hissi-düşüncəni yerindən edir.
Keçmişə qaytarır bizi durmadan.

Tristan

“Xəyalat yırtıcı heyvandır, heyvan,
Pəncəsindən çətin qurtarır şüur”.

Bu qiymətli sözlər, bu dürr kəlamlar,
İspan şairinin çıxıb dilindən.
Xilas olmaq üçün bu dərd əlindən
Qəlbə təsir üçün yaxşı üsul var.

Teodoro

Necə?

Tristan

Qadındakı kəm-kəsirləri:
Ürək bulandıran nə varsa onda,
Canlandırmaq görək göz qabağında.
Bəzənib-düzənib, geyinib qəşəng,
Şux və mütənəşib nazlı bir sona
Dikdaban üstündə çıxsa eyvana,
Qəlbin eşq oduna düşməsin görək.
Sizi tovlamaqçün bunlar oyundur.
Paltardır süs verən qadına, paltar.
Görün nə düz deyib müdrik adamlar:
"Gözəllik ondursa, doqquzu dondur!".
Bəli, yanlış yoldan geri dönməyə
Meyliniz varsa – sevdiniyi
Təsəvvür eləyin yataq xəstəsi,
Aparılır guya xəstəxanaya.
Təsəvvür etməyin onu heç zaman
Qırçınlı paltarda, gözəl və göyçək.
Nöqsanlı cəhəti fikrə gətirmək
Dərmandır, ən güclü və yaxşı dərman.
Axı xoşagəlməz bir şeyi insan
Yadına salanda, az qala bir ay,
İştahası küsür: hər şeyi özvay,
Ürək bulandıran zənn edir hər an.
Çalışın, saatda on kərə azı,
Yad edin ondakı çatmazlıqları.
Onda qəlbinizdən silinər ağrı,
Çıxar başınızdan eşqin havası.

Teodoro

Hardan gəlib çıxıb, bu nadan həkim!
Bu ki dərman deyil, ağrıdır, ağrı.

Belə bir həkimin hazırladığı
Bundan yaxşı dərman olmayacaq ki!
Kəndli-kündlüyə ver bu məsləhəti.
Ya atabaxansən sən, ya şarlatan.
Qandığın şey yoxmuş sən, Tristan.
Ucadır qadının, mənə, qiyməti.
Qadın şəffaflıqda büllurla birdir,
Onlar şüşədirlər gözümdə hər an.

Tristan

Şüşədir, özü də davamsızından.
Acı təcrübəmiz bunu göstərir.
Elə ki, çətinlik çəkdiniz yenə,
Hazıram mən sizə kömək göstərim.
Təklif elədiyim bayaqkı məlhəm
Bu işdə çox kömək etmişdir mənə.
Vallah, özüm ölüm, günün birində
Uydum bu üz-gözlə mən bir qadına –
Bəzakli bir yalan dağarcığına.
Olardı ya qırx beş, ya əllisində.
Hər eybi bir yana, bir qarnı vardı,
Elə bir qarın ki, içində, şeksiz,
Arxiv yerləşərdi, inanmı ki, siz;
Üstəlik əlavə yer də qalardı.
O qarın Troya döyüşündəki
Nəhəng taxta atı xatırladardı;
İçinə yüz yunan rahat sığardı.
Yəqin ki, sizdə də var bu məlumat:
Bir kənddə çox nəhəng qoz ağacı var,
Ustayla arvadı, bir də uşaqlar
Onun oyununda yaşayır rahat,
Yerləşir toxucu dəzgahları da.
Dediyim qadının iri qarnına
Yerləşər belə bir emalatxana,
Ailə üçün də yer qalar hətta.
Günlər gəlib keçdi, gəlib çatdı vaxt,
Dedim, qoy unudum mən bu arvadı.
Nə çarə düşündüm, mümkün olmadı.

Gözümdə bir şəkil aldı hər saat.
Gah kövrək mərmərə, gah qara döndü.
Gah nərgizə döndü, gah oldu zanbaq.
Altdan geyindiylə yekə darbalaq
Gözümə tül, ipək şəltə göründü.
Axır naxoşlayıb düşdüm yatağa,
Amma ki, qoymadım məni dörd basa.
Ona oxşar olan nə var, nə varsa,
Başladım bir-bəbir yada salmağa:
Dəllal arvadların gözdidikləri
İrisəbətləri, yun çuvalları,
Zorba sandıqları, boz xaralları,
Yekə farmaşları, iri yükləri...
Eşqə əmr elədim: yoxa çıx, yoxa! –
Nifrətlə çevrildi o da bir anda.
Unuduldu tamam piyli qarın da,
Öz-özümə dedim: şükür Allaha!
O piy dağarcığı, o zorbaqarın
Yağın hər qatında, inanın ki, siz,
Həvəngdəstəyinin dördünü şeksiz
Gizlədə bilərdi, sakit, arxayın.

Teodoro

Tamam eyibsizdir, axı, Marsela.
Mən onda nə eyib, nə nöqsan tutum?
Necə atım onu, necə unudum?

Tristan

Yaxşı, qoy başınız çəksin min bəla.
Sözünüz üstündə möhkəm dayanın.

Teodoro

Axı nəyi pisdir o qızın, nəyi?

Tristan

Yaxşı, bu eşq ilə külə dönməyi
Lütfündən xoş bilin qrafinyanın.

On üçüncü gəliş

Əvvəlkilər və Diana.

Diana

Siz buradasınızmış, Teodoro?

Teodoro

Ah!

Diana

Sizləyəm!

Teodoro

Eşidir qulunuz sizi.

Tristan (*kənara*).

Verəcək hökmünü – hər ikimizi
Qovacaq saraydan, mütləq qovacaq.

Gedir.

On dördüncü gəliş

Teodoro və Diana.

Diana

Məndən xahiş edib yaxın rəfiqəm,
Onun əvəzindən bir məktub yazım.
Deyir: nə gizlədim, qorxuram özüm
İşin öhdəsindən gələ bilməyəm.
Mənimsə məhəbbət məsələsindən
Başım çıxan deyil, düz sözümdü bu;
Amma bilərəm ki, həmin məktubu
Yaxşı yazarsınız, yəqin ki, məndən.
Alın, yazdığımı oxuyun.

Teodoro

Düzü,
Sizin qələminiz tərtib edibse,
Girişə bilmərəm onunla bəhsə.
Oxumağa belə yoxdur heç lüzum.
Necə var, elə də göndərin onu.

Diana

Oxuyun.

Teodoro

Baş üstə. Təhlil deyil, mən
İstərəm öyrənəm qələminizdən
Sevgi məktubunun xoş üslubunu.
Axı sevməmişəm heç vaxt, heç zaman.

Diana

Heç zaman?

Teodoro

Cürətim çatmayıb, düzü.
Çulğayıb canımı qorxu-hürküsü.
Çünki utancağam, ürkəyəm yaman.

Diana

Sizsiniz utancaq, sizsiniz ürkək?!
Gəzinti zamanı bununçünmü siz
Örtüb başınıza plaşı bərk-bərk,
Qaranlıq yerlərə çökilirsiniz?

Teodoro

Mənmi? Plaşlamı? Nə zaman? Necə?

Diana

Bəli, o görkəmdə bu gecə sizi
Burda qarşılayıb ev gözətcisi,
Və dərhal tanıyıb.

Teodoro

Biz dünən gecə
Zarafat edirdik – Tristan və mən

Fabyonu cırnadıb cinləndirirdik,
Necə şəkllə düşüb, dona girirdik.

Diana

Oxuyun!

Teodoro

Görünür, kimsə həsəddən
Gözünüzdən salmaq istəyir məni.

Diana

Yaxud da qışqanır sizə bir nəfər.
Oxuyun!

Teodoro

Oxuyum. Göz görmək istər
Parlaq dühanızın möcüzəsini.

(Oxuyur.)

Sevmək olar sevdiniyi görüb özgənin,
Sevməmişdən qışqanmaq da olarmış həttə.
Oyunları çoxsa da eşq ilahəsinin,
Belə oyun, belə hoqqa görməyib o da.
Mənim eşqim doğulubdur qışqanmağımdan.
Dərdləyirəm, çünki fələk qaddardı, qəddar:
Mən daha çox cazibədar, gözəlkən ondan,
Məni qoyub, fələk onu etmiş bəxtiyar.
Şübhələrlə, qorxularla gün sürürəm mən,
Sevməmişdən qışqanıram, halbuki sevmək,
Sevgisinə cavab almaq istəyir ürək.
Nə qorunur könül, nə də keçir sevgidən,
Həm susuram, həm duysunlar – deyirəm – məni,
Məndən başqa duyan yoxdur qəlbim deyəni.

Diana

Necə baxırsınız məktuba?

Teodoro

Xanım,
Əgər həqiqətsə bu deyilənlər,

Bundan yaxşı yazmaq olmaz məktubu.
İnana bilmirəm mən buna ancaq,
Heç kəsdən heç zaman eşitməmişəm
Ki, sevgi qısqanclıq hissindən doğa.
Əksinə, qısqanclıq doğur sevgidən.

Diana

Məncə, əvvəllər də, dediyim xanım
Rəğbət bəsləyirmiş dediyi gəncə.
Məhəbbət deyilmiş ancaq bu rəğbət.
Xəbər tutar-tutmaz həmin cavanın
Başqa bir qadınla sevişməsindən,
Qısqanmış, könlündə alovlanmış eşq.
Bu olar, ya olmaz?

Teodoro

Olar, əlbəttə.
Amma qısqanmağın oyanması da
Sevməyin zəruri nəticəsidir.
Bu – sevgi hissidir! Axı nəticə
Səbəbi yarada bilməz, əksinə,
Səbəb nəticəni yaradar ancaq.

Diana

Bilmirəm, bildiyim budur ki, yalnız,
Dediyim o xanım həmin cavanın
Məmnunmuş hər günkü görüşlərindən.
Lakin o adamın bir başqasına
Səmimi eşqini hiss edə-ətməz,
Dərhal qızgın bir eşq, coşqun ehtiras
Yüksək ad-sanının kəsib yolunu.
Bu coşqun ehtiras həmin xanımın
Qəlbində kök atmış nəcib hissələri,
Nəcib fikirləri ələyib alt-üst.
Halbuki xanımı bu nəcib hissələr,
Nəcib fikirlərdi yaşadan yalnız.

Teodoro

Çox gözəl yazılıb, düzü, bu işdə
Sizinlə yarışa girə bilmərəm.

Diana

Bir təcrübə edin.

Teodoro

Yox, bacarmaram.

Diana

Hər halda mən rica edirəm, yazın.

Teodoro

Aciz olduğumu, yəqin, bu yolla
Meydana çıxartmaq istəyirsiniz.

Diana

Gözləyirəm, gedin, tez yazın ancaq.

Teodoro

Gedirəm.

Gedir.

Diana

Tristan, bura gəl görüm.

On beşinci gəliş

Diana və Tristan.

Tristan

Sizi eşitməyə hazıram, xanım.
Düzdür, utandırır məni şalvarım.
Mənim ağam olan katibinizin
Əli aşağıdır indi xeyli var.
Yaman bir şey varsa, o da ağanın
Lakeyi pis kökdə saxlamasıdır.
Lakey – ağa üçün şamdır, güzgüdür,
Paltardır – öyninə geydiyi paltar.
Bunları heç zaman unutmaq olmaz.

Bir müdrik deyibdir: yuxarı başda
Əyləşən ağaya nərdivanıq biz;
Onun hüsuruna qalxan adamlar
Bizim üstümüzdən keçməlidirlər.
Görünür, ağamın əli götürmür.

Diana

O, qumar oynayır?

Tristan

Kaş bacaraydı.
Çünki qumarbazlar bu gün birindən,
Sabah o birindən alır haqqını.
Belə deyirlər ki, keçmişdə çarlar
Bir peşə, bir sənət öyrənirdi ki,
Döyüş meydanında, ya fırtınada
Əlindən çıxarsa hökmranlığı,
Barı o peşəylə dolana bilsin.
Xoşbəxt – kart çəkməyi körpə yaşıdan
Öyrənən adamdır. Puldan-paradan
Elə ki, büsbütün əlin üzüldü,
Gündəlik ruzini qazanmaq üçün
Qəşəng bir sənətdir, bir peşədir bu.
Görürsən, tanınmış bir adlı rəssam,
Səfərbər edərək öz dühasını
Ən gözəl bir şəkil qoyur meydana.
Nadan nəzər salıb həmin şəkilə,
Deyir: dəyməz o heç üç eskudoya.
Lakin qumarbazın əli götürsə,
“Ver gəlsin!” – deyərək “banka” getməsi
Onu varlandırır bir an içində.
Yığılan pulları götürür tamam.

Diana

Demək, o oynamır.

Tristan

Qorxaqdır yaman.

Diana

Görünür, bunların əvəzində o
Eşqbazlıq edir.

Tristan

Teodoro – eşq?
Bu mümkün şey deyil, axı, o, buzdur.

Diana

Hər halda cavandır, gözəgəlimlidir.
Yarlı-yaraşıqlı, həm də subaydır.
Belə bir adamın hər şeyə laqəyd
Bir gözlə baxması mümkün deyildir.

Tristan

Mənə tapşırılan otdur, ələfdir,
Sevgi məktubları daşımıram mən.
Sizin yanınızda olur bütün gün,
Eşqə sərf etməyə vaxt hanı onda?

Diana

Bəs axşamlar necə? Gözməyə çıxırmı?

Tristan

Mən onun yanında olmuram, düzü.
Ayağım burxulub.

Diana

Nə danışsan?

Tristan

Bilmək istəsəniz, ərləri qısqanc
Olan arvadların gündəyem mən.
Qısqancılıq üzündən belələrini
Ərləri çox döyür; onların hər vaxt
Gözlərinin altı göyərmiş olur.
Mənsə pilləkəndə şil-küt olmuşam.

Diana

Yıxıldın?

Tristan

Özü də əməlli-başlı.
Saydı pillələri qabırğalarım.

Diana

Tristan, de görüm, bu necə işdir,
De görüm, nə təhər oldu ki, birdən,
Atdın şlyapanı fənərin üstə?

Tristan (*kənara*).

Ah, lənət şeytana! Bunun hər şeydən
Xəbəri varmı ki...

Diana

Niyə susursan?

Tristan

Yadıma salmağa çalışıram... hə...
Bəli... Şeydir... Zəddir...
Yıxıldım... düzü,
Gecə yarasalar dolmuşdu bura.
Otağın içində fırlanırdılar.
Onları qovurdum şlyapamla mən.
Fənərin yanında uçurdu biri,
Mən ona atırdım, şlyapa getdi
Düz fənərə deydi: elə bu zaman
Ayağım sürüşdü; üzü aşağı
Bir-bir yumalandım pillələr üstədən.

Diana

Yaxşıca uydurdun bu yalanları.
Amma bax, bunu da çıxarma yaddan:
Tükünü yolmaqçın bəzilərinin,
Yarasa qanını yaxşı vasitə
Adlandırmış idi keçmiş adamlar.
Yarasa tutdurub qanını almaq
Bil ki, mənimçün də deyildir çətin.
Onda, yaxşı bil ki, mənim əzizim,
Canını qoymağa yer gəzəcəksən.

Tristan (*kənara*).

And olsun Allaha, korlandı işlər.
Çox zaman işığa can atırıq biz,
Qaranlıq zindana düşürük amma.

Diana (*kənara*).

Hər halda mən yaman həyəcanlıyam.

On altıncı gəliş

Əvvəlkilər və Fabyo.

Fabyo

Təşrif gətiribdir markiz Rikardo!

Diana

Tez qabağa çəkin kresloları.

Fabyo və Tristan gedirlər.

On yeddinci gəliş

Diana, markiz Rikardo və Selyo.

Rikardo

Ən böyük bir arzuya çatmaq üçün can atan,
Narahat insanların qəlbində məskən tutan
Həyəcanlar, əzablar qoynuna almış məni,
Yanınıza məhəbbət gətirib gəlmiş məni.
Mən yenə də gəlmişəm; niyyətimi, bəlkə də,
Rəqib puç adlandırır, gülür bu dəqiqədə.
Xəyalat aləmində ömr edir onun özü,
Qüruru sevgisindən daha artıqdır, düzü.
O qədər gözəlsiniz, nəzərə cərpir ki, siz,
Sağlamlıq cəhətdən gileyli deyilsiniz.
Təcrübə göstərir ki, qadınların hər zaman
Ayrı deyildir hüsnü bədən sağlamlığından.

Gözlərə işıq verir sizdəki bu tərəvət.
Dərk etməyə bunları nadanda yox ləyaqət.
Hanı elə düşüncə, elə fərasət onda,
Sizin səhhətinizdən xəbər tuta bir anda.
Sizin üz-gözünüzdən, sizin hər cizginizdən
Çox sağlam olmanızı müəyyən etmişəm mən.
Rica edirəm, deyin, əziz senyora, siz də,
Mən necə? Sağlamammı sizin nəzərinizdə?

Diana

Senyor markiz, bir daha nümayiş etdirdiniz
Ki, ən zərif, ən incə bir zövqə maliksiniz.
Amma, özünü dəyin, sağlamlıqdan bu qədər
Tərifli cümlələrlə bəhs etmək nəyə dəyər?
Sizin səhhətinizə gəldikdəsə, əfv edin,
Ona qiymət verməyə yox mənim vəkalətim.

Rikardo

Mən eşqdə möhkəməm, yaxşı bilirsiniz siz.
Ürəyimin başında ucalıb heykəliniz.
Çoxdan razıdır sizin ailəniz, əzizim,
Birləşsin həmişəlik talelərimiz bizim.
Sizin cavabınızdır qoyan bizi intizar:
Ya məni məyus edərsən cavab, ya bəxtiyyar.
Mənə sonsuz gəlirlər şərafət-şan qazandıran
Bu varım, bu dövlətim yüz qat olsaydı bu an.
Torpağımın bir ucu kölgə görməz körfəzə,
Bir ucu al şəfəqli gün batana yetərsə,
Olsaydı bol qızılı – insanların tanrısı,
Mənimçün parlarsaydı göylərin mirvarısı,
Sularda gen şırımlar aç-aça daşınan
Şərqin küllü sərvəti mənim olsaydı, bu an,
Hamısını atardım ayağınız altına.
Şübhə ilə baxmayın sözlərimə, Diana,
İlham alıb, ruhlanıb ilahi hüsnünüzdən,
Zülmətlərin içindən salardım yolu məni
Nə tufan, nə borandan vahiməyə düşərdim,
Dənizləri, düzləri tapdalayıb keçərdim,
Çatardım şimaldakı yalçın qayalıqlara,
Bir insanın ayağı dəyməyib hələ ora.

Diana

Hörmətim vardır mənim sizdəki nəcabətə,
İnanıram ürəkdən o səmimi niyyətə.
Fikrimiz arasında, bəlkə də, var yaxınlıq,
Qraf nə deyər buna? – fikirləşin bir anlıq.

Rikardo

Ona birçə cəhətdən üstünlük verirəm mən.
Hər cür fırıldaq, kələk gələr onun əlindən.
Ümidvaram, hiyləsi baş tutmaz o məlunun,
Arzusunu gözündə qoyarsınız siz onun.

On səkkizinci gəliş

Əvvəlkilər və Teodoro.

Teodoro

Məktub hazırdır, baxın.

Rikardo

Yoxsa məşğulsunuz? Mən
Kimsənin bir anını almamışam əlindən.

Diana

Vaxtımız var. Romaya məktub yazıram bu gün.

Rikardo

Poçt günü çox oturmaq deyil əslində düzgün.

Diana

Siz çox sevimlisiniz.

Rikardo

Kaş siz deyən olaydım.

(Selyoya yavaş səslə.)

Selyo, sən nə deyirsən?

Selyo

Əvvəl-axır bu qadın
Sizdəki bu alovlu eşqə qiymət verəcək,
Arzunuzu çatdırıb, vüsala yetirəcək.

Markiz Rikardo və Selyo gedirlər.

On doqquzuncu gəliş

Diana və Teodoro.

Diana

Yazdınızım?

Teodoro

Bəli, pis çıxıb ancaq.
Oxuyan hiss edir pis olduğunu.
Axı sifarişlə yazmışam bunu.

Diana

Göstərin!

Teodoro

Buyurun.

Diana

İndi oxuyaq.

(Oxuyur.)

“Başqasını təqlid edib eşqə düşən kəs
Həsəndən odlanaraq şölələr çəkər.
Xoşbəxt ola bilməyənin gözü götürməz
Özgələrin xoş gününü, olar dərdəcər.

Sevgilini qəsb etmişə amma rəqibən,
Öz eşqini gizlətməyə acizdir ürək.
Sevgi hissi axın edər dodağa qəlbdən,

Damarlardan üzə vuran qırmızı qantək.
Yüksəkliyi təhqir edər deyə gədəliq,
Mən susaraq dayanmışam, səssiz-səmirsiz.
“Öz həddini keçmə!” deyir qəlbimdə bir hiss.

Mən onsuz da həddən artıq danışdım açıq.
Göz yummağım məsləhətdir bu xoşbəxtliyə,
Yoxsa məni qınayarlar, azıbdır, deyər”.
Hamını kölgədə qoyarsınız siz.

Teodoro

Lağmı edirsiniz?

Diana

Budur doğrusu.

Teodoro

Düzünü söyləyin.

Diana

Düz sözümdü bu.
Siz məktub yazmaqda üstün gəldiniz.

Teodoro

Əgər belədirsə, bu daha yaman,
Bu gündən arxayın yatammaram mən.
Nökər əvvəl-axır qovular evdən –
Bir işdə üstünsə öz ağasından.
Bir kral buyurub öz əyanına:
“Qaygım başdan aşıb, halım düzəlmir.
Bir məktub yazmışam, xoşuma gəlmir.
Başqasını yazın, gətirin mənə.
Hansı yaxşı olar, yollaram onu”.
Əyan çox əlləşib, çox yazıb-pozub,
Nəhayət, bədbəxtin yazdığı məktub
Kölgədə buraxıb kralinkını,
Məktub razı salıb o hökmdarı.
Zavallı əyanı götürür fikir.
Düşüb vahiməyə, xəyala gedir.

Yollanır saraydan evinə sarı,
Üz tutub oğluna deyir: tez qaçaq,
Təhlükə gözlənir, böyük təhlükə!
Oğlu xahiş edir – atası, bəlkə,
Bunun səbəbini şərh edib aç.
Əyan məlul-məlul baxaraq deyir:
Kral hali oldu, üstünəm ondan...
Sənyora, haqlıdır, yəqin ki, əyan.
Məndə təkrar olur onun taleyi.

Diana

Yox, yox yazdığınız məktubu əgər
Mükafata layiq biliriksə biz,
Deməli, yaxşıdır mülahizəniz,
Deməli, getməyib səyiniz hədəf.
Geri götürmürəm tərifi mən.
Bu isə o demək deyil ki, əsla,
Yazıdan-pozudan edib imtina,
Qələm tutmayacaq əlim bu gündən.
Mən bir qadın kimi ölçüb-biçmədən.
Fikir yürüdürəm, sözün doğrusu.
Mənim sözümdə də yox deyil qüsür,
Səhvə də yol verir düşüncə bəzən.
Bir şey heç xoşuma gəlmədi ancaq:
“Gədəliq-kübarlıq”, fərqlidir o da.
Demək istəyirəm mən sizə, amma –
Yaddan çıxartmayın heç zaman, heç vaxt:
Sevmək – təhqir etmək deyildir, çünki
Məhəbbət nə gədə bilir, nə kübar.
Təhqirə yol verir laqeyd olanlar.

Teodoro

Qorxuncdur sevginin yolu əzəldən:
Gəlin Faetonu biz salaq yada,
Anaq qanad taxıb uçan İkarı;
Birini günəşin kəhər atları
Göydən yerə salıb qorq etdi çayda,

Yandırıb İkarın qanadını gün,
Özünü dənizdə qorq etdi nəgah.

Diana

Günəş qadın olmuş olsaydı hərgah,
Heç belə etməzdi yəqin.
Məhəbbət – sonadək inad deməkdir.
Bir kübar xanımın diqqətini siz
Qəti olmanızla cəlb edərsiniz.
Sanma qadın qəlbi daş kimi bərkdir.
Məktub məndə qalsın, özüm saxlaram.
Oxumaq istərim təkrar və təkrar.

Teodoro

Axı çoxdur onda cəfəng kəlamlar.

Diana

Mən burda onlardan əsər tapmıram.

Teodoro

Xanım, siz nə qədər xeyirxahsınız!
Məndə qalaydı kaş sizin namə də.

Diana

Cırmaq məsləhətdir onu, bəlkə də.

Teodoro

Cırmaq məsləhətdir?

Diana

Əlbəttə, yəhniz!
O qədər də böyük itki deyil bu.
Daha çox itirir bəzən adamlar.

Gedir.

İyirminci gəliş

Teodoro yalqız.

Teodoro

Sanırdım sonsuzdur ondakı vüqar.
Elə bil gördüyüm yuxudur, yuxu.
Gör necə cürətlə, gözlənilmədən
Məni sevdiyini boynuna aldı...
Yox, bu gülüncdən də gülünc xəyaldır.
Məsələ başqadır burda, deyəsən.
Yox, yox, belə sözlər, belə kəlamlar
Dilindən çıxmayıb bir neçə ildir:
“Bu elə bir böyük itki deyildir,
Daha çox itirir bəzən adamlar”.
Axır ki açıldı, anlaşıldı sirr,
Kimdir rəfiqəsi, açıldı üstü,
Sevən o özüdür, budur, dürüstü.
Burda baş sındırmaq tamam əbəsdir.
Yox, o ağıllıdır, sevir şöhrəti.
Verməz ehtiyatı əlindən bir an.
Belə qəribəlik baş verməz ondan.
Mən yox, başqasıdır həm də qisməti.
Durur qulluğunda bütün senyorlar,
Önündə baş əyir tamam Neapol.
Mən kiməm – onunçün ön adı bir qul.
Nə isə arada başqa səbəb var.
Bəlkə, Marselaya vurulduğumu
Bilib ələ salmaq istəyir məni?
Yağdırmaq istəyir acı tənəni?
Yox, canım, yersizdir bütün bu qorxu.
Əylənmək istəmiş olsaydı əgər,
Alışıb yanmazdı yanağı elə.
Hələ o baxışlar, o ah, o nalə!
Hələ – “Bəzən daha çox itirirlər!”
Üzü qızarırdı qızılgül kimi,
Baxırdı ön zərif bir titrəyişlə.

Baxırdı, ilahi gülümseyişlə –
Gözəl gözlərində səhər şəbnəmi.
Mənə zillənmişdi o şux baxışlar,
Od tutub yanırdı üzü, az qala.
Belə bir çəhrayı qırmızıqla
Almanın yanağı alışıb yanar.
Yaxşı, nə qərara gəlim mən indi?
Necə həll olunsun bəs bu suallar?
Zarafatdır – desəm, bu lap ağ olar.
Həqiqətdir – desəm, bu da çətindir.
Ey xəyal, baş alıb, getmə, dur, əylən.
Böyüklük mərzəi söylədir səni.
Yox, yox misilsiz bir gözəldir, mənə
Füsunkar hüsnünə əsir eyləyən.
Deyirəm, onuntək bir gözəl hələ
Dünyaya gəlməyib, gəlməyib, əlbət.

İyirmi birinci gəliş

Teodor və Marsela.

Marsela

Teodoro, təksən?

Teodoro

Və belə fürsət,
Belə gözəl məqam az düşər ələ.
Mən sənə yolunda, inan, Marsela,
Ölümlə gələm kəllə-kəlləyə.

Marsela

Sənənlə bir kərə görüşüm deyə,
Yüz canım olsaydı, edərdim fəda.
Sübhəcən yummadım gözümü, vallah,
Elə bil, səhəri gözəylən quşam.
Hər də öz-özümə pıçıldamışam...
Elə ki üfüqlər geydi qızıl don,

Zülmət yatağından qalxdı Apollon,
 Görüşdüm mən də öz Apollonumla.
 Bir dünən baxaydın burda hay-huya! –
 Birdən senyoranın yuxusu qaçdı,
 Yamanca hirsənib qızıqdı, coşdu,
 Tutdu hamımızı sual-sorğuya.
 Fırsət gözləyirmiş dostlarım guya,
 Onların qəlbini yedi paxıllıq,
 Hər nə bilirdilər, dedilər artıq...
 Qulluqda, yəqin ki, sirdaşların var.
 Sırrını onlara etmə etibar.
 Tamam uydurmadır dostluq, yaxınlıq.
 Bildi sevgimizi senyora belə.
 Qəmə Allahıdır, axı, Diana –
 Bir-birini sevən qıza, oğlana
 Odur mane olan öz işığılə.
 İş yaxşı qurtardı, bununla belə,
 Mənim gözlədiyim çıxdı tərsinə.
 Hətta mən dedim ki: "Bir neçə günə
 Toyumuz olacaq, senyora, bizim".
 Bununla, etiraf etdim, əzizim,
 Sevirəm mən səni dəlicəsinə.
 Mədh etdim səndəki səyi, hünəri.
 Yazı üslubunu, xoş xasiyyəti.
 Artdı senyoranın mənə şəfqəti.
 Yumşaldı qəlbini incə telləri,
 Bəyonib seçdiyim gələcək əri
 Üstün adlandırdı başqalarından.
 Söz verib dedi ki, yaxında, inan,
 Sizin toyunuzu eləyəm görək.
 Beləcə, kövrəldi ondakı ürək
 Cavan sevgilinin ahı-zarından.
 Halbuki sanırdım acıqlanacaq,
 Alt-üst eləyəcək evi təməldən.
 Cəza alacağıq həm sən, həm də mən,
 Yerdə qalanlar da cəzalanacaq.
 Xanımın ürəyi genişmiş ancaq,
 Böyükmüş ondakı ağır, fərsət.

Çox ölçüb-biçərək o verdi qiymət
 Zəhmətinə sənin, işinə sənin.
 Əslində, ağıllı əsilzadənin
 Xoşbəxtlikdir etsən yanında xidmət.

Teodoro

Bizə toy etməyə xanım – deyirsən –
 Söz verdi?

Marsela

Mən ona qohumam axı,
 Yəqin, ona görə gəlir yazığı.

Teodoro (kənara).

Demək, məsxərəyə qoyulmuşam mən.
 Niyə duymamışam bunu əzəldən?
 Gör nə gülünc hala salıbdır məni!
 Həqiqət bilmişəm bir əyləncəni.
 Axı, sevə bilməz məni senyora;
 Mən hara, vüqarlı bir laçın hara!
 Nə düşüb ovlasın qartal sərchəni!

Marsela

Orda öz-özünə nə deyirsən?

Teodoro

Burda bir az əvvəl gəldik üz-üzə;
 Olub keçənləri vurmadı üzə.
 Heç söz də açmadı, o, mənim dünən,
 Evə gizli girən oğrular tək,
 Plaşa bürünüb əkilməyimdən.

Marsela

Xanım ancaq bunu istəyirdi ki,
 Bizim suçumuzun, günahımızın
 Cəzası kəbindən ağır olmasın,
 Bu idi xanımın ürəyindəki.
 Demək istəyirmiş, yəqin, bununla –

Eşqə düşübdürsə əgər cavanlar,
Belə bir cəzaya layiqdir onlar.

Teodoro

Əla həll olunub işimiz, əla.

Marsela

Sən necə? Razısan?

Teodoro

Bəli, Marsela.

Marsela

Sübutun, dəlilin?

Teodoro

Səni qucmaqdır,
Budur məhəbbətin ilk əlaməti,
Sevgi qələminin yazısı-xətti,
Bir də ki öpüşdür – odlu dodaqdır.
Başqa sübut, möhür, bil ki, nahaqdır.

İyirmi ikinci gəliş

Əvvəlkilər və Diana.

Diana

Afərin! Görürəm, düzəliirsiniz!
Bu hal sevindirir ürəkdən məni.
Görəndə zəhməti hədəf getməyib,
Qəlbən razı qalır, axı müəbbi.
Yox, yox, kefinizi pozmayın, lütfən.

Teodoro

Xanım, Marsela deyirdim ki, mən,
Dünən axşamçağı burdan çıxanda,
Almışdı canımı qara qayğılar.

Elə zənn edirdim, qulluqçunuzla
Evlənmək fikrimə bir təhqir kimi,
Ya dəcəllik kimi baxacaqsınız.
Az qaldı, qorxudan çatlaya bağrım.
Eşidib Marsela, dediklərimi,
Cavabında, sizin xeyli xeyirxah,
Və nəcib bir mövqə tutduğunuz
Mənə xəbər verdi, mənə, doğrusu,
Sevincimdən onu bağrıma basdım.
Məqsədım aldatmaq olsaydı sizi
Yüz yalan uydura bilərdim, düzü.
Müdrək adamlara, amma hər zaman
Həqiqət nədirsə, açıb söyləmək
Daha qiymətlidir hər cür yalandan.

Diana

Xeyr, nankorluqdur tutduğunuz iş!
Bu – mənim evimin, xanımınımın
Ədəb-ərkanını tapdalamaqdır!
Yatsam, yuxuma da girməzdı, mənim
Yumşaq, alicənab xasiyyətimdən
Sui-istifadə eləyərək siz,
Belə kobudluğa yol verərsiniz.
Elə ki məhəbbət ədəbsizliyə
Gətirib çıxarır, o zaman hər kəs,
Təqsiri cəzasız buraxa bilməz.
Marsela bu gündən, bəli, bu gündən,
Siz kəbin kəsdirib toy edənədək,
Tənha bir otağa salınsın görək.
Xidmətçi qadınlar sizi bir yerdə
Görsələr nə ismət, nə həya qalar.
Qızlar Marseladan dərs alıb, o
Bu yolla getməyi üstün tutarlar.
Doroteya!

İyirmi üçüncü gəliş

Əvvəlkilər və Doroteya.

Doroteya

Bəli! Nədir əmriniz?

Diana

Yataq otağını aç bu açarla,
Marselanı salıb, ağzını bağla.
Mühüm tapşırığın icrası üçün.
Orda qalmalıdır o bir neçə gün.

(*Marselaya.*)

Elə zənn etmə ki, acıqlanmışam.

Doroteya (*Marselaya yavaş səslə.*)

Əzizim, bu nədir? Söylə.

Marsela

Tiranlıq,
Bir də ki, bəxtimin dönüklüyüdür.
Heyfini almaqçın Teodoronun,
Nəzarət altında saxlayır məni.

Doroteya

Tələsa salmasın dustaqlıq səni,
Gözü götürməzin kilidlərini
Açar məhəbbətin sehrkar gücü.

Marsela və Doroteya gedirlər.

İyirmi dördüncü gəliş

Teodoro və Diana.

Diana

Demək, siz evlənmək istəyirsiniz?

Teodoro

Senyora, məramım siz istəyəntək
Hərəkət etməkdir, inanın mənə.

İnanın ki, mənim suçum – günahım
Azdır paxılların dediklərindən,
Rəssamlar həsədi təsvir edəndə,
Əqrəb çənberinə bənzədir onu,
Bilmiş olsa idi əgər Ovidi
Qulluq eləməyin nə olduğunu,
Təsvir etmək üçün bu murdar hissi,
Düşməzdi dağ-daşa; dərk edərdi ki,
Burda yuva salıb, burda – paxıllıq.

Diana

Lakin Marselanı sevirsiniz siz;
Bu ki yalan deyil?

Teodoro

Mən Marselasız
Daha yaxşı həyat sürərdim, düzü.

Diana

Amma o deyir ki, dərindən onun
Siz lap aqlınızı itirmişsiniz.

Teodoro

Elə bir şey deyil onu itirmək.
Marsela dedikcə zərif duyğulu,
Çox həssas ürəkli bir qız olsa da,
İnanın, senyora, zərrə qədər də
Mən sevə bilmirəm, bilmirəm onu.

Diana

Bəs ona söylənən nitqləriniz?
Ondan üstün olan qadınları da
Yoldan çıxaracaq bəzəkli sözlər?

Teodoro

Sözün maliyyəti nədir ki? – Heç nə.

Diana

Deyin görüzm, ona nə deyirdiniz?
Bilmək istəyirəm: kişi qadına
Nə sayaq bildirir məhəbbətini.

Teodoro

Nə sayaq olacaq, dərin ah çəkib,
Şübhələrlə dolu bir həqiqəti
Yüz cür yalanlarla bəzəyən kimi.

Diana

Nə cür, hansı sözlər, ifadələrlə?

Teodoro

Dara qısınamayın məni, senyora.
Misaılın deyirəm: "Bu gözlərdəki
Şəfəqdən nur alır həyatım mənim.
Bu yaqut dodağın qiyməti varmı,
İncidir səmavi ağzında dişin..."

Diana

Səmavi ağzında?

Teodoro

Başqa cür olmaz.
Sevənlərlə sevmək istəyənlərin
Bu sözlər ilk dərsi, əlifbasıdır.

Diana

Görürəm, zövqünüz yaxşı deyildir.
Yadda saxlayın ki, bu zövqsüzlük
Sizi yaman salır mənim gözümdən.
Axı, Marselanın pis cəhətləri
Artıqdır tərifi cəhətlərindən.
Bunu dərhal duyur yaxından baxan.
Bir də ki, təmizlik nədir – bilmir o.

Tez-tez cəzalanır clə bununçün...
Ancaq istəmirəm nəzərinizdə
Onun qiymətini salım aşağı.
Yoxsa, clə şeylər demək olar ki...
Qərz, yaxşı-yaman cəhətlərini
Açıb-ağartmayaq qoy Marselanın.
Xoşbəxt olasınız onunla tək,

Toyunuz məni lap sevindirəcək.
Məhəbbətdən mahir olduğunuzu
Madam ki, sübuta yetirdiniz siz,
Allah xatirinə, rica edirəm.
Mənim rəfiqəmə məsləhət verin.
Əsilsiz-nəsilsiz bir gəncin eşqi
Onun yuxusunu alıb əlindən.
Əgər yol verərsə belə bir eşqə,
Nəslinin adını ləkələyər o.
Boğmağa çalışsa məhəbbətini,
Qısqancılıq ağılı alar əlindən.
Sevdiyisə bilmir sevidiyini;
Doğrudur, olduqca ağıllı gəncdir,
Amma cəsarəti, cürəti çatmır.

Teodoro

Mahir bilirsiniz məni bu işdə?
Bir Allah bilir ki, rəfiqənizə
Ağıllı məsləhət verə bilmərəm.

Diana

Yoxsa, Marselanı incə eşq ilə
Sevən başqasıdır, siz deyilsiniz?
Eşq elan eləyən kimdir ona bəs?
Əgər qapıların olsaydı dili,
Nələr danışardı bu haqda, nələr!..

Teodoro

Maraqsız olardı o sözlər ancaq.

Diana

Bəs niyə qızardı yanaqlarınız?
Dilinizin inkar etdiklərini
Pörtüb-qızarmanız etdi etiraf.

Teodoro

Senyora, deyəsən, Marsela sizə
Ağılna gələni nağıl eləyir?
Mən cəmi bir kərə onun əlini

Alıb öz əlimə, tez buraxmışam.
Özüm də bilmirəm, günahım nədir?

Diana

Mümkündür ibadət yerində, lakin
Mübarək əlini müqəddəslərin
Əyilib öpməmiş, buraxmayırlar.

Teodoro

Bir də, çox yüngüldür Mərsela, düzü,
Cəmisi bir kərə tərəddüdlə mən
Titrəyib, alovlu dodaqlarımı
Onun buzdan soyuq zanaqlarına,
Qardan ağ üzünə toxundurmuşam.

Diana

Soyuq zanaqlara, qardan ağ üzə...
Yəqin, dediyiniz həmin o məlhəm
Odlu qəlbinizi sərinləşdirib.
Yaxşı, nə məsləhət verirsiniz siz?

Teodoro

Sizin dediyiniz o xanım əgər
Adi bir adamı sevirsə qəlbən,
Və nəslin adını korlamasından
Ehtiyat edirsə, qoy gizli yolla
O gəncə əylənsin, kefini çəksin;
Nə o gəncə tanışın onu, nə özgə.

Diana

Yox, bu, təhlükəli bir məsləhətdir.
Gənc birdən xanımı tanıdı – Onda?
Öldürmək görəkdir onu, eləmi?

Teodoro

Bu da ola bilər. Belə deyirlər,
Bir gün Mark Avreli Faustinanın
Yüngülləşsin deyər can ağrıları,
Ona öz sevdidi qladiatorun

Qanını içirtmiş bir piyalədə.
Romaya xas olan bu əyləncələr
Bütperəstlik vaxtı mümkündür yalnız.

Diana

Bəli, haqlısınız – nə Torkvat var,
Nə Virgini vardır, nə Lukretsiya.
Hanı Faustina, hanı Poppeya,
Messalina hanı bizim əsrdə?
Keçmiş əsrlərlə getdilər onlar.
Siz mənə elə bir məktub yazın ki,
Orda bu barədə söhbət açılsın.
Sağlıqla...

Getmək istərkən bürəyir.

Ay aman! Búdrədim ki mən.
Siz niyə dayanıb durmuşsunuz bəs?
Verin əlinizi.

Teodoro

Sizə hörmətim
Yerimdə dondurdu məni bir anlıq.

Diana

Bu incə kobudluq kimə görəkdir?
Plaşa bürüyüb verməzlər əli.

Teodoro

Əlini plaşla örtüb Otavyo
Sizi müşayiət edir kilsəyə.

Diana

Onun əllərini istəmirəm mən.
Dediyiniz əllər o vəzifədə
Tamam yetmiş ili yola salıbdır.
Kəfəni boynunda gəzir Otavyo.
Köməyə gedəndə yıxılan kəsə,
İpək parçalarla sarımaq əli
Ona bənzəyir ki, darda ikən dost,

Düşsən hayına zireh geyməyin;
Dostunuz ölər ki, siz çatanadək.
Ədəb xatirinə, bir də deyim ki,
Mən iyrənc sanıram əli örtməyi,
Çünki ədəbazlıq nişanıdır bu.
Əl əgər qeyrətli bir adamınsa
Heç kəsdən gizlətmək lazım deyildir.

Teodoro

Çox yüksək tuturam bu lütfünüzü.

İKİNCİ PƏRDƏ

KÜÇƏ

Birinci gəliş

Qraf Federiko və Leonido

Federiko

Sən onu gördünmü?

Leonido

Kilsəyə girdi
Bütün baxışları cəlb eləyərək.
Keçdi səs-səmirsiz; lap Avroratək
Ətrafa nur saçıb şölələndirdi.
Gözləmək o qədər vaxt almayacaq.
Bilirəm keşişin xasiyyətini:
Səhər və günorta ibadətini
Uzatmağı sevmir, sevməmiş heç vaxt.

Federiko

Bilmək istəyirəm məramını mən.

Leonido

Siz ki qohumsunuz, kim bilmir bunu,
Qohumtək evinə ötürün onu.

Federiko

Evlənmək fikrinə düşdüyüm gündən,
Elə bil ki, onu bu qohumluğum
Şübhəyə salmışdır – bax, budu dərdim.
Bir az əvvəl ondan nə çəkinirdim,
Nə sıxıntı duyur, nə də qorxurdum.
İstər tanış olsun, istər əmoğlu,
Kişi nə qədər ki, sevməyib hələ,
Qadının yanına sakit ürəklə
Gedib-gələ bilir, olmur qorxusu.
Elə ki, birinə aşiq olur o,
Canan mənzilinə az gedib-gəlir,
Söhbət etməyə də ehtiyat edir,
Kövrək təbiətli uşaq olur o.
Toruna düşəli mən Diananın,
Dediym kimidir, inan ki, halım;
Azalıb cürətim, üzülüb əlim
Neçə nemətindən bu gen dünyanın.
Görüşüb-danışa bilmirəm artıq,
Əvvəllər görüşüb-danışdığımıtək.

İkinci gəliş

Əvvəlkilər; markiz Rikardo və Selyo qraf Federiko və
Leonidodan kənarda dayanırlar.

Selyo

Dedim ki, piyada gəldi o mələk,
Gəldi – yanındakı qulluqçularla.

Rikardo

Kilsə yaxındadır. Diana, şeksiz,
Hüsnüylə parlayıb yanmaq istəyib,
Bu daşlı yolları tamam bəzəyib.

Selyo

Yəqin, görüşsünüz dan sökəndə siz,
Gülgün şəfeqlərdə necə doğur gün.

Onun parıltısı Buzov bürcünün
Saçdığı işığı qoyur kölgədə.
Bir şair, şəfəqli al buludlara
Otlığı ad verib həmin Buzovun.
Diana içində odun-alovun,
Hər yeri qərq etdi işığa-nura.
Və deyə bilərəm – günəşdən, aydan
Parlaq oda ilə sallandı getdi.

Rikardo

Müqayisən məni çox məmnun etdi.
Sən həm hazırcavab, həm ağıllısan.
Bir də ona görə haqlısan ki, sən,
Günəş Zodiakda dolanan zaman,
Nadir camalına baxıb qışqanan
Hər şeyə nur saçır, fərqləndirmədən.
Onun gəlişinə səbrü-qərsız
Qraf müntəzirdir yenə də bu gün.

Selyo

İkinizdən biri Buzov bürcünün
Yerini tutmalı olacaqsınız.

Rikardo

Bu haqq qrafındır, çünki qraf həm
Qohumdur, qabaqdır həm də ki məndən;
Şir bürcü sonradır Buzov bürcündən;
Axı Şir bürcüdür mənim işarəm.

Federiko

Bax, gör markizdirmi ordakı?

Leonido

Odur.

Federiko

Tez-tez rast gəlməmiş burda markizə
Görək təəccüblü gəlməsin bizə.

Leonido

Zahirən pis deyil, vallah o, senyor.

Federiko

Həsəd aparırsan, ya qəzəbindən
Deyirsən bu sözü?

Leonido

Bəs siz? Siz necə?

Federiko

Onun tərifi çox elədikcə,
Əlbəttə, hırslanır, qışqanıram mən.

Leonido

Yox, heç qışqanmayın, laqeydliylə
Onu da məhv edər axır Diana.

Federiko

Birdən könül verib, "hə" dedi ona?..
Diana da qadın deyilmə, söylə?

Leonido

Diana lovğadır, sərtidir və hər vaxt
Özüylə məşğuldur, özüylə yalnız.

Federiko

Gözəllər sərt olur, olur amansız.

Leonido

Düzdür, yaxşı deyil bu sərtlik ancaq.

Selyo

O gəlir.

Rikardo

Parladı günəş yenidən;
Çəkildi qəlbimi bürüyən zülmət.

Selyo

Yanaşmaq fikriniz varmıdır?

Rikardo

Əlbət.
Rəqib aman versə, yanaşaram mən.

Üçüncü gəliş

Övölkilər, Diana, Fabyo, Otavyo, onların ardınca
Marsela, Doroteya və Anarda çiynlərində örtük gəlirlər.

Federiko (*Dianaya*).

Sizi görmək ümidi məni tutub saxladı.

Diana

Ürəkdən sevindirir, qraf, bu görüş məni.

Rikardo

Mən də həmin ümidlə, senyora, gəldim bura,
Gəldim həm salamlayım, həm də ötürüm sizi.

Diana

Senyor markiz, çox şadam, minnətdaram mən sizə.

Rikardo

Siz hayana getsəniz, yolunuz düşsə hara,
Məhəbbətim məni də çəkib ora aparır.

Federiko (*Leonidoya*).

Deməli, artıgam mən burda bir aşiq kimi.

Leonido

Cəsur olun, qorxmayın!

Federiko

Ah, ey dost, o zaman ki,
Görürsən çox könülsüz dinləyirlər sözünü.
Gərək dinməzəcə yərə zilləyərsən gözünü.

QRAFİNYA SARAYINDA SALON

Birinci gəliş

Teodoro yalnız.

Teodoro

Ey yeni amalım, təbəssümümlə
Sənin pərvazını izləyirəm mən,
Oynaq buludların üzərində sən
Uçursan, uçursan belədən-belə.
Bir dayan, deyirəm, bir məni dinlə,
Əylən, baş götürüb uzaşma, əylən,
Boş yərə göyləri dolaşma, əylən!
Xəyalım, kim deyər, bizdə ağıl var,
Hərçəndi xoş tale arzulanlar
Deyər, cövləyə çıx, hər yana teylən...
Uca qatlarında uçursan göyün,
Ümidin, nə həddü bilir, nə sərhəd.
Sənə qanad verib, de, hansı qüvvət,
Süzürsən havada belə ərköyün?
Bildim, qanad verib sənə məhəbbət;
Yəqin, deyəcəksən "bilirəm özüm;
Qəlbimi aldadan deyildir gözüm".
"İnanma, gördüyün çünki xəyaldır;
Küləş bünövrənin üstündə, düz,
Məhbədgah ucaltmaq, bil ki, mahaldır".
Bəla üstümüzə qanad gərəndə,
İttiham edərdəm mən səni, şeksiz.
Lakin bir günahın sahibiyik biz,
Sənintək batmışam günahə mən də,
Haqlısan etiraz etməkdə sən də.
Sənə mən özüməm qanad açıdın,
Günəşin yanına yaxınlaşdın.
Onun alov saçan od kürəsindən
Qanadın yanarsa, bəis mənəm, mən,
Mənim bu aşağı rütbəmdir, inan.
Əzəldən belədir: əgər bir nəfər

Məruz qalıbdırsa nahaq həmləyə,
 Haqlıdır özünü müdafiəyə.
 Yox, xəyal, üzməsin səni şübhələr,
 Bir məhəbbət olsun dostun, bir hünər.
 İzləyir-izləsin bizi ölüm-qan,
 Məhv olsaq, deyərəm bunu qorxmadan:
 Sən mənim ucumdan yanıb yox oldun,
 Mən isə qurbanı oldum arzumun –
 Məchul bir vüsala can atan zaman.
 Hər an gözlənsə də ölüm qorxusu,
 İrəli, ey xəyal, ey şirin arzu!
 Kim versə ömrünü eşq üçün bada,
 Ona ölüm yoxdur, bil ki, dünyada.
 Qələbə qazanan kəslərin bəzən,
 Söz-söhbət açılır zəfərlərindən.
 Ey mənim amalım, səni mən fəqət,
 Daşlara dəysən də, edəcəyəm mədh.
 Bu cür məhv olmağa, inan ki, düşməm
 Qəlbən qibtə edib, çəkər min həsrət.

İkinci gəliş

Teodoro və Tristan.

Tristan

Başınız açılıb tapsanız macal,
 Məktub gətirmişəm Marseladan mən,
 (O azad olunub öz məhbəsinədən,
 Görüşmək istəyir sizinlə dərhal).
 Sizə müftə verə bilərəm onu.
 Bir adam ki, daha deyildir gərək,
 Onu arzulamaz, unudar ürək.
 Budur sarayların qayda-qanunu.
 Baş kübar dəhlizdən gəlib keçərkən,
 (Sizdə çox oxşayış var o kübara),
 Rast gəlir mehriban dost-taşıqlara;
 Tərpənə bilməyir adam əlindən.

Yaddan çıxartmasın gərək o əyan.
 Dövrünün gərdişi başqalaşdımı,
 Bir göz qırpımında yox olur hamı;
 Taundan qaçantək qaçirlar ondan.
 Turşuyamı qoyum, ya sirkəyəmi,
 Deyin, bu məktubu indi neyləyim?

Teodoro

Sənin üzün kimi o məktub mənim
 Qaraldır qanımı, tökül zəhləmi.
 Bəri ver, əlində sənin, ay axmaq,
 Taunun özü də düşər qorxuya.

(Oxuyur.)

“Marseladan, əri Teodoroya”.

“Əri!” – bir sözə bax! Yox, bu, ağdır, ağ.
 Bu ki, lap giclikdir!

Tristan

Əlbəttə, senyor!

Teodoro

Yoxsa, zənn edərsən bəxt göyərçinim
 Belə yüksəkliyə qalxmışkən, mənim
 Bu kəpənək üçün gözlərim uçur!

Tristan

Belə bir qochağa məktub oxumaq
 Bilirəm, əbəsdir, nə təsiri var.
 Dövrə vurmaq ilə üstə mızılar
 Şərab öz tamını itirməz heç vaxt.
 Bir də ki, kəpənək dediyiniz qız
 Az əvvəl sizinçün olmuşdu amal,
 Kəpənək deyildi, qartaldı, qartal.

Teodoro

Fikrim o günəşli, o intəhasız
 Şöhrət səmasında çalırkən qanad.

Bu kiçik məxlun hələ də yerdən
Gözə çarpmasına məəttələm mən.

Tristan

Qiymətli cavabdır, kim tutar irad!
Yaxşı, bu məktubu neyləyim?

Teodoro

Belə...

Tristan

Cırdınız ki!..

Teodoro

Cırdım.

Tristan

Nə üçün, niyə?

Teodoro

Sonra çək-çeviri olmasın deyə.
Bununla qurtarsın qoy bu məsələ.

Tristan

Onu nəhaq yerə cırıb atdınız.

Teodoro

Keçmiş ölçülərə əl atma hədəf.

Tristan

Qoy olsun! Bilirəm siz kavalerlər
Eşqə əzcaçitək yanaşırsınız,
Onlar reseptləri keçirir milə,
Sizə məktubları. Belədir, belə.
Sarsıdıbsa qəlbi hiddət ya sevinc,
Turpla bənövşənin şirəsinə iç.
Ayrı düşübsənsə öz sevgilindən,
Xiyarum siropu qəbul eylə sən.
Burunum qanı da qatışsa ona,
Yüngüllük gətirər dərhal insana.

Aşiq məşuqundan ayrı düşübsə,
Görək qatı məlhəm yaxıla köksə;
Xüsusən, səfərə çıxırsa insan,
Yaxşı təsir edir onda bu dərman.
Evlənərək, kəbin kəsdirən tək
İç bal şərbətilə tünd sənəməki.
İki şirin həftə keçdimi üstdən,
Görək ac qamına dəstur edəsən.
Asımanı Siqnum, ya Oğlaq bürcü –
Azarı olanın tükənir gücü.
Belə xəstələrin taqəti qalmır,
Üzülüb, üzülüb ölür – sağalmır.
Moda dükanında nə çoxdur almaz,
Nə çoxdur mirvarı, məxmər və atlaz,
Bu dükana girdin – boş qalır cibin,
Hazır olmalıdır o zaman həbin.
Günlər belə keçir bütün il boyu.
Həmin reseptlərin çoxalır sayı.
Üzgörənlik olmaz, haqq-hesab günü.
Çəkdi, ya çəkmədi xəstə köçünü,
Reseptlər cırılsa ilin sonunda.
Sizə tələsdiniz və bircə anda
Cırdınız Marsela yazan resepti.
Bari nə haqdadır biləyiniz bir.

Teodoro

Dolu bir şüşədir, ey dost, hər sözün.
İçən sərsəmləyir.

Tristan

Düzü budur, mən
Görürəm, cavanlıq hərarətindən
Başınız yamanca hərlənir sizin.

Teodoro

Tristan, səadət pərisi, mənəcə,
Hər bağlı qapını bircə yol döyər.
Bəxtin çağrışını eşitməyənlər

Ondan məhrum olar ömrü boyunca.
Ya mənim bu yolda sənər həyatım,
Ya dönüb olaram qraf Belflor.

Tristan

Bir hersoq var imiş keçmişdə, senyor,
Deyirlər, Sezarın onun da adı.
Gerbində bu sözü yazdırıbmış o:
"Ya Sezar olaram, ya heç!" – axırda
Hersoq bu dünyaya eləyir vida.
Tabutu üstündə yaxın qohumu
Belə bir cümlə də yazdırır ki: "Sən
Ya Sezar olaram, ya heç! – deyirdin,
Yetişdi yerinə sənənin niyyətin.
Əvvəl Sezar idin, indisə heçsən!"

Teodoro

Hər halda döyüşə atılıram mən.
Gerişi taleyin işidir; görək
O nə göstərəcək.

Üçüncü gəliş

Əvvəlkilər, Marsela və Doroteya.

Doroteya (*Teodoro və Tristanın burda olduğunu bilmir*).

Burda sənintək
Vəzifədə olan xidmətçilərdən
Heç biri sənə üz verən bu dərddə
Mən kimi yanmayır, Marsela, inan.

Marsela

Sənənin məhəbbətin oldu bir həyan
Dustaq edildiyim ağır günlərdə.
Yaddan çıxan deyil heç vaxt hörmətin.
Mən sənə borcluyam ömrüm uzun.
Gəzsəm qarış-qarış bu yer üzünü,

Sənintək dost tapmaq çətinidir, çətin.
Belə güman edir, yəqin, Anarda
Fabyonun eysiz gözəlliyinə
Onun bənd olduğu gizlidir mənə.
Görünür, onunçün özünü burda
Yaxşı aparmadı mənimlə o gün.

Doroteya

Bu, kimdir?

Marsela

Ah, mənim Teodoromdur.

Teodoro

Marsela, yaxına gəlmə, gəndə dur.

Marsela

Əzizim, bilirsen, mən bu görüşçün
Nə qədər darıxıb çəkdim intizar!

Teodoro

Senyora nə dedi? – Bircə sal yada.
Özün bilirsen ki, daş da, divar da
Xanımı bu işdən edər xəbərdar.
Bilirsenmi niyə bu gen salonda
Usta nəqş eləyib bu şəkilləri? –
Bildirmək istəyib: bəlkə də, biri
Sizə qulaq asır xalça dalında.
Deyirlər, bir şaha qəsd ediləndə,
Lal oğlu dil açıb danışır birdən.
Burda cansızlar da dinirlər bəzən,
Hər şey dil-dil ötür yeri gələndə.

Marsela

Barı oxudunmu həmin məktubu?

Teodoro

Yox, yox, oxumamış cırıb atdım mən.
Səbəbini isə yaxşı bilirsen.
Sevgi də onunla birgə yox oldu.

Marsela

Qırıqları budur?

Teodoro

Elədir, elə.

Marsela

Deməli, son verdin sən eşqimizə?

Teodoro

Yeni bir xataya yol verməkdənsə,
Sevişməmək yaxşı deyilmi, söylə?
Niyə uçuruma atılaq, niyə?
Narahat etmirsə bu tədbir səni,
Burdaca qurtaraq mübahisəni.
Taleyə sığmaq, yalnız taleyə.

Marsela

Demək istəyirsən...

Teodoro

Bəli, bu gündən
Əziz senyoranı açıqlandıran
Bir iş törətməyə, heç vaxt, heç zaman.

Marsela

Demək, xain çıxıb, döndün sözündən?
Bunu hiss etmişdi əvvəldən ürək.

Teodoro

Bağışla, Marsela, bağışla məni,
Unut aramızdan gəlib keçəni.
Amma dostuq yenə biz əvvəlkitək.

Marsela

Bilməzdim, dönüksən əhdə-peymana,
Bilməzdim, belə bir fikrə gələrsən.

Teodoro

Rahatlıq əzizdir mənə sevgidən.
Bir də, yaşadığım bu xanımana,

Bu ev sahibinə kiçik yaşımdan
Borcluyam.

Marsela

Bir dayan.

Teodoro

Əl çək!

Marsela

Bir toxta.
Zarafat edirsən mənimlə yoxsa?
Dinlə...

Teodoro

Kefim yoxdur, açıl başımdan.

Gedir.

Dördüncü gəliş

Tristan, Marsela və Doroteya.

Marsela

Tristan, Tristan!

Tristan

Nə istəyirsən?

Marsela

Bu, nə məsələdir?

Tristan

Bu şıltaqlığı,
Özünü çəkməyi, işvə satmağı
O sizdən öyrənib.

Marsela

Kimdən deyirsən?

Tristan

Qadından; tikansız sancır ki qadın.

Marsela

Ona de...

Tristan

Özün de, bacarmaram mən.
Çünki mən imzayam o dəsti-xətdən.
O, iti xəncərdir, mən ona bir qın,
O, zıqlı qılıncıdır, mənsə qəbzəsi.
Mən daşı-kərpici həmin əsasın,
Mən köhnə rəqsiyəm həmin rəqqasın.
O səfil cavanın mənəm çəkməsi.
Mən bir dişləsiyəm həmin furqonun,
Mən bir rəqəmiyəm o smetanın,
Nurlu quyruğuyam o kometanın.
Mən bir kölgəsiyəm, kölgəsi onun.
Bir sözlə, çoxdandır o barmaq üstdə
Mən adi dırnağam, adicə dırnaq.
Mənimlə işiniz olmasın heç vaxt,
Nə qədər ki, birlik biz ikimiz də.

Gedir.

Beşinci gəliş

Marsela və Doroteya

Marsela

Buna nə deyərsən?

Doroteya

Nə deyim daha?

Marsela

Bu da cavab oldu? Mən deyimmi?

Doroteya

Mən acizəm, bu sirri şərh etməkdən.

Marsela

Mən isə deyərəm.

Doroteya

Dilə-ağıza
Düşməyə bu qədər atma belə can.
Divarın dili var – demədimi o?

Marsela

Yox, çılgın bir eşqin olmaz qorxusu,
Qısqancılıq içində qıvrılan zaman.
Məğrur olmasaydı bunca Diana,
Səbəbi sevgidir, deyərdim, bunun;
Güman edərdim ki, Teodoronun
Qəlbində bir ümid bəslənir ona,
Xanım da katibi ucaldır, açıq.

Doroteya

Sus, səni qəzəbdir gətirən dilə.

Marsela

Aman gözləməsin qoy indən belə;
Mən nə etməliyəm – bilirəm, artıq.
İntiqam alaram, deyiləm axmaq.

Altıncı gəliş

Əvvəlkilər və Fabyo.

Fabyo

Katib hara getdi, de görüm, hara?

Marsela

Yoxsa başlanacaq yeni məzhəkə?

Fabyo

Onu axtarıram, mən onu ancaq.
Axı qrafinya gözləyir onu.

Marsela

Gözləyir, gözləsin, sən bir az dayan.

(Doroteyanı göstərərək.)

İstəsən, xəbər al Doroteyadan:
Gör nə pisləyirdim Teodoronu.
Düzü, onun kimi bir tüfeyliyə
Rast gələ bizməzsən dünyanı gəzsən.

Fabyo

Marsela, gəl mənə kələk gəlmə sən.
Boş yerə əl atma gəl bu hiyləyə.
Bəli, bu oyunlar nəhaqdır bütün.
Nə xeyri gözlərdən pərdə asmağın!

Marsela

Bunlar pərdədirmi?

Fabyo

Aydındır, aydın.
Kiməsə bir tələ qurulur bu gün.

Marsela

Yox, Teodoronu qovmamışam mən.
Buna sözüm yoxdur, ancaq sinəmdə
Həmişə başqası yaşamış, həm də
O, sənə oxşayır hər bir cəhətdən.

Fabyo

O, mənə oxşayır?

Marsela

Özün-özünə
Oxşayırsan, ya yox?

Fabyo

Oxşayıram.

Marsela

Bax,
Söylədiyim sözlər yalansa hərgah,
Bağlı deyilməyə ürkədən sənə,
Səni bilmirəmsə gizli xəzinə,
Əgər səndən özgə varsa sevgilim,
Bu şirin canımdan üzulsün əlim,
Qoy ölüm, yerimə olsun cəhənnəm.

Fabyo

Sözün başdan-başa yalandır, yalan.
Heç olmasa ölüb-itəydin yenə,
Qayıdıb gələrdi qəlbim yerinə.
Sən onu nə vaxtdır oğurlamışsan.
Bu cəfəng sözlərin nə xeyri vardır?
Gizli niyyətindən baş açmıram, yox.

Doroteya

Bu qədər tərəddüd göstərmə, Fabyo.
Gəl əldən buraxma belə fürsəti.
Marsela, bu gündən, istər-istəməz
Ancaq səni sevir.

Fabyo

Qəlbədən gəlməyən
Məcburi bir eşqi neyləyirəm mən?

Doroteya

Katib yel kimidir, anmağa dəyməz,
Dəyişir səmtini, yalandır sözü.

Fabyo

O hanı? Deməli, o pisləşəndən
Yaxşı görünürəm Marselaya mən?
Belə sevgi hərfe oxşayır, düzü:
Üstündə "Katibə" yazılıb, amma

O, yoxsa, verilə bilər özgəyə.
Qoy olsun, baxmaram mən belə şeyə.
Özünü çəkməyə və lovğalığa
Düşmənm. Səninəm ömürlük, sənin.
Deməli, əhd edib qərara aldıq.

Gedir.

Yeddinci gəliş

Marsela və Doroteya.

Doroteya

Neylədin?

Marsela

Mənimçün fərqi yox, artıq.
Didib parçalayır ürəyimi kin;
Fabyonu sevirmi, söylə, Anarda?

Doroteya

Sevir.

Marsela

İki qatdır qisasım, demək.
Məhəbbət allahı ürəyi kövrək
Deyildir, qisası qoymur o yerdə.

Səkkizinci gəliş

Əvvəlkilər, Diana və Anarda.

Diana (*Anardaya*).

Belə etməliydim mən, ancaq belə.
Qurtaraq bu haqda söhbəti-sözü.

Anarda

Son vaxtlar anlaya bilmirəm sizi,
Anlaya bilmirəm, nədir məsələ.

Aha, Marsela da, Doroteya da
Burdadır, senyora, bir yerdədirlər.

Diana

Zəhləm Marseladan gedir bu günlər.
Gözüm görmək belə istəmir onu.
Marsela, otağı tərək clə!

Marsela

Gedək.

(*Yavaş səsle Doroteyaya.*)

Ya məni kiməsə qışqanır xanım,
Ya da şübhələnilir, budur gümanım.
Görəsən, hayandan əsibdir külək?

Marsela və Doroteya gedirlər.

Doqquzuncu gəliş

Diana və Anarda.

Anarda

Sizə iki kəlmə sözüm var.

Diana

Buyur.

Anarda

İndi burdan gedən iki senyorun
Hər ikisi sizə vurğundur, vurğun.
Sizə həm sertsiniz, həm də ki, məğrur.
Sizdən soyuq deyil Anaksareta,
Lukreysiya kimi utancaqsınız...
Əsla adamlara yamır canınız.

Diana

Məsləhət verməyə xitam ver daha.

Anarda

Sizə kim lazımdır? Markiz Rikardo
Niyə xoşunuza gəlməyir, niyə?
O, layiq deyildir kavalerliyə?
Hamdan artıqdır, əskik deyil o,
Şöhrəti, ad-sanı kimdə var onun?
Və ya elə xanım hardadır harda,
Sizin əməğlunuz Federikonun
Arvadı olmaqdan boyun qaçırdı?
Hər dəfə onları qovursunuz siz,
Bir anda məhv olur xoş ümidləri.

Diana

Birisi dəlidir, giedir o biri.
Onların tayısan sən də, şübhəsiz.
Onları onunçün rədd edirəm ki,
Könlüm başqasına olmuşdur əsir.
Əfsus, evlənməmiş mümkün deyildir.

Anarda

Yuxu olmayaydı bu sözlər tək.
Xanım, sevgi hara, siz hara?

Diana

Məgər
Mən qadın deyiləm?

Anarda

Yox, buzsunuz siz.
Günəşi də buza döndərərsiniz
Onunla üz-üzə gəlsəniz əgər.

Diana

Sən bir işə bax ki, bu bir parça buz
Soyuq nəfəsilə, parıltı ilə
Kimsəsiz bir şəxsə olmuşdur kölə.

Anarda

O, kimdir?

Diana

Vüqarım yerindədir, sus.
Ağır-yüngülümü bilirəm – kimə
Aşiq olduğumu deməyəm heç vaxt.
Onu sevməyimlə, bilirəm, ancaq,
Mən ləkə vururam kübar nəslimə.

Anarda

Keçmişdə yaşamış iki şah qadın,
Biri öküz sevmiş, o birisi at...
Qəbirdə olmasın deyər narahat
Adını çəkmirəm başqalarının.
Heyvan ki, deyildir sevdiniziz şəxs,
İnsana eşq isə ləkə getirməz.

Diana

Sevməyi bacara bilirsə bir kəs,
Nifrət etməyi də bacarar yaqın.
Eşqi dəfn edirəm, bil ki, bu gündən.

Anarda

Bacara bilsəniz!

Diana

İradəm yetər.
İstəyib sevmişəm, istəyimlə də
Çıxardıb atıram eşqi kökündən.

Səhnə arxasından musiqi və mahnı səsi gəlir.

O, kimdir?

Anarda

Fabyodur, bir də Klara.

Diana

Nəğmələr də edir qulağımı dəng.

Anarda

Musiqi eşq ilə olur həmahəng.
Nə demək istəyir görək, gitara.

Nə ola istədiyin anda sənin
Eşqi könlündə əvəz eyləyə kin.
Amma kin bəslədiyin anda da sən
Eşqi qəlbindən ata bilmirsən...

Anarda

Gördünüz? Çətindir eşqi ünütməq.
Nəğmə də etiraz eləyir sizə.

Diana

Mən diqqətlə qulaq asdım hər sözə.
Yaxşı tanıyıram özümü ancaq.
Məhəbbət nə qədər əl-qol açsa da,
Bir anda döndərrəm onu nifrətə.

Anarda

Bələ iradəyə, bu qətiyyəyə
Malik olan adam azdır dünyada.

Onuncu gəliş

Əvvəlkilər və Teodoro.

Teodoro

Senyora, bu saat Fabyo dedi ki,
Siz mənə burada gözləyirsiniz.

Diana

Bəli, gözləyirəm, neçə saat var.

Teodoro

Gəldim, əmrinizi eşidən təki.
Əfv edin bir qədər gecikmişəmsə.

Diana

Sizdən gizli deyil: iki böyük şəxs
Mənimlə evlənmək xəyalındadır.

Teodoro

Bəli, xəbərdaram.

Diana

Boylu-buxunlu
Və gözəldir onlar...

Teodoro

Söz ola bilməz...

Diana

Sizinlə məsləhət etməmiş, düzü,
Bilmədim hansını seçim. Siz deyən,
Onunmu, bununmu olum arvadı?

Teodoro

Mən necə məsləhət verim, senyora?!
Sizin öz zövqünüz, öz qəlbiniz var.
Mənim məsləhətim nəyə görəkdir?
Hansını intixab etsəniz, onun
Hazıram dayanam qulluğunda mən.

Diana

Bu qədər görəkli və vacib işdə
Sizi məşvərətçi təyin elədim,
Sizsə puç etdiniz etimadımı.

Teodoro

Yaşlı adamların fikrini bilmək
Yaxşı olmazdı mı, xanım, bu işdə?
Sizin dünya görmüş eşik ağanız –
Otavyo təcrübə sahibidir ki,
Düzgün məsləhəti o verir yalnız.

Diana

Mən istəyirdim ki, öz ağanızı
Özünüz intixab eləyəsiniz.
Necə bilərsiniz, əmim oğlundan
Üstün deyilmədir markiz Rikardo?

Teodoro

Üstündür.

Diana

Onu da seçirəm. Gedin
Onu təbrik edin mənim adımdan.

Diana və Anarda gedirlər.

On birinci gəliş

Teodoro yalqız.

Teodoro

Bu müsibət deyin, kimə üz verib,
Kim görübdür belə axmaq qərarı!
Belə alçaq xəyanəti kim görüb!
Bu da mənim xəyalımın pərvazı!
Durma, yandır, külə döndər, ey günəş,
Ümidimin qanadını-qolunu.
Şimikərək bir mələyin eşqinə,
Lələklərim açılmışdı fərəhlə.
Günəş vurdu, o lələklər qopdular.
Sən özün də səhv etdin, ah, Diana!
Heç bilmirəm, qəlb ovlayan o sözlər
Məni niyə azdırdı düz yolumdan?
Düz deyiblər: kim tayını tapmasa,
Ah-amanla keçər gecə-gündüzü.
O gözlərin məni əsir etməsi
Təbiidir, kim qınayar məni, kim?
Aldadaraq o işvəkar baxışlar
Ulissi də yoldan edə bilərdi.
Yox, heç kəsi mən günahkar bilmirəm,
Tək özüməm, ancaq mənim müqəssir.
Olsun, mənim itirdiyim nədir ki,
Elə billəm xəstəymişəm xeyli var,
Qızdıraraq hərərətdən yananda

Göz önünə çox qərribə səhnələr
Gətirərək, sayıqlayıb durmuşam.
Sən ey mənim pərvaz edən xəyalım,
Artıq qraf de Bolflor olmağın
Havasını çıxardıb at başından,
Yelkənini yönəlt tanış sahilə;
Yenə sev öz Marselanı və bil ki,
Onun eşqi kifayətdir səninçün.
Qrafınyalar markizləri arasın;
Sevişənlər bir-birinə tən görək.
Sən küləkli bir havada doğuldun,
Külək olub getdin axır, xəyalım!
Ucalmağı bacarmayan kəslərin
Yıxılaraq ayılmaqdır nəsibi.

On ikinci gəliş

Teodoro və Fabyo.

Fabyo

Xanımı gördünüz?

Teodoro

Əzizim Fabyo,
Gördüm və öyrənib bildim bu saat:
Dulluqdan yamanca darıxıbdır o;
Yaxında gözləyir bizi toy-büsat.
Sevir senyoranı iki zadəgan.
Markiz Rikardonu, xanım, qrafdan
Daha üstün tutur.

Fabyo

Markizi əhsən!

Teodoro

Əmr edib, markizi təbrik edirəm mən.
Amma, köhnə dostum, qəlbim deyir ki,
Muştuluğu sənə versin Rikardo.

Durmaq vaxtı deyil, əs külək təki,
İnan, inan, mənə, xəsis deyil o.

Fabyo

Yaddan çıxartmaram bu hörmətini.
İti bir ox kimi uçaram bu an,
Allah əsirgəməz kəramətini...
İşlər yaxşı gedir, deyildir yaman.
Fəxr etsin Rikardo: bizim xanımı
İkinci nigaha razı salıb o.

Gedir.

On üçüncü gəliş

Teodoro və Tristan.

Tristan

Nə müddətdir axtarıram mən sizi.
Deyilənlər həqiqətdir, yoxsa yox?

Teodoro

Ah, Tristan, axtardığın həqiqət
Amansızca aldanmağımdır mənim.

Tristan

Özüm gördüm, bayaq iki yunsatan,
Kresloda öyləşərək şəst ilə,
Diananın tovlayırdı başını.
Amma ki, ər intixabı dəstgahı
Gəlib mənə çatmamışdı.

Teodoro

Qulaq ver,
Eşit, mənim yaxın dostum Tristan,
Bil ki, xanım günəbaxan kimidir,
O, havada toz kimidir, toz kimi;
O, dənizdən geri axan çeşmədir,

Eniş deyil, sərt yoxuşdur yatağı.
Dianadır, yəni Aydır o, göydə,
O həm qadın, həm kabusdur – xəyaldır,
Əjdahadır – yaranmışdır məkrdən.
Məhv olmağa məni məhkum etdi o.
Zəfərini etdirərək nümayiş,
Xəbər aldı məndən: iki ağanın
Hansı qəşəng, hansı xoşa gələndir?
Birisini seçmək üçün onların,
Dedi, mənim məsləhətim görəkdir.
Mən məhv oldum, eşidəndə bu əmri.
Heç bilmirəm, necə oldu, Tristan,
Dəli olub itirmədim ağlını.
Sonra dedi, markiz daha sevimli
Bir insandır; ürəyinə yatır və
Ona xəbər aparmamı etdi əmr.

Tristan

Bir nəfərin bəxti güldü axırda.

Teodoro

O da markiz Rikardodur.

Tristan

Şübhəsiz.
Belə xarab olmasaydı halınız,
Əvvəldən də açılmayan könlünüz
Qərq olmamış olsa idi bu qəmə,
Keçmişləri yadınıza salardım:
Təkbürlə uçurdunuz səmada,
Sarırdınız özünüzü bir qraf.

Teodoro

Uçurdum, ah, yerə düşüb əzildim!

Tristan

Təqsirkar tək sizsiniz siz, bu işdə.

Teodoro

Düz deyirsən, mən özüməm müqəssir.

Hiyləsinə o füsunkar gözlərin
Aldanaraq düşünmədən vuruldum.

Tristan

Demədimmi, kişilərin ağlını
Alt-üst edən, həyatını məhv edən
Gözləridir qadınların, qızların?

Teodoro

And içirəm, inan mənəm sözümə,
Xəcalətdən adamların üzünə,
Gözlərinə mən dik baxa bilmirəm...
Hər şey bitdi, son verildi hər şeyə.
İndən belə məhəbbəti, ad-sanı,
Yüksəlməyi görək yaddan çıxardam.

Tristan

Görün, necə xəcalətli, peşiman
Dönürsünüz Marselanın yanına.

Teodoro

Tez gətirrik ələ onun qəlbini.

On dördüncü gəliş

Əvvəlki və Marsela.

Marsela (*Teodor və Tristanın burada olduğunu hiss etmir*).

Nə çətinmiş saxta görkəm, saxta məhəbbət!
Köhnə eşqi boğmaq üçün ha etsəm də cəhd,
Gündən-günə artdığını hiss edirəm mən.
Heysiyyətim vəz keçməyi ömr edir fəqət,
Qəlb xəstədir, sağalmağa ehtiyacı var.
Başqa sevgi dərman edər dərdimə, əlbət,
Eşqin xəstə saldığını eşq sağaldar.
Bir nofərin sevgisi ilə vururkən ürək,
Mümkünmüdür başqasının ola vurğunu?

Qisas deyil, öz-özünü məhv etməkdə bu.
Yox, bu işin axırını gözləmək gerek,
Sən keçmişə dəfn etmişkən, bir də görürsən,
O, göz verib zoğlar atdı neçə yerindən.

Teodoro

Marsela!..

Marsela

Bu kimdir?

Teodoro

Mənəm. Yoxsa sən
Büsbütün atmısan mənə qəlbindən?

Marsela

Büsbütün atmışam və deyirəm, heç
Geri qayıtmam keçmişdəki eşq.
Gəzib-dolanıram fikirli, sərsəm,
Bilirəm, ayılıb özümə gəlsəm,
Fikrimdə canlanıb yada düşərsən.
Mən unudum deyə səni tamamilə,
Qəlbimi vermişəm bir başqasına.
Bütün varlığım ilə vurğunam ona.
Hələ bir utanıb ar etmədən,
Adını çəkirsən Marselanın sən?

Teodoro

Mən səni sınağa çəkirdim, ancaq,
Səninçün çox ağır keçdi bu sınaq.
Bu hal səbəb olub çoxlu səs-küyə,
Ağızdan-ağıza gəzir şayiə:
Guya mən etmişəm sənə əlvində,
Qalmayıb arada əvvəlki sevdə.

Marsela

Müdrilər deyib ki, ağıllı olan kəs
Qadınla şüşəni sınağa çəkməz.
Ancaq bir kənara at bəhanəni,

Sınamaq deyildi məqsədin məni.
Başqadır bu işin səbəbi, başqa,
Başqa bir xəyalə, başqa bir eşqə
Düşüb axmaq-axmaq uymuşdun ona.
İşlərin necədir? Bir danışsana.
Ulduzlu səmadən uzaqsanmı, din.
Yerinə yetibmi, söylə, niyyətin?
Sevgilində olan ilahi rəftar
Hüsnündən üstünmü, etsənə aşkar?
De görüm, nə olub, necədir halın,
Yoxsa bəd gətirib bəxtin, iqbālın?
Yoxsa eşqin yeli əsdi tərsinə?
Tayının yanına dönürsən yenə?
Yox, açıq deyirəm, inansam əgər –
Belə bir iş olub – mənə dad verər,
O saat tikəni çıxar qəlbimin.

Teodoro

Hayıf almaqdısa məqsədin sənin,
De, nə istəyirsen sən bundan artıq?
Yalnız bunu deyə bilərəm açıq:
Uca olmalıdır, düzdür, məhəbbət.
Mən cəfadan qaçan deyiləm, fəqət
Döyüş meydanında zəfər çalan kəs
Məğlub etdiyinin başını kəsməz.
Zəfər səninkidir, mən çox düşündüm,
Yenə Marselamın yanına döndüm.
Qəflət yuyuxusundan ayıldım, əgər
Səndə məhəbbətdən varsa bir əsər,
Bu yoldan azmışın keç təqsirindən.
Və elə bilmə ki, basılmışam mən.
Olub-keçənləri salaraq yada,
Sonrakı eşqimə dedim əlvida.
Sanki yuxudaydım, birdən ayıldım,
Yanına gəlməyi qərara aldım.
O keçən günləri, xoşbəxt anları
Sən də bir xatırla, yada sal barı –
Madam ki, mən sənə gətirdim pənəh.

Marsela

Yox, məni o gündən saxlasın Allah
Ki, uca eşqindən ayıram səni.
Gəl yarımçıq qoyma mübarizəni,
Yox, yox, ruhdan düşmə, mətin ol, mətin,
Qorxaq ad verməsin sənə afətin.
Belə xoşbəxtliyi buraxma əldən,
Sevdim başqasını mən də könlüdən.
Madam ki, unudub atmısan məni,
Bilirəm, bu eşqim incitməz səni.
Səni unudaram mən də birtəhər,
Yüksək olmasa da Fabyo o qədər,
Səndən ki, hayfımı aldım; əlvida!
Gedib rahatlanmaq vaxtımdır daha.
Həm də darıxdırır məni söhbətin.
Bir də Fabyo görür, daha mən gedim.
Evlənmiş kimiylək axı indi biz.

Teodoro

Tristan, buraxma, yolunu kəs, tez!

Tristan

Dayanın, senyora! Sevənlər bilir,
Eşqi təzələmək eyib deyildir.
Qəlbini ehtiraslı eşqi, niyyəti
Yuyur hər günahı, hər cinayəti.
Marsela, halı ol gəl əhvaltdan.

Marsela

Əl çək məndən, əl çək!

Tristan

Canım, bir dayan!

Diana və Anarda daxil olurlar. Teodoro, Marsela və
Tristan onları görmürlər.

On beşinci gəliş

Əvvəlkilər, Diana və Anarda.

Diana (*kənara*).

Onları bir yerdə görürəm yenə.

Anarda (*yavaş səslə Dianaya*).

Ah, elə gəlir ki, senyora, mənə
Onları bir görmək ağırdır sizə.

Diana

Anarda, burada dəymədən gözə,
Qoy baxaq onların hərəkətinə.

(*Kənara.*)

Yenə qışqanıram, sevirəm yenə.

Diana və Anarda pərdə arxasında gizlənirlər.

Marsela

Əl çək, and verirəm səni Allaha!

Anarda (*yavaş səslə Dianaya*).

Tristan onları barışdırmağa
Can atır, görünür küsüşüb onlar.

Diana

Ay oğraş!.. Dünyada beləsi də var!

Tristan

Əzizim senyora, inan, inan ki,
Məftun bir xanımın olduqca sərsəm.
Olduqca mənasız həsnü-cəmalı.
Göydə parıldayan bir şimşək tək
Onun gözlərinə göründü birdən.
Havayı bir şeydir dünyanın malı –
Teodoro üçün, bunu yəqin bil.
Hər şeydən qiymətli gözəlliyindir.

Özgəyə eşqini buzun üstə yaz,
Günün qabağına qoy, gözlə bir az...
Teodoro, bura!

Diana (*kənara*).

Bircə, sən allah,
Diplomatlığa bax, ustalığa bax.

Teodoro

Mən nəyə lazımam; axı, Marsela
And içmək istədi indi az qala
Ki, başqa adamı sevir.

Tristan

İndi gəl,
Bunu yola gətir.

Teodoro

Olsun, çox gözəl!
Sevdiyi adama qoy ərə getsin.

Tristan

İşiniz büsbütün dəsgahdır sizin.
Yaxşı, bu tərs qızı öcəşdirməyin,
Əl verin barışın, bəhsə girməyin.
Tez olun barışın, bəsdir naz, ədə!

Teodoro

Yox, bu mümkün deyil, dünya qopsa da.

Tristan

Siz allah, əl çəkin nazı-qəmzədən.
Verin əlinizi, yalvarıram mən!

Teodoro

Sevirəm dedimsə əgər bir kəsi,
Çox xahiş edirəm Marsela desin.
O isə deyir ki...

Tristan

O, yalan deyir.
Qəsdən çək-çevirə salmaq istəyir.

Marsela

Yox, yox, həqiqəti niyə gizlədim.

Tristan

Kəs səsini, axmaq! Bəs heysiyyətini?
Bu nə dəlilikdir! Başıma girmir.

Teodoro

Çox dedim, indi ki, nəticə vermir,
Mən intiqam alım, Marsela baxsın.

Marsela

Göyün ildırımını başımda çaxsın...

Tristan

And içmə!

Marsela (*yavaş səslə Tristana*).

Doğrudur, acıqlıyam çox,
Güclə ayaq üstə dururam ancaq.

Tristan

Özünə toxtaq ver!

Diana (*kənara*).

Bu quldura bax,
Tamam fırıldaqdır, işi fırıldaq.

Marsela

Tristan, vaxt yoxdur, mənə azad et.

Teodoro

Qoy getsin!

Tristan

Gedirson, yaxşı, di çıx get.

Teodoro

Yox, kəs qabağını!

Marsela

Gedə bilmirəm,
Ah, mənim əzizim!

Tristan

Aləmdir, aləm.
Xudaya, əfv elə təqsirimizi!

Marsela

Ah, gedə bilmirəm, mənim əzizim!

Teodoro

Mən də sənə kimi donub qalmışam.
Elə bil, dənizdən uçan daşam.

Marsela

Qucmaq istəyirəm mən səni bərk-bərk.

Teodoro

Eşqinlə alışmaq istəyir ürək.

Tristan

Barişsınlar deyə mən də bayaqdan
Nahaq gedirmişəm əldən-ayaqdan.

Anarda (*Dianaya yavaş səslə*).

Sizə xoş gəlirmi bu lövhə?

Diana

Aman!
Di gəl, kişilərin sözüne inan.
Qadınlar da geri qalmaz onlardan.

Teodoro

Yamanca qorxutdun mənə, yamanca.

Tristan

Mənim bəxtim çəkdi belə asanca
Barışdı küsənlər, gəldilər yola.
Nəşə, fərəh verir axı dəllələ,
Alıcı-satıcı tez dil taparsa.

Marsela

Mənim səndən başqa həmdəməyim varsa,
Səndən başqasına düşübsə məylim,
Allah tez öldürsün məni, sevgilim!

Teodoro

Əmin ol, əzizim, səni bu gündən
Artıq məhəbbətlə sevəcəyəm mən.
Əgər sındırırsam bir də qəlbini,
Fabyonun qoynunda görüm mən səni,
Fabyo qucaqlasın şux sevgilimi!

Marsela

Günahımı yumaq istəyirsənmi?

Teodoro

Səninçün dağ üstə dağ qoyaram, yar.

Marsela

De ki, dünyadakı bütün qadınlar
Eybəcədir.

Teodoro

Sənin yanında, şəksiz,
Belə cavab verər bütün insü-cins.

Marsela

Doğrudur, ömürlük bir həmdəməmsən,
Amma nə gizlədim, görürəm bəzən.
Qəlbən qışqanıram. Tristan bir az
Uzağa, deyərdim...

Tristan

De, ay kələkbaz,
Lap məndən də olsa, söylə qorxmadan.

Marsela

De ki, qrafinya iyrencdir yaman.

Teodoro

Xalis ifritədir senyora, vallah.

Marsela

Axmaqdır.

Teodoro

Əlbəttə, qazdan da axmaq!

Marsela

De ki, çərəncidir.

Teodoro

Sağsağan kimi.

Diana (*Anardaya yavaş səslə*).

Susdurmaq görəkdir bax bu sərəmə.
Qorxuram aşalar lap hədlərini.
Bəsdir, qoy görsünlər, görsünlər məni!

Anarda

Senyora, etməyin, bu, yaxşı düşməz.

Tristan

Xanımı tanımaq istəsə hər kəs
Qoy bizdən soruşsun; biz birər-birər
Eləyək ondakı eyibləri şərh.

Diana (*kənara*).

Çətindir bunları durub dinləmək.

Tristan

Əvvəla...

Diana (*kənara*).

Deməyə qoymayam görək,
Hər şeyin həddi var, həddi var, canım!

Marsela

Daha mən gedirəm.

Diana və Anarda pərdə dalından çıxırlar.
Marsela reverans edərək uzaqlaşır.

Tristan

Burdaymış xanım!

Teodoro (*kənara*).

Senyora burdaymış...

Diana

Hər zaman sizi
Gəzməli oluram,

Teodoro

Senyora, düzü...

Tristan (*kənara*).

Tufan qopardacaq bu saat xanım.
Məsləhət deyildir burda qalmağım.

Gedir.

On altıncı gəliş

Teodoro, Diana və Anarda.

Diana

Anarda, dayanma, zəhmət olmasa,
Ya bir stol gətir, ya da bir masa.
Diktə etməliyəm Teodoroya,
Məktub yazmalıdır.

Teodoro (*kənara*).

Ürəyim, guya,
Nənə yarpağıdır, az qalır qopa.
Dəhşətdir, o bizi eşitmiş olsa.

Diana (*kənara*).

Ürək cusu gəlir yenə sevgidən,
Gizlədə bilmirəm qısqanclığı mən.

O, eşq elan edir Marselasına;
Halbuki belə bir eşq elanına
Mənim də haqqım var, Marsela qədr.
Geciksəm, lağ edib mənə gülərlər.

Teodoro (*kənara*).

Xanım öz-özümə danışır orda,
Axı mən bilirəm, bu saraylarda
Günləri xoş keçir danışmayanım.
Burda qulağı var hətta xalçanın,
Dili var burdakı divarların da!

Anarda

Senyora, gətirdim, hazırdır masa,
Qələm də hazırdır.

Diana

Başlamaq görək,
Teodoro, yazın, başlayın görək.

Teodoro (*kənara*).

Ya ölüm, ya qovmaq əmri verəcək.

Diana

Yazın!

Teodoro

Mən hazıram.

Diana

Dayanın, görək,
Diziniz ağrıyar, tez ol, Anarda,
Teodoro üçün balıq ver ordan.

Teodoro

Mənimçün rahatdır.

Diana

Qoy, Anarda, qoy!

Teodoro (*kənara*).

Mənim ürəyimə heç yatmayır bu.
Harda ki, həm qəzəb, həm şübhə gəzir,
Harda ki, yumuşaq yerdədir dizin,
Orda gedə bilər başın bədəndən.
Xanım, gözləyirəm.

Diana

Başlayıram mən.

Teodoro (*kənara*).

Qoy nə olur-olsun, pənah Allaha!

Diana hündür kresloda oturub diktə edir. Teodoro yazır.

Diana. "Kübar qadın öz qəlbini rəiyyətdən olan bir adama açmışsa, həmin adamın başqa qadını sevməyə davam etməsi ədəbsizlikdir. Biri öz xoşbəxtliyini qiymətləndirə bilmirsə, qoy elə axmaq olaraq qalsın".

Teodoro

Bəs sonra? Gerisi?

Diana

Gerisi yoxdur.
Qatlayıb bir zərfin içinə qoyun.

Anarda (*Dianaya yavaşca*).

Senyora, bir deyin, bu nə deməkdir?

Diana

Sevən bir ürəyin dəlilikləri!

Anarda

Sevdiyiniz kimdir? Bilmək olarmı?

Diana

Qəribə sualdır bu sual, düzü.
Bu evin divarı-daşı da hətta,
Yalnız bu barədə pıçıldaşırlar.

Teodoro

Zərf hazır, senyora, amma bilmirəm,
Kimin ünvanına yazım üstünü?

Diana

Sizə çatacaqdır məktub, amma bax,
Marsela bilməsin gerek bu sirri.
Bəlkə, tək qaldıqda oxuyaraq siz,
Bunun mənasını dərk edəsiniz.

Diana və Anarda gedirlər.

On yeddinci gəliş

Teodoro tək qalır, sonra Marsela gəlir.

Teodoro

Mən dərk edə bilməyirəm bu eşqi,
Həftəbaşı qan alan bir həkimtək,
Həftədə bir sevir məni Diana.
Məhəbbətlə vuran nəbzi, gör onun,
Necə uzun fasiləylə vurur, ah!

Marsela daxil olur.

Marsela

Canım, gözüm, axır ki, bir yerdəyik!
Danış, sənə nə deyirdi senyora?
Heç bilirsən qəlbim necə vururdu?

Teodoro

O deyirdi, səni bizim Fabyoya
Ərə vermək fikrindədir, Marsela.
Bu da məktub; o, dağaya yazır ki,
Pul göndərsin gəlirindən mülkünün,
O pul sənin cehizinçün gərəkdir.

Marsela

Bu, nə sözdür?

Teodoro

Lap səmimi-qəlbdən
Bəxtiyarlıq diləyirəm mən sizə.
Sən Fabyonun gəlinisən bu gündən,
Danışmağın layiq deyil mənimlə.

Marsela

Bir qulaq as...

Teodoro

Yeri deyil gileyin.

Gedir.

On səkkizinci gəliş

Marsela yalqız.

Marsela

Bunun doğru olduğuna, doğrusu,
Heç bir zaman mən inana bilmərəm.
Yəqin, cinli senyoranın diqqəti
Bunun başdan cləmişdir ağlını.
Teodoro bir vedrəyə oxşayır:
Aşağıya düşən kimi o vedrə,
Xanım dərhal nəvazişlə doldurur.
Yuxarıya qalxınca, su boşalır.
Qədərbilməz! Teodoro! O, sənə
Bir az hörmət göstərib, üz verəndə,
Məni yaddan çıxardırsan bir anda.
O gedəndə, məni dilə tutursan,
O goldimi, məni atıb gedirsən.
Kim bu hala tab gətirər, deyin, kim?

On doqquzuncu gəliş

Masella, Markiz Rikardo, Fabyo

Rikardo

Bir an, bir an belə gecikmədən mən,
Gəldim ki, tez öpəm onun əlindən.

Fabyo (*Marselaya*).

Get de gəldiyini senyor markizin.

Marsela (*kənara*).

Sən nə yamansanmış, qısqanclıq hissi,
Nələr çəkəcəyəm sənin ucundan!
Bəxtin dönüklüyü yamandır, yaman.

Fabyo

Nə oldun?

Marsela

Gedirəm.

Fabyo

Di tez ol, yeri,
Xanıma söylə ki, gəlibdir əri,
Təşrif gətiribdir təzə ağamız.

Marsela gedir.

İyirminci gəliş

Markiz Rikardo və Fabyo.

Rikardo

Sabah bir yanıma gələrsən, yalqız,
Sənə bir köhlən at verəcəyəm mən,
Bir də min eskudo – duru yerindən.

Fabyo

Sizin qulunuzam bu gündən belə.

Rikardo

Birinci addımdır bu şeylər hələ.
Xanıma nökrər də olsan, bu gündən
Dostumsan.

Fabyo

Öpürəm əlinizi mən.

Rikardo

Borcumdur ki, çıxam xəcalətindən.

İyirmi birinci gəliş

Əvvəlkilər və Diana.

Diana

Markiz, burdasınız?

Rikardo

Burda deyilsə,
Harda ola billəm! Az əvvəl bizə
Sadıq xidmətçiniz xəbər verdi ki,
Gəlim yanınıza, əriniz təki.
Hazıram düşməyə ayağınıza,
Belə xoşbəxtliyə can görək dözə,
Dəli olsam belə, yeri var, yeri,
Başıma ondan da gələr betəri.
Belə xoşbəxtliyə çatmayıb heç kim,
Gözümdə qalmadı gözlədiklərim!

Diana

Əfv edin, heç başa düşmürəm sizi.
Kim xahiş cləyib gəlməyinizi?

Rikardo

Fabyo, dillən görək, bu necə işdir?

Fabyo

Katib bu xəbəri get de, demişdi.
Mən yox, bu işləri törədən odur.

Diana

Düz deyir, müqəssir Teodorudur.
Az əvvəl mən sizi Federikodan
Üstün tutduğumu dediyim zaman
Belə güman edib, yəqin, o nadan,
Sizinlə evlənmək xəyalındayam.
Bu, bir axmaqlıqdır, əfv edin.

Rikardo

Hərgah
Bu ev olmasaydı mənə qibləgah,
Fabyonun başını üzərdim bu an.
Yenə də öpürəm ayağınızdan.
Bilirəm eşqimin atəşi-közü,
Tez-gec yumşaldacaq buz qəlbinizi.

Gedir.

İyirmi ikinci gəliş

Fabyo, Diana

Diana

Fabyo, bu hərəkət nəyə bənzəyir?

Fabyo

Xanım, məndə yoxdur zərrəcə təqsir.

Diana

Teodoro hanı? Çağır (*kənara*). Xudaya,
Qəlbən vurulmuşkən Teodoroya,
Hardan gəlib çıxdı, bu frant, hardan?

Fabyo (*kənara*).

Heyif! Əlim çıxdı atdan, pullardan!

Gedir.

İyirmi üçüncü gəliş

Diana yalqız.

Diana

Ey məhəbbət, nədir məndən istəyin sənin?
Mən ki səni unutmağa hazırıdım tamam.
Nəçin yenə zahir oldu qaraltın, nəçin?
Məni belə incitməkdə varmı bir məram?
Qulağımı dəng edərək sən axşam-səhər,
Qəddarlığa sövq edirsən, qısqançlıq, məni!
Ləkələnər şan-şöhrəti nəslimin, əgər
Eşidəcək olsam bu gün məsləhətini.
Bəli, sözsüz mən sevirəm! Kükrəyib-coşan
Bir dənizin dalgasıyam, qayıqdır o da;
Kim görüb ki, qayıq qala, dalgalar bata?
Ey kübarlıq təkəbbürü, sən nə yamansan!
Tətiyini elə möhkəm çəkmişəm yayın,
Sınmağına az qalıbdır bu möhkəm yayın.

İyirmi dördüncü gəliş

Diana, Teodoro, Fabyo.

Fabyo (*yavaş səslə Teodoroya*).

Markiz az qalmışdı məni öldürə.
Bu hələ bir yana, o vədə etdiyi
Min eskudo pul da çıxdı ölimdən.

Teodoro

Gəl sənə yaxşı bir məsləhət verim.

Fabyo

Necə?

Teodoro

Federiko qrafıyanın
Qorxur Rikardoya gedəcəyindən.

Bu qorxu yamanca sarsıdıb onu.
Dayanma, özünü tez çatdır ora,
Xanımın markizi rədd etməsindən
Qrafı halı et, xəbərdar elə.
Sevindirsən əgər Federikonu,
Cibinə girmiş bil min eskudonu.

Fabyo

Eləysə, mən getdim.

Teodoro

Qaç-qaç get.

Fabyo gedir.

İyirmi beşinci gəliş

Diana və Teodoro.

Teodoro

Xanım məni çağırmışdı, deyəsən?

Diana

Yaxşı oldu, çıxıb getdi bu axmaq.

Teodoro

Sizin diktə etdiyiniz məktubu,
Təkliddə mən dönə-dönə oxudum.
Öz-özümə özüm haqda düşündüm:
Gördüm, sizə olan böyük hörmətim
Ürəyimdə qorxu hissi yaradıb.
Əlbəttə ki, mənə qarşı diqqəti
Görə-görə, dinməzcə göz döyməyim
Axmaqlıqdan başqa bir şey deyildir.
Bəli, bəli, sizi uca eşq ilə
Sevdiyimi görək çoxdan açaydım.
Nə müddətdir vurulmuşam mən sizə,
Həyəcandan ancaq susub durmuşam.

Diana

Teodoro, inanıram ürekdən,
Sizə bunca iltifatlar göstərən
Bir xanımı heç sevməmək olarmı!
Bir halda ki, uca tutur o, sizi,
Bu sarayda qulluq edən hər kəsdən.

Teodoro

Bu, nə sözdür, xanım, başa düşmürəm?

Diana

Görək başa düşəsiniz siz məni.
Yadınızda qalsın: cürət eləyib
İndən belə həddinizi aşmayın.
Özünüzlə ələ alın və bilin,
Tutduğunuz mövqe belə kiçikdən,
Belə şanlı-şərafətli xanımın
Azacıq bir iltifatı, hörməti,
Ömrünüzlə başa vuran günədek
Sizin həyat camınızın fərəhlə,
Şan-şöhrətlə dolmasına bəs eylər.

Teodoro

Çox təəssüf, deməliyəm mən sizə:
Xanım, sizin mühakimə tərziniz
Ağlınzdan daha parlaq görünür.
(*Qəbahətim varsa əgər bir qədər,
Xanım, məni bağışlayın, əfv edin!*)
Məni vurğun baxışınız bir zaman
Ümidlərlə yaşamağa etdi sövq.
Elə uydum o füsunkar gözlərə,
Səadətim etdi mənə ağırlıq,
Naxoşlayıb məhəbbətin gücündən,
Bir ay tamam yatdım yorğan-döşəkdə.
Deyin görək, bunlar nəyə görəkdir?
Nə zaman ki, soyuyuram mən bir az,
Siz od tutub yanırsınız küləştək.
Nə zaman ki, mən alışıb-yanıram,
Buz parçası olursunuz tezəcə siz.

Yaxşı, qoyun, Marselayla evlənim.
İzn verin deyim: bağa keşikçi
Bir məxluqa bənzəriniz var sizin.
O, nə özü yeyir bari, nə də ki,
Özgəsini qoyur yaxın gəlməyə.
Mən çəkindəcə Marselanın adını.
Qısqanclığın odu sizi yandırır.
Sizin üçün vaz keçincə mən ondan,
Mənə əzab verirsiniz yenidən,
Ümidlərim püça çıxır bir anda.
Ya özgenin yemi olum, ya sizin.
Bu can üzən vədlərdən, ümiddən
Mən usanıb lap zinhara gəlmişəm.
Sevmirsiniz – izn verin, qəlbimi
Məni sevən bir adama bağlayım.

Diana

Teodoro, eşit, qəti sözümdür:
Marselanı yadınızdan çıxardın.
Kimə könül verirsiniz, verin siz,
Marselanı həmişəlik unudun.
O, heç zaman olmayacaq sizinki.

Teodoro

Olmayacaq? Bəlkə, mənim xanıмым
Onun mənə, mənim ona eşqimi
Məhv etmək xəyalına düşübdür?
Xoşunuza gəlsin deyə, ya sizin,
Ya özgenin zövqü ilə qəlbimi
Zəhləm gedən birisinə bağlayım?
Marselanı xoşlayıram mən, xanım,
O da məni sevir və bu məhəbbət
Ona, mənə gətirməyir bir ləkə.

Diana

Ah dələduz, rəzil! Görək mən sənin
İndiyədək aldırıydım canını!

Teodoro

Baş açmıram, neyləməkdir fikriniz?

Diana

Sizin kimi fırldaqçı insanı
Şillələmək heç pis olmaz.

İyirmi altıncı gəliş

Əvvəlkilər, qraf Federiko və Fabyo.

Fabyo (*Federikoya yavaş səslə*).

Dayanın.

Federiko

Düz deyirsən, Fabyo, bir az gözləyək.
Yox, bəlkə də, gözləməyək.

(*Dianaya.*)

Senyora,
Deyin, görək, nə olmuşdur?

Diana

Ah, heç nə;
Belə axmaq nöqərlərə hər evdə,
Hər sarayda rast gəlirik, təəssüf!

Federiko

Çəkinməyin, senyora siz, bəlkə də,
Deyiləcək sözünüz var?

Diana

Var, bəli,
Şəxsən sizə deyiləcək sözüm var.

Federiko

Bəlkə, indi yeri deyil, mən gedim,
Başqa günə saxlayaq bu söhbəti?

Diana

Xeyr, xeyr, niyə qalsın sonraya?
Bu boş şeylər sizi xofa salmasın.

Gəlin mənim otağıma, markizin
Barəsində sizə söhbət açım, mən.

Gedir.

İyirmi yeddinci gəliş

Teodoro, qraf Federiko, Fabyo.

Federiko (*Fabyo, yavaş səslə*).

Eşit, Fabyo!

Fabyo

Eşidirəm.

Federiko

Zənnimcə
Diananı çılgınlığa sövq edən
Gizli bir sirt, şübhəli, bir səbəb var.

Fabyo

Vicdanıma and olsun ki, bilmirəm.
Teodoro – belə cəza! Doğrusu,
Bu vəziyyət mənə salır şübhəyə.
İndiyədək görməmişəm, senyora
Belə kobud bir cəzaya əl atsın.

Federiko

Yaylığı al qan olubdur katibin.

Federiko və Fabyo gedirlər.

İyirmi səkkizinci gəliş

Teodoro yalqız

Teodoro

Əgər sevgi deyildirsə, bu şıltaqlığı
Deyin, necə adlandırmaq? Məlumdur həm də

Belflorlar Furiyodan törəyib axı,
Qadınları belə sevir bizi sevəndə.

Ehtirasın düşmənidir adlı-sanlılıq.
Sevgi üçün zadəgan da, gəda da birdir.
Elə isə bu məhkəmə deyilmi artıq?
Sevdiyin bir şəxsə yumruq qaldırmaq nədir?
Öldürürsən, öldür, əmrə eləyib əməl,
İstəyəm ki, cəzalanmış taleyim bu gün,
Heç olmasa, barmağının ucunu öpsün.
Amma eşit, ey sevimli, yaraşıqlı əl,
Yanağıma toxunmaqsa yalnız məqsədin,
Dadını tək sən duyursan bu məhəbbətin.

İyirmi doqquzuncu gəliş

Teodor və Tristan.

Tristan

Xasiyyətim budur mənim əzəldən
Xata-bala sovuşanda gəlirəm.
Cürətsizəm, dovşan kimi qorxağam...

Teodoro

Ah! Tristan!

Tristan

Aman, senyor! Bu, nədir?
Yaylığınız tamam qana batıbdır.

Teodoro

Məhəbbətin qandır təlim üsulu.
Yolu qandır bil, qısqanclıq elminin.

Tristan

Başlangıcı çox qəmlidir bu elmin.

Teodoro

Təəccüblü bir şey yoxdur – Diana
Dəli olub məhəbbətin gücündən.

Söndürməyi ehtirasın odunu
Özü üçün bir əskiklik sanaraq,
Üz-gözümlü vurub işdən çıxartdı.
Axı üzüm onun məğrur eşqinin
Çirkinliyini əks etdirən güzgüdür.
Buna görə qırdı həmin güzgünü.

Tristan

Ara-sıra Lusiya ya Xuana
Açıb mənim yalanımın üstünü,
Qısqanclığın şiddətindən, əl atıb
Paltarımın yaxasını cırırsa,
Ya bir çəngə başımdan tük yolursa,
Ya didirsə bu eybəcər üzümü,
Bir yeri var, bu, onlardan gözləni;
Yun corablı, rahib çustlu qadındən
Bundan artıq nə gözləmək olar ki?
Ancaq belə adlı-sanlı xanımın
Bu mərtəbə unudaraq özünü,
Savaşması ağlabatan deyildir.

Teodoro

Mən özüm də itirmişəm başımı...
Gah görürsən əzizləyir o, məni,
Sonra birdən gedir tamam zəhləsi.
Nə yol verir Marselayla evlənim,
Nə də özü təklifimə "hə" deyir.
Nə vaxt ondan döndərirəm üzümü,
Dərhal gəlib salır məni toruna;
Nə rədd edir, nə də əldən buraxır,
Bağ-bağçaya keşik çəkən it kimi
Özü yemir, yaxın qoymur özgəni.
Mən özüm də tamam çaşbaş qalmışam.

Tristan

Deyirlər ki, çox ağıllı, bilikli
Bir hökmin yanında bir qadınla
Cavan yaşlı kişi qulluq edirmiş.
Onlar tez-tez dalaşmış, küsürmüş.

Nahar vaxtı, şam yeməyi zamanı
 Deyişməsi kəsilmirmiş onların.
 Söyüş səsi həttə gecə vaxtı da
 Yuxudan kal qaldırmış həkimi.
 Rahatlığı yoxmuş, qərər, yazığın.
 Mühazirə oxuyarkən sinifdə
 Birdən-birə, nə üçünsə, tələsik
 Öz evinə qayıtmalı olur o.
 Otağının qapısını açınca.
 Qucaqlaşmış yatan görür onları.
 Həkim deyir: "Allah, sənə çox şükür!
 Sükut çöküb ev-əşiyə bir anlıq!".
 O nökrər və qaravaştək siz də hey
 Savaşmaqla sürürsünüz günləri;
 Evlənməkdir axırı bu davanın.

Otuzuncu gəliş

Əvvəlkilər və Diana.

Diana

Burdasınız?

Teodoro

Bəli.

Tristan (*kənara*).

Gəzir xəyaltək,
 Bir yerdə durmağa qərarı gəlmir.

Diana

Halınız necədir, söyləyin görək?

Teodoro

Gördüyünüz kimi.

Diana

Pisdir, eləmi?

Teodoro

Xeyr, çox yaxşıdır.

Diana

"Qulluğunuzda
 hazıram" sözünü demədiniz bəs?

Teodoro

Bu rəftara qarşı, qulluğunuzda
 O qədər də sürməz hazır olmağım.

Diana

Bildiyiniz azdır.

Teodoro

Düzdür, azdır, az,
 O qədər azdır ki, sözlərinizin
 Dərk edə bilmirəm məğzini həttə.
 Lakin fikrinizdən baş açmasam da,
 Şapalaq səsinədən baş açıram mən.
 Mən sizi sevəndə hirsələnirsiniz,
 Sevmirəm – yenə də hirsələnirsiniz.
 Məktub yazırsınız mən unudanda,
 Çılğın olursunuz, yada salanda.
 İstəyiniz budur, sizi dərk edim,
 Axmağa dönürəm, dərk eləyəndə.
 Ya qoyun, yaşayım, ya da öldürün,
 Daha bu əzaba dözə bilmirəm.

Diana

Mənmi yaraladım sizi?

Teodoro

Əlbəttə.

Diana

Yaylıgınız hanı?

Teodoro

Budur, senyora.

Diana

Mənə verin.

Teodoro

Niyə?

Diana

Mənə görəkdir.
Məndə qalacaqdır bu qanlı yaylıq.
İndi Otavyonun yanına gedin,
Ona tapşırılmış, elə bu saat
İki min eskudo verəcək sizə.

Teodoro

Nə üçün?

Diana

Bol yaylıq tikdirmək üçün.

Gedir.

Otuz birinci gəliş

Teodor və Tristan

Teodoro

Bu, ağıl çaşıdın, qəribə işdir.

Tristan

Belə bir möcüzə görməmişəm mən.

Teodoro

İki min eskudo veririr mənə!

Tristan

Belə bir məbləğə daha beş-altı
Şillə yarasına dözmək olar ki...

Teodoro

Deyir, çoxlu yaylıq tikdir bu pula,
Özüylə aparır qanlı yaylığı.

Tristan

Görünür, o, sizə qan haqqı verir,
Düzdür, zərərdidə burda burundur.

Teodoro

Əvvəlcə dişləyib sonra şırmanan
Bir itə oxşayır xanım, doğrusu.

Tristan

Dediyim nökrələri qaravaş qızın
Əhvalatı kimi bitəcək bu iş.

Teodoro

Heç də bəd olmazdı belə bir yekun.

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

KÜÇƏ

Birinci gəliş

Qraf Federiko, markiz Rikardo; onlardan az aralı Selyo.

Rikardo

Bunu gözünüzlə gördünüz?

Federiko

Bəli.

Rikardo

Onu öz əlilə vurdu, deməli?

Federiko

Bir ev sahibinin bir qulluqçunu
Döyməsinə əsla bənzəməirdi bu.
Siz ki, bələdsiniz əmim qızına,
Belə bir hərəkət yaraşmır ona.
Unudub özünü kişini döymək! –
Arif olan bunu anlasın görək.

Himayə altdadır o gündən bəri,
Tanımaq olmayır həmin nökrəri.

Rikardo

Xanım nökrələri arasında sən
Belə xoşbəxtləri tez-tez görürsən.

Federiko

Özü öz evini yıxır Diana.
Sanki "İki güvəc" yazılıb ona.
Dirilib gəlsəydi o təmsilnəvis,
Düzgün yazdığını görərdi, şəksiz.
O iki güvəcdən birisi gildən,
Biri metaldandı... Nə isə, birdən
Sə gəldi onları götürdü getdi,
Bir kənd yaxınında sahilə atdı.
Çuqun güvəc dəyib sındırar deyə,
Saxsı tez çəkildi ondan geriye.
Gərək bu təmsildən dərs ala çoxu.
Qadın saxsı kimi kövrəkdir axı.
Kişisə möhkəmdir çuqun qab kimi.
Onlar bir-birinə yaxın gəldimi,
Və ya bir-birinə bərk toxundumu,
Saxsı parçalanır, sınımayır çuqun.

Rikardo

Xanımın yanına varid olanda,
Elə bir əzəmət gördüm ki, onda,
Özümü itirdim, gözüm qaraldı,
Sanki ətrafımı qaranlıq aldı.
Aradan keçməyib bir o qədər vaxt,
Teodoro üçün küllü mükafat,
Pajlar, köhlən atlar peşqəş edildi.
Bəli, senyoranın bu səxavəti
İsbat etmədədir açıq-aşkar.
O iki ürəkdə hansı duyğu var.

Federiko

Nə qədər salmayıb bu xəbər hələ
Bütün Neapola böyük vəlvələ,

Neçə ki, təmizdir nəslin ad-san,
Lap cüzi də olsa suçu, nöqsanı,
Gərək Teodoro ölsün!

Rikardo

Qoy ölsün!
Diana da bir az həddini bilsin!

Federiko

Bəs necə öldürmək?

Rikardo

Necə? Deyim mən:
Çoxdur bu şəhərdə adamöldürən.
Onlar qızıl alıb səndən bir qədər.
İstədiyin şəxsi həlak edirlər.
Burda çətin nə var, belə bir qoçaq,
Onu bizim üçün öldürər bayaq.

Federiko

Bilsəniz mən necə istədim bunu.

Rikardo

Elə günü bu gün Teodoronu
Gözləyir belə bir ölüm.

Tristanı və üç yoldaşını görərək.

Federiko

Baxın, bir,
Deyəsən, qatili Allah yetirir.

Rikardo

Özüdür.

Federiko

Bax, Allah eşidir bizi,
Yerinə yetirir istəyimizi.

İkinci gəliş

Övvölkilər, tozə paltar geyinmiş Tristan, Furyo, Antonelo və Lirano.

Furyo

Təzə paltar geyib bəzəndiyinçün.
Sənin boynunadır qonaqlıq bu gün.

Antonelo

Belə olmalıdır, söz ola bilməz.

Tristan

Ürəkdən razıyam, eləməyin bəhs.

Lirano

Qiyamət paltardır amma, doğrusu.

Tristan

Hələ harasıdır, hələ nədir bu?
Hələ qabaqdadır – qabaqda dəsgah,
Bəxt mənə badalaq vurmasa hərgah,
Katibin katibi olacağam mən.

Lirano

Xanımçün əzizdir ağan, deyəsən?

Tristan

Düzünü öyrənmək istəsən, budur:
Xanımın sağ əli Teodorodur.
Xanımı bu işə odur sövq edən.
Kəsək bu söhbəti, vaxt itirmədən
Gedək, yeyib-içək.

Furyo

Burda, Tristan.
Neçə cür şərab var – lap əlasından!

Tristan

Yunan şərabından içək və sonra
Ləngər vura-vura düzələk yola!

Rikardo (*Federikoya*).

Yaxşı bax, o tutqun dərili gəncə,
Bunların başcısı odur o, mənəcə.
Hamısı sözünü eşidir onun.

(*Selyoya*.)

Selyo, bir yaxın gəl!

Selyo

Ağa, buyurun!

Rikardo

Çağır o solğununu.

Selyo (*Tristana*).

Ey, kavalero!
Meyxanadan əvvəl bura buyurun,
Möhtərəm markizin sözü var sizə.

Tristan (*dostlarına*).

Mən baş çəkməliyəm, dostlar, markizə.
Gedim görüm, nədir onun istəyi?
Siz gedin sifariş edin hər şeyi.
Yarım çöllək şərab, bir parça pendir.
Mən görüm, markizin məramı nədir.

Antonello

Amma bax gecikmə.

Tristan

Tez gələrəm, tez.

Furyo, Antonelo və Lirano gedirlər.

Üçüncü gəliş

Qraf Federiko, markiz Rikardo, Selyo və Tristan

Tristan

Markiz cənabları nə buyururlar?

Rikardo

Elə qorxuncdur ki, sizdəki görkəm
Qrafı və mənə salıb heyretə.
Öyrənmək istədik: bu görkəmlə siz
Adam da öldürə bilərmisiniz?

Tristan (*kənara*).

Bunlar ki, xanımın dəlisidirlər!
Burda nə işə var; deyim, bacaram?

Federiko

Niyə susursunuz?

Tristan

Deyirəm, bəlkə,
Ağa ölə salır bizim peşəni.
Şahiddir bu yerlər, şahiddir göylər,
Şahiddir dünyanın xalığı Allah,
Elə qılınc yoxdur bu diyarda ki,
Titrəyib əsməsin adım gələndə.
Yəqin ki, Hektoru eşitmişsiniz,
Elə ki əlimə qılınc alıram,
“Hektor, elə budur, budur”, – deyirlər.
Troya Hektoru o idi bir vaxt,
İndi İtalyanın Hektoruyam mən.

Federiko (*Rikardoya*).

Beləsi lazımdır bizə, Rikardo.

(*Tristana*.)

Yox, biz ölə salan deyilik sizi
Və yalnız adınız qorxunc deyilsə,

Biz deyən adamı siz öldürməyə
Razılıq versəniz, varlanarsınız.

Tristan

İki yüz eskudo versəniz əgər,
Öldürərəm, şeytanın özü də olsa.

Rikardo

Üç yüz də verərəm. Şərtim budur o,
Günü bu gün ölsün, gecikmək olmaz.

Tristan

Onun adı görə, bir də beh, mənə.

Rikardo

Xanım Belfloru tanıyırsınız?

Tristan

Neçə dostum vardır onun evində.

Rikardo

Onun nökrəridir dediyimiz şəxs.

Tristan

Bütün nökrələri, qaravaşları,
Karet atlarını öldürərəm həтта.

Rikardo

Öldürsəniz bədsir Teodoronu.

Tristan

Görək özgə tədbir görüldə onda:
Mənim eşitdiyim xəbəyə görə,
Teodoro sizdən ehtiyat edib
Gecələr gəzməyə çıxmıyır daha.
Məni çağırırlar ona keşikçi.
Lütf edin, bildirim razılığımı,
Sonra da xəncəri soxum böyrünə.
O yatsın, ömürlük yuxuya getsin,
Məndən də bir adam şübhələnməsin.
Siz bu tədbirimə nə deyirsiniz?

Federiko

Bütün Neapolda bu tədbir kimi
Ağıllı bir tədbir çətin tapılar.
Girin bu qulluğa, öldürün onu,
Gizlədə bilirik sonra biz səni.

Tristan

Yüz eskudo mənə bu başdan.

Rikardo

Bu, əlli çervondur, qrafınyanın
Evində səninlə görüşən zaman,
Yüz də, neçə yüz də verərəm, yaqın.

Tristan

Xeyr, görək deyil mənə artığı.
Ağalar, hələlik salamat qalın.
Məni Damdağıdan, Ayıqorxudan,
Dəmirəl, Cinudan gözləyir orda,
Sonra başlayarlar onlar qeybətə.

Rikardo

Düz sözdür, xudafiz.

Federiko

Bəxtimiz çəkdi.

Rikardo

Artıq ölmüş bilin Teodoronu.

Federiko

Çox gözəl oğlandır, amma o əclaf!

Markız Rikardo, qraf Federiko və Selyo gedirlər.

Tristan

Tez xəbər verməli Teodoroya.
Əlvida, al şərab, sağlıqla, dostlar.
Evə tələsirəm, yolum uzaqdır.
Gələm o özüdür; heç gözləməzdim!

Dördüncü gəliş

Teodoro və Tristan.

Tristan

Senyor, hara belə?

Teodoro

Tutqundur könlüm.
Özüm də bilmirəm, haradır yolum.
Qəlbim yaralıdır, üzgündür canım,
Sübhə sağ çıxmağa yoxdur gümanım.
Dünən mülayimdi mənə Diana,
Bu günə bilmirəm nə olub ona,
Elə bil, mənimlə heç tanış deyil.
Yenə Marselanın bayramıdır, bil.

Tristan

Gəl tez evə gedək, o iki qəddar
Bizi burda görsə, işlər pozular.

Teodoro

Sən kimi deyirsən?

Tristan

Əyanlar sizi
Öldürmək istəyir.

Teodoro

Qanmadım, düzü.
Öldürmək istəyən kimdir, danış bir.

Tristan

Astadan danışın, işlər bəd gedir.
Sizi öldürməyi qaflla markız
Mənə tapşırdılar, özü də lap tez.

Teodoro

Nə üçün?

Tristan

Vurulan şilləni onlar
Gizli məhəbbətə sübut sanırlar.
Məndən gəldiyiçün onların xoşu,
Mənə tapşırıldı bu ölüm işi.
Onlar beh də verib, qalan haqqımı
Verəcəklər sizi öldürən kimi.
Mən dedim ki, sizi qoruyum deyə,
Dəvət edilmişəm keşikçiliyə,
Dedim, öldürməyin budur düz yolu,
Əslində ağamı qorumaqdı bu.

Teodoro

Tristan, nə qədər ağır olsa da,
Hazıram ömrümü versinlər bada.

Tristan

Dəlimi oldunuz?

Teodoro

İnan, Tristan,
Ölüm daha xoşdur bu yaşayışdan.
Əgər olmasaydı bu nəsil fərqi,
Xanım çoxdan mənə ərə gedərdi.
Nəsil-kök fərqidir, əngəl, doğrusu;
Bununçün gah hirsli, gah qəmlidir o.

Tristan

Vüsala çatdırsam mən sizi lap tez,
Məndəki hünərə nə deyərsiniz?

Teodoro

Deyərdim Ulişsdən sən hiyləgərsən!

Tristan

Ayrı bir şaxədən, başqa nəsilədən
Sizə kübar ata tapsam əgər mən,
Bir qraf olsanız Diana kimi,
Qəlbiniz açılib sevinərdimi?

Teodoro

Əlbəttə ki...

Tristan

Qraf Ludovikonun
Yeganə övladı Teodoronun
Xəbəri gəlməyib, düşübdür itkin.
Bacısı oğluydu o, magistrin.
Bəli o, Maltaya edərkən səfər,
Yolda əsir alıb onu ərəblər.
Düz iyirmi ildir, itib xəbərsiz.
İtən qraf oğlu – indi sizsiniz.
Bu işi düzəltmək mənim boynuma.

Teodoro

Tristan, bu kələk tutmasa amma,
Pis olar, başımız gedər bədəndən.

Gedirlər.

QRAFİNYA SARAYINDA SALON

Birinci gəliş

Teodoro və Tristan.

Tristan

Budur, gəlib çatdıq. Görüşənəcəm.
Sabah senyorayla evlənən kimi
Bilərsiniz sizə sədaqətimi.

Gedir.

İkinci gəliş

Teodoro yalnız.

Teodoro

O səhv edir... Bu, baş tutan deyildir heç vaxt.
Özüm yaxşı dəf edərəm bu fəlakəti.
Göy dənizlər bir-birindən salarkən uzaq
Sönüb gedir ürəklərin saf məhəbbəti.
Dənizlərin arxasında bitər bu möhnət;
Üzüntülər tərkləyər könül yurdunu.
İldırım dan odlu belə olsa məhəbbət,
Dənizlərin ənginliyi söndürər onu.
Kim ki əsir oldu sənə, ey sevgi hissi,
Kim ki o sərt əllərindən yalnız qəm uddu,
Dənizlərin arxasında səni untdu.
Bir diyara aparır ki, dənizlər bizi,
Orda hər şey unutulur. Yenidən ürək
Dirçəlir, öz keçmişinə qələm çəkərək.
Təmiz ad-sanımdan allam təsəlli.
Mən sizi vurduğum o gündən bəri
Qraf qısqanclığın olub əsiri.
Uzanmasın deyər aralıqda söz,
Ayrılıq dərindən dözməliyik biz.
Getmək məsləhətdir; yaxşı yol!
Gedin!
Deyərəm, verərlər sizə altı min.

Teodoro

Getsəm bu hay-haray tez yatar haman.
Son dəfə öpürəm ayağınızdan.

Diana

Teodoro, bir az cəld tərəninin, cəld.
Mənsə unutmağa eləyərəm cəhd.

Teodoro (*kənara*).

Bu nədir, Diana ağlayır səssiz!

Diana

Deyin, haçan yola düşəcəksiniz?

Teodoro

Bu saat.

Diana

Tez gedin, Yox, yox dayanın!
Əşidin...

Teodoro

Qulağım sizdədir, xanım.

Diana

Yox gedin.

Teodoro

Gedirəm.

Diana (*kənara*).

Çılğın məhəbbət!
Nədir bu işgəncə, nədir bu möhnət?
Səndən böyük belə varmı dünyada?

(*Teodoroya.*)

Nə oldu, getdiniz?

Teodoro

Gedirəm daha.

Gedir.

Diana

Of, nə yaman imiş ayrılıq dağı!
Min lənətə gəlsin bu kübarlığı.
Ürəkdən hər nəyi sevirsə insan,
Məhv edir uydurma nəcabət, ad-san!

Kübarlıq, sən kimin uydurmasın?
Bununla bərabər, sən ey şərəf-şan
Bizi uçurumdan xilas edirsən.

Teodoro qayıdır.

Teodoro

Əfv edin, senyora, gəldim ki, sizdən
Soruşum, bu günümü düşüm mən yola?

Diana

Necə cavab verim, ah, bu suala?
Sizi burda görmək, inanın, indiyə
Dünyada hər dərddən mənə çətindir.

Teodoro

Qəlbimin dalınca gəlmişəm, xanım,
Axı burda qalıb ürəyim-canım.
Yola düşməyimə qalıb lap azca,
Gəldim ki, mən sizdən eləyim rica:
Qəlbimi özümə qaytarasınız.

Diana

Əbəddir, əbəddir sizin ricanız
Burda qalmalıdır o ürək, o can,
Eşqimsə gözündən axıdıb al qan,
Girmişdir bu kübar adımla cəngə.
Tez gedin, arada olmayın əngəl.
Qayıtaran deyiləm sizə mən sizi,
Tez geri götürün xahişinizi.
Qəlbizin mənimlə qalmalı burda,
Mən isə sizinəm, sizinəm – orda.

Teodoro

Kübar şöhrətiniz olsun uğurlu!

Gedir.

Dördüncü gəliş

Diana tok.

Diana

Görüm, min lənətə gələydi onu!
Kübarlıq ucundan, ad-san ucundan
Ömürlük aralı düşdüm mən ondan.
Artıq kimsəsizəm, yetiməm, yetim,
Örtür gözlərimi qədim, möhnətim!
Ağlamaq, ağlamaq istəyirəm mən,
Deyirlər, çox ağlar az şadlıq görə.
Baxılması lazım olmayan şeyə,
Zilləndiniz deyə, baxdınız deyə,
Cəza çəkirsiniz, çəkin, gözlərim!
Mənimlə bu işdə yoxdur təqsirim.
Saxlar göz yaşını məğrur olanlar,
Gözə bundan böyük toxtaqlıq var!
Hər halda, ağlamaq istəyirəm mən,
Deyirlər, çox ağlar, az şadlıq görə.
Bilirəm, gözlərim, bilirəm ki, siz,
Bir bəhanə tapıb deyəcəksiniz:
Bataqlığa baxır günəş də hər an,
Baxır, gözlərini çəkməyir ondan.
Sizin sahibiniz elə bu gündən,
Sizə başqa hədəf edər müəyyən.
Hər halda, ağlamaq istəyirəm mən,
Deyirlər, çox ağlar, az şadlıq görə.

Beşinci gəliş

Diana və Marsela.

Marsela

Mənim neçə illik səyim, zəhmətim,
Sizə sədaqətim, səmimiyyətim,
Əgər haqq verirsə zərrəcə, xanım,

Mərhəmət ummaqda var haqqım mənim.
Bir də olə düşməz, düşməz bu fürsət,
Mərhəmət göstərin, mənə mərhəmət;
Sizin zəhlənizi tökən bu varlıq
İtilsin gözlünüz önündən artıq.

Diana

Marsela, mərhəmət nədir, danış bir?
Anlaya bilmirəm bu xahiş nədir?

Marsela

Bu gün katibiniz gedir bu evdən,
Çox, çox rica edib yalvarıram səni:
İzn versəydiniz, mən də onunla
Bir yerdə gedərəm bu uzaq yola.
Gedərik qütbətə ər-arvad kimi.

Diana

Bu haqda siz söhbət etmişsinizmi?

Marsela

Katibiniz olan o adamla mən
Həmin məsələni həll etmədən,
Sizin yanınıza gəlməzdim, düzü.

Diana

O da razıdırımı?

Marsela

Bəli, o özü
Dedi: gəl mənimlə bərabər gedək.

Diana (*kənara*).

İndi də bu dördə gəl tablaş, görək.
Yox, buna dözmərəm...

Marsela

Biz səfər üçün
Hər şeyi nəzərə almışıq bütün,
Hər nə lazım isə yola çıxmağa,
Götür-qoy etmişik, başdan-ayağa.

Diana (*kənara*).

Ey axmaq təkəbbür, yaxamdan əl çək,
Səvən çəkinməsin heç nədən görə.
Məni qorxutmayır biabır olmaq,
Bir yol, bir bəhanə taparaq, ancaq
Bu yeni bəlanı görək dəf edim.

Marsela

Xanım nə buyurur, onunla gedim?

Diana

Yaşaya bilərmisənsiz Diana,
Marsela, mən özüm hələ bir yana,
Bəs Fabyo? Bəs onun saf məhəbbəti?
Təhqir olunmazmı onun qeyrəti?
Ərə verəcəyəm səni Fabyoya,
İstəsən, tezliklə başlarıq toya.

Marsela

Ondan zəhləm gedir, Teodorodan
Ayrıla bilmərəm, senyora!..

Diana (*kənara*).

Aman!
Özümü saxlaya biləcəyəmmi?
Çırpınma, ürəyim, oxlanmış kimi.

(*Marselaya*.)

Dedim ki, qismətin yalnız Fabyodur.

Marsela

Senyora...

Diana

Uzatma, qərarım budur!

Gedir.

Altıncı gəliş

Marsela yalqız

Marsela

Könül, səni qorxutmasın qasırğa, tufan,
Güclülərin cəsarətlə çıx qabağına.
Zalım çatır qaşlarını qışqıncılığından,
Nə göz yaşı, nə yalvarış kar edir ona.

Eşit, ümid göyərçinim, nəsihətimi:
Olan oldu, keçən keçdi; geri dön, geri!
Ayaz vurmuş, şaxta vurmuş bir ağac kimi
Çiçəklənən məhəbbətin soldu gülləri.
Hər an yeni bir rəng alan sevinc çalarım,
Döndü kədər çalarına, oldu ah-ənin,
Niyyətinə qurban oldu eşqim özgənin.
Əbəs yerə aldandınız, ey xəyallarım,
Getdi bahar gözəlliyi, geri dönmədən,
Budaqlarda soldu çiçək bar görünmədən.

Qraf Lüdovikonun sarayında salon

Birinci gəliş

Qraf Ludoviko və Kamilo

Kamilo

Madam ki, bir varis istəyirsiniz,
Başqa çarə yoxdur, tez evlənin siz.

Ludoviko

Ötüşdükcə illər, keçdikcə zaman,
Kamilo, qocalıb düşürəm haldan.
Lakin qocalsam da, bir ata olmaq
Fikri, evlənməmə qazandırır haqq.
Ancaq ağılım mənə deyir ki, əvvəl
Hər şeyi götür-qoy elə mükəmməl.

Qorxduğum budur ki, evlənəm, amma
Əlim yetişməyə, yenə övlada.
Üstəlik yük ola arvad da mənə.
Axı cavan arvad qoca ərinə
Sarmaşıqdan başqa bir şey deyildir,
Elə ki, gövdəni, budağı bir-bir
Sarmaşıq başına götürüb sarır,
Sarmaşıq göy qalır, ağac saralır.
Fikirlər, xəyallar açıb yelkəni
O keçən günlərə aparır məni,
O köhnə dərdləri canlandırırlar,
Yaramın üstünə yara vururlar.
Qəlb iyirmi ildir gözləyir onu,
Əziz oğlum olan Teodoronu.

İkinci gəliş

Əvvəlkilər və Paj.

Paj

Bir tacir gəlibdir Yunanıstandan,
Yanınıza gəlmək istəyir bu an.

Ludoviko

Qoy gəlsin.

Paj gedir.

Üçüncü gəliş

Qraf Ludoviko, Kamilo; Tristan və Furyo yunan paltarı geymişlər.

Tristan

Birbaşa, tərif etmədən,
Sizin əlinizi öpürəm qraf.
Allahdan istəyim budur, həmişə
Hər nə arzunuz var – yerinə yetsin.

Ludoviko

Çox şadam, ağalar, deyin, görək bir,
Yolunuz düşübmü bura qabaqlar,
Yainki birinci səfərinizdir?

Tristan

Gəmiylə tərk edib mən İstambul
Kiprə yollanıram, sonrasa ordan
Səfər etməliyəm Venetsiyaya.
İran qumaşdır apardığım mal.
Alverlə yanaşı bir neçə ildir,
Qaçmış bir gənci də
axtarmaqdayam.
Gəmimiz buradan gəlib keçərkən,
Dedim, gedim görüm Neapolu da.
Neapol məşhurdur dünyada çoxdan.
Gördüm ki, hamballar boşaldır malı,
Dedim, çıxım gəzdim şəhəri bir az.
Çox gəzdim bu qədim şəhərinizdə,
Onun saya gəlməz gözəllikləri.
Nə qədər gözəldir olduğunuz yer!

Ludoviko

Düzdür, çox gözəldir bizim Neapol.

Tristan

Bəli, əlahəzrət düz buyurur, düz...
Qoy deyim, qraf da olsun xəbərdar.
Məşhur tacir idi mənim atam da,
Tanıyırdı onu yunanlar bütün.
Böyük hissəsini öz qazancının
O əldə edirdi qul alverindən.
Bir gün Astekliya bazarından o,
Bir oğlan uşağı alıb gətirdi.
O qədər gözəldi dediyim oğlan,
Bəlkə də, tayını-bərabərini
Təbiət heç zaman yaratmamışdı.
Maltaya yollanan gəmiylə türklər
Döyüşə girərək bu oğlanı da

Əsir almışdılar, qənimət kimi.
Sonra bu əsiri Cəfəloniyada
Bir türk paşasına satmışdı onlar.

Ludoviko

Davam gətirməyir qəlbim, Kamilo...

Tristan

Atam satın alıb həmin oğlanı,
Gətirdi birbaşa Ermənistanə.
Oğlan bizim evdə mən və bacımla
Bir yerdə böyüyüb, tərbiyə aldı.

Ludoviko

Danışma, əzizim, danışma, bir dur,
Sən bu danışığın, bu xəbərinlə
Qəlbimi yerindən oynadırsan, ah!

Tristan (kənara).

Söz yaman tutubdur, deyəsən, onu.

Ludoviko

Dediyn oğlanın adı nə idi?

Tristan

Teodoro.

Ludoviko

Aman, bu doğru sözlər
Nə böyük qiymətə malikdir, aman!
Saxlaya bilmərəm göz yaşımı mən...

Tristan

Bəli, mənim bacım Serpalitonya
Gözəlliyn bədbəxt balası olan
Teodoro ilə böyüdü birgə.
Çox yerdə, çox zaman baş verdiyitək,
İlk gənclik dövründən bir-birlərini
Gizləndə sevməyə başladı onlar.
On altı yaşına yeni çatanda,

(*O zaman səfərə çıxmışdı atam*)
 Göstərdi gücünü bu gizli sevgi.
 Bacımın hamilə olması, artıq,
 Yayıldı, car oldu qohum-qonşuya.
 Teodoro isə çox qorxduğundan,
 Birdən yoxa çıxdı, əlli-ayaqlı.
 İkicanlı qaldı bacımsa evdə...
 Mənim yazıq atam Katiborratos
 Bacımın biabır olmasından çox
 Yandı qaçmağına Teodoronun.
 Axırda öldürdü onu fikir, dərd.
 Öldü, nəvəsini biz xaça çəkdik.
 Sizə məlumdur ki, biz ermənilər
 Sizinlə bir dində, bir məzhəbdəyik,
 Doğrudur, kilsəmiz başqa-başqadır.
 Uşağa ad verdik Terimakonyo.
 Xoşbəxtlik üzündən sağ qaldı uşaq.
 Bizim Tepekasda fərəh içində,
 Naz-nemət içində böyüyür indi.
 Başqa şəhərlərdə olduğu kimi,
 Sizin bu şəhərdə – Neapolda da
 Sorağına düşdüm Teodoronun.
 Hətta onda olan nişanələri
 Bir parça kağıza köçürtmüşəm mən...
 Birdən mən düşdüyüm mehmanxananın
 Xidmətçisi olan yunanlı qadın
 Dedi: "Bəlkə, elə dediyin oğlan
 O itən oğludur Ludovikonun?".
 Qəlbim dağa döndü bunu eşitcək,
 Öz-özümə dedim: nə olur-olsun
 Sizin yanınıza gəlməliyəm mən.
 Sizin evinizi soraqlaşanda,
 Səhvən, qrafınyə de Belflorun
 Evini göstərdi bir nəfər mənə
 Girincə, mən kimi görsəm yaxşıdır?

Ludoviko

Ürəyim dayanmır.

Tristan

Teodoronu.

Ludoviko

Teodoronumu?

Tristan

Məni görəndə,
 O qaçıb gizlənmək istədi həttə;
 Mən özüm də bir az şübhəyə düşdüm.
 Bəllidir, bığ-saqqal, pal-paltar tamam
 Başqa bir görkəmə salır insanı.
 Nəhayət, mənimlə gəlib görüşdü.
 Çəkinə-çəkinə danışdı bir az.
 Çox xahiş etdi ki, bildiklərimi
 Heç yerdə, heç kəsə açıb deməyim.
 Ehtiyat edir ki, əsir düşməsi
 Bir ləkə, bir qüsurlutula ona.
 Mən dedim: "Sən burda kübar nəsilən
 Birinin varisi olsan, bəs onda?
 Onda nə deyərsən? Onda özün də
 Heyrət edəcəksən əsirliyinə".
 O, rişxənd eləyib sözümə güldü.
 Mən isə özümə borc bildim, sizi
 Xəbərdar eləyim bu əhvalatdan.
 Mən bu niyyət ilə gəlmişəm bura:
 Doğrudan da, sizin o itkin düşən
 Oğlunuz dediyim Teodorosa,
 Nəvəniz haqqında düşünmənizi,
 Bura gəlməsinə ya da bacımın
 Rüsxət vermənizi rica edirəm.
 Kübar ailedən olsa da bacım,
 Evlənsinlər deyə təkid etmirəm.
 Məqsədim budur ki, Terimakonyo
 Əyan babasını bir görsün, bari.

Ludoviko

Yüz dəfə bağrıma basıram sizi!
 Qəlbim nəhayətsiz sevinc içində

Az qalır ucadan bağırıb deyö:
Eyni həqiqətdir dedikləriniz.
Ah, oğlum, ey mənim istekli oğlum,
Uzun ayrılıqdan sonra tapılıb
Məni xoşbəxt edən yeganə oğlum!..
Neyləyim, Kamilo, indi neyləyim?
Qaçaraq, oğlumu görmək istəyəm.

Kamilo

Əlbəttə! Bu saat qanad açmalı;
Bu qədər iztirab çəkəndən sonra,
Oğul qucağında toxtamaq gərəkdir.

Ludoviko

Ey dost, siz bizimlə getsəniz əgər,
Özümü bəxtiyar sanaram qat-qat
Meyliniz varsa rahatlanmağa.
Burda rahatlanın, burda dincəlin.
Çox rica edirəm, öz evinizdə.
Əmr edin, göstəriş verin hamıya.
Mən isə yubana bilmərəm daha.

Tristan

Gedib almazları götürürəm görək,
Unutdum onları mehmanxanada;
Bura qayıdaram bir azdan yenə.
Gedək, Merkaponyos, hələlik gedək.

Furyo

Gedək, cənab, gedək.

Tristan

Başlanğıcdakı
Pisdos olmadı.

Furyo

Qiyamətdə.

Tristan

Getdikdə.

Tristan və Furyo gedirlər.

Kamilo

Gözəl dilləri vardır!

Ludoviko

Kamilo, yubanma, dalımca gəl, tez!..

Gedir.

KÜÇƏ

Birinci gəliş

Tristan həyətdə, Furyo küçədə, bağlı həyat qapısının yanındadır.

Tristan (*qapını aralayaraq*).

Nə oldu, getdilər?

Furyo

At gələnədək
Qoca gözləməyib, piyada qaçdı.

Tristan

Bizim Teodoro, həqiqətən də,
Qraf oğlu çıxsın, onda nə olsun?

Furyo

Onda uydurulmuş yalan, deyərdik,
Dönüb, doğrudan da, həqiqət oldu.

Tristan

Hələlik apar get bu cır-cındırı,
Mən bu paltarları dəyişməliyəm.
Məni bu görkəmdə görsə dost-tanış,
Əl üstü tanıyar, pozular işlər.

Furyo

Tez çıxart.

Tristan

Görürsən, necə çətindir
Atanın qayğısı, atanın işi?

Furyo

Biz harda görüşək?

Tristan

Elə bu evin
Yaxınında olan qarağac altıda.

Furyo

Tristan, sağlıqla!

İkinci gəliş

Tristan yalqız.

Tristan

Vallah, insanın
Ağlı tükənməyən bir xəzinədir!
Özüm də məəttəl qalmışam buna!

(Küçəyə çıxır.)

Əbaya oxşayan plışı burda
Səliqləylə büküb gizləmişdim ki,
Birdən lazım olsa, dəyişərək tez,
Başımdan erməni çalmasını və
Əynimdən bu yunan ləbbadəsini
Çıxarıb xəndəyə atam bir anda.

Üçüncü gəliş

Tristan, markiz Rikardo, qraf Federiko.

Federiko

“Kim olsa öldürə bilərəm” – deyən
Cəngəvor deyilmi bu gözə dəyən?

Rikardo

Eşidin, ey cənab, sözünü mərdlər
Yerinə beləmi yetirər məgər?
Yoxsa, yoxdur sözün qədri-qıyməti?

Tristan

Senyor...

Federiko

Gözləmərdik bu hərəkəti!

Tristan

Sözümü deməyə verin icazə
Və sonra başlayın mənimlə bəhsə.
Mən artıq, girmişəm Teodoronun
Yanında qulluğa; inanın, onun
İşi bitib daha, heç tələsməyin.
O saat öldürmək olarmı, deyin?
Boş yerə deməyib qədim babalar:
Hər işin öz vaxtı, öz məqamı var.
İnanın, ağalar, söz verirəm mən,
O, yaxa qurtara bilməz əlimdən.
Gündüzlər onunçün qaradır, qara,
Axsam da çəkilir tək otaqlara.
Görünür, gizli bir dərdi var onun,
Günbəgün də olur məlul və məhzun.
Gərək tələsdirəm onu birtəhər,
Yaxına da olsa, eləsin səfər.
Ağalar siz məni tələsdirməyin,
Bilirəm vaxtını özüm hər şeyin.

Federiko

O, çox yaxşı bilir işini, mənə,
Kəsər nəfəsini vaxtı gəlincə.
Sərçə başı kimi başını üzər.

Rikardo

Bir göz qırpımında məhv olub gedər.

Federiko

Xəbər tutmayaydı kaş bundan heç kəs.

Tristan

İş tədricon gedir, bir kimsə bilməz.
Mənə əlli qızıl versəydiniz siz,
Bir yabı alardım, şəksiz-şübhəsiz,
Dalımcı düşənlər olacaq mənim.

Rikardo

Alın bu da qızıl, olunuz əmin,
Vədiniz yerinə yetişdimi, biz
Qalan haqqınızı ödərik – təmiz.

Tristan

Düzdür, çox çətindir mənim bu peşəm,
Amma mərd olana xidmət etmişəm.
Hələlik salamat qalın, cənablar.
Ehtiyat edirəm, bir görən olar.

Federiko

Doğru məsləhətdir.

Tristan

Onun meyidi
Mənim düzlüyümün olar şahidi.

Gedir.

Federiko

Mərddir.

Rikardo

Ehtiyatlı igiddir kişi.

Federiko

Fəndlə öldürəcək.

Rikardo

Bitibdir işi.

Dördüncü gəliş

Markiz Rikardo, qraf Federiko, Selyo

Selyo

Bu ki möcüzədir, lap möcüzədir!

Federiko

Selyo, hara belə? Dayan görüm bir.

Selyo

Bu gözlənməz haldır hər ikinizcün:
Axın-axın adam, bir baxın görün,
Evinə yollanır Ludovikonun!

Rikardo

O ölüb?

Selyo

Ölsəydi, siz əmin olun,
Belə küy qopmazdı. Tapılıb oğlu.

Rikardo

Bizə nə təhlükə vardır ki, bu?
Bizə nə ziyanı bu çal-çağırın?

Selyo

Dianaya məftun çox adamların
Qanını bir azca qaraldacaq bu,
Çünki Ludovikin o itmiş oğlu,
Bilirsiniz kimdir? – Teodorudur.

Federiko

Mən öldüm...

Rikardo

Bəs belə! Kim bildi, odur?

Selyo

Hərə bir cür deyir, eşitdiklərim
O qədərdir – yadda saxlamaz heç kim.

Federiko

Belə göynəməyib heç zaman yaram.

Rikardo

Ümid qapıları bağlandı tamam.

Federiko

Gedim görüm nədir?

Rikardo

Birgə gedək biz.

Selyo

Deyilənlər düzdür, görəcəksiniz.

Qrafinya sarayında salon

Birinci gəliş

Teodoro yol paltarında və Marsela

Marsela

Deməli, gedirsen? Vaxtdır, az yuban.

Teodoro

Didərgin düşürəm sənin ucundan.
Güclüylə gücsüzün vuruşmasından
Qalib çıxmayıbdır gücsüz heç zaman.

Marsela

Baş tutan deyildir kələyin daha,
İndi də əl atma bu fırlıdağa.
Sən heç vaxt, heç zaman sevmirdin məni,
Ona bağlamışdın yalnız qəlbini,
Bu da nəticəsi! – Əbədi hicran
Bəlkə də, dərdinə elədi dərman.

Teodoro

Diananı sevdim?

Marsela

Tapdama, bari,
Qəlbində yaşayan xoş arzuları!
Xəyalə qapılan aciz və lovğa
Əsgərtək məhkumsan həlak olmağa.
Olmasaydı əgər bu acizliyin,
Sənyora riskə də gedərdi, yəqin.
Olmasaydın əgər üzlü və lovğa,
Cəsarət etməzdin ona baxmağa.
Ancaq arasında qürurla eşqin
Elə dağlar var ki, keçilir çətin.
Hələ də sevsəm də mən səni, ancaq,
Heyfimi almışam, hər zaman, hər vaxt
Qəlbə təsəllidir aldığım qisas.
Qisas fərəhinin əvəzi olmaz.
İndi istədiyim bir budur ki, sən,
Yaddan çıxıldığını yad edib hərdən
İztirab çəkəsən. Kin, qəzəb, həya
O keçən günləri edəydi ehyə.
Bilsən ki, Marsela unudub səni,
Məhəbbət yenidən sarar qəlbini.

Teodoro

Başqasına ərə gedirsen deyə,
Belə bəcliklərə əl atmaq niyə?..

Marsela

Məni ərə verən, axı, özünsən.
Gedirəm ki, çıxsın qəlbimdən tikan.

İkinci gəliş

Əvvəlkilər və Fabyo

Fabyo

Getməyə cəməsi bir neçə an var,
Yəqin ki, qəlbini sıxır intizar.
Bu gizli həsrəti baxışınla sən
Öz köhnə dostuna təqdim edirsən?

Teodoro

Başını götürüb gedirsə bir kəs,
Ona qısqanmağın əbəddir, əbəş.

Fabyo

Doğrudan, gedirsen?

Teodoro

Özün görürsən.

Fabyo

Xanıma lazımsan, bir azca əylən.

Üçüncü gəliş

Övvəlkilər, Diana, Doroteya, Anarda

Diana

Teodoro, demək, yol üstdəsiniz?

Teodoro

Mahmız əvəzinə, inanın ki, siz,
Qanad arzulardım uçmaq üçün mən.

Diana (*Anardaya*).

Səfər şeylərini yığmısanmı sən?

Anarda

Əlbəttə.

Fabyo (*Marselaya*).

Deyəsən, doğrudan, gedir.

Marsela

Sənsə qısqanırdın.

Diana (*Teodoroya*).

Dinləyiniz bir...

Teodoro

Senyora, hazıram qulluğunuzda.

Diana

Çəkdiyim bu əzab nədir, ey xuda?!
Teodoro, sizi sevirəm, qəlbən.

Teodoro

Sizin əmrinizin qurbanıyam mən.

Diana

Yox, nəsil fərqi bu əmri verən.
Azmı hər bə girdim bu düşmənlə mən?

Teodoro

Siz ağlayırsınız?

Diana

Bilmirəm nədir,
Gözümə düşübdür.

Teodoro

Bəlkə, sevgidir?

Diana

Bəlkə də, elədir, odur, neyləyim,
İstəyir köksümdən çıxı kənara.

Teodoro

Baş alıb gedirəm mən uzaqlara,
Lakin yanınızda qalır ürəyim,
Mən onsuz çıxıram bu uzaq yola.
Hansı bir ölkəni etsəm də məskən,
Qəlbim ayrılmaıyb sədaqətindən,
Pərəstış edəcək bu gül camala.
Nədir son əmriniz?

Diana

Aman, nə deyim?
Elə bil, qəlbimi çəkirlər dara.

Teodoro

Baş alıb gedirəm mən uzaqlara,
Lakin yanınızda qalır üreyim.

Diana

Siz ağlayırsınız?

Teodoro

Xeyr, deyəsən,
Gözümə şey düşüb, sancır, ağrıdır.

Diana

Bəlkə də, qəlbimin iztirabıdır?

Teodoro

Onu sizdən alsam şad olaram mən.

Diana

Evdə ələ keçən xırım-xırdadan
Sizin çamadana yığmışam bir az.
Əfv edin, varını verən utanmaz.
Bunlar oyuncaqdır, əslinə baxsan.
Aparın onları, getsəniz hara,
Bəzəktək gözdirin siz o daş-qaşı;
Deyin; "Diananın acı göz yaşı
Parlaqlıq veribdir yəqin bunlara!".

Anarda (*Doroteyaya*).

Aman, ikisi də rüsvay oldular.

Doroteya

Sevgini gizlətmək asan deyildir!

Anarda

Əl-ələ tutublar, səfərə bax bir...
Üzük alıb – verib, etdilər iqrar.

Doroteya

Bax, nə yardan doyur, nə əldən qoyur.

Anarda

Sürgün edirsə də – ömrü uzunlu,
Qul etmək istəyir Teodoronu.

Doroteya

Nə özgəyə verir, nə özü yeyir.

Dördüncü gəliş

Əvvəlkilər, qraf Ludoviko, Kamilo.

Ludoviko

Bu qoca qəlbimi saran həyəcan
İcazə almadan hüzurunuzə
Daxil olmağıma haqq qazandırır.

Diana

Qraf, nə olub ki?..

Ludoviko

Bütün Neapol
Bildiyi bir şeyi siz bilmirsiniz.
Bu xəbər şəhəri bürüyüb tamam,
Güclə izdihamı yarıb, birtəhər
Gəldim ki, tez görəm əziz oğlumu.

Diana

Nə oğul? Bu şadlıq, bu sevinc nədir?

Ludoviko

Nə əcəb bu xəbər çatmayıb sizə?
Yeganə oğlumu hələ uşaqlıq,
Maltaya göndərdim öz dayısı ilə.
Yolda gəmiləri Əli paşanın
Əsir almışdılar onları...

Diana

Düzdür,
Kimsə danışmışdı bu müsibəti.

Ludoviko

Əsirlikdən qaçan, ölümdən qaçan,
Oğlumu özümə yetirib Allah.

Diana

Bu xoşbəxt xəbəri verməklə, senyor,
Nə qədər bəxtiyar etdiniz məni!

Ludoviko

Senyora, əminəm, əvəzində siz
Oğlumu mənə tez qaytararsınız.
Öz doğma evindən xəbərsizdir o,
Burda qulluq edib, burda yaşayır.
Bu günü görəydi kaş ki, anası!

Diana

O, mənim yanımda qulluq eləyir?
Söyləyin, o kimdir? Fabyo deyil ki?

Ludoviko

Xeyr, Fabyo deyil, Teodorudur.

Diana

Necə? Teodoro?

Ludoviko

Bəli.

Teodoro

Əcəbdir!

Diana (*Teodoroya*).

Teodoro, qraf atadır sizə?

Ludoviko

Teodoro budur?

Teodoro

Senyor, siz öncə
Yaxşı fikirləşin.

Ludoviko

Fikirləşməyə
Lüzum qalmamışdır, mehriban oğlum.
Gözümün işığı, bu gündən belə
Sənin qabağında olsam də, xoşdur.

Diana

Anlaya bilmirəm bu necə işdir?

Anarda

Xanım, Teodoro, görün bir necə
Yüksək nəsiləndmiş, bir zadəganmış.

Teodoro

Senyor, lap quruyub qalmışam mən də,
Deməli, oğlunuz mənəm?

Ludoviko

Mən hərgah
Deyilən sözlərə inanmasaydım,
Bir kərə üzünə baxsam, deyərdim:
Bu mənim oğlumdur. Cavanlığında
Lap sənin kimi ydım.

Teodoro

Əllərinizdən
Öpüb yalvarıram...

Ludoviko

Bəsdir, danışma;
Ağlım başdan uçub; boy-buxuna bax!
Bir Allah saxlasın bəd gözdən səni.
Kübar olduğunu sanki təbiət
Sübuta çalışıb bu boy-buxunla.
Gedək, oğlum, gedək, ata evini,
Ata sərvətini, gedək, təhvil al.
Qapısı üstündə padişahlığın
İri gerbi olan qəsə qədəm bas.

Teodoro

Senyor, İspanyaya düşürəm yola...

Ludoviko

Hara? İspanyaya? Əcəb səfərdir!
Ata ağuşudur İspanyan sənin!

Diana

Qraf, izn verin, sizin oğlunuz
Bir özünə gəlsin; bu paltarda o,
Qədim basa bilməz ata yurduna.
Böyük izdiham var qapıda bir də,
Onun görünməsi məsləhət deyil.

Ludoviko

Ağılla hərəkət etdiniz yenə.
Xeyli ağırda da ayrılmaq mənə,
Həddini aşmasın dəyər kəlak,
Mən yenə evimə qayıdıram tək.
Amma sizdən budur, senyora, ricam,
Oğlum öz evində olsun bu axşam.

Diana

Baş üstə.

Ludoviko

Övlədim, di salamat ol.

Teodoro

Sizə minnətdaram.

Ludoviko

Gördün, Kamilo?
İndi ölsəm belə ölləm qorxusuz.

Kamilo

Amma qiyamətdir sizin oğlunuz!

Ludoviko

Yox, qoy düşünməyim mən bu barədə,
Qorxuram düşüncəm məni tərək edə.

Qraf Ludoviko və Kamilo gedirlər.

Beşinci gəliş

Teodoro, Marsela, Fabyo, Diana, Doroteya və Anarda.

Doroteya

Senyor, qoyun öpək əlinizi biz.

Diana

Yaltaqlıq sanmayın bunu həm də siz.

Doroteya

Düzü, bizim üçün şərəfdir bu iş.

Marsela

Bəzəkdir insana, hörmət, nəvaziş;
Gədələr könünü şad etmək üçün
Bağrınıza basıb bizi bir qucun.

Diana

Di yaxşı, dağılın, yol verin barı.
Buraxın bu axmaq laqçıtları!
Senyor, izn verin, səmimi-qəlbədən
Mən də, mən də öpüm əllərinizdən.

Teodoro

Yox, yox mən öpürəm ayağımızdan.
İki qat köləyəm sizə bu andan.

Diana

Siz də əbəz yerə durmayın, gedin,
Barı, yarım saat bizi tərək edin.

Marsela (*Fabyoya*).

Buna nə deyirsən?

Fabyo

Möcüzədir bu.

Doroteya (*Anardaya*).

Sonu nə olacaq?

Anarda

Mələmdür sonu:
Sənyora qoruqçu bir it olmaqdan
Daha əl çəkəcək.

Doroteya

Demək, səbahdan
Özü yeyəcəkdir.

Anarda

Əmoğlusuna
Acıq verə-verə.

Doroteya

Öl, ay Diana!

Marsela, Fabyo, Doroteya və Anarda gedirlər.

Altıncı gəliş

Teodoro və Diana

Diana

Deməli, getməli olmadınız?

Teodoro

Kim?

Diana

Bir də çıxmıyacaq, demək, bu dildən:
"Baş alıb gedirəm uzaqlara mən,
Lakin yanınızda qalır ürəyim!".

Teodoro

Birdən qalxdı deyə mənim ad-sanım,
Rişxənd edirsiniz, eləmi, xanım?

Diana

Artıq deyın, gülün!

Teodoro

Aramızdakı
Fərq artıq yox oldu, sis-duman tək.
Lağ etməyə çatmaz haqqınız sizin.

Diana

Siz lap dəyişdiniz.

Teodoro

Əminəm, əmin,
Elə ki yox oldu aradakı fərq
Dərhal qəlbinizi eşqim etdi tərək.
Məni xidmətçitək sevmişdiniz siz.
Şöhrət, əmr etməyi hər şeydən əziz,
Hər şeydən şərəfli və üstün tutur.

Diana

Sizə deyiləcək sözü bax, budur:
Mənə həmişəlik qulsunuz, artıq.
Bu gün olmalıdır nikah və şadlıq.

Teodoro

Dayan, ey ömrümün ön xoş saati!

Diana

Xeyr, axtarsalar, bu kainatı,
Mənəmtək bəxtiyar qadın tapılmaz.
Di gedin bəzənin, yubanmaq olmaz.
Sizi gözləyirlər.

Teodoro

Gedim, baş çəkim,
Görüm necə mülkdür o ata mülküm.
Baş çəkim atama, doğrudur, bunun
Heç kəs təsdiq etməz doğruluğunu.

Diana

Gedin, əziz qraf!

Teodoro

Ah, qrafinya!

Diana

Yox, getməyin!

Teodoro

Nə var?

Diana

Cavaba bax ha!
Bəs "lütf edin" – sözü? "zati-alilər"?
Xanıma beləmi cavab verərlər?

Teodoro

Zati-aliləri unudur ki, mən
Özüm də əyanam elə bu gündən.

Diana

Yaddan çıxarmasın, amma bu əyan,
Yazığı gəlsə də, həmin bu andan
Marsela adlı qız yoxdur onunçün.

Teodoro

Deyin, nə dərəcə olardı düzgün
Ağa ülfət edə bir qaravaşla?

Diana

İncidə bilməzdi bir insan əsla
Məni bundan artıq.

Teodoro

Anlayammadım.

Diana

Sizcə, bəs mən kiməm?

Teodoro

Mənim arvadım.

Gedir.

Diana

Bir arzum qalmadı, ey bəxtiyarlıq,
Teodoro demiş, dayan azacıq!

Yeddinci gəliş

Diana, qraf Federiko, markiz Rikardo

Rikardo

Bu şadlıq, bu sevinc təntənəsində
Dostları unutmaq rəvadırımı heç?

Diana

Sizcə, unutmuşam məgər mən sizi?

Federiko

Əyan çıxmasından nökrərinizin
Siz bizi xəbərdar etməmişsiniz.

Diana

Düzdür, Teodoro qrafdır, həm də
Ərimdir, qoy sizi edim xəbərdar.

Gedir.

Rikardo

Xoşunuza gəldi?

Federiko

Huşum başımdan
Çıxdı...

Rikardo

Öldürmədi onu dələduz!

Federiko

Odur, özü gəlir.

Səkkizinci gəliş

Qraf Federiko, markiz Rikardo, Tristan.

Tristan (öz-özünə).

Hər şey düzəldi.
Kim deyə bilərdi, bir lakey başı,
Bütün Neapola salar vəlvələ?

Rikardo

Dayanın! Hektordur, nədir adınız!

Tristan

Mənim əsil adım Canlaralandır.

Federiko

Bu, nəzərə çarpır...

Tristan

Çarpardı, hərgah
Qraf çıxmasaydı dediyiniz şəxs.

Rikardo

Sizinçün nə fərqi?

Tristan

Sizinlə o vaxt
Belə şərtləşdik ki, üç yüz qızıla
Öldürüb yox edim Teodoronu.
Onda o, nökərdi, qraf deyildi.
Qrafın qiyməti ayırıdır axı.
Onu öldürməkçin çox pul görəkdir.
Qrafı öldürmək asan deyildir!
On nökor öldürmək ondan asandır.
Onsuz da acından, boş-boş ümiddən,
Ya da paxıllıqdan ölür nökərlər.

Federiko

Deyin, siz nə qədər istəyirsiniz?
Ancaq bu gün olsun!

Tristan

Mən qızıl.

Rikardo

Oldu.

Tristan

Əvvəlcə beh verin.

Rikardo

Alın zənciri.

Tristan

Bəs yerdə qalanı?

Federiko

Gedim götürim.

Tristan

Mən də öldürməyə gedirəm onu,
Amma ki...

Rikardo

Az oldu?

Tristan

Kimse bilməsin!

Markiz Rikardo və qraf Federiko gedirlər.

Doqquzuncu gəliş

Tristan və Teodoro.

Teodoro

Tristan, sən mənim qatillərimlə
De görüm, nə söhbət edirdin belə?

Tristan

Gəzib-dolansanız bütün aləmi,
Aхмаq tapmazsınız siz bunlar kimi.

Sizi öldürməkçün mənə bu zəncir,
Bir də min eskudo veriləcəkdir.

Teodoro

Bu, nə oyun idi, çıxartdın belə?
Halımız nə olar açılsa hiylə?
Qorxuram, axırı qurtara çox pis.

Tristan

Ordakı nitqimi eşitsəydiniz,
Bu iki axmağın verdiyi puldan
Artıq verərdiniz, demirəm yalan.
Yunanca danışmaq deyildir çətin.
Ancaq axırına hər bir kəlmənin
Yunan şəkilçisi qondarmaqla siz,
Əsil bir yunana bənzəyərsiniz.
Onlar hər kəlməyə verir xoş ahəng,
Yunan adları da qəşəngdir, qəşəng.
Budur: Astekliya, Katiboratos,
Serpaltoniya, ya Ksipatos.
Və ya Afinias, Filimokliya...
Burda diqqət görək səsə-sədaya.
Sizə qulaq asan naşı adamlar
Deyəcək yunandır, özüdür ki var.

Teodoro

Sənin nə vecinə, mənə anbaan
Üzür yüz cür qorxu, şübhə və güman.
İnan ki, Tristan, açılsa yalan,
Bizi asacaqlar dar ağacından.

Tristan

Belə fikirlərə düşməyə dəyməz.

Teodoro

İblis səndən gəlib almalıdır dərs.

Tristan

Fikirdən əl çəkin, nə olur-olsun,
Hara çıxır-çıxsin axırı bunun.

Teodoro

Qrafınyə gəlir.

Tristan

Tez gizlənim mən.
Yayınmaq yaxşıdır onun gözündən.

Gizlonir.

Onuncu gəliş

Əvvəlkilər və Diana.

Diana

Atanız evinə getmədiniz bəs?

Teodoro

Senyora, qəlbimi didən şübhələr
Dinclik vermir mənə, qərarım budur,
İcazə istəyim yenə də sizdən,
İspan torpağına çıxım gedim mən.

Diana

Nə var, nə olub ki... Görünür, yenə
Marsela gün-dirlik verməyir sizə?

Teodoro

O, bir söz deməyib.

Diana

Nə olub onda?

Teodoro

Senyora, doğrusu budur ki, qəsdim –
Rahat buraxmaqdir, inanın, sizi.

Diana

Ləkə gətirsə də mənim adıma,
Teodoro, nə var? – söyləyin açığı.

Teodoro

Tristan öldükdə, inanın, ona
Heykəl ucaldacaq fırlıdaq, yalan,
Kələkbazlıq ona dastan qoşacaq,
Labirint tikəcək adına Krit.
Mənim sizə olan məhəbbətimin,
Çəkdiyim əzabın olub şahidi,
Belə bir qərara gəlib ki, bir vaxt
Oğlu itib qraf Ludovikonun,
Belə söz yayıb ki, o oğlan mənəm.
Halbuki tapılmış bir uşağam mən.
Mənim doğma atam ağılımdır, ağılm,
Mənim biliklərə can atmağımdır,
Bir də qələmimdir. Qrafsa burda
Varis adlandırdı məni özünə.
Sizinlə evlənilib gözəl bir həyat,
Gözəl bir güzəran sürə bilərdim.
Lakin qəlbimdəki nəcib bir səda,
Sizin gözüünüzdən pərdə asmağa
Mənə haqq verməyir. Düzgün olmağı
Daim üstün tutan bir adamam mən.
Odur ki, senyora, üz tutub sizə
Burdan getməyimə izn istəyirəm.
Deyirəm, ad-sanı qrafınyanın
Daim təmiz qalsın, ləkələnməsin.

Diana

Bu qərar həm axmaq, həm ağıllıdır:
Onunçün ağıllı qərardır ki, bu,
Sizdəki saflığı eləyir isbat.
Onunçün axmaq bir fikirdir ki, bu,
Məni də fürsəti əldən verəcək
Axmaq və ağılsız zənn edirsiniz.
Sizə nəslə şərafət-şan qazandırar
Bu fürsət mənimçün göydən düşmədir.
Adda-sanda deyil ömrün mənası,
Qəlbin – istədiyi, arzu etdiyi
Murada-mətləbə çatmasındadır.

Bu gündən mən sizin arvadınızam.
Sırr açılar deyər qorxursunuzsa,
Göstəriş verərəm nökrələrimə,
Elə ki, Tristan yuxuya getdi,
Atarlar quyuya.

Tristan

Gizləndiyi yerdən çıxaraq
Yox, bu olmadı...

Diana

Sən kimsən?

Tristan

Tristan – ən qədirbilməz,
Ən daş ürəkli bir qadın əlilə
Məhvə məhkum olan yazıq Tristan!
Mən öz təşəbbüsüm, mən öz xoşumla
Vəslə çatdırmışkən hər ikinizi,
Siz məni quyuya atdırırsınız?

Diana

Sən eşidirsənmiş?

Tristan

Baş tutmaz bu iş:
Məni asan deyil ələ keçirmək.

Getmək istəyir.

Diana

Tez qayıt!

Tristan

Qayıdım?

Diana

Qorxma, dön geri,
Bu səyin, dərəkən əvəzində mən
Əhdü-peyman edib söz verirəm ki,

Səninlə ömürlük yaxın dost olum,
Tayı-bərabəri olmayan bir dost.
Ancaq gizli qalsın bu böyük kəşfin.

Tristan

Bu haqda danışmaq hamıdan əvvəl
Özümə ziyandır.

Teodoro

Nə olmuş orda?
Deyəsən, gələn var, danışır kimsə.

Rikardo (*səhnə arxasından*).

Bizim də bu şənlik mərasiminə,
Yəqin rüsxət olar qoşulmamıza,

On birinci gəliş

Əvvəlkilər, qraf Ludoviko, qraf Federiko, markiz Rikardo,
Kamilo, Fabyo, Marsela, Anarda və Doroteya.

Federiko (*Ludovikoya*).

Aşağı toplanıb bütün Neapol,
İntizar içində gözləyir hamı.

Ludoviko (*Teodoroya*).

Xanım Diananın icazəsilə
Karet aşağıda gözləyir səni.
Atlanıb şəhərin zadəganları,
Səni müşayiət etmək istəyir.
Uzun illər boyu sənsiz ağlayan
Öz qədim yurduna qədəm bas, oğlum!
Qayıt doğulduğun o xanımana.

Diana

Nə qədər ki, burda, bu qəsrdəyik,
Xəbərdar edirəm, qraf, mən sizi,
Sizin oğlunuzun mənəm arvadı.

Ludoviko

Tale! Öz təbini çal, ucadan çal!
Dayan öz yerində, ey bəxtiyar an!
Bir övlad dalınca gəlmişdim, indi.
İkisini birdən aparıram mən.

Federiko

Gərək, təbrik edək onları, markiz.

Rikardo

Mən Teodoroya sui-qəsdədən
Əl çəkib xoşbəxtlik dilərəm ona!
Qısqanclıq yamanca güc gəldi mənə,
Danışığa girdim bu dələduzla...

(*Tristanı göstərir.*)

Mənim zəncirimdir düşündəki də.
O, öldürmək üçün Teodoronu,
Məndən alacaqdı min eskudo da,
Belə dələduzlar, gərək tutulsun!

Teodoro

Sədaqət göstərib öz ağasını
Ölümün əlindən alan nökrə
Dələduz deyilməz.

Rikardo

Qəhrəman kimi
Özünü qələmə verən bu adam
Kimdir?

Teodoro

Nökrərimdir. Məni ölümədən
Xilas etdiyindən və hər cəhətdən
Sədaqət, etibar göstərdiyindən
Diana xanımın icazəsilə,
Evlənsin, deyirəm, Doroteyaya.
Xanım Marselanı Fabyoya verir,
Mən də Tristanı evləndirirəm.

Rikardo

Mən cehiz verirəm Marselaya, mən.

Federiko

Cehizi boynuma Doroteyanın.

Ludoviko

Bu çox gözəl oldu. Bilin, mənim də
Oğlum, var-dövlətim qrafinyanın
Verilir bu gündən ixtiyarına.

Teodoro

Möhtərəm və əziz tamaşaçılar,
Ümid edirəm ki, Teodoronun
Kimsə açmayacaq gizli sirrini.
Qurtaraq bununla nə yardan doyan,
Nə də əldən qoyan qrafinyanın
Maraqlı məhəbbət hekayətini.

XUAN VALERA

(1824-1905)

BALIQÇI URASİMA

Qədim zamanlarda Yapon dənizinin sahilində Urasima adlı güler-üzü, xeyirxah, gənc bir balıqçı yaşayırdı. O, gözəl balıq ovçusu idi. Adəti üzrə, Urasima bir gün yenə də balıq tutmaq üçün öz qayığında dənizə çıxdı. Balıq əvəzinə, heç bilirsənmi onun tilovuna nə düşdü? Möhkəm zirehli, üzü qırışmış, eybəcər və quyruğunun dərisi sürtülmüş böyük bir tısbağa. Bəzən yaxşı bir iş görmək istəyirsən, daha bilmirsən ki, axırı necə olacaq. Deyirlər ki, tısbağalar min il ömür sürür. Xüsusən, yapon tısbağaları.

Urasima əvvəlcə bilmədi ki, nə etsin. O öz-özünə fikirləşdi: "Balıq hara, tısbağa hara. Balığın ləzzətli ətindən doymaq olmur. Axı yazıq heyvanın günahı nədir ki, onu öldürüm. Yox, belə qəddar olmaq istəmirəm. Qoy yaşasın. Belə etdiyimi eşidəndə anam da sevinəcək".

O, tısbağanı suya buraxdı.

İsti bir yay günü idi. Xeyli keçdikdən sonra qərribə bir hadisə baş verdi. Urasima günorta yeməyindən sonra öz qayığına uzanıb şirin yuxuya getmişdi. Günorta istirahəti olduğundanmı, yaxud buraların kimsəsizliyindənmi, heç kim ona mane olmurdu.

Gənc balıqçı şirin yuxuda ikən mavi dalgaların qoynunda gözəl bir qız göründü və qayıq qalxaraq özünü Urasimanın ağuşuna atdı. Qız onu ayıldırıb dedi:

– Mən dəniz allahının qızıyam, atamla birlikdə dənizin dibindəki Əjdaha Qəsridə yaşayıram. Bir az bundan əvvəl sənin tilovuna bir tısbağa düşmüşdü. Sən isə onu öldürmədin, yenidən həyata qaytardın. Onu suya buraxdın. Həmin tısbağa mən idim. Dəniz allahı olan atam məni göndərdi ki, görüm xeyirxahsan, ya yox. Görürəm ki, gözəl və xeyirxah bir oğlansan. Gəldim səni aparam. Razi olsan, evlənərik. Mavi dənizin dibindəki Əjdaha Qəsridə min ildən də artıq xoşbəxt ömür sürərik.

Sevindiyindən söz tapa bilməyən Urasima bir avar götürdü, birini də şahzadə qız. Onlar Əjdaha Qəsrinə çatana qədər birlikdə avar çəkildilər. Burada dəniz əjdahalarının, balıqlarının və tısbağalarının üstündə kral kimi hakimlik edən dəniz allahı yaşayırdı. Ah, cazibəli, gözəl yerlər!... Qəsrin divarları mərcandan, ağaclarınarpaqları isə zümrüddən idi. Qızılı rəngli meyvələrin ağırlığından ağacın budaqları başını aşağı əymişdi. Ətrafda gümüş pullu balıqlar oynasır, qızıl quyruqlu əjdahalar gəzişirdi. Bir anlığa ülvə gözəllik haqqında özün düşün. Həyatında baş verən ən parlaq, ən gözəl çağları fikirləş, ən yaxşılarını xəyalına gətir, əfsanəvi qəsrə olanlarla yanaşı qoy. Bax, bunlar hamısı Urasimaya məxsus idi. Necə də olmasın. Axı o, dəniz allahının yeznəsi və onu ilahi bir məhəbbətlə sevən şahzadə qızın öri idi.

Onlar zümrüdarpaqları və qızılı rəngli meyvə ağaclarının arasında üç ildən çox xoşbəxt yaşadılar.

Bir gün səhər tezdən Urasima arvadına üz tutub dedi:

– Mən bu yaşayışdan çox razıyam. Özümü burada daha xoşbəxt sayıram. Lakin atamı, anamı, qardaş-bacılarımı görməyə ruhi ehtiyac hiss edirəm. Əgər icazə versən, qısa bir müddətdə gedib onlarla görüşər və tezliklə qayıdaram.

Eh, belə etməyin heç xoşuma gəlmir, – deyər şahzadə qız cavab verdi. – Qorxuram dəhşətli hadisələr üz versin. Əlbəttə, necə istəyirsən elə də et, gedəni yoldan qaytarmaq olmaz. Ancaq səndən bir xahişim var, hər şeydən əvvəl bu qutunu da özünə götür, onu heç bir vaxt açma, ehtiyatla qor. Əgər onu açsan, məni görmək üçün qayıtmaq cəhdi heç vaxtla baş tutmayacaq.

Urasima döndə-döndə söz verdi ki, harada olsa belə ehtiyatlı olacaq, qutunun ağzını açmayacaq. Sonra halallaşib öz qayığına oturdu və uzun müddət avar çəkdi. Nəhayət, doğma ölkəsinin yerləşdiyi tanış sahilə quruya çıxdı.

Ancaq o burada olmadığı müddətdə nələr baş vermişdi? Bəs anasının koması hanı? Kəndin əvvəlki yaşayışı, adət-ənənəsi necə olub? Yalnız dağlar, təbiətin sirt qanunlarına sinə gərən dağlar olduğu kimi öz yerindədir. Ağaclar da kəsilmişdi. Kiçik dağ çayının köpüklənərək yanından axdığı ata komasından əsər-olamət qalmamışdı. Əvvəllər bura paltar yuyan qadınlarla dolu olardı. Qeyri-adi hadisə, möcüzə baş vermişdi. İlahi, bu üç ildə tələyin əli hər şeyi necə də dəyişdirmişdi.

Bu vaxt yaxınlıqdan keçən bir adamla rastlaşan Urasima qüssəli görkəm alaraq onu sorğu-suala tutdu:

– Qardaş, xahiş edirəm mənə de görüm, Urasimanın koması haradadır? O, əvvəllər burada idi.

– Urasima? Əgər dörd yüz il bundan əvvəl balıq tutarkən yoxa çıxan Urasimanı deyirsənsə, nəhaq yəre soruşma. Onun atası, anası, qardaşı, hətta qardaş nəvələri görək ki, bir neçə yüz il bundan əvvəl ölmüşlər. Bu, çox qədim əhvalatdır, dostum. Bir koma axtarmaq fikrinə düşsən belə görək dəli olasan. Yüz ilə yaxındır ki, burada zirzibildən və xarabalıqdan başqa, heç bir şey yoxdur.

Bu sözlər Urasimanı bərk sarsıtdı. Dəhşətli bir həyəcan onun sağlam vücudunu titrətdi.

Qəfildən Urasimanın ağlına bir fikir gəldi. Anladı ki, o biri dünyada – dənizin dibindəki Əjdaha Qəsrin mərcan divarları, qızılı rəngli meyvə ağacları və qızıl quyruqlu əjdahaları arasında olarkən keçirdiyi bir gün buradakı bir ildən uzun imiş. Şahzadə qızın yaşadığı cəmiyyətdə Urasima dörd yüz il ömür sürübmiş. O, öz ana torpağında, ölmüş qohumlarının yanında necə idisə, eləcə də gənc və sağlam qalmış, çox cüzi dəyişmişdi. İndi isə gözlərinin qarşısında yerləşən kəndi yoxa çıxmışdı.

Olub keçənləri yadına salaraq heyrətlənmiş Urasima fikrini cəmləşdirə bilmirdi. Birdən onun qolunda dənizin dibinə, sevimli və məsum arvadının yanına qayıtmaq arzusu baş qaldırdı. Ancaq bu hansı təmtəraq, hansı təntənə ilə, nə münasibətlə olmalı idi? Axı Urasimanı ora göndərən kim idi?

– Bir daha!... – deyər qara fikirlərlə başını sıdıran Urasima əlləməlik etdi. – Hərgah qutunu açsam... Bəs o, mənə demədimi ki, bu sirri açma. Mən isə heç vaxt tapa bilməyəcəyim yollar da axtarıram.

Beləliklə, o, şahzadə qızın tapşırıqlarına əməl etmədi. Beynində dolayan qarma-qarışıq fikirlər qızın dediklərinə xatırlamaqda əngəl törədirdi.

Nə olur olsun! Urasima qutunu açdı! Eh, bilirsənmi nə hadisə baş verdi? Qutudan bir ağ bulud çıxıb dənizin üstü ilə süzərək uzaqlaşmağa başladı. Bu vaxt o, ağ buludun arasında şahzadə qızın surətini gördü. Sevimli arvadının səsi eşidildi: “Sənə demədimmi qutunu açsan, bir daha mənim yanıma qayıda bilməyəcəksən”. Vətənidən və sevgilisindən əli çıxmış Urasima buludun arxasınca onu dayandırmaq məqsədi ilə nəhaq yəre qışqırırdı...

O, taqətdən düşürdü. Gücünü toplayıb bir daha qışqırmaq istədisə də, səsi çıxmadı. Buludun arxasınca sahilə tərəf qaçmağa can atdı, ancaq bir addım belə irəliləyə bilmədi.

Qəfildən onun saçı qar kimi ağardı, üzü qırıxdı, beli əyildi, dizləri бүküldü, əldən düşmüş bir qoca oldu. Urasimanın bədənini dəhşətli bir uçunma götürdü. Bir an sonra isə güclə nəfəs almağa başladı. Artıq nəfəsi də çatışmırdı. Nəhayət, ani baş verən əziyyətdən yaxasını qurtararaq kimsəsiz sahilə öldü.

Bədbəxt Urasima! Sözü baxmamağının ucundan məhv oldu! Əgər şahzadə qızın dediklərinə əməl etsəydi, hələ min ildən də artıq yaşayardı.

Mənə bir söylə: dənizin dibindəki zümrüd yarpaqlı, qızılı rəngli meyvə ağacları xoşuna gəldimi? Gümüşü pullarla bəzənmiş balıqların, qızıl quyruqlu əjdahaların məskəni olan o yerlər səni də düşündürürmü? Dəniz allahının tısağalar, balıqlar və əjdahalar üzərində hakimlik etdiyi Əjdaha Qəsri ni görməyə sən də gedərdinmi?

PEDRO ANTONIO DE ALARKON

(1833-1891)

XAIN

I

Qalisiyanın Padron adlı şəhərciyində 1808-ci ildə xalis subay, adamayovuşmaz, yumruğu ilə öküzü yıxan həmin məşhur Paredesin təsadüfimi, həqiqimi varisi Qarsia de Paredes adlı bir əzcaçı cürbəcür dava-dərman satırdı.

Soyuq və ürəksızan bir payız gecəsi idi. Göy üzünü başdan-başa qara bulud örtmüşdü, yerdə də bircə işıq görünmürdü, balaca şəhərin küçə və meydanlarına zülmət hakim kəsilmişdi.

Vətənin başının üstünü almış bəla və bədbəxtliklərdən bir az da tutqunlaşmış bu dəhşətli gecədə, indi "Konstitusiya" adını daşıyan meydanda saat ona yaxın lal kölgələr göründü. Zülmət gecənin fonunda qara siluet kimi gözə çarpan bu kölgələr Qarsia de Paredesin aptekinə tərəf yönəldilər. Aptek axşam duasından sonra, yəni doqquzun yarısında bağlanırdı.

Kölgələrdən biri təmiz Qalisiya ləhcəsində soruşdu:

– Nədən başlayaq?

O birisi dedi:

– Bizi heç kəs görmədi...

Bir qadın təklif etdi:

– Qapını sındıraq!

On beş adam birdən pıçıldadı:

– Və onları öldürək!

Bir oğlan uşağı səsləndi:

– Əzcaçını mən öldürəcəyəm!

– Onu hamımız öldürəcəyik!

– Satqını!

– Fransızlaşmış!

– Deyirlər ki, bu gün iyirmidən artıq fransız şam edəcək...

– Əlbəttə! Axı bilirlər ki, bura onlar üçün təhlükəsiz yerdir. Odur ki, dəstə ilə gəliblər.

– Ah, olaydılar mənim evimdə! Üç əsgəri quyuya atmışam.

– Mənim arvadım dünən birinin boğazını üzdü.

– Mən də... – bir rahib cır səslə sözə başladı, – mən də iki kapitani o dünyaya göndərdim; onların qaldıqları hücrədə kömürü yana-yana qoydum.

– Bu şərəfsiz əzcaçı da onlarla dostlaşıb!

– Dünən alçaq o dinsizlərlə necə də qürurla gəzirdi!

– Qarsia de Paredesdən bunu kim gözlərdi! Bir ay bundan əvvəl bu obada ondan igid, onun kimi vətənpərvər, onun kimi monarxiyaçı yox idi!

– Bəs necə! Axı aptekdə şahzadə Ferdinandın portretlərini satırdı!

– İndi də Napoleonun portretlərini satır!

– Əvvəllər bizi qəsbkarlarla mübarizəyə çağırırdı... Fransızlar Padrona gələn kimi onlara arxa durdu...

– Bu axşam da böyükklərinə qonaqlıq verir.

– Görün necə şənlenirlər! Düzdür, hələ “Yaşasın imperator!” – deyər qışqırırlar.

Rahib mızıldadı:

– Səbr edin... Hələ təzdir.

Bir qarı fikrini bildirdi:

– Qoy içib sərxoş olsunlar... Sonra içəri girərik... Birini də sağ qoymaq!

– Görək əzcaçını dörd yerə parçalayaq!

– İstəyirsen lap səkkiz yerə böl! Fransızlaşmış adam fransızın özündən daha çox nifrətə layiqdir. Düşməni başqa xalqı ayaq altına alır, onun quyruqbulayını isə vətəninin şərəfini satır. Fransız qatildir, fransızlaşmış isə ata qatili!..

II

Aptekin qapısı ağzında bu əhvalat baş verdiyi vaxt Qarsia de Paredes qonaqları ilə bərk kəfə qurşanmışdı.

Əzcaçının süfrəsi başında oturan iyirmi adam, həqiqətən, fransız idi, hamısı da komandir, zabıt.

Qarsia de Paredesin qırx beş yaşı vardı, uzun, arıq, mumiyalanmış kimi sapsarı idi; dərisi çoxdan ölmüş adamın dərisinə oxşayırdı,

daz başı güzgü kimi parıldayırdı, qara və sönük gözləri elə dərin çuxurda idi ki, dağlar arasındakı gölləri xatırladırdı. Onlara baxan adamın başı gicəllənər və o məhv olardı; elə göllər ki, heç nəyi əks etdirmir. Bəzən uğuldayır, lakin heç vaxt ləpələnmir; üstünə düşən hər şeyi udur, məhv edir, heç nəyi geri qaytarmır, heç kim onların dərinliyini ölçə bilmir, onlar heç bir çaydan qidalanmır, sanki bu göllərin dibi o biri yarımkürənin dənizlərindədir.

Şam yeməyi bol, meyvə xoş, söhbət şirin idi. Fransızlar gülür, çıxır, kimi isə söyüb-yamanlayır, oxuyur, siqaret çəkir, yeyir, içirdilər. Kimisi Napoleonun gizli eşq macəralarından danışır, kimisi Madriddə gecə üsyanından, kimisi Misir ehtıamları ətrafındakı döyüşdən, kimisi də XVI Lüdovikin edamından söhbət açırdı. Qarsia de Paredes də hamı kimi, bəlkə, onlardan da artıq içir, gülür, danışdı, imperatoru elə hərarətlə müdafiə edirdi ki, Sezarın (Napoleonun) əsgərləri onu qucaqlayıb, alqışlayıb, təriflər yağdırırdılar.

Əzcaçı deyirdi:

– Senyorlar, ispanların sizə qarşı apardığı müharibə mənasız olduğu qədər də əsassızdır. İnqilab oğulları olan siz, İspaniyaya onu çoxəsrlik köləlikdən azad etməyə, quldarlığı son qoymağa, din pərdəsini yırtmağa gəlmisiniz... Köhnəlmiş adətləri sağlamaşdırmağa gəlmisiniz... Allah yoxdur, o dünya yoxdur, tövbə, pəhriz və başqa xristianlıq məziyyətləri mənasız donkixotluqdur deməyə, mədəni xalq üçün layaqətli cəhətləri izah etməyə gəlmisiniz... Napoleon əsil xilaskar, xalqlara nicət gətirən şəxsiyyətdir, bəşərin dostudur... Siz belə faydalı, şəksiz həqiqətləri izah etməyə gəlmisiniz... Senyorlar! Yaşasın imperator, mən ona uzun ömür arzulayıram.

– Afərin! Afərin! – 2 may hadisələrinin qəhrəmanları vəcdlə çıxırdılar.

Əzcaçı, qəflətən ürəyini sarmış kədərdən başını aşağı saldı. Ancaq bir dəqiqə sonra nəzərlərini yerdən qaldırdı, qabağındakı qədəhi boşaldıb, əvvəlki təmkin və mətinliklə sözüünə davam etdi:

– Mənim ulu babalarımın biri, həmçinin Qarsia de Paredes, barbar Samsun, Herkules, krotonlu Milon birçə günün içində iki yüz fransızı öz əlilə öldürüb... Görək ki, bu iş İtaliyada olub; görünür, o mənim kimi fransızpərəst olmayıb. Öz sənətinə o, Qranada ərəbləri ilə mübarizədə yiyələnmişdi. Katoliklər kralının özü ona cəngavərlik rütbəsi verib, qohumum Aleksandr Borcianın papa olduğu vaxtlar Krivinalda o, çox keşik çəkib! Eh, eh! Yəqin, belə əsil-nəsəb sahibi

olduğumu bilmirdiniz! Demək belə, Diyeqo Qarsia de Paredes, bu sadə əzcağının ulu babası, Kozensanı və Manfredoniyanı ələ keçirmiş, Serinyolanı hücumla almış, Pavna yaxınlığında şərəflə döyüşmüşdür. Birinci Fransiskin özünü biz orada əsir aldıq: onun qılıncı düz üç əsr Madriddə saxlanmışdı, bir meyxanaçı oğlu, sizin indiki komandiriniz Murat üç ay bundan əvvəl onu oğurladı.

Əzcaçı burada sözüne yenə ara verdi. Fransızların bəzisi ona cavab vermək istədi, ancaq o, ayağa durdu və öz görkəmi ilə hamını susmağa məcbur etdi, əlləri titrəyə-titrəyə qədəhini götürdü, gur səslə ucadan dedi:

– Bu qədəhi qaldırıram, senyorlar, çünki o lənətə gəlmiş mənim babam idi, o, bir heyvan idi, çünki hal-hazırda cəhənnəmin lap isti yerindədir! Yaşasın I Fransiskın və Napoleon Bonapartın fransızları!

Razı qalmış qəsbkarlar bir ağzıdan dedilər:

– Yaşasınlar!

Qədəhləri boşaltdılar.

Bu dəm küçədə, aptekin qapısı ağzında hay-küy eşidildi.

Fransızlar soruşdular:

– Eşidirsiniz?

Qarsia de Paredes gülümsündü:

– Gəlirlər məni öldürsünlər.

– Kim?

– Padron camaatı.

– Nə üçün?

– Fransızlaşdığım üçün. Bir neçə gecədir ki, evimin ətrafında dolanırlar... Ancaq bizə nə?! Şəhliyimizi davam etdirək.

Qonaqlar cavab verdilər:

– Bəli... davam etdirək! Biz sizi müdafiə edirik!

Qədəhləri yox, şorab şüşələrini bir-birinə vurub çıxırdılar.

– Yaşasın Napoleon! Məhv olsun Ferdinand! Məhv olsun Qali-siya!

Qarsia De Paredes gözlədi ki, sağlıqlar deyilib qurtarsın, sonra qəmgin səslə mızıldadı:

– Seledonio!

Aptekdəki şagird oğlanın ağarmış, qorxudan öyilmiş sifəti qapıda göründü; bu mağaraya girməyə cürəti çatmadı.

Əzcaçı təmkinlə dedi:

– Seledonio, kağız-mürəkkəb gətir.

Şagird gedib yazı ləvazimatı ilə qayıtdı.

Əzcaçı sözüne davam etdi:

– Otur! İndi sənə deyəcəyim adları yazacaqsan. İki sütun çək. Sağdakı sütunun başında yaz: debet, soldakı sütunun başında yaz: kredit.

– Senyor... – oğlan qorxu içində mızıldadı, – qapının ağzında qiyamdır... Çığırırlar: əzcaçıya ölüm. İçəri girmək istəyirlər.

– Sus, onlara fikir vermə! Sənə dediymi yaz.

Fransızlar əzcaçını ölüm, qarət gözlədiyi halda, onun haqq-hesabla məşğul olmağına baxıb ləzzətlə qəh-qəhə çəkirdilər.

Seledonio başını qaldırıb, qələmi hazırladı və yazacağı namizədləri gözlədi.

Qarsia de Paredes qonaqlarına üz tutub dedi:

– İndi, senyorlar, bir tostla qonaqlığa yekun vurmağımız qalır. Bir qayda düzəldək. Kapitan, məna deyin: Pireneyi aşandan bəri neçə ispan öldürmüşünüz?

Fransızlar ucadan:

– Afərin! Gözəl fikirdir! – dedilər.

Kapitan:

– Mən... – deyib stula yayxandı və bığlarını təşəxxüslə burdu:

Mən... şəxsən... qılıncımla... öldürmüşəm... olar da... on-on iki!

Əzcaçı üzünü şagirdə tutub qışqırdı:

– Sağ tərəfdə yaz on bir!

Şagird rəqəmi yazandan sonra təkrar etdi:

– Debet – on bir.

Qonaqpərvər ev sahibi sözüne davam etdi:

– Sonra! Bəs siz?.. Sizinləyəm, senyor Xulio.

– Mən... altı.

– Bəs siz, mayor?

– Mən... iyirmi.

– Mən... səkkiz.

– Mən... on dörd.

– Mən... heç birini.

– Mən bilmirəm! Mən tutar-tutmazına atmışam... – deyər növbəsi çatan fransız cavab verdi.

Oğlan da rəqəmləri sağ sütuna yazırdı.

Qarsia de Paredes:

– İndi baxaq. Kapitan! Yenə sizdən başlayaq. Mühəribənin sonuna qədər neçə ispan öldürəcəyinizi nəzərdə tutmusunuz? Güman edirəm ki, mühəribə hələ bir üç il də uzanar.

Kapitan təəccüblə:

– Eh! – dedi. – Bunu kim hesablaya bilər?

– Hesablanar... Xahiş edirəm sizdən...

– Bolkə, on birini.

Qarsia de Paredes diktə etdi:

– On bir – sol tərəfdə...

Seledinio təkrar elədi:

– Kredit – on bir.

– Bəs siz? – əzcaçı amirənə səslə o biri fransızdan soruşdu.

– Mən... on beş.

– Mən... iyirmi.

– Mən... yüz.

– Mən... min, – deyər fransızlar cavab verirdilər.

Əzcaçı kinayə ilə mızıldadı:

– Həmişə onunu yaz, Seledinio!.. İndi hər iki sütunun altından xətt çəkib, ayrılıqda yekun vur.

Qorxudan sifətinə ölü rəngi çökmüş oğlan, xərcini hesablayan qarı kimi, barmaları titrəyə-titrəyə haqq-hesab elədi.

Bir dəqiqəlik ağır sükutdan sonra ağasına üz tutub dedi:

– Debet... 285, kredit... 200.

– Yəni, – Qarsia de Paredes əlavə etdi, – iki yüz səksən beş ölü, iki yüz də məhkum olunmuş. Cəmi dörd yüz səksən beş qurban!

Bu sözləri elə məşum, elə boğuc səslə dedi ki, fransızlar ona təşvişlə baxdılar.

Əzcaçı yeni bir hekayət açdı. Sözlünün axırında ucadan dedi:

– Biz hamımız qəhrəmanıq! Biz yetmiş şüşə və ya təxminən əlli iki litr şorab içmişik, bu da iyirmi bir adamın arasınca bölünsə, – hamımız da eyni həvəslə içmişik, – hələmizə iki litr yarım düşür.

Təkrar edirəm: biz hamımız qəhrəmanıq!

Bu vaxt aşağıda qapı cırlıdı, oğlan qorxudan əsə-əsə mızıldadı:

– İçəri girirlər!..

Əzcaçı halını pozmadan soruşdu:

– Saat neçədir?

– On bir. Bəs siz eşitmirsiniz ki, onlar içəri girirlər?

– Qoy gəlsinlər? Daha vaxtdır.

– Vaxtdır!.. Nəyin vaxtı? – bu sözləri mızıldayan fransızlar yerlərindən qalxmağa səy etdilər, ancaq elə sərxoş idilər ki, stuldan qalxa bilmirdilər.

– Qoy gəlsinlər! Qoy gəlsinlər! – Fransızlar sərxoş səslə çıxırıb, qılınclarını qından çıxarmaq istədilər, amma yerlərindən tərpənə bilmədilər.

– Qoy bu murdarlar içəri girsinlər! Biz onları layiqincə qarşılarıq! Həmin dəqiqə aşağıdan, aptekdən sınaq şüşə qabların cingiltisi eşidildi. Padronun camaatı pilləkəndə birağızdan qıyyə çəkdi:

– Fransızlaşmışa ölüm!

III

Qarsia de Paredes evində bu harayı eşidən kimi yerindən dik qalxdı və yığılmamaq üçün stoldan yapışdı. İzahedilməz bir məmnunluqla hamını süzdü, dodaqlarında qaliblərə məxsus təbəssüm gördü; beləcə, dəyişmiş, gözəlləşmiş halda, can verir kimi iki dəfə dartındı, ruh yüksəkliyindən, yaxınlaşan ölüm fikrindən titrəyərək qırıq-qırıq, kilşə zənglərinin səsi tək özəmətli səslə bu sözləri dedi:

– Fransızlar!.. Əgər əlinizə iki yüz səksən beş nəfər öldürülmüş, üstəlik də iki yüz nəfər də ölümdən qurtulacaq həmvətənlərinizin intiqamını almaq, özünü qurban verməklə ulu babalarının ruhunu şad eləyə bilmək, iki yüz səksən igidin qatilini cəzalandırmaq, iki yüz yoldaşı da ölümün ağzından almaq, milli azadlıq uğrunda döyüşən ordu üçün iki yüz əsgər saxlamaq fərqi düşsəydi, doğrudanmı, siz canınızı bu yolda əsirgərdiniz? Düşmənlərini məhv etmək üçün, özü də məbəddə həlak olmuş Samson kimi, bircə anlığa da olsa, tərəddüd edərdinizmi?

Fransızlar yerbəyerdən çıxdılar:

– Bu, nə danışır?

Seledino:

– Senyor... qatillər dəhlizdədirlər, – dedi.

Qarsia de Paredes qışqırdı:

– Qoy gəlsinlər!.. Zəlin qapısını aç... Qoy hamısı gəlsin... qoy görsünlər ki, Pavia döyüşləri əsgərinin varisi necə ölü!

Heyrətlənmiş, qorxmış, həlsizlikdən yerlərinə mıxlanmış, üsyan-kar camaatın indicə içəri soxulacağını hiss edən fransızlar, stol üstünə atılmış qılınclarından yapışmağa çalışdılar, ancaq onların zəifləmiş

barmaqları dəstəyi sıxmaq iqtidarında deyildi: sanki polad qılınclar stola bərkidilmişdi.

Həmin dəqiqə ağac, qılınclı və tapanca ilə silahlanmış əlliyyə qədər qadın, kişi otağa dolmuşdu. Gözlərindən od yağdı.

Qadınlar irəli atılıb çıxdılar:

– Hamısına ölüm!

– Dayanın! – Qarsia de Paredes elə qışqırdı ki, onun səsi, əlinin hərəkəti, üzünün ifadəsi və iyirmi fransızın məsum sükutu ispanları dəhşətə gətirdi; onlar belə sükut və təmkinlə qarşılaşacaqlarını heç gözləmədilər.

Əzəci zəifləmiş səslə sözüünə davam elədi:

– Qılıncları işə salmağa ehtiyac yoxdur... Vətənin azadlığı üçün mən sizin hamınızdan çox iş görmüşəm... Mən özümü xain, fransız-pərəst kimi göstərdim... İndi baxın!.. İyirmi zabıt... iyirmi fransız qəsbkari. Onlara toxunmayın, hamısı zəhərlənmişdir!..

Vətənpərvərlərin sinəsindən dəhşət və heyrət ifadə edən cığırta qopdu. Fransızlara yaxınlaşanda onların çoxunun ölmüş olduğunu gördülər; başları stolun üstə düşmüş, qılınclı qəzbəsindən yapışmış barmaqları qıc olmuşdu. Bəziləri də can verirdi.

İspanlar:

– Yaşasın Qarsia de Paredes! – deyər qışqırıb, can üstə olan qəh-rəmanı dövrəyə aldılar.

Əzəci pıcladı:

– Seledonio... tiryək qurtarıb, tiryək dalınca La Korunyaya adam göndər... – onun dizləri büküldü.

Padron vətənpərvərləri ancaq onda başa düşdülər ki, əzəci də zəhərlənmişdir.

Əzəmətli, lakin dəhşətli bir səhnə. Qadınlar yerdə oturub Qarsia de Paredesi qolları üstünə aldılar, ürəkdən gələn nəvazişli sözlərlə oxşadılar. Bir az əvvəl necə hərəkətlə ölüm tələb edirdilərsə, indi o hərəkətlə ona dua oxudular. Kişilər, yanan şamları stol üstündən götürüb, vətənpərvərin dövrəsində diz üstə dayandılar. Qaranlıqda qalmış stolun ətrafında ölən fransızlar tappılı ilə bir-bir yerə düşürdülər.

Düşmənin son dəfə nəfəs alanda, meyiti yerə düşəndə Qarsia de Paredesin üzü qaliblərə məxsus təbəssümdən işıqlanırdı; nəhayət, onun da növbəsi çatdı. Qədərbilən həmvətənləri fədainin üstündə göz yaşı tökdülər.

EMİLİYA PARDO BAZAN

(1851-1921)

MƏLAİKƏ RƏQSI

Mənim uşaqlığım çox şən və xoş keçmişdir. Valideynlərim Kom-postelada, qumaş pərdəli, stulları qızıl oymalı, divarlarında müqəddəslərin rəngi qaralmış şəkilləri, ulu babaların rəsmləri olan qədim evdə yaşayırdı. Çoxlu uşaq anası olan bibimin də evi bizim evin yanında idi. Biz doqquz uşaq idik: beş qardaş, dörd bacı. Bir dəcün yarım da bibioğlu, bibiqızı! – Hansı uşaq darıxar? Bazar günləri bu evlərin birində yığılanda nə oyunlardan çıxdığımızı deməklə qurtarmaz. Bütün dəlmə-deşiklərə baş salırdıq, yuxarı-aşağı, o yan-bu yana qaçırdıq, hay-küy qoparırdıq, pilləkənlərdən dıdırılandırıq, dəhlizdə bir-birimizi itələyir, çardağa qalxıb dama dırmaşırdıq.

İllər keçdikcə dəcəlliyimizin mahiyyəti də dəyişirdi. Üç yaşla yeddi yaş arasında qarğı ata minməklə, stulları dihcən kimi cilovlayıb sürməklə, əl-ayağı çıxmış kuklalarla, sancaqla dəşilib yastılanmış topla əylənirdik. Sonra, oğlanlarda müəyyən məşğuliyyət meyli, qızlarda isə anahıq hissi üzə çıxarkən başqa, daha mənalı oyunlar bunları əvəz etdi. Bu dövrdə oğlanlar, qızlardan uzaqlaşır, qamış qılınclı silahlanırlar. Qızlar da bu arada kuklaya öz körpə uşaqları kimi paltar, papaq biçirlər; kuklanın da azı beş-altı dayəsi olur: biri ona xörək verir, başqası kağız parçası ilə onun ağzını silir, bir başqası çimzidirirdi. Elə yelbeyin qızlar da vardı ki, qonaq getməklə, bahalı mantiyalarını parıldadaraq yelpincilə özlərini yelləyə-yelləyə gəzinti-yə çıxırdılar. Gələcək həyatın məzəli uşaqlıq mənzərəsi, məsum kukla tamaşası!

Bunula belə, bizlərdən çoxumuz üçün onla-on beş yaş arasındakı şüurlü dövr gəlib çatırdı. Aydındır ki, uşaq xasiyyətindən əl çəkmirdik. Lakin özümüzü böyüklik kimi hiss etmək meyli də bizə hakim olurdu. Daha heç kəs şlyapasını bəzəmək üçün xoruzun quyruğundan lələk dartıb çıxartmır, pişiyin ayağına qoz qabığını geyindirmir,

gizlincə qənd, üzüm çırpışdırmırdı, oksinə, “yetkinləşmə dövrü” deyilən bu yaşda oğlanlar arasında sərbəstlik meyli gizlincə papiros çəkmək ehtirası, özlərini hər işdə “kişilər kimi aparmaq” həvəsi özünü göstərirdi. Qızlarla ya həddən artıq kobud olur, ya da həddən artıq nəzakətlə davranırdılar. Qızlar da öz növbəsində sərbəzliyə başlayır, bəzən altıdan-altıdan səbəbsiz yerə gülür, bəzən də öz zara-fatları ilə oğlanları cinləndirirdilər...

Biz hamımız körpəlikdən bir yerdə tərbiyələndik, bibiqızı, bibi-oğlanları hər gün bizimlə oynayırdılar, bibiqızları bacılarımızdan ayırmırdıq. Özümüzü onlarla çox sadə aparırdıq, “qadın cinsi”nə nəzakət nöqtəyi-nəzərindən zərrəcə güzəştə getmirdik, özümüzlə onlara fərq qoymurduq.

Fəqət əyləncələrimizin mahiyyəti artıq əvvəlki kimi deyildi. Öz dəstəməizin, rəqs gecələrimizin olmamasını şənimizə sığışdırı bil-mirdik. Bayram günləri, ad günləri yığıncaqlarımız üçün bir bəhanə olurdu; söhbət edir, tapmaca deyir, hər şeydən də çox rəqs edirdik.

Rəqs! Gənclik çağlarında bu söz arzu, xəyal kimi, əks-səda kimi xariqələdə bir səs idi. Bu sözdə həyat bizi maraqlı roman kimi göründüyü çağların, cavanlıq çağlarında bizi müşayiət edən ümidin nişanəsi, cəlbədiri bir qüvvə vardı. Rəqsdə əzələlərin məşqi tək zövqdən əlavə başqa şey də mövcuddu: gəncliyin ayrılmaz yol yoldaşı olan gələcək məhəbbət dramının simvolu!

Bəli, rəqs edirdik. Daha nə tələbələrə, nə kazinoda xanım qızları şirniyyata qonaq edən səniyora qibtə ələyirdik. Biz də insan idik, bizim də dəstəməiz vardı.

Hansı rəqsləri oynayırdıq?! Zəif işıqlandırılmış iri zalda, bibi-qızların, ya da kiçik bacılarının çaldığı pianonun sədaları altında dəbdə olan bütün rəqsləri: vals, mazurka, riqodan, və qalopu tamam-kamal oynayıb, qədim rəqslərə keçirdik. Lansye, qızlar rəqsi, minuetdən sonra məhəlli rəqslərə başlayırdıq: xota, bolero, riberiana. Gözəgörünməz yay üstündəmişik kimi tullanırdıq, qəhqəhəmiş pianonun yanlış notlarına qarışırdı; döşəmə titrəyir, xalçanın tozu göyö qalxırdı. Biz asta-asta atılıb-düşdükcə, qəndillərin incə “cing-cing” səsi yüngülcə hoppanmanı müşayiət edirdi.

Hərdənbir qonşuluqdakı iş otağından böyüklər maraqla bizə baxırdılar. Bizi şad görərək atamın ciddi üzü, anamın mülayim, qadın zəhmətinin təmsali olan qırıqlı dolu sifəti səvinədən işıqlanırdı. Bəzən də qayğıkeşliklə tapşırırdılar: “Baxın ha, güldənləri sını-

dırmayın”, “bu rəqsi qəhvəxanada oynarlar, bəzək stoluna toxun-sanız, fəğfuri şeyləri sındırırsınız”... Heç vaxt bundan ciddi xəbərdarlıq eşitməzdik.

Bir aşxam Kintananın pillələrini iki-iki düşəndə, asta-asta yuxarı qalxan keşişlə toqquşdum (o, mənə dəcə və yelbəyin deyirdi). Biz ayaq saxladıq, keşiş padre Vikario tənə gətirən suallarla məni utan-dırmağa başladı. Söhbət mənə xoş gəlirdi. Müsahibimi də xoşla-mırdım və buradaca bir dəcəllik etmək istəyirdim.

Padre Vikario xeyrixah şəxs idi; sonralar başa düşdüm ki, onun zoif, çatışmayan cəhətləri də vardır: başqalarının işinə qarışar və həmişə öz gələcəyin şəxsi həyatına müdaxilə edərdi. Bir dəfə anamla əşpazımız arasındakı bu söhbəti eşitmişdim:

– Pepa, sənə tapşırıdığım ilanbalığını niyə almamısın? Bazarda yox idi?

– Var, ilanbalığı var, xanım, mən də sizin tapşırığınızla, bax, bu yoğunluğunda balığı almaq üçün sövdələşmişdim.

– Bəs nə oldu?

– Padre Vikario oradan keçirdi, mənə acıqlanıb tapşırırdı ki, başqa balıq alım. Dedi ki, bu günlər, ancaq mavrlar arasında ilanbalığı yeyənlər olur. Sövdələşib mənimçün həmin bu balığı çox ucuz qiy-mətə aldı...

Cavan oğlanlar üçün padre Vikarionu görmək iblisi görməyə bərabər idi. Ciddi öyüd-nəsihət kimi səslənən məsləhətləri, hər cür əyləncəni qadağan etməsi bizə qəddar, qəlbəqara adamın sözləri kimi kinli görünürdü. Buna görə pilləkəndə məni saxlayan padrenin suallarına o tərdə cavab verməyim heç kəsə təəccüblü görünməz.

– Demək, rəqs ələyirsiniz, hə? Qulağıma çatıb... Çünki hamı bilir. Anan da icazə verir? Atan da etiraz eləmir? Necə rəqs ələyirsiniz? Oğlan oğlanla, qız da qızla, yoxsa başqa cür, zalda da tək özünüzsünüz? Ah, respublika, respublika! Anan da bir söz demir? Qızlarla oğlanların bir-birinə yapışdığı o təzə rəqsləri oynayırsınız?! Ah! Demək, doğru imiş! Ürəyimə dammışdı. Burnum çox uzundur, yaxşı iy bilərəm. Hardan yapışırsınız? Beldən? Əldən də? İlahi, ilahi! Axı sənə anan elə ağıllı, elə dindar qadıncı ki, ola bilməz bu işləri görməsin... Hamısını mənə danış... Heç nəyi mənədən gizlətmə, oğlum, heç nəyi! Mənə doğrusunu de! Gedək, heç kəs bizi eşitməsin... Bu zal yarıqaranlıqdır... bu şeytan rəqsləri... olmamalıydı... bilmirəm necə deyim... ayrı-ayrı cinsdən olan insanlar arasında belə biabırçı əxlaqsızlıq olmamalıydı... Bəzi hallarda ki...

Mən özümdən çıxdım:

– Bəli, senyor, olub, belə şey olub, əlbəttə! Bəs nə?! Müqəvva deyilik ki! Uşaqlıq vaxtımız keçib! Bacardıqca fürsətdən istifadə edirik, padre Vikario. Öpüşlərin səsi küçədə eşidilir!

– İlahi, İlahi! Müqəddəs Moryəm! Allah! Oğlum, sən nələr danışsən?! – Padre zərilyib başını tutdu, dəhşətdən gözləri alacalandı. – Elə sübhələndirdim, bilirdim. Amma belə yox, belə yox! Oğul, bir fikirləş, ağlını başına yığ, mənə qulaq as! Sən öz ürəyini, ruhunu, bədbəxt yoldaşlarının ruhunu şeytana satırsan. Allah, allah! Ramon, qulaq as! Bu ziyanlı işə son qoymaq lazımdır... Sən indi mütləq gedib hamısını anana danışmalısən, ona məsələni, belə deməlisən: “Ana... Qorxmayın, ancaq mən sizə bəzi şeyləri açıb deməliyəm... Evdə bu işlər, bu işlər, bu işlər olur...”

– Əgər hamımızın kefi kökdürsə?! – Qızaran, bərəlməmiş gözlərindən şimşək çaxan senyor Vikarioya baxıb ləzzət alaraq cavab verdim.

– Əgər biz rəqsə başlayacağımız vaxtı səbirsizliklə gözləyiriksə...

O, qəzəblə sözümü kəsdi:

– Çox gözəl, cənab, çox gözəl. Səfeh mənəm, düz yola qayıtmalı siz yox. Dönəcəksiniz, Allahın köməkliliylə düz yola qayıdacaqsınız. Bu sözü sizə mən deyirəm.

O, əbasına bürünüb yola düzəldi.

Həmin gün bayram olduğu üçün axşam rəqs məclisimiz vardı. Hələ bir neçə saat əvvəl zalda oynayacağımız rəqslər barədə söhbət eləmişdik. Az keçmiş iş otağının aralı qapısında anamın üzü ötəri göründü, elə o saat bildik ki, nə isə ciddi bir hadisə olub.

– Ramon, bura gəl, – deyib anam mənə küncə çəkdi. – Daha uşaq deyilsən, hər şeyi başa düşürsən. Padre Vikario buradadır, mənə və atana dəhşətli şeylər danışmışdır. Deyir ki, siz şəhərə biabırçılıq toxumu səpirsiniz, hörmətli xanımlar bizim evdəki işlərdən dəhşətə gəlirlər, güya sən bu gün şəhərə ona pis işlər gördüyünü etiraf etməsən; deyir ki, buna son qoymasaq, nə xristianlıq, nə də valideyn... Atanın qanı yaman qaralıb, mənim də...

Mən çığırdım:

– Allah xatirinə, ana, niyə padrenin səfeh sözlərinə fikir verirsən?! Ona dediklərimin hamısını zarafət üçün uydurmuşam. Necə də gəlib bunları sənə danışib! İstədiyin vaxt bizim yığıncağımıza gəlmirsənmi?

– Yaxşı, oğul, eybi yoxdur. Atan narahatdır, mən də həmçinin. Həqiqətən, belə rəqslər adamı heyərləndirir...

– Axı, ay ana, ən yaxşı məclislərdə də bu rəqsləri oynayırlar?! Anam sözümü kəsdi:

– Buradakı məclis deyil. Atanla belə qərara gəlmişik ki, daha rəqs etməyəsəniz, qurtardıq, vəssalam. Yallı gedin, serenada oxuyun...

Heyrətlə çığırdım:

– Yallı! Serenada! Elə bil beş yaşındaymışıq?!

– Yaxşı, əgər istəmirsinizsə, kitab oxuyun, ya da bir əl kart oynayın...

– Elə bil altmış yaşındaymışıq?!

– Onda nə istəyirsiniz eləyin... rəqsdən başqa... Dedim, qurtardı! Sənə əmrimi yerinə yetirməyi tapşırıram...

Anam zaldan çıxdı, mən də əmri uşaqlara yetirdim. Qəmgin, ruhdan düşmüş halda pianonun dövrəsinə yığışdıq. Dinməz-söyləməz bir-birimizə baxır, yalnız sevdiyimiz əyləncədən məhrum olduğumuzu deyib, təhqir edildiyimizi də hiss edirik. On bir yaşlı bibim qızı pordonin dalına girib ağlamağa başladı. Daha ürəkli olan o birisi, on iki yaşlısı dedi: “Dayan, qoy o padre Vikarionu küçədə görüm! Görərsən...”

Bələcə qəzəbli və dinməz durmuşduq ki, gözlənilmədən Vikarionun mübarək vücudu qapıda göründü, onu valideynlərimiz müşayiət edirdi. Padre şəhəri, üzü gülürdü; şəhəri, çünki ona itaət etmişdilər. Ürəyimizdə ümid şöləsi yandı. O dedi: “Xanım qızlar, cavan oğlanlar, axşamınız xeyir!” Anam gülümsəyərək iltifatla ona izahat verdi:

– Buradadırlar. Yazıqlar heyrat içində quruyub qalıblar... Rəqs etməmək onları elə ağrıdı ki, elə bil dişlərini çökiblər...

– Vay-vay, zavallılar! Rəqs etməmək onları ağrıdı! Xanım, axı rəqs etməyi onlara kim qadağan edib?! Mən deməmişəm ki, rəqs etməyin. Dünyada hər şey eləyə bilirlər. Ancaq baxır ki, necə?! Sizin uşaqlarınız biabırçı rəqsləri oynaya bilməzlər, oynamamalıdırlar...

Anam bir az hövsələsiz halda dedi:

– Padre, uşaqları qəmli görəndə kədərlənirəm. Deyin görək, əxlaq qaydalarına zidd olmayan rəqslər hansılardır? Uşaqlar hansı rəqsi oynasınlar?

– Hansı rəqsi oynasınlar? Min cür gözəl rəqs oynaya bilirlər... Məsələn, mələik rəqsini.

Hamımız qışkırdıq:

– Məlaikə rəqsi! O, nə rəqsdir elə?

– Bilmirsiniz? Bax ha, belə gözəl rəqsi bilmirlər. Bunu deyib ləyaqətli ruhani cavanlıq şövqü ilə zalın ortasına çıxdı.

– Əgər bilmirsinizsə, indi onu sizə öyrədəm. Sən Ramon can, bura (məni zalın bir küncünə çəkib dayandırdı)... İndi sən, Konçita (eyni hərəkətlə böyük bacımı əks tərəfdəki küncə aparıb, orada dayandırdı). İndi bu pianoda mənimçin bir mahnı çalın... yox, vilyansiko¹ daha münasib olar. Bax, bu yaxşıdır!.. Yaxşıdır!.. Lailarolaila (padre şən-şən zümzümə elədi). Hə, yaxşı, indi sən, Ramon can, çıx bura, qollarını da qanad kimi hərəkət elətdir, bir ayağını taktla qaldır, sonra o birini... bura bax (nümayiş etdirdi). Sən, Konçita, əllərini ürəyinin üstündə çarpazla... gözlərini də utancaqlıqla aşağı dik... Məlaikə sonə tərəf addım atdıqca, reverans elə. Bax belə, Ramon, yaxşıdır, Konçita... Qanadları hərəkət elətdir. Taktla, taktla!

Bilmədim əvvəlcə kim qəhqəhə çəkdi; mənəcə, pərdənin dalında ağlayan bibimqızı idi. O, elə gözəl, elə məlahətli güldü ki, elə bil dumduru bulağın suyu şırıldadı. Padre Vikarionun əbasının ətəklərini yığıb ayağını qaldıraraq “takt, takt...” deməsindən doğan bu məlahətli gülüş sonrakı qəhqəhələr üçün başlanğıc oldu. Məlaikə, yəni mən də özümü saxlaya bilmədim. Konçita mənim mələk rəfiqəm, utancaqlığı bir yana atıb qamından ikiəlli yapışdı, elə bil ki, gülməkdən partlayacaqdı. Nadir hallarda üzündə təbəssüm görünən anam da tez yaylığını çıxarıb, ağzını tutdu. Hətta atamın da çevrilib, iş otağına tərəf yollandığını gördüm, çiynlərinin titrəməsindən onun gülməkdən uğunduğuna and içərdim.

Darıxacağımızı güman etdiyimiz həmin axşam kimi əyləndiyimiz axşam olmamışdı.

Uşaqlığın o gözəl çağları çox uzaqda qaldı. Həyat məni öz sərt, kobud qolları arasında sıxıb, hər gün mənə yeni qüssə bəxş etdi, bəzən də payımı ikiqat artıq verdi. Ədəbi fəaliyyətim dövründə müxtəlif tənqidçilərə rast gəldim. Onlar da padre Vikariodan nümunə götürərək, mənə Məlaikə rəqsini solo oynatmaq, özü də taktla oynatmaq istədilər.

DÖNÜKLÜK

Dieqo Fortaleza Viyyantiqua şəhərinə gələndə dostları və pərəstişkarları onu elə gurultu ilə, elə hərəkətlə qarşıladılar ki, bu görüş onun xatirindən uzun müddət silinmədi. Xanımlar və din xadimləri, xüsusilə fərqlənirdilər. Bu, heç kəsə qərribə görünmürdü: belə gözəl natiq, bilikli, qorxmaz, açıq-rəkkli, mərd oğlan camaata xoş gəlməyə bilməzdi. Deputat idi, parlamentdə və qəzetdə gözəl keçmişin təmiz ideallarını, müqəddəs həyanəti, ata-babalarımızın ideallarını, böyük millətimizin yaratdığı hər şeyi müdafiə edirdi. Dieqo həm də cəngavər, dənəni İspaniyanın, “sağlam, namuslu, sevimli, ələmlə, ölməz” İspaniyanın şairi idi.

Viyyantiqua öz sevimlisindən heç nəyi əsirgəməirdi. Axşam mühafizəkarlar cəmiyyətinin təntənəli gecəsi oldu, piano səsi, himn, mübahisə, şer haqqında mühazirə eşidildi. Serenada, yüz həştad nəfərlik süfrə, Narrionun şairinə mənzərəli sahilindəki gözintiyə, Ortiqosdakı Müqəddəs Məryəm monastırında ziyarət – hamısı deputatın şəninə idi.

Nəhayət, kilsələri, təbiət mənzərələrini əyalət muzeylərini, fabrikləri, hətta tanınmış kolleksiyaçı olan və öz kolleksiyasını hamıdan gizlədən senyor Moosonun pul və medallar kolleksiyasını da don Dieqoya göstərdilər. Gənc deputatın yorulmuş, təngə gəlmiş pərəstişkarları onu Orates evinə – dəli-xanaya aparmaq fikrinə gəldilər.

Həkimlərin və ruhanilərin müşayiəti ilə don Dieqo dəli-xanaya daxil oldu. Əvvəlcədən xəbərdar edilmiş direktor bütün müəssisə üzrə əmr verdi. Dəlilərin otağına girəndə direktor Dieqoya əcaib və diqqətəlayiq şeylər göstərdi: mağaraya çəkilib, orada tərki-dünya-ılıqla, dua ilə məşğul olan mistik dəli; mexanizmin idarəsinə tabe bir dirijablın planını cızıb, daimi mühərrik problemini bəyan edən dəli; sevgilisinin adını ayaqqabılarının altına yazan aşiq. Onların arasında qeyri-adi bir tip Dieqonun nəzərini daha çox cəlb etdi. Dəzbaş, əldən düşmüş bu qocanın solğun bənizi, çuxura düşmüş gözləri, saralmış göz qapaqları vardı. Üzünə ölümün möhürü vurulmuşdu, saralmış dərisi, vücudunun hərəkətsizliyi onu lap meyitə oxşadırdı. Asta-asta, ləyaqətlə, təmkinlə danışdı. O, Dieqoya ədalətsizlik haqqında odlu nitq söylədi; bu ədalətsizliyin səbəbi onda idi ki, onun kimi adamları yeni ixtira və kəşflər üstündə təqsirləndirir və dəli-xanaya salırdılar. Dieqo ondan nə kəşf elədiyini soruşanda, dəli izah etməyə başladı

¹ Qədim xalq mahnısı və rəqsi

ki, söhbət dünyadan, bu günə qədər başgicəlləndirici, sürətlə fırlanmağını dayandırmayan yaşadığımız kələkbaz dünyadan gedir. Sonra əlavə etdi ki, bu daimi hərəkət bizim bütün şəxslərimizin, davadöyüşümüzün səbəbkəridir. Belə olan surətdə dayanmadan öz oxu ətrafında fırlanan bu Yer kürəsində dinclik, dəyanət, əbədi sabitlik necə ola bilər? Başəriyyətin əsil xilaskarı o kəs olardı ki, bu avara planeti brilyant mıxlarla səmayə mıxlamaq hikmətinə vəqif olub, kürreyi-ərzə cazibədar hərəkətsizlik və ciddi dinclik verəydi. Həmin xilaskar da buradadır: ədalətsizcəsinə dörd divar arasında saxlanan odur, burada onu başa düşmərlər, onun bu ixtirasının faydasını dərk etməirlər.

Dəli öz planını, bu üsyankar planeti göylərə bərkidən, oradan qopmaq həvəsini öldürən blok, ağırlıq, vint, dəstək sistemini izah, inkişaf etdirirdi...

Həyəət çıxanda dəlixananın direktoru Dieqoya dedi:

– Bizim don Dieqo o dəliyə necə də diqqətlə qulaq asırdı! Elə bil o, sizi fikir-xəyala dalmağa məcbur etdi. Elə deyilmi?

Don Dieqo başını qaldırıb cavab verdi:

– Doğrudur. Bu adam məni fikirləşməyə məcbur etdi.

Dieqo susdu, ertəsi gün isə Villantiqadan çıxıb getdi.

Qışda Las Kortəsə, parlamentin iclasına toplaşan mühafizəkarlar partiyası üzvlərinin peşmançılığı çox ağır oldu. Keçmiş cəngavər Dieqo Fortaleza dönmüşdü; o, vəziyyəti nəzərə aldı, özünü inzibətçiliyi mükəmməlləşdirən kampaniyaya həsr etdi. Parlaq ümidlərin puc sonluğu!

Villantiqada çoxlu komitə təşkil etdilər, həmin komitələrin proqramı, Dieqo Fortaleza bir də şəhərə gələndə onu fitə basmaqdan ibarətdi. Qoy bu dələduz, şəhərə qayıtmağa cəsarət etməsin!

Dieqo haqqında yaxşı düşünən yeganə şəxs dəlixananın direktoru idi, çünki gənc deputat ona bir neçə qutu London siqareti göndərmiş və tapşırırmışdı ki, qutunun birini yerin fırlanma üsulunu kəşf etmiş dəliyə versin.

QƏLYANALTI

Gümüşü rəngli fincanlara süzülmüş qəhvənin xoş ətri ətrafa yayılırdı. Xidmətçilər qulluq göstərdikdən sonra çökilib bir kənarda durmuşdular. Markiz bir Havana siqarı yandırdı. Fincana qənd ata-ata siyasi iqtisad professorundan gözlənilmədən soruşdu:

– Maltusun məşhur nəzəriyyəsi barədə nə fikirdəsiniz?

Professor başını qaldırıb əzəmətli bir səslə:

– Səhvdir, qoca, – dedi, – artıq o, nüfuzdan düşmüşdü... Münbit torpağın böyük bir sahəsinə yiyələnirik, – o, davam etdi, – ancaq bizə torpağı çevirmək üçün ələ barmaqlar lazımdır ki, behişt yarada bilək. Bilirsiniz, bir də ki, əkib-becərsək, elə bu torpaq özü də cənnətə dönə bilər.

– Bu sualı sizə nəhaq yerə vermədim, – deyərək markiz qeyd etdi. – Fikrinizi öyrənmək istəyirdim. Düzü, bu mənim mülhəzəmi doğruldar, ona istiqamət verərdi. Mən ömürlük həbsə məhkum edilmiş bir qadın haqqında söhbət açmaq istəyirəm. Bilmirəm o, dünyada ən böyük canidir, yoxsa ən bədbəxt varlıq.

– Yəni o qadının bir günahı var? – Bu dəfə markizin qonaqları soruşdular. Onlar qəşəng və zərif qəhvə qabları qoyulmuş stolun ətrafında daha sıx oturdular.

– Yadıңызdadırımı? Yəqin ki, siz bu barədə qəzetlərdən oxumusunuz. Yaxşı, sonra hər kəs öz fikrini deyər.

Həmin bu Madridin dilənçilər yaşayın məhəlləsində çox yoxsul, gənc ər-arvad yaşayırdı. Kişi qaz şirkətlərinin birində fəhlə işləyirdi. Arvad isə bekar idi. Kişi bir müddət işlədi... Nəhayət... nə vaxt ki, iki nəfər idilər, özlərinin dedikləri kimi, qarın dolusu yeyirdilər. Elə ki, körpələr dünyaya qədəm qoydu, çox işləyib, çox qazanmaq lazım gəldi. Buna görə də kişinin işə olan ehtirası, həvəsi soyumağa başladı.

Əh, yüz min dəfə təkrar olunmuş əbədi bir qanun burada da özünü göstərdi: ümidsizlik işsizlik gətirir, işsizlik içki üçün haray salır, içki açlığı meydana çıxarır, aclıq dava-dalaş qaldırır, ayrılıq salır... Öz uğursuz taleyinə lənətlər yağdıran fəhlə də bir gecə evini tərk etdi. Onun fikrincə, evlənmək bir axmaqlıqdır, uşaqları olmaq iki, onları yedirib-ıçırtmaq isə üç yarım...

Arvad beş uşaqla tək qaldı. Böyüyü on yaşında, kiçiyi on bir aylıq idi. O, iş axtardı. Necə tapa idi? Uşaqları tək qoyub gedə bilmirdi, ələlxüsus da körpəni. Onsuz da asanlıqla ələ bir ev tapmaq mümkündür.

deyildi ki, onu süpürgəci götürsünlər. Paltar yuyulan yeri də tanı-mırdı. Sərxoş ərlə acliq birləşib sahibsiz ailəyə hücum çəkmişdi. Nəhayət, iş tapıldı: zibillikdən sür-sümük, cır-cındır və peyin yığıb satırdı, qəpik-quruş qazanırdı...

...Qış gəldi. Yağış zibillikləri yuyub apardı. İş itdi. Beləliklə, bir həftə ötdü, uşaqlar acından çöp kimi nazildilər. Ananın körpəni əmizdirməyə südü yox idi. Uşaq gecələr ağlayırdı. Çörəkçiyə də on altı peso borcu vardı. Çörəkçi daha nisyə buraxmırdı. Bir gün qadın yeganə çəpşini satmağa apardı. Cəmi bir necə real qazansa da, qadın baş Parka tərəf yönəldi. Bir neçə qəşəng oyuncaq aldı, ciblərini də konfetlə doldurdu. Bir şüşə də çaxır aldı. Nəhayət, pulun qalanını paxlaya və bir parça donuz piyinə verdi. Evə qayıdıb aldiqlarını qazançaya tökdü. Sevinən uşaqlar oyuncaqlarla xeyli oynadıqları sonra xörəkdən, şimiden doyunca yeyib yataqlarına uzandılar və dər-hal da yuxuya getdilər. Ana da yeyib içdi. Sonra körpəsini əmizdirdi. Ana fikirləşir, çıxış yollu axtarırdı. Birdən o, baş barmağını körpənin boğazına basdı və uşağın nəfəsi kəsilincə saxladı...

Qadın çarpayuya yaxınlaşdı. Üç uşağı boy-boya verib yatırdı; üç yaşlı qızı, altı və doqquz yaşlı oğlanları şirin yuxuda idi. Ana bar-maqları ilə üç yaşlı uşağın boğazından yapışdı... Meyiti yerə qoydu... Altı yaşlı körpəsini də bu qayda ilə boğdu. Lakin boğazında anasının barmaqlarını hiss edən böyük yaşlı uşaq ayıldı. Vəhşi kimi özünü qorumağa can atdı. O dişləyir, tullanır, təpik atır, ölmək istəmədi. Ana oğlunun başını divara çırpdı və beləliklə, onu da gic edib boğdu.

Dönüb çarpayıda yatan on yaşlı qızına baxdı. Əllərini çarpazla-mışdı. Dəhşətdənmi, ya nədənsə açıq gözləri az qala hədəqdən çıxacaqdı. "Göyərçinim, – deyə ona yaxınlaşdı, – sənin atan bizi qoyub getdi; qardaşlarını o dünyaya göndərdim. İndi mən özüm də onların dalınca gedəcəyəm. Daha dözü bilmirəm, gülüm, bu amansız dünyada yalqızımı qalmaq istəyirsən, hə?"

Qız inanmış kimi boynun çəkdi. Ana heç bir müqavimət hiss etmədən onu da boğdu, öldü. Ana qışmən yüngülləşdi. O, qubanla-rını yan-yana düzüb beşinin də üstünü yorğanla örtüdü. Kürəni yan-dırdı. Pəncərələri örtüdü. Çarpayuya uzanaraq gözlədi.

Uşaq səsi eşidən qonşular az keçmədi ki, karbon iyi hiss etdilər və qapını sındırdılar. Ana ölümdən xilas oldu. Onu izdihamin arasın ilə həbsxanaya götirdilər. Qadını qorxudur və lənetləyirdilər. Mühə-kimə edərək ananı xəstə kimi qələmə verdilər. Ona nə ölüm cəzası verdilər, nə də bəraət qazandırdılar, ömürlük həbsə göndərdilər.

Markizin danışdığını heç kəs müzakirə etmədi. Uzun müddət susdular. Nəhayət, iqtisad professoru mızıldadı:

– O qadının rəftarından heç nə anlamıram. Axı niyə o, pullarını qənaətlə işlətmək əvəzinə, şirniyyata və oyuncaqlara xərcləyib dağı-dırdı, hə? Dörd realla ən azı bir həftə dolanmaq olardı.

– Bəs siz? – markiz gülümsünərək soruşdu: – Siz necə, o qadını cəzalandırırdınız mı?

– Eh, nə etmək olar!.. – Professor səsinə ucalaraq ayaqqabıla-rının altını buxarının istisinə yaxınlaşdırdı.

XƏYALA DÖNMÜŞ RAHİBƏ

Las Klaras monastrının ikiqat barmaqlığı dalında diz çökmüş bir rahibə gördüm. Baş mehrabın qarşısında idi, üzünü yerə yapışdır-mışdı, qollarını çarpazlayıb qabağa uzatmış, hərəkətsiz düşüb qal-mışdı. Az keçmiş rahibə nəfəsini dərmək üçün qalxdı, mən üzünün cizgilərini görə bildim. Hiss olunurdu ki, cavanlığında çox gözəl olub. Həştad, doxsan yaş olardı. Üzünün dərisi sarsarı, meyit rəngində idi, başı əsirdi. Ağzı büzüşmüşdü, qashları düməgdi.

Çox qərribə, elə bil başqa dünyanı əks etdirən gözləri cazibədar idi. Yaşına baxmayaraq, bu gözlər öz odunu, parlaqlığını qoruyub saxla-mışdı. Belə gözləri unutmaq olmaz. Bu cür vulkanik gözlərin günahsız, məsum bir rahibəyə məxsus olması anlaşılmazlıqdı. Bunlar qaynar gənclik illərindən nişanə idi, keçmişin məsum xatirələrini biruzə verən işıq çəməsiydi. Dinin möcüzəsinə özümdə dərin heyrat duyurdum.

Həmin gecə mehmanxananın dəyirmi stolu arxasında çox gözəl müsahib olan bir cavanla söhbətimiz düşdü; o, iti hafizəsinin arxi-vindən hadisələri, faktları mənim üçün açıb tökdü. Las Klaras monas-trının adını çəkib, rahibənin baxışının mənə bağışladığı təsirə işarə vuran kimi cavan oğlan dedi:

– Hə, xəyala dönmüş rahibə! Bəs necə, bəs necə!.. Gözlərində hiss olunmayan, anlaşılmayan nə işə var... Orada onun öz tarixçəsi yazılıb. Yəqin, hiss etməsiniz ki, yanaqlarında iki dərin qırıq var, bunları göz yaşları açıb dərinləşdirib. Qırıq ildən artıq ağlayıb! Ancaq işə baxın ki, bu duzlu su baxışının odunu söndürə bilməyib...

Zavallı rahibə! Onun həyatının sirrini sizə hər kəsdən yaxşı mən aça bilərəm, çünki mənim atam onu yeni yetmə vaxtından tanıyırdı və elə düşünürəm ki, onu sevimiş... İlahi gözəllik sahibi imiş!

Xəyalə dönmüş rahibənin adı İrenedir. Ata-anası kəndin varlı zadəganlarından imiş. İrene yeganə qızları imiş.

İrene doğulduğu kəndin adı "A" idi. Tale elə gətirdi ki, həmin kənddə ondan bir neçə il əvvəl, məşhur şair, o yurdun fəxri, şöhrətli Xuan de Kamarqo dünyaya gəldi... Uşaqlıqda İrene Xuan de Kamarqonu min dəfə görmüşdü, amma söhbət eləməmişdi, çünki Xuan artıq cavan oğlan idi və adamayovuşmazdı, kəndin uşaqları ilə oynamırdı.

İrene gözəl bir yeniyetmə qız olanda Kamarqo Salamankada hüquq elmlərini öyrənirdi və kəndə ancaq tətildən-tətilə gəlirdi.

Bir yay A... kəndinə girəndə tələbə oğlan təsadüfən İrene yaşayan evin pəncərəsinə baxdı və gözələrini ona dikmiş bir cavan qız diqqətini cəlb etdi... İki zil qara günəş. Siz özünüz də gördünüz ki, onlar indi də o cürdür. Bu gözələ baxmaq üçün Kamarqo atının cilovunu çəkdi. Lalətək qızarmış qız pəncərədən çəkilib, onu ördü.

Artıq qəzetlərdə şeirlərini çap etdirən Kamarqo elə həmin axşam qələmindən kağıza incilər tökdü: bunlar da, kəndə girən kimi İrene ilə olan görüşdən aldığı təəssüratın notəsidir... Şeir yazılı kağızın içində bir daş qoyub bükdü, axşam düşəndə onu İrenenin pəncərəsindən içəri atdı. Şüşə sındı, qız da kağızı götürüb, şeirləri oxudu, bir dəfə yox, yüz dəfə, min dəfə...

Kamarqonun şeirləri məhəbbət izharı deyildi. Şair giley-lənirdi ki, pəncərədən baxan qızıcağın paklığı, gözəlliyi onun qisməti deyil, çünki o, çoxlu günah işləmiş bir adamdır. Bu məsum qıza yaxınlaşsa, bu ağ, ləkəsiz zanbaq solacaq...

Şeir əhvalatından sonra Kamarqo daha heç bilmədi ki, İrene dünyada var, ya yox və oktyabr ayında Madridə getdi. Onun həyatının, siyasi sərgüzəşt və ədəbi fəaliyyətinin çoxşün dövrü başladı.

Kamarqo gedəndən sonra İrenenin həli pisləşdi, o, qüssədən yorğan-döşəyə düşdü. Ata-anası qızın fikrini dağıtmağa çalışdı. Bir neçə müddətə onu Badaxozə apardılar; cavanlarla tanış elədilər, rəqs məclislərinə apardılar, onun pərəstişkarları oldu... Ancaq nə əhvalı, nə də səhhəti yaxşılaşdı. Kamarqodan başqa, qız heç kəs, heç nə barədə düşüncə bilmirdi. İrenenin valideynləri gördülər ki, övladları naməlum bir xəstəlikdən öləcək, həm məşhur həkimlərlə məsləhətləşmək, həm də qızlarını əyləndirmək üçün onu kral sarayına aparmağı qərara aldılar.

İrene Madridə gələndə Kamarqo artıq şöhrətlənmişdi. Onun odlu, coşqun, çılğın şeirləri təqdim üçün nümunə olmuşdu. Macəraları, dahi-

liyi dilə-ağıza düşmüşdü. Bir dəstə avara dələduz qoşulub, hər axşam təzə hoqqa çıxarır, qonşuların yuxusuna haram qatırdı. Şuluqluq və pozğunluğu mason lojalarında, komitələrində müşavirələr əvə edirdi. Kamarqo artıq xaricdə yaşamaq üçün özünə yol açırdı. Bütün bunlardan İrenenin əyalətdə yaşayan ailəsi tamam xəbərsizdi. Bir dəfə küçədə şairə rast gələndə onu sevinclə salamladılar, çünki hər halda öz yerliləri idi. Yenə Kamarqo bu cavan qızın gözəlliyinə heyran qaldı. Onu görəndə qızın rəngi qaçmış üzünün lalə kimi qızardığını seziş, onu bir qədər ötdürdü və öz yerlilərinin görüşünə gələcəyini vəd etdi...

Bir neçə gün sonra Kamarqo vədinə əməl etdi. İrenenin vurulduğu cavan oğlanın pozğun həyatından xəbəri olmayan valideynləri Kamarqonu gələcək kürekən bilirdilər. Ona görə yenə gəlməsinə razılıq verdilər. Fəqət məftun olmuş, vurulmuş İrene Kamarqonun evinə təklifdə görüsh ancaq yeddi aydan sonra getdi. Qızıcağın zəif müqaviməti şairin dələduz dostlarının atmaca və zərəfatlarına hədəf oldu, bu da mərc tutmaq, qisas almaq üçün şairə ilham verdi, şeytani onun yerindən oynatdı. Xahiş elədi, yalvardı, uşaqlaşdı, qız beynini dumanlandırırdı, qışqadı, intihar yollarını düşündü və ona nail oldu ki, İrene təhlükəli görüşə razılıq verdi. Qızın ağlı, təvəzökarlığı, əxlaqı onu görüşdən təmiz, ləkəsiz çıxardı, bu hadisə də Kamarqonun istehsalı gülüşlərə məruz qalmasına səbəb oldu və az qala onun ağlına çasdırdı.

İkinci görüşdə İrenenin qüvvəsi tükəndi və utancaq, titrək, göz-ləri yumulu halda o alçağın qolları arasına uzandığı vaxt Kamarqo qəhqəhə çəkib pərdəni araladı və İrene səkkiz-on cavanın da qəhqəhə ilə, iyrənc nəzərlərlə onlara baxdığını və əl çaltdığını gördü. İrene qalxdı, birdən dik atıldı, geyinmədən, saçları dağınıq, çiyniləri açıq, pilləkən üstünə, oradan da küçəyə qaçdı. Ona daş, palçıq atan oğlan uşaqlarının arasında keçib evə gəldi. Haradan gəldiyini, nə hadisə baş verdiyini heç kəsə heç vaxt demədi.

Mənim atam bunu bildirdi, çünki Kamarqonun mərc tutduğu o cavanlardan biri ilə dost idi.

İrenenin qızdırması qalxdı və o, oradan çox uzaqda yerləşən bu monastra gələndə sonra sağaldı. Onun tövbəsi rahibələri qorxudurdu. O, hər şeydən, yeməkdən də imtina edirdi: çörəyi külə qarşdırıb yeyirdi, üç günlərlə su içmirdi; qış gecələrində yarıçıpaq, diz çöküb dua edirdi. Özünü qıranmanlayır, boynuna xalta salır, başına tikanlı yastı papaq qoyurdu... Elə hey ağlayırdı.

Deyirlər ki, gözləri qupqurudur, bir gilə də yaş yoxdur və siz gördüyünüz kimi par-par parıldayır!

Hadisə iyirmi il bundan əvvəl olmuşdur, mömin adamlar belə düşünürlər ki, bu, Allahın onu bağışladığına bir işarədir. Ancaq xəyala dönmüş rahibə, şübhəsiz, özünü bağışlanmış hesab eləmir, çünki çox qocalıb və pəhriz saxlamaqda davam edir.

Cavab verdim:

– Axı o, ikisi üçün də tövbə edir. Güman edirsiniz ki, xəyala dönmüş rahibə Kamarqonun bədbəxt ruhunu bağışlaymayıb?

TEZYETİŞƏN MEYVƏLƏR

Cir uşaq səsi amirənə tərzdə:

– Birinci dərəcəli vaqona iki biletdir... Parisə... – deyəndə “Şimal” dayanacağının biletsatını heyətini gizlədə bilmədi. Kassanın balaca pəncərəsindən boylanıb baxanda on bir-on iki yaşlarında qarabağdayı, qaragözlü, şovəsaçlı, qırmızı flaneldən yaraşıqlı paltar geymiş bir qız gördü. Yanında özü yaşda bir oğlan vardı, o da çox varlı ailədən olana oxşayırdı. Oğlan utanırdı, amma qız şən, bir az da həyəcanlı idi. Biletsatan bu qəşəng uşaqlara baxıb gülümsündü və mızıldadı:

– Birbaşa, yoxsa sərhədə qədər? Sərhədəcən iki biletdir iki yüz əlli peseta eləyir və...

Qız ağzıaçıq portmanatı irəli uzadıb dedi:

– Pulu alın.

Biletsatan yenə gülümsəyib cavab verdi:

– Bunlar kifayət eləməz...

Qız ucadan dedi:

– Burada on beş manat üç peseta var.

– Çatmır. İnanmırsınızsa, atanızdan soruşa bilərsiniz.

Biletsatan bu sözləri deyəndə balaca oğlan qızardı.

– Yaxşı!... Onda bir az ucuz iki biletdir verin.

– Necə bir az ucuz?.. İkinci dərəcəli vaqona? Yaxın dayanacağı? Eskoriala, Avilaya?

Seniorita cəld cavab verdi:

– Hə, hə, Avilaya, Avilaya, elədir ki var, Avilaya!

Biletsatan bir an tərəddüd etdi, sonra çiynlərini çəkdi, sanki demək istədi: “Mənə nə?” Biletləri qıza uzadıb, portmanatını ona qaytardı.

Zəng çalındı, uşaqlar perrona çıxıb, birinci vaqona qalxdılar.

Bu qızgın, alovlu məhəbbət necə başlanmışdı? Çox sadə və çox sadələşlənmiş... İkisi də kolleksiyaçı idi. Nə yığirdılar? Poçt markası. Onla on beş yaş arasında bu ehtirasın adamları çulğaladığının şahidi oluruq.

Finitanın atası ilə Kurrinin anası Salamanka məhəlləsindəki eyni binada yaşasalar da, tanış deyildilər, görüşmürdülər. Kurrinlə Finita, əksinə pilləkəndə tez-tez rastlaşırdılar; oğlan dərəcə, qız da qapalı məktəbə gedəndə. Bir gün səhər pilləkəni düşəndə Kurrin gördü ki, Finitanın qoltuğunda qırmızı cildli qalın dəftər var. Marka albomu! Xahiş etdi ki, Finita bu gözəl dəftəri ona göstərsin. Albomu pilləkənin meydançasındakı pəncərənin qabağına qoydular və maraqla onu vərəqləməyə başladılar.

– Bu səhifədə Perunun markalarıdır... Havay adalarının markalarına bax... Kolleksiya tamdır.

Kurrin ara-sıra yerində atılıb-düşür, ciyildəyirdi: “Ay, ay! Nə gözəldir! Bunlar mənə yoxdur...”

Liberiya respublikasının nadir markasına çatanda özünü saxlaya bilmədi:

– Bunu mənə verərsən?

Finita dedi:

– Götür.

– Çox sağ ol, gözəl.

Tərif eşidən Finita albomun cildi kimi qıpqırmızı oldu. Kurrin fikir verib gördü ki, Finita çox gözəldir, parlaq qara gözləri var... pıçıldadı:

– Bilirsən sənə nə demək istəyirəm?

– De.

– Bu gün yox.

Finitanı məktəbə ötürən tərbiyəçi fransız qadının səsi eşidildi.

– Madmuazel, buyurun.

Kurrin öz markasına heyran-heyran baxır və... Finitanı düşündürdü. Kurrin xoşxasiyyət bir oğlandı, çox dəcəl deyildi, macərə romanlarını və şeri sevirdi. Marka toplamağa başlayandan bəri tanımadığı ölkələrə səyahət etmək arzusu ilə yaşayırdı, Jül Vernin böyük pərəstişkarı idi...

Səhəri gün yenə pilləkəndə görüşdülər. Kurrin markalarının ikinci nüsxəsini Finitaya bağışlamaq üçün gətirmişdi. Finita isə başqa şey gözləyirdi: tez Kurrinə yaxınlaşıb, pıçılı ilə dedi:

– Bəs... o?

– O?

– Dünən mənə dediyin söz...

Kurrin köksünü ötürdü, ayaqqabısının ucuna baxıb pııldadı.

– Sən... çox qəşəngsən! – və qaça-qaça pillələri düşdü.

Ertəsi gün Kurrin Finitaya bir neçə şeir həsr elədi, yalnız onu düşündü, özünə təzə qalstuk aldı və təklikdə ah çəkib köks ötürdü.

Həftənin axırında qaydaya görə onlar nişanlandılar.

Bir axşam qapıçı elə bildi yuxu görür, gözlərini sildi; bu, olində dəri çanta, tək gedən senyorita Serafina deyilmi? Onun dalınca gedən də senyorito Kurrin deyilmi? İkisi də maşına minib sürətlə uzaqlaşmadımı? İlahi, müqəddəs Məryəm! Zəmanəyə bax!

...Avila! İyirmi beş dəqiqə! Sözlərini eşidəndə qatardan düşdülər, lakin perrona çıxan kimi tərəddüd içində, karıxmış halda dayandılar. Camaat şəhərə çıxır, mehmanxanaya tərəf axışır, sevgililər isə nə edəcəklərini bilmirdilər. Kurrin bir yükdaşıyandan soruşdu:

– Avilaya necə getmək olar?

– Yükdaşıyan uşaqları yüksüz görüb, çiynlərini çəkdi və uzaqlaşdı. Onlar bir qapıdan küçəyə çıxdılar, mehmanxanaya getmək üçün maşına mindilər...

Avilanın qubernatoru Madriddən çox təcili gəlmiş bir teleqramı təzəcə almışdı: iki nəfəri tapmaq lazım idi.

Qaçqınları Madridə apardılar. Finita “İngilis xanımları” pansionuna, Kurrin, il ərzində, hətta istirahət günləri də evə buraxılmayan qapalı məktəbə verildi.

Bu faciəli hadisə Finitanın atası ilə Kurrinin anasının tanışlığına səbəb oldu. Finitanın atası gördü ki, Kurrinin anası çox cavan xanımdı, xanım da gördü ki, bankir gözəl xasiyyəti, ticarət işlərini yaxşı bilən, təcrübəli və qadınlarla rəftarında nəzakətli kişidir. Onların dostluğu möhkəmləndi, bəziləri deyirdi ki, onlar bir-birinin evinə tez-tez gedib-gəlirdilər. Ancaq heç qaçmadılar...

Nə üçün qaçsınlar?!

LEOPOLDO ALAS (KLARİN)

(1852–1901)

RƏQİBLƏR

Bu may ayında Viktor Kano öz yeni əsərini bir nəşirə təqdim etdi. Ancaq onu necə təqdim etdi?! Elə bil birisi uşağı yetimxanaya atdı. Nəşir təcrübəsiz, mətbuatda dostu olmayan bir adamdı. Reklam üçün, tənqidçilərə hədiyyə üçün, təbliğ üçün imkanı yox idi. Yəqin ki, şiltaqlıqdan, bəlkə də, lovğalıqdan müəllif istəyirdi ki, kitabı reklamanın köməyi olmadan öz-özünə yaşasın. Lakin bu, mümkün deyildi. Necə də mümkün olardı? Müəllif tanınmış yazıçı idi, dörd-beş romanı diqqəti cəlb etmişdi; qəzetlərin çoxu onların tərifini göylərə qaldırmışdı. Kütlə bu əsərlərin üslubu, dili ilə maraqlanırdı. Lakin son əsəri çapdan çıxan kimi müəllifin yorğunluğu, təkrara yol verməsi özünü göstərdi. Kütlə və tənqid üçün belə əsərlər artıq yeniliyini və öləri cazibədarlığını itirmişdi.

Viktor qisas yolu axtarmaq əvəzinə, öz yeni romanını elə yazdı ki, o, bayağı əsər təsiri bağışladı. Bu, sadə, əxlaqi, psixoloji cəhətdən mənalı, əvvəlki əsərlərində sənətkarlıqla istifadə etdiyi dekadent hoqqabazlığından uzaq bir kitab idi. O, əsərlərdən keçib gələn, insanların beyni və ürəyində kök salmış, öz bəhrəsini verən, sıxılıb özəlmiş, necə deyirlər, “dəyişən əxlaq” limonundan mənasız nifrətlə yeni şirə almaq istəyirdi.

Onun səmimi, xeyirxah hisslərlə yazılmış kitabı, gözlədiyi kimi diqqəti cəlb etmədi, çünki heç kəs onun müvəffəqiyyətinə təkan vermədi. Tənqidçilər ona dəbdə olan beş hərfli kəlməni – axmaq sözünü dedilər.

Lakin nə tənqid, nə də kütlə yazıçının səsinə səs vermədi. Hərçənd Viktor bu nəticəni gözləyirdi, amma yenə bu, onu acıqlandırır, əsərinin belə soyuqqanlı qarşılanmasından hiddətlənirdi, bu onun sənətkarlıq heysiyyətinə toxunurdu. Yaxşısı bu idi ki, müəyyən müddətə paytaxtı tərk etsin, qaçsın, bu dəhşəti unutsun. Yayın əvvəlləri

idi. Qatara mindi. Hara gedirdi? Hara isə şimala, dəniz kənarına. Nə edəcəkdidi? Bilmirdi.

Dayanacaqların birində, üstünə müşəmbə salınmış stolun arxasında, sərnişinlərin səs-küyü, hərəkəti içində Viktor Kano bu yay nə ilə məşğul olacağını düşünürdü. Birdən onun gözü südlü qəhvə içən bir qadına sataşdı. Viktor qərara gəldi ki, əgər qismət olarsa vaxtını eşqbazlıqla keçirsin. Qadın qonur gözlərini geniş açaraq xəyala dalmışdı. Onu nə qəhvə, nə olduğu yer, nə də ətrafda baş verən hadisələr düşündürürdü. Zəng çalındı. Həmin xanımın əri, sanki yuxuya dalmış arvadını yüngülcə dümsüklədi. Onlar qalxdılar, perrona çıxdılar, Viktor da onların ardınca yollandı. O, fikirli xanımı izləməyi qəət etdi, onun mindiyi vagona qalxdı. Kano çamadanını götürdü, kupesini dəyişdi və tanımadığı ər-arvadın olduğu kupəyə təmkinlə, həyəcənsiz halda daxil oldu.

Səhər Kano yuxudan oyananda günəş aləmə nur çiləyir, qatar irəliləyir, ər yatır, qonur gözlü arvad bir küncdə oturub, adi qəzet parçasından üz çəkilməmiş oxuyurdu. Onun üstünə nə yanındakı əri, nə qarşısındakı naməlum adam, nə sağda və solda üfüqdək uzanan düzənlik mövcud idi; acgözlüklə ötürdüyü səhifələrdən başqa, heç nə yox idi.

Bu nə kitabdır belə? Görünür, fransız romanıdır. "Mən isə canlı kitabam, onun kitabından dəyərliyəm. O əsər bir ildən sonra quru kağıza dönəcək, unudulacaq, iki ildən sonra çirklı kağız yığını olacaq, toza dönəcək... mən isə hələ yaşayacağam; cavan, təzə, şirin xəyal olan məhəbbət üçün daim təzə qalacağam. Ədəbiyyat mənasız şeydir. Özü özlüyündə pis və mənasızdır; əgər yaxşıdırsa da, onu başa düşməyən avam camaatın ümidinə qoymaq axmaqlıq və cahillikdir. Bu dalgın baxışlı xanım, gözəl və ləyaqətli olsa da, başqa qadınlar kimi, əslində adıdan da adi, bayağı olacaq. Əgər kitab yaxşıdırsa, onu başa düşməyəcək, əgər pisdirsə, onu niyə oxuyur?"

Dəqiqələr ötür, ancaq nə ər yuxudan oyanır, nə də arvad öz mütaliəsinə ara verirdi. Viktor daha dözə bilmədi: dağ onun ayağına gəlmədisə, o, dağın ayağına getdi. Söhbətə başlamaq üçün bəhanə axtararaq dedi:

– Xanım, tüstü Sizi narahat etməzmi, əgər?..

Xanım başını qaldırdı və təbəssümlə cavab verdi, sanki nə demiş olsaydı, çox ağıllı görünəcəkdidi:

– Kupədə sıqar çəkmək qadağandır...

– Elədir, bağışlayın...

– Bəli, ancaq istəyirsinizsə, çəkin, çünki oyanandan sonra mənim ərimin bütün günü sıqar çəkməkdən başqa, ayrı işi olmayacaq. Tüstü məni narahat eləmir.

Yenə mütaliəsinə qayıtdı.

Naməlum xanımın ləyaqətli əri senyor Karrasko oyananda Viktor söhbətə başladı. Kişilər sıqar çəkir, xanım da söhbətdə iştirak etmək üçün hər dəfə kitabından ayrılırdı.

Viktor senyor Karrasko ilə arvadının Şimalın gözəl mənzərəli dənizkənarı şəhərinə istirahətə getdiklərini bilən kimi, taleyin onu rastlaşdıracağı əlverişli təsadüfdən razı halda əllərini bir-birinə vurdu; o da yay istirahətində Z şəhərinə gedirdi... Doğrudan da, yolüstü dayanacaqların birində marşrutunu dəyişdi.

Karrasko və arvadı yol yoldaşlarının sözlərindəki həqiqətə şübhə etmədilər, Z şəhərinə adi tanışlar kimi yanaşı, söhbət edə-edə gətdilər. Viktor yeni dostlarına əsil adını demək istəmirdi; bir ölmüş qohumunun adını götürdü: güya Z şəhərində canı, sui-qəsdçi kimi hökumətdən gizlənəcəkdidi. Gizlincə öz incə, hiyləgər yoldançıxartma planını həyata keçiməyə başladı ki, bu plan xanım Karrasko ilə çox uyuşurdu. Əgər belə ifadə doğursa, sərgüzəşt tamaşasını oxucu bu cür təsəvvür edə bilər ki, yayda dəniz kənarında səfa sürmüşəm və bu qeyri-adi şəraitdə eşqbazlıqla məşğul olmuşam; belə düşünməyənlər xəyalən min cür sərgüzəşt, hekayət, məzəli əhvalat təsəvvür edə bilər ki, bunlarda dəniz, qum, dənizçilər və başqa dekorlar əsas rol oynayır.

Senyor Karrasko şəhərin gözü açıldan balıq tutmağa gedir, bu mümkün olmayanda qumun üstündə uzanır, qəşəng balıqqulaqları axtarır, arvadı da bu dəm, Viktor Kanonun müşayiəti ilə, sahili yalayan köpüklü suda yeriyərək, qəlbinin sirlərini öyrənirdi.

Z dayanacağına keçirdiyi ilk günlərdə Viktor Kristinamı həmişə kitab oxuyan görürdü. Səhildə də, yaxınlıqdakı şam meşəliyində də, hətta paltar soyunulan dəhlizdə, mehmanxana yeməxanasında da, əlində qəzetdən üz çəkilməmiş həmin kitabı görürdi. Ancaq xanım Karraskonun pərəstışkarı hiss etmişdi ki, xanımın fikri əsərdə olmur və Viktor yaxınlaşan kimi bükülmüş bir yana qoyulur.

Təqribən on beş gün sonra canlı danışq tam qələbə çaldı: Kristina mütaliəni tamamilə unutdu və əxlaq, psixologiyadan bir silsilə mühazirəni diqqətlə dinlədi. Viktor bu mühazirələrlə onu eşq

izharına hay-küsyüz qulaq asmağa hazırlamaq məqsədini güdürdü. Dəniz sahilində, şam meşəliyində, qarğıdalı tarlasında, otirli çəmənlərdə, hər yerdə Kristinaya məhəbbətin əsaslarından odlu nitqlər söyləyir, öz əsərlərində belə müvəffəqiyyətlə işlətdiyi sölis, cıllanmış nəsrlərini zohorləyən nəzəri məsələlər izah edirdi. Həmin mülahizələrə görə, əxlaq nisbi məfhum idi, burada ümumi prinsiplər yoxdu. Yüksək kamal sahibləri, seçmə adamlar avam camaatın riayət etdiyi əxlaq normalarını gözləməyə məcbur deyildilər. Dünyada məhəbbət, çox az adamın qismətinə düşən əsil məhəbbət mövcuddur. Sevgini duyan, onu dərk edən iki həssas ürək rastlaşanda məhəbbət qanunu, əsasən, qara kütlənin ehtirasını cilovlamaq üçün görək olan həyatın adi maneələrinin fəvqində durur. Seçmə adamlardan söhbət gedəndə bu maneələr lüzumsuz və gülünə şəkli alır.

Kristina qulaq asır və düşündürdü, bu dərslərin arxasında nələr gizləndiyini ağına gətirmirdi, ya da özünü o yola qoymurdu.

Meyvə özü lap yetişmiş, dərilmək vaxtı çatmışdı. Ancaq Kano birdən gördü ki, o danışanda xanımın diqqəti yayınır, xəyalı uzaqları dolaşır, onun dediklərini yox, başqa şeyləri fikirləşir. Bir axşam Kristinani yenə sahilə oturub kitab oxuyan gördü: romanın son səhifələrini vərəqləyirdi. Ertəsi gün səhər xanım baliq tutan ərinin yanında oturub, həmin kitabı aradan açaraq oxuyurdu, yəni oxuduğuna bir də qayıdırdı. O gün Viktorla fəlsəfi söhbətdən imtina etmişdi. Gün gəldi ki, bu qadıntovlayan öz eşqini bütün çıpaqlığı ilə açır söylədi...

Xəyalpərvər gözlərini ona zilləyən Kristina dedi:

– Bilirsinizmi, Flores, Sizi bağışlayıram, çünki günah mənəndir ki, Sizi bu həddə gətirib çıxarmışam; bu, naz-qəmzə deyildi, onun nəticəsi idi ki, biz qadınlar hamımız zoiflik və ona görə ki, Siz belə gözəl nəticəsiniz.... Açığını desəm. Siz gecikmisiniz. Başqası daha güclü imiş. Qorxmayın. Sizin rəqibiniz... bir kitabdır. Qatarda bir romanı oxumağa başladım və o mənə çox maraqlandırır; sonra Siz gəldiniz... öz şifahi romanlarınızla. Boynuma alıram ki, neçə gün kitabı əl vurmam. Lakin Sizin dediklərinizi götür-qoy edəndə yadıma düşdü ki, bütün bunları həmin o qərribə kitabda görmüşəm. Oxuduqlarıma bir də qayıtdım... tədriclə o, bütün qəlbimə hakim kəsildi. Siz rəqib oldunuz, qələbəni bə o çaldı. O, vəzifə, sədaqət idealizmini təbliğ edir, günahə və bədbəxtliyə aparən istəklərə nifrət təlqin edir, namuslu adam olmaq poeziyasını meydanə çıxarır; ərinə xain çıxan qadın isə namuslu sayıla bilməz. Mənim bu duzsuz ifadələrlə söylədiyim fikri həmin kitab böyük şəriyyətlə izhar edir.

Kristina kitabı müsahibinə göstərib əlavə etdi:

– Əgər indi bir şəxsə vurula bilsəydim, o da bu kitabın müəllifi olardı. Çünki onun fikrinə, sevgiyə də müqəddəs vəzifəyə sədaqət nöqtəyi-nəzərindən yanaşmaq lazımdır...

Viktor daha özünü saxlaya bilməyib çıxdı:

– Allah xatirinə, senyora, tez müəllifin adını deyin!

Kristina kitabın ilk səhifəsini açır oxudu: Viktor Kano. Ədibin bütün bədəni titrədi; az qaldı bağı çatlasın. Ancaq şöhrətpərəstliyi həyasına üstün gəldi, o, ucadan dedi:

– Senyora, Viktor Kano mənəm. Mən Flores deyiləm, bu kitabı da mən yazmışam.

Bir anın içində Kristinin ağappaq ağaran üzü kədər, təəssüf, nifrət ifadə etdi və o bir-iki addım geri çəkilərək, ciddiyyətlə, alıcınabliqlə, səmimi qəlbədən gələn hüznü səslə dedi:

– Təəssüf...

ƏLVİDA, KORDERA!

Bəli, onların sayı üç idi. Üçü də həmişə bir yerdə olardı: Roza, Pinin, bir də Kordera. Həç bir vaxt bir-birlərindən ayrılmazdılar. Roza ilə Pinin bacı-qardaş idi. Lap körpə olduqları zaman bu iki uşağın anası ölmüşdü. Onların atası Anton de Çinta isə yoxsul bir Asturiya kəndlisi idi. Anton uşaqlarını ac qoymamaq üçün gecə və gündüz özünün bir parça torpağında çalışırdı. Kordera isə qoca bir inək idi. Anton bu inəyi birinci uşağı anadan olanda almışdı. Ta o gündən Kordera onların ailə üzvlərindən biri sayılırdı. İnək quzu kimi sakit və mehriban olduğu üçün ona Kordera deyirdilər.

Pininlə Roza Qoca inəyi çox sevidilər. Kordera da uşaqlara məhəbbətini elə salmışdı ki, onlardan bir an belə ayrılmırdı. Əgər o danışa bilsəydi, uşaqları nə qədər sevdini dili ilə deyərdi. Bunu onun hərəkətlərindən, baxışlarından anlamaq olurdu. Çox vaxt Roza ilə Pinin inəyin belinə minər, bütün çəmənləri gəzər, yorulandan sonra isə məxmərə oxşayan göy otun üstündə dincələrdilər. Bəzən uşaqlar başlarını yatmış inəyə söykəyər, onu qucaqlayər, yanında uzanardılar. Uşaqlar bax beləcə oynayar, vaxtlarını şən keçirərdilər... Kordera da onlara baxar, şad olardı.

Bu kasıb ailənin yaşadığı evin lap yaxınlığından, yol boyu Somonte çəmənliliyi uzanırdı. Bura dağ yamaclarında olduğu kimi yamyaşıl idi. Torpağın çəmənlilik olmayan tərəfində Anton heç kimə möhtac olma-
maq üçün gecə-gündüz işləyirdi. Orada gözəl bir alma bağı salın-
mışdı. Bu da ilk baxışda adama İspaniyanın cənubunda çoxlu alma
olduğunu xatırladırdı. Başqa yoxsul kəndlilər kimi, Anton de Çin-
taya da bağdan istifadə etmək ixtiyarı verilməmişdi.

Somonte çəmənliliyi uşaqların hər gün Korderanı otardıqları yer idi. Obyeqo şəhərindən gələn təzə dəmiryol xətti çəmənliliyin lap yaxın-
lığından keçirdi.

Roza ilə Pinin heç vaxt şəhərdə olmasalar da, ataları onlara şəhər
haqqında çox şey danışmışdı; “Burada, çöldə, – bir gün o, uşaqlarına
söylədi, – çəmənliliklər, çaylar və bostan var, şəhərdə isə hündür evlər,
dar küçələr. Orada camaat qarışqa kimi qaynaşır, o yan-bu yana tələ-
sir. Bizim çəmənlilikdə isə sakitlikdir. Burada inəklər, donuzlar, keçilər
balaca evlərin qabağından sakit halda ağır-ağır keçirlər. Şəhərdə
isə faytonların və arabaların səsi küçülər, parkları başına götürür.
Şəhərin ətrafında fabriklər, zavodlar tikilir, uzaq şəhərlərə, kəndlərə
dəmiryol xətti çəkirlər, qatarlar gedir, dəmiryol xətti ilə birlikdə
teleqraf ağacları da sıra ilə uzanaraq çöllər boyunca keçir...”

Bunlar uşaqların yadından çıxmamışdı. Somonte çəmənliliyində
teleqraf xətti çəkilən vaxt onlar qoşa məftillər bağlanmış ağacları
başqa bir aləm kimi düşünmüşdülər. Bu, onlara atasının söylədiyi
uzaq bir şəhəri xatırlatmışdı.

Bu bahar, çəmənlilik necə də gözəl idi. Günəş partlıdayır, güllər,
çiçəklər və yaşıl otlar onun qızılı şüası altında isindikcə xoş ətri ətrafı
bürüyürdü.

Kordera otlaya-otlaya bir yerdən başqa bir yerə gedərkən boy-
nundakı zınqırov tərpənir, onun musiqini andıran xoş səsi quşların
nəğmələrinə qarışırdı. Uşaqlar çəmənlilik boyu qaçır, göy otları qopa-
rıb inəyə yedirir və oynayırdılar. Kordera otlayır, uşaqları gözdən
qoymamaq üçün başını yuxarı qaldırır, sanki otları itirəcəyindən qor-
xurdu.

Təkcə qolsuz-budaqsız teleqraf ağacları uşaqların oyunundan
şikayət edirmiş kimi, hündürdən quru və ciddi nəzərlərlə onların
oyunlarına sanki tamaşa edib narazı halda deyirdi: “Vizz, vizz...”

Uşaqlar qorxudan yaranan hörmət hissi ilə teleqraf ağacına baxır;
onunla daha çox maraqlanırdılar.

Bir gün səhər tezdən Pinin cəsarətini toplayaaraq ağaca yaxın-
laşdı. Onu qucaqladı, hətta yuxarıya da dırmaşdı. Ancaq məftillərə
toxunmadı. Düzü Pininin cəsarəti çatmırdı ki, onlar üçün bir sır ola-
raq qalan məftillərə toxunsun. O, bunu əvvəlcədən hazırlanmış tələ
sanırdı. Tələsik ağacdən düşən Pinin göy otun üstünə yıxıldı və özünə
heç nə olmadığını biləndən sonra cəld, gözləri bəzəlmiş halda ağacın
başındakı tələ baxdı. Roza qardaşını hədələyərək onun “igidliyini”
əvvəldən axıra qədər gözəndə qoymurdu. Bacısı otun üstündə qorxu-
sundan rəngi qaçmış Pininə baxaraq uğundu.

Roza Pinindən cəsarətsiz olsa da, qardaşı kimi, onu da teleqraf
xəttinin sirri maraqlandırır. O, ağaca çıxmasa da, yaxında durarkən
telin vızıldaması eşidirdi. Külək metal məftillərin səsini yaydıqca, o da
uzun-uzadı durub qulaq asırdı. Bu səslər Roza üçün “insanların məf-
tillərə yazdıqları məktublar, teleqramlar” idi.

Kordera yoldaşlarından ciddi və sakit idi. Bəlkə də, bu, onun
qocalığından irəli gəlirdi. İnəyi nə ağaclar, nə də teleqraf xətləri
maraqlandırır. O, uzaqdan teleqraf ağaclarına cansız və yarusız bir
şey kimi baxırdı. İnek bu ağacın altında kölgələnmək olmadığını da
yaxşı bilirdi.

Deyərlər, insan qocaldıqca qayğılı, təkəbbürlü olur. Bütün canlı-
lar da belədir, heyvanlar da. Qoca Kordera da qarın nənə kimi uşaqların
oyununa tamaşa edirdi. O, Roza ilə Pininin göstərişlərinə əməl
edərkən, sanki təmkinlə gülürdü. Uşaqlar ona dəmiryoluna və qonşu
çəmənliliyə keçməyi qadağan etmişdilər. Dəmiryoluna yaxınlaşmaq
onun nəyinə lazım idi? Axı nədən ötrü o, yad çəmənliliyə keçməlidir?
İnəyin borcu sakitcə otlamaq, doyandan sonra yaşıl otların üstündə
yataraq vaxtın gəlib keçməsinə gözləməkdirdi. Əgər o, bunları yerinə
yetirməsə, çoxlu təhlükəli macəralar baş verərdi.

Çəmənlilikdə hökm sürən sakitliyi ilk dəfə qatarın səsi pozdu.
Qatarı ilk dəfə gördüyündən Kordera hürkərək yad çəmənliliyə tərəf
qaçdı. İnəyin hürkməsi bir neçə gün davam etdi. İlk günlər, qatar
uzaqdan görünən kimi inək götürülərdi. Sonralar o, bunun keçib
gedən təhlükə olduğunu bildi. Ona görə də yerindən tərpənmədən
badheybət dəmirə baxmağa başladı.

Buna vərdiş edəndən sonra isə başını yerdən qaldırmırdı. Heç bir
şeyə məhəl qoymur, etinasızlıq göstərirdi. Nəhayət, qatarın səsinə
alışan Kordera onun keçib getməsinə belə əhəmiyyət vermirdi.

Qatarın gəlib keçməsi Roza ilə Pinin üçün qorxu dolu sevinc olurdu. Onlar qatarı görün kimi qaçır, qışqırır, hətta sevincdənmi, ya nədənmi atılıb-düşürdülər...

Son vaxtlar bir neçə gün dərin sakitlik hökm sürdü. Uşaqlar bütün günü qatarın gəlməsini gözləyirdilər. Onlar qatarın gələn vaxtını əvvəlcədən əzbər bilirdilər. Budur, yenə də ağ tüstü buludu göründü, təktərlərin səsi uzaqdan eşidilməyə başladı. Bəli, qatar gəlir. Dağın ətəyində görünən qatar bir uşaq oyuncağına bənzəyirdi. Bəzən uşaqlar gözlərini yumur, diqqətlə qulaq asırdılar. Qatar yaxınlaşdıqca onun səsi daha vahiməli eşidilirdi. Haqqında danışdığımız nəhəng gəlib çatırdı. Onun təhlükəli nəfəsi artıq yaxında hiss edilirdi. Uşaqlar gözlərini açırdı, onların önündən təkrarlı evlər tez-tez keçib gedirdilər. Pəncərədən adamlar baxırdı... Qatar uzaqlaşsa da, axırıncı vaqon uzun müddət görünürdü. Nəhayət, bu bədheybət maşın, tüstü-sünün tünd iyini ətrafa yaya-yaya gözdən itirdi. Bu zaman uşaqların dövrəsində, yalnız açıq səma, yaşıl məxmər kimi uzanan çəmənlik, günəş, təzə göy otlar, rəngarəng güllər qalardı və bir də... Kordera.

Qatar gözdən itəndən sonra da səsi uşaqların qulağından getməzdi. Bir azdan sonra tam sakitlik olar, çöl də dincələrdi. Bu zaman külək uzaq çöldən gözəl bir məhlinin ürəklərə yatan avazını qovagova gətirir, sakitliyi pozurdu.

Dəhşətli günlər – aclıq illəri başladı. Çoxları üçün fəlakətli olan bu illər ata üçün, Pinin, Roza, hətta Kordera üçün də ağır keçdi. Uşaqlara çörək, Kordera üçün də ot tapılmadı. Bu zaman Roza ilə Pinin aclığı unudub dağa-daşa düşər, Korderaya yem axtarır, onu yedirirdilər. Heç kimin ağlına gəlməzdi ki, uşaqlar uzaq yerlərdən dostlarına ot gətirirlər... Uzun zaman gözlədikləri gün gəldi. İnaşın bir balası oldu. Antonun ailəsi ehtiyac içərisində yaşadığı üçün o, inəyin südünü satmaq istəyirdi. Əksinə, uşaqlar çalışırdılar ki, südün hamısını buzova ixtisasinlər. Bu "mübarizə" də çox vaxt Roza ilə Pinin qalib gəlirdi. Ata evdə olmayanda uşaqlar buzovu anasının altına buraxar və onu doyuncu əmizdirərdilər. Yorğunluq hiss etmədən, razılıq ələməti olaraq, sevinclər Korderanın üzünə baxardılar.

Gözəl aprel günlərindən biri idi. Anton, Somonte çəmənliyinin haqqını verməmişdi. Sahib, kəndlinin borcunu ödəyər bilməyəcəyini görüb çəmənliyi onun əlindən aldı. Bu ağır, fəlakətli illərdə çətinliklər baş verdi. Artıq yazıq Korderanın otlaq yeri yox idi. Həmin gün uşaqlar ağlaşdılar. Onlar öz aralarında sözləşərək dedilər: "Haradan olursan, dostumuz Korderaya yem tapmalıyıq!".

O vaxtdan bəri Roza ilə Pinin hər gün inəyi çöllərdə, meşələrdə otarırdılar.

Eh, istədikləri otu haradan tapa bilərdilər.

İsti yay günlərinin birində həmişəki kimi, uşaqlar yenə də inəyi çölə otarmağa aparmışdılar. Nə günəş, nə quşlar, nə də güllər-çiçəklər onları həvəyə gətirmirdi. Çox qəmgin idilər. Ona görə ki, yazıq inək üçün çöldə və meşədə çəmənlikdəki qədər ot yox idi. Uşaqlar inəklə birlikdə, yorğun halda evə qayıdırtdılar. Onlar bu yerlərin sahibinin böyük bir çəmənliyinin yanından keçirdi. Burada – bolluca otu olan bu çəmənlikdə kök və gözəl inəklər otlayırdı. Birdən Roza ayaq saxlayıb, qardaşına dedi:

– Pinin, gəlsənə, Korderanı bir az burada otaraq?! Heç kim bizi görməz! Yazıq inək bu gün heç nə yeməyib.

– Bu ola bilməz, Roza. Heç atamız buna icazə verərmidi?

– Bundan heç kim xəbər tutmaz, Pinin! Görürsənmi, dostumuz necə də sınıxıb?!

Pininin nəzərləri inəyin üzündə gəzdi, yazıq heyvan da başını qaldırıb, qəmgin-qəmgin ona tərəf baxdı. Sanki Pinin inəyin gözlərindən bunu oxudu: "Acam!".

Pinin də səbir edə bilmədi.

– Gedək!.. Roza, sən çəmənliyə girmə! Qal burada, gələn olsa, xəbər versən.

Pinin inəyi çəmənliyə ötürdü. Ayaqları altında təzə otları görən inək o saat dayandı. Uşaq çox həyəcanlı idi. Ancaq tez-tez otu qırpan dostuna baxdıqca ürəyi sakitcə döyünürdü... "Yazıq Kordera, necə acdır!" – deyər Pinin piçildadi.

– Ye, Kordera, çoxlu ye! Sabah bu cür gözəl ot tapmayacaqsan!..

On dəqiqə vaxt keçdi. Qəfildən Rozanın səsi eşidildi:

– Pinin, Pinin, sahibin qarovolçusu gəlir!

Tez qaç, o bizi görüb, düz bura gəlir.

Pinin inəyi arxasınca darta-darta, tələsik çəmənlikdən çıxdı. Qız da onların arxasınca qaçmağa başladı. Qoca qarovolçu uşaqları qovsa da, onlara çatı bilmirdi. Bərk hirsələnmiş qarovolçu yerdən bir dəş götürdü. Uşaqlar getdikcə sürətlərini artırır, inəyi də arxalarınca çəkirdilər...

Qəfildən Roza çağırırdı. Arxasınca atılan daşlardan biri onun başına dəymişdi. Oğlan bacısının əlindən tutaraq yenə də qaçmağa başladı. Qırmızı qan Rozanın ağ paltarını boyayır, oradan da süzülərək otları

üstünə tökülürdü. Qoca qarovluçu artıq arxada qalmışdı. O görün-mürdüsə də, uşaqlar bərk qorxuqları üçün hələ də qaçırdılar. Evə çatarkən, hər şeyi, onları bu halda görən ataya danışdılar.

– Ata, yazıq Kordera çox acmışdı! Onu sahibin cəmənliliyə özümüz buraxdıq. Heç on dəqiqə belə otlamadı!..

Ata ciddi görkəm almağa çalışdı. “Ah, sahib bunu bilersə...” Bu sözləri fikrindən keçirən atanın nəzərləri Rozanın başına dikildi. Xoşbəxtlikdən uşağın yarası yüngül, ziyanlı idi.

Anton de Çinta inək almaqdan ötrü bütün həyatı boyu işləmiş, qəpik-quruş yığmışdı. Nəhayət, çox çətinliklə Korderanı ala bilmişdi. Bəli, o, Korderanı aldısa da, yaxasını dilənçilikdən qurtara bilmədi. Cəmənliliyin haqqını ödəyə bilmədiyi üçün sahib onu bir parça torpaqdan məhrum etdi. İnəyin yeganə otlaq yeri də əldən çıxdı. Vəziyyət daha da ağırlaşdı. Bəs, evin gəlirini necə ödəsin? Qəddar sahib istəyir, onları evdən də qovsun? Nə etməli?! Anton çox fikirləşdi, lap çox! Axırda bu qərara gəldi ki, Korderanı satсын. O, uşaqların inəyi hədsiz məhəbbətlə sevdiniyi bilirdi. Ancaq başqa çarəsi qalmamışdı. Bu barədə Pininlə Rozaya heç bir söz deməyərək qəti qərara gəldi: “Satmaq lazımdır!”.

İyul ayının çərşənbə günlərindən biri idi. Dan yeri yenidən sökülürdü. Anton qəmgin halda Korderanı da arxasınca çəkə-çəkə Kixona tərəf yollandı. O, inəyin boynundan zıncırovu açmışdı ki, uşaqları oyatmasın.

Roza ilə Pinin bu səhər də yatıb qalmışdılar. Onlar yuxudan qalxanda məhriban Kordera artıq yox idi.

Anton Korderanı Kixon bazarına gətirdi. Bu bazarda bütün ev heyvanlarından satırdılar; atların, inəklərin, donuzların, qoyunların və buxovların səsi bir-birinə qarışmışdı. Satanların çoxu Anton kimi kəsib kəndlilər idi. Onlar borclarını ödəmək üçün heyvanlarını satıb ailələrini südsüz, ətisiz qoyurdular. Elə buna görə də bazarda qiymətlər çox aşağı düşmüşdü.

“Əgər Korderanı sata bilsəm, sahibin pulunu ödəyərəm. Bəs sonra? Onda uşaqlar südsüz qalacaq, çörək almaq üçün süd də sata bilməyəcəyəm. Bundan savayı Roza ilə Pinin onu hədsiz məhəbbətlə sevirlər!.. Korderanın sevgisini onların ürəyindən silmək olarmı?.. Bəs sata bilsəm? Onda sahibin pulunu haradan verəcəyəm?”. Anton de Çinta bu fikirdə ikən yaxşı geyinmiş bir kəndli inəyə yaxınlaşdı.

O, inəyin dövrəsinə hərlənərək onu başdan-ayağa qədər süzdü. Üzünü Antona tutub soruşdu:

- Bu inək sənindir?
- Bəli, senyor.
- Necə yaşardır?
- On beş.
- Gündə neçə litr süd verir?
- Altı.
- Neçəyə satırsan?

Anton bir qədər fikirləşəndən sonra bir qiymət dedi. Müştəri onun cavabında dilləndi:

– Bu, çoxdur, dediyinin yarısını verirəm.

Anton bir qəpik belə aşağı düşməyəcəyini söylədi. Müştəri onu tərk etdi. Başqa alıcılar da yaxınlaşdı, lakin o istədiyi qiyməti heç kim vermədi. Bu, çox baha qiymət idi. Ona görə baha deyirdi ki, Kordera Antona və onun ailəsinə çox xeyir verirdi. Anton de Çinta bazar bağlananadək inək də yanında gözlədi. “Pul axtardığım üçün sahib mənə güzəşt edə. Deyərəm ki, inəyi satmaq istəyirdim, ancaq heç kim almadı. Sahib bir neçə gün də gözləyə bilər, onun pulu çoxdur”. Anton təəddüd edirdi, o, inəyi satmaq istəmirdi. Bu ümidlə sevimli inəyi ilə təzədən yola düşərək kəndə qayıtdı.

Üst-başını toz basmış, yorğun Anton evə çox gec, üzülmüş halda gəlib çıxdı. O, uşaqlarına bir söz deməsə də, onlar arada olan təhlükəni hiss etmişdilər. Roza ilə Pinin atalarından heç nə soruşmadılar. Yazıq heyvan evə çatanda uşaqlar özlərini onun üstünə atdılar. Onlar heç vaxt inəyi qucaqlayıb bu cür hərarətlə öpməmişdilər.

Üç gündən sonra sahibin nökrələrindən biri gəlib Antona dedi: – Bu saat borcunu verməlisən. Sahib dedi ki, daha gözləməyəcək. Ya borcunu ödəsin, ya da küçəyə!

Rəngi qaçmış. Anton heç bir cavab vermədi. Hər şey aydın idi. Ailəsini, küçədə görməmək üçün inəyi lap neçəyə olsa mütləq satmalıdır.

Gələn çərşənbə günü Pinin özü atasını bazara qədər ötürdü. Anton daha gözləyə bilməzdi. Nə təhər olsa görək bu gün inəyi satсын. Bu vaxt bazarda Kastilyadan gəlmiş bir neçə ət tədarükçüsü görünür. Onlar sallaqxana üçün heyvan almağa gəlmişdilər. Pinin nifrətli baxışlarını onlardan çəkmirdi. O gün bazarda bunlardan başqa alıcı yox idi. Anton səbir edib axsamacan gözlədi. Nəhayət, oğluna dedi:

– Pinin yazıq Korderanı satmaq lazımdır. Zalım sahib daha göz-ləməyəcək.

Nəhayət, onlar inəyi dəyər-dəyməzinə satdılar.

– Qoyun bu gecə inək evdə qalsın, sabah gəlib aparacağıq, – alı-cılar Antonla razılaşıdılar.

Bazar günü axşam ayrılıq günü idi. Alıcılar gəlib inəyin pulunu verdilər və onu kənara çıxartdılar. Uşaqlar özlərini Korderanın üstünə atdılar. Onların məhrəban öpüşləri isti göz yaşlarına, yanıqlı hıçqırıqlarına qarışmışdı. Uşaqları inəkdən güclə ayıra bildilər...

“Qoca inəyi apardılar”. – Anton qəmli-qəmli fikirləşdi. “Əlvida, ey süd! İndiyədək Kordera mənim ailəmin bir üzvü idi. Bundan sonra isə o, heyvandır. Artıq mənim uşaqlarım da dostsuz qaldılar”.

Qaş qaralmışdı; axşam qara kölgəsini yol boyu cərgə ilə düzülən hündür ağacların üstünə sallamışdı. Getdikcə uzaqlaşan Kordera uzaqdan qara, qapqara bir nöqtəni xatırladırdı; bu gün hər şey qara geyinmişdi... Nəhayət, o, görünməz oldu. Yalnız boynundan asılan zınqırovun səsi eşidilirdi... “Tip-tap” – ayaq səsləri uşaqların qəl-binə həkk olmuşdu. Bu səs eşidilməkdə olan zınqırovla həmahəng səslənirdi.

– Əlvida, Kordera! – Roza göz yaşı dənizində boğularaq qışırırdı. – Əlvida, Kordera, mənim canım-ciyərim!

– Əlvida, Kordera! – Pinin də dərdli-dərdli təkrar etdi.

– Əl-vi-da! Əl-vi-da! – Sanki zınqırovun uzaqdan eşidilən səsi onlara cavab verdi. Bu qəmgin səs də boş çölə yayılaraq iyul gecəsinin başqa səsləri içərisində əriyib itdi.

Ertəsi gün səhər tezdən Roza ilə Pinin həmişəki kimi, yenə də evdən çıxdılar. Həmin səhər Korderasız çöllər kimsəsiz səhraya oxşayırdı. Birdən uzaqdan çox tanış səs eşidildi. Bir an sonra qatar buluda oxşar tüstünü yararaq çıxdı. Hündür pəncərələrdən hürkmüş halda baxan inəklərin başları uşaqların gözlərindən yayınmadı.

Onlar doluxsunmuş halda gözlərini vaqonun pəncərələrindən çəkmirdilər.

– Əlvida, Kordera! – Roza çağırırdı. Hec şübhə etmədi ki, onun əziz inəyi, sevimli dostu da oradadır.

– Əlvida, Kordera! – inəyin orada olmasına şübhə etməyən Pinin də bacısı kimi fəryad qopardı.

Göz yaşları içərisində boğulan oğlan bir daha təkrar etdi:

– Onu sallaqzanaya aparırdılar... İnəyin ötinə ağalar, keşişlər, dövlətliklər yeyəcək...

– Əlvida, Kordera!

– Əlvida, Kordera!

Bu hadisədən uzun illər keçdi. Pinin böyüyüb qəddi-qamətli bir oğlan oldu. Qırğın başladı, odlu-alovlu qırğın, müharibə qırğını... Pinini də səfərbərliyə aldılar.

Tutqun bir payız axşamı idi. Roza cəmənləyin yaxınlığında dayanaraq, qatarın gəlməsini gözləyirdi. O, bu qatarla qardaşını cəbhəyə yola salacaqdı.

Yenə qatarın səsi eşidildi. Sonra ağaclar arasında onun tüstüsü göründü. Nəhayət, nəhəng, sürətlə keçib getdi...

Roza bir dəqiqənin içərisində minlərlə əsgər başı saydı. Onlar vaqonun pəncərələrindən qəmgin-qəmgin boylanır, çöllərlə, ağax-larla, doğma torpaqla, öz əziz ailələri ilə vidalaşır, tanımadıqlar kralın şərəfini qorumaq üçün ölümə gedirdilər. Bəli, yadların yaşayışını qorumaq uğrunda!..

Vaqonun pəncərəsindən boylanın Pinin nəfəsini dərmədən çıxırırdı. Bu səs uzaqda qalan keçmiş günlərin acı ağrısını xatırladı:

– Əlvida, Roza. Əlvida, Kordera!..

– Əlvida, Pinin!..

Zavallı bacı uzaqlaşmaqda olan qatarın ardınca baxaraq belə düşü-nürdü: “Qardaşını da dostu Kordera kimi apardılar. İnək öti varlıların süfrəsini bəzəyir. O isə başqaları ilə birlikdə harınlanmış varlıların şərəfini qoruyur; özlərini top lülələrinin ağzına atır, onların xoş yaşayışı uğrunda qurban gedirdilər”.

Roza tək qaldı! Bəli, indi, bax, indi, bu çöllər boş səhraya bənzə-yirdi... Ona elə gəldi ki, haraldasa lap uzaqlarda qardaşının qüssəli, hüznü səsinə yenə də eşidir:

– Əlvida, Roza, Əlvida, Kordera!..

ARMANDO PALASIO BALDES

(1853-1938)

PURİTANLAR

O, nəzakətli, mehriban, xeyirxah və qəşəng kişi idi. Onun otağında bir neçə gün qalmasına icazə verməmək üçün əsasım yox idi. Mehmanxana sahibi onu köhnə qonaq kimi mənə təqdim etdi. Mehmanxana boş otaq olmadığından, mənim otağıma köçməsinə razı oldum. Don Ramon ilə Madriddə bir otaqda qaldıq, mən onu öz otağıma buraxdıqma peşman deyildim. Əgər evə məndən gec qayıtsaydı, elə ehtiyatla içəri girər və soyunub yatardı ki, heç vaxt oynamazdım. Hərgah məndən tez qayıtsaydı, kitab oxuyub məni gözlərdi ki, səs-küy salmaqdan qorxmayıb, sərbəst hərəkət edim.

Səhərlər isə öskürdüyümü, ya çarpayıda tərpəndiyimi eşitməyincə yatağımdan qalxmazdı.

Don Ramon Valensiyanın yaxınlığındakı yaylaq evində yaşayırdı və Madridə yalnız vacib işi olanda gəlirdi. Yaşı əllini keçməmişdi, ancaq mən yaşda oğlu vardı. Görünür, çox erkən evlənmişdi. Hətta indi də ucaboylu, yaxşı qırılmış çalsaqqallı, parlaq gözlü bu kişi qadınlara başqa cavan pərəstişkarlardan daha çox xoş gəlirdi.

O da əl-üzünü yuyanda mənim kimi həmişə opera və operettalardan parçaları zümzümə edirdi, lakin daha çox "Puritanlar" operasının birinci pərdəsindən bariton səs üçün yazılmış ariyanı oxuyardı. Don Ramon ariyanın sözlərini yarıya qədər bilsə də, onu böyük həvəslə oxuyurdu.

Bir gün yatağımdan qalxmamış ondan soruşdum:

– Don Ramon, deyərsən, "Puritanlar" sizin xoşunuza gəlir?

– Çox xoşuma gəlir. Operalardan ən çox xoşladığım odur. Bir musiqi alətində onu çalmağı öyrənmək üçün nələr verməzdim! Ondaqı ilham, incəlik valehedicidir. Bellininin bütün operalarını ürəkdən xoşlayıram, ancaq "Puritanlar" a qəlbən vurğunam... Bir də ki, həmin operanı başqalarından üstün tutmağımın xüsusi səbəbi var, – deyər o, səsinə yavaşıdıb əlavə etdi.

– Afərin, afərin, don Ramon! – deyib yataqda dirsəkləndim. – Mümkünsə, həmin səbəbi izah edin.

– Cavanlığın ağışsız işləridir... məhəbbət məsələsi...

– Onda bu ağışsız işləri danışın.

– Yaxşı. İndi ki maraqlanırsız, danışaram... Görəcəksiniz ki, o ağışsızlıqlar diqqətləyiq deyil.

Əlli səkkizinci ildə Valensiya şəhər bələdiyyə idarəsinin tapşırığı ilə Madridə gəlmişdim. O vaxtlar iyirmi doqquz yaşım olardı; yeddi il də onları ki, evlənmişdim.

Bələ cavan evlənmək səfəhlikdir. Hərçənd peşman deyiləm, ancaq o yaşda evlənməyi heç kəsə məsləhət görmürəm. Bəli, gəlib həmin bu mehmanxanaya düşdüm. O vaxtlar şıq geyinməyi çox xoşlayırdım. Bu isə mənim zavallı arvadıma xoş gəlməzdi. "Niyə belə bəzənib-düzənirsen? Yoxsa, ürəkləri fəth etməyə gedirsən? "Kim bilir?" – deyər gülərək, onu bir az hirsələnmiş halda qoyub gedirdim.

Bir gün, gözəl bir qış günü nahar edib, bəzi adamlarla görüşmək üçün evdən çıxdım. Damağımda ətirli Havana siqarı, axşam nə iş görəcəyim haqqında fikirləşə-fikirləşə tələsmədən Las İnfantas küçəsi ilə gedirdim. Birdən – tarap, başıma bərk bir zərbə dəydi. Təmtəzə şlyapam bu yana dıdırlandı, siqarım o yana. Özümə gələndə ayağımın altında gördüyüm ilk şey – əynində köynək, iri bir kukla oldu.

Ancaq o, öz xoşu ilə başıma düşə bilməzdi, çünki mənim heç vaxt heç bir kuklaya yamanlığım olmamışdı. Mənə elə gəlirdi ki, hansı evdənsə onu başıma çırpıblar. Cəld başımı qaldırıb, yuxarı baxdım. Həqiqətən, cinayətkar ikinci mərtəbənin evyanında pört olmuş, hey-rətlənmiş, qorxmış halda dayanmışdı.

Bu, on üç-on dörd yaşlarında bir qız uşağı idi. Ürək nəzərlərlə məni süzdüyünü görüb, qəzəbimi boğdum və nəzakətlə gülümsəndim. Şlyapamı götürüb başıma qoydum, döndüb bir də gülümsəndim, bu dəfə gülümsünə-gülümsünə başımı da yüngülcə tərpətdim. Lakin mənim təcavüzkarım hey-rət, qorxu içində hərəkətsiz dayanmışdı. Bu müddət ərzində kukla da yerdə qalmışdı, lakin onun üzündə nə təbəssüm, nə də qorxu hissi vardı. Hətta bir az ədəbsiz görkəmindən də xəcalət çəkmirdi.

Mən onun bir ayağından yapışıb, tələsik qaldırdım, sahibinə göstərdim və işarə ilə yuxarı qalxıb kuklanı vermək istədiyimi bildirdim.

Baş qapıdan girdim, pilləkənə qalxdım və əlimi zəngin ipinə uzatdım. Qapı açıq idi. Mənim qəşəng təcavüzkarım qarabağdayı, füsunkar, tərəvəli üzünü göstərən, balaca ollarını hərmətli kuklaya sarı uzatdı. İstədim deyəm ki, olan olub, keçən keçib, belə gözəl, belə sevimli qızla tanışlıq mənə çox xoşdur və sair və sair. Fəqət bunların heç birini demək mümkün olmadı. Qız utancaq halda “çox sağ olun” mızıdayıb, tez qapını örtüdü.

Bir az kədərlənmiş halda küçəyə çıxıb yoluma davam etdim, ara-bir dönüb evyana sarı baxırdım. Qırx-əlli addım getmiş hiss etdim ki, qız evyanda göründü; mən ayaq saxlayıb gülümsündüm, ədə ilə salam verdim. Bu dəfə salamıma yüngülcə başını tərpətməklə cavab verib, yox oldu. Gözəl qızıdır, ehtiyatlı ol! Küçənin axırına çatanda hiss etdim ki, onu mütləq bir də görməliyəm və qayıtdım, ancaq o, evyanda yox idi.

Öz-özüm dedim ki, onu görməmiş getməyəcəyəm və evdən nəzəri çəkməyərək, küçədə gəzinnməyə başladım.

Üç-dörd dəfə evyanın qabağında o tərəf-bu tərəfə keçmişdim ki, qəşəng qızıcığaz orada göründü; mən gözüne dəyən kimi üzünü valhədici, canalıcı təbəssümü işıqlandırdı. Sonra gülüb qaçdı. Mən də yola düşüb, bir dostumun evinə getdim.

Ancaq ertəsi gün yenə həmin saatda, həmin yerdə gəzişirdim. Eyvanda dayanmış kiçik cinayətkarım məni görəndə kimi qulaqlarına qəfər qızardı və mən evin qabağında keçməmiş bir göz qırpmında yox oldu. Tində dayandım. Qız bir neçə dəfə görünüb-çəkildi. Bu maneərlərdən yorulandan sonra evyana çıxdı və diqqətlə mənə xeyli baxdı. Demək istəyirdi ki, məndən zərrəcə qorxmur. Az keçmiş otağa girib evyana açılan qapını da örtüdü. Bu hadisədən azacıq pərt oldum, lakin bir saat həmin küçədə var-gəl elədim. Üç-dörd gündən sonra dəftərxəmdən bir vərəq cırdım və bu sözləri yazdım: “Siz mənim çox xoşuma gəlirsiniz”. Kağızın içinə xırda pul qoyub бүkdüm və evyana atdım. Ertəsi gün orada gəzişəndə ayağımın altına бүkүlü bir kağız düşdü. Tez onu açdım. Yazırdı: “Siz də mənim xoşuma gəlirsiniz, elə bilməyin ki, kukla ilə oynayırdım, o, kiçik bacımın idi”. Bu məhəbbət naməsinə oxuyub gülümsündüm, lakin tez yadıma düşdü ki, belə sərgüzəştlər mənə həmişəlik qadağan olunmuşdur.

Həmin gün qız evyana çıxmadı, şübhəsiz, utanırdı, ancaq səhəri gün yenə onu evyanda gördüm. İşarə ilə ondan soruşdum ki, gəzməyə çıxma biləmi? Cavab verdi ki, hə. Doğrudan da, bir gün saat

dördə qədər gözlədim, gördüm ki, bir xanımın – görək ki, anası idi – iki kiçik qardaşının müşayiəti ilə evdən çıxdı. Onlardan xeyli aralı dallarınca düşdüm. Qızıcığaz çox da ehtiyatsızlıq etməyərək, hər an dönüb mənə baxır və gülümsəyirdi. Axırda evə dinc-rahat qayıtdı. Bununla belə mən onun adını bilmirdim və az keçmiş başqa bir kağız yazıb soruşdum. “Adınız nədir?” Cavab verdi: “Adım Terezadır. Siz allah elə düşünməyin ki, kukla ilə oynayıram”. Bu minvalla on-on iki gün keçdi. Tereza mənə gündən-günə daha gözəl görünürdü, bu, əslində də belə idi. Dəfələrlə ondan soruşdum ki, onunla tanışa bilərəmmi, həmişə də cavab verdi ki, mümkün deyil: anam xəbər tutsa, evyana çıxmağa qoymaz. Gəncliyimin, gözəl arzularımın, xülyalarımın təbəssümü kimi, bir keçilməz sərhəd tək qarşımda dayanan bu qız haqqında qüssəsiz düşünə bilmirdim. Həm də yazıq arvadım bərədə fikirləşəndə vicdan əzabı çəkirdim. Bir gün ondan məktub aldım: kiçik oğlum nasaz idi. Məndən xahiş edirdi ki, işlərimi qaydaya salıb tez qayıdım. Xəbər məni çox kədərləndirdi. Bunu taleyin zərbəsi kimi qəbul edib, ciddi, uzun götür-qoydan sonra yubanmadan arvadımın xahişinə əməl etməyi qərara aldım. Sözümə əməl etmək üçün Tereza haqqında düşünməyə, heç o küçədən keçməyə, işlərimi mümkün olduqca tez qurtarmağa qərar verdim. Hesabıma görə, beş-altı gündən sonra boş olmalı idim. Bəli, daha adətini üzrə səhər naharından sonra Terezanın yaşadığı küçəyə qaçmırdım. Axsamlar, şamdan sonra, Terezanı görmək təhlükəsi olmayanda, evlərinə gözümün ucu ilə baxmadan, o küçədən keçirdim.

Dörd gün ötdü. Daha o qızı xatırlamırdım. İşlərimi qurtarmaq üzrə idim və yola düşəcəyim günü düşünürdüm. “Ya cümə, ya da şənbə günü gedəcəyəm”. – Sıqarımı yandırır küçəyə çıxanda belə fikirləşdim. Kral meydanını keçib, özüm də hiss etmədə, tanış küçəyə çıxdım. Gözəl, mülayim bir axşamdı. Paltomun yaxasını açıb, ləzzətlə sıqar çəkə-çəkə, tələsmədən, tezliklə ailəmi görəcəyimə arxayın halda yeriyirdim.

Qızın evi qabağından keçəndə bir an ayaq saxlayıb, laqeyd halda ora nəzər saldım. Yoluma davam edib “nə naz-qəmzəli qızıdır” – deyər mızıldandım. Küçəni burulacaqdım ki, əlimdə bir əl hiss etdim və bu sözləri eşitdim.

- Uzağa gədirsiniz?
- Tereza!..

Keyli dinməz-söyləməz yeridik. Mən onu heyrat dolu nəzərlərlə seyr edirdim, o isə əlimi buraxmadan, başısağlı addımlayırdı.

– Yaxşı, bu axşam vaxtı hara gedirsiniz?

– Mən sizinlə gedirom, – deyə başını qaldırıb cavab verdi və adi, təbii şeydən danışmış kimi gülümsündü.

– Hara?

– Mən nə bilim?! Hara siz istəyirsiniz.

O dəm sevinc və qorxudan titrədim:

– Evinizdən qaçmısınız?

– Yox bir, qaçmışam! Manuellə ancaq zarafat eləmişəm... Fuen-karran küçəsində yaşayan qohumlarımızın məclisinə getməyi qərara aldım, atam da Manuelə tapşırırdı ki, məni ötürsün. Küçə qapısına çatanda ona dedim: “Daha mənə lazım deyilsən, gedə bilərsən”. O, elə bildi ki, mən pilləkəni qalxıram, ancaq səssiz-səmərsiz onun ardınca düşüb, evə qədər gəldim...

Qız elə səmimiyyətlə güldü ki, onun gülüşü mənə də sirayət etdi. Soruşdum:

– Siz bunu nə üçün elədiniz?

– Elə-belə, – deyib qaçmağa üz qoydu.

Dalınca qaçıb ona çatdım. Bir keyli sakitcə yeridik. Tereza sükutu pozaraq, qətiyyətlə soruşdu:

– Məktubda niyə demədiniz ki, məni istəyirsiniz?

– Əgər sizi çox istəyirəmsə?!

– Onda nə üçün gündüz elə keçib getdiniz?

– Qorxdum ki, ananız...

– Bəli, bəli, kişilərin hamısı yaxşılıq bilməzdir, xüsusilə onları istəyəndə... Axşamçağı pəncərədən baxıb sizi çox ciddi, çox fikirli gördüm: heç bizim evə tərəf baxmırsınız da. Dedim: “Yoxsa, məndən icib? Nə üçün?” Çox düşünüb bu qərara gəldim: “Bu axşam onu qorxudacağam”.

– Bu qorxu çox xoş idi.

Tereza diqqətlə mənə baxdı:

– Siz incimirsiniz ki?

– Əlbəttə, yox!

– Mənimlə bir yerdə olmaq sizə xoşdur?

– Dünyada hər şeydən çox.

– Sizə mane olmuram ki?

– Yox, bu mənə xoşdur.

– İndi bir işiniz yoxdur ki?

– Heç bir işim yoxdur.

– Onda gözək. Vaxt çatanda məni evə ötürərsiniz... Ancaq sizə mane olmuramsa, ya da mənimlə gözmək istəmirsinizsə deyın... O dəqiqə gədərom.

Mən cavab olaraq onun əlini sıxdım. Tereza sözünə davam etdi:

– Deyin, yuxarıdan başınıza kukla düşəndə açıqlanmaq əvəzinə, nə üçün gülümsündünüz?

– Çünki siz mənim çox xoşuma gəldiniz.

Söhbət edə-edə küçələri gəzirdik. Qızın qohumlarına, tanışlarına rast gəlməmək üçün mərkəz küçələrindən keçmirdik. Tereza köhnə dost kimi əlimdən tutmuşdu, ara vermədən danışır, gülürdü. Bilmi-rəm necə olmuşdusa, bütün qorxu-ürküm çökəlib getmişdi; mənə elə gəlirdi ki, bu qızla mənim aramda qohumluq əlaqəsi var və indiki vəziyyətimizdə, ilk günlərdə olduğu kimi, qeyri-adi heç bir şey yoxdur. Qısa vaxtda mənə çox şey danışdı: anasından, atasından, bacı və qardaşlarından, qohumlarından, hərdən susanda, füsunkar bir ədə ilə başını qaldırıb məndən soruşdu:

– Mənimlə bir yerdə olmaq sizə xoşdur? Sizə mane olmuram ki?

Şübhələrinə qarşı etirazımı eşitdikdə, sevincdən üzü işıqlanırdı, onda söhbətinə yenə davam edirdi.

Vaxtımızı yaxşı keçirmək üçün yollar axtara-axtara küçələri dolaşırırdı ki, “Real” teatrına gəlib çıxdı. Beynimdən bir fikir keçdi: içəri girmək. Tereza dərhal razı oldu. Yuxarı yarusə biletdi. “Puritanlar” operasını göstərirdilər. Pərdə qalxana qədər astadan söhbət elədik. Aramızda böyük dostluq yaranırdı.

Opera başlananda söhbəti kəsdik. Çox diqqətlə qulaq asmağa başladı. Divara söykənmiş balaca başına, geniş açılmış gözlərinə baxanda məni gülmək tuturdu. Musiqini başa düşürdü, lakin teatra hərdənbir gəlirdi. Əlimi bərk-bərk sıxıb hərəkətlə pıçıldayırdı: “Ah, nə gözəldir! Ah, nə gözəldir!”

Pərdə salınandan sonra da yerimizdən qalxmıyıq. Məni məcbur etdi ki, həyatımı ona danışım; neçə nişanlım olub, kimi hamıdan çox istəmişəm və sair və sair. Sonra heç bir ciddi səbəb olmadan bildirdi ki, bütün kişilər yaxşılıq bilməzdir. Mən cəsarət edib dedim ki, istisna təşkil edənlər də var, lakin onu fikrindən döndərmək mümkün deyildi. Gözlərini bir nöqtəyə dikib, “siz də hamı kimi olacaqsınız”, – dedi.

Söhbəti başqa səmtə yönəltmək məqsədi ilə soruşdum:

– Neçə yaşınız var? Bu vaxtdək bunu mənə deməmisiniz.

– Mənim... mənim... bilirsinizmi, mən həmişə deyirəm ki, on dörd yaşım var, ancaq əslində yaşıım on üç il iki aydan çox deyil... Bəs sizin?

– Fikirləşmək belə dəhşətlidir! Məndən elə şey soruşun ki, utanmayım.

– Eh, nə əhəmiyyəti var! Qoca da, cavan da olsanız, mən sizi həmişə sevəcəyəm.

İkinci pərdə də qurtardı. Mən saatıma baxdım. On bir idi. Tereza dedi ki, elə bu dəqiqə getməliyik, çünki on ikinin yarısına nökrə onu gətirməyə gedəcək.

Teatrdan çıxdıq. Küçədə çox gediş-gəliş yox idi, ancaq biz lap adamsız küçələrdən gedirdik. Tereza ciddi idi; bayaqkı kimi əlimdən tutmaq istəmirdi. Mən onun qulağına mənə ilham verən məhəbbətindən nəvazişlə min-min sözlər pıçıldayır, yaşadığı küçədən keçmədiyim günlər, duyduğum izzitəblərdən danışırıdım. Sözümlü kəsmir, etiraz etmirdi. Başaşağı və fikirli-fikirli addımlayırdı. Nəhayət, üzümə baxmadan dedi:

– Çox pis, çox pis iş gördüm. İlahi, təkə atam xəbər tutmasın! Yaxşı, tərbiyəli bir qız mənim bu axşam gördüyüm işi etməzdi, doğru deyilmi?... Ancaq, Allah xatirinə, elə düşünməyin ki, bunu pis niyyətlə elədim... Mən çox yelbeyinəm... Bunu hamı deyir... onu da deyirlər ki, mənim təmiz ürəyim var.

Sözünü qurtarıb ağlamağa başladı. Onu sakitləşdirmək üçün çox çalışdım, ancaq axırda onun açıq, təmiz ürəyini, yaxşı xasiyyətini tərifləməklə, onu həmişə sevəcəyimi, ona hörmət edəcəyimi vəd etməklə buna nail oldum. Mənə azı on iki dəfə and içdirdi ki, onun haqqında pis fikirdə olmayacağam. Göz yaşını sildikdən sonra yenə şənləndi və təzədən söhbətə başladı. Dediynə görə, sabah məni ailəsinə təqdim etməli idi və mən də atasından onu istəməli idim. Atasını deyəcəkdi ki, qız hələ uşaqdır. Ancaq mən o dəqiqə deməliydim ki, bunun əhəmiyyəti yoxdur. Nümunə üçün, ərə gedəndə də kukla ilə oynayan bir xalamı misal gətirməli idim. Belə tutarlı dəlil qarşısında atası nə deyə bilirdi? Şübhəsiz, heç nə.

Biz evlənib, Xerezə gedəcəkdik.

Elə gözəl, elə sevimli idi ki! ondan xahiş etdim ki, mənə bir öpüş versin. Mümkün deyildi. Bu vaxtdək heç kəs onu öpməmişdi. Təkcə

xalası oğlu bir dəfə qəfil onu öpmüşdü. Ancaq bu, ona bəla oturmuşdu, çünki başına iki stəkan limonad tökülmüşdü.

Onun xalası oğlu yaşayan evin yanından keçirdik. Ulduzlar göydən bizə göz vurur, elə bil bizi, bir daha qayıtmayacaq bu xoşbəxt dəmləri əldən verməməyə çağırırdı.

Nəhayət, gəlib çatdıq. Qapının ağzında Tereza mənə bir də and içdirdi ki, onun haqqında pis fikirdə olmayacağam və sabah gündüz saat ikidə onların eyvanının altına gələcəyəm.

– İndi qapını döyün.

Qapının dəmir halqasından tutub zərbə vurdum. Az keçmiş qapının ayaq səsləri eşidildi. Asta və titrək səsə dedim:

– İndi mənə bir öpüş ver, səni buraxım.

O saat al yanaqlarını mənə yaxınlaşdırdı. Üzünü əllərim içinə alıb, bir... iki... üç... dörd dəfə öpdüm; onu çağırən səsi eşidənədek nə qədər bacardımca öpdüm və iri, yeyin addımlarla oradan uzaqlaşdım.

Don Ramon sözünü qurtardı.

– Sonra, sonra nə oldu? – deyə maraqla soruşdum.

– Heç nə. O gecə vicdan əzabından yata bilmədim. Ertəsi gün kəndimizə gedən qatara mindim.

– Terezanı görmədən?

– Terezanı görmədən!

XOAKİN DİSENTA İ'BENEDİKTO

(1863-1917)

XEYİRXAH MƏSLƏHƏTLƏR

– Sən öz anana inan, o, həyatda çox şey görmüşdür və səni heç vaxt pis yola təhrik etməz. Siz qızlar həmişə boş şeylərdən ötrü başınızı sındırırsınız. Burma bağlar, qara gözlər, ağ dişlər və yaxud yaxşı tikilmiş pencəklər – bax, bunların hamısı sizin ağlınızı başınızdan alır. Məgər bunlar bir qara qəpiyə deyər? Heç də yox. Əsil qadın ona deyərəm ki, özünə əl seçəndə xoşuna gələni deyil, ona bab olanı seçsin. Səninki don Pedrodur, bunu bir dəfəlik yadında saxla və başındakı o səfəh fikirləri bir tərəfə tulla.

– Axı, ana, sən bilirən ki, mən onu sevmirəm. Və heç vaxt da sevə bilməyəcəyəm. Karlosu xoşladığım sənə ki bəllidir.

– Yənə köhnə mahnı! Mənim tanıdığım qızların hamısı belə deyirdilər. Sonradan onlar başqasına ələ getdilər, xoşbəxt oldular. İndi onların heç biri valideynlərini eşitdiklərindən şikayətlənmirlər.

Gertrudis və Yuliya – ana və qız belə mübahisə edirdilər. Bunlardan birincisinin əlli, ikincisinin isə iyirmi yaşı var idi. Biri mal-dövləti, digəri həqiqi, təmiz məhəbbəti üstün tuturdu.

Onlar buxarının qarşısında əyləşmişdilər. Ocağın qırmızımtıl şölələri üzlərini işıqlandırır. Köşövün yarımqızarmış uclarından sıçrayan qığılcımlar elə havadaca sönürdü. Narahatlıq və titrəşən alov şölələri bir göz qırpmında yüksəyə qalxır, sanki buxarıdan bayıra çıxmağa can atırdılar. Sonradan bu şölələr getdikcə aşağı enir, quru-luqdan çartıldayan odun parçalarını qucaqlayırdılar. Sönməkdə olan közlər tüstülənə-tüstülənə külə dönürdülər.

Ana heç bir xüsusiyyəti ilə öz yaşadlarından fərqlənmirdi. Sakit, xeyirxah olan bu qadın eyni zamanda dindar idi. Bəzi adamlar qocalığı hiss edəndə dinə müraciət edirdilər. Onlar yerdə itirdikləri səadətin əvəzini göydə axtarırdılar. Bu adamlar arzu etdikləri bir səadəti əldə etmədikdə digərinin arxasınca gedirlər. Bizim bu naməlum

zadəganlarımız da məhz belə etmişdi. O, gənc yaşlarında əti çox xoş-layır. İndi isə sarımsaq sürtülmüş çörəkdən başqa, heç şeyə meyl etməzdi. Bütün bunlar nəyə görə idi? Ən başlıcası bu idi ki, onun dişi yoxdu.

Bax, mənim tanışlarımın çoxu öz mənəvi prinsiplərini bu cür həll etmişlər. Ona görə də senyorla nə təmiz məhəbbət, nə xəyal, nə ümid və nə də gənclikdə etdiyi günahlar haqqında danışmağa dəyməz. Bu mühakimələr onun üçün boş sözəndən artıq bir şey deyildir. Başqaları üçün də bunu qəti bir şey kimi qəbul etdirmək olmaz. Öz mülahizələrinin doğruluğuna inanən ana, qızına məsləhət görürdü ki, pul xatirinə evlənməyə razılıq versin. Yuliya buxarındakı ocağı qurdalarkən, ana bir anlığa nitqinə ara verib əllərini ovuşdura-ovuşdura sözüne davam edirdi:

– Eşit, Yuliya, qızım, don Pedro sənə yaraşır. O, varlıdır. Cəmiyyətdə özünə görə mühüm yer tutmuşdur. Səni xoşbəxt etmək və yaxşı ailə başçısı olmaq üçün həyatın nə olduğunu yaxşı bilir. Karlos öz gələcəyini təmin etməyi bacarmayan bir avaradır. Onun indiki vəziyyəti... O, sənin üçün hansı hədiyyələri ala bilər? Elə mən özüm sənə ondan artıq, hədiyyə ala bilərəm ki, bu da iki yüz realdan artıq eləməz. Sabahkı güzəranının haqqında fikirləş, Yuliya. Hələlik atanla sağlıq, sənin heç bir şeyə ehtiyacın olmayacaq. Bəs sonra? Yaxşı fikirləş, Yuliya. Məhəbbət bir neçə ayın içində keçib gedəcək, lakin bizim ən zəruri ehtiyacımız həmişəlik olaraq qalacaqdır. Məhz birinci növbədə bunun üçün çalışmaq lazımdır.

– Əgər mən Karlosu sevirəmsə və onsuz həyatda mənə xoşbəxtlik yoxdursa, onda mən nə etməliyəm, ana?! Ah, o nə qədər gözəldir, nə qədər mülayim, nə qədər də cazibədar! Onun necə də xeyirxah üreyi vardır... don Pedrodan mənim zəhləm gedir... Onu qəbul etməyi bacarmaram.

– Nə üçün?

– O, çox bədheybətdir.

– Sən elə bilirən ki, Karlos həmişə gözəl qalacaq? On il keçər onda o, don Pedrodan da pis olar. Allaha şükür, don Pedro o qədər də eybəcər deyil. Düzdür, o, bir az kökdür. Ancaq bu, bekara şeydir.

– Ana!..

– Nə demək istəyirsən? Demək istəyirsən ki, ağzında bir neçə dişi çatışmır? Toy günü tələb edərsən, hamısını düzəldirər. Bax,

sənin üçün gözəl bir kişi! Süni dişlər lap yaxşıdır ki, onlarda daşlaşma olmur.

– Nə danışırısan, ana! İş nə onun köklüyündə, nə də dişlərinin olmamasındadır. Əgər o, təkcə eybəcər olsaydı, yenə dərd yarı idi. Axı o, səfeh və tərbiyəsizdir...

– Səfeh?! Onun ki, on dörd milyonu vardır! Öz ağıllıla heç vaxt fəxr edə bilməyəcəksən.

– Tutaq ki, sənin istədiyini kimi, onun arvadı oldum. Mənim ki ondan zəhləm gedir, onu heç vaxt sevməyəcəyəm. Axı necə tələb etmək olar ki, xoşlamadığım bir adamla həyatımı bağlayım. Karlos mənim üçün hər şeydən əzizdir. Bunu sənə demişəm. Məhəbbəti isə sənin dediyin kimi asanlıqla qəlbdən qoparıb atmaq olmaz.

– Coşan hisslərini, mənasız arzularını bir könara tulla, Yuliya. Bunların hamısı cəfəngiyatdır. Karlosla hansı gələcək səni gözləyir? Tutaq ki, o, səni sevir. Məncə, onu da demək olmaz. Kişilərin segisi yalnız cəfəngiyyətinə xatirindir. Onu da öldürdülər, əlvida. Fərz edirəm ki, Karlos müstəsna olaraq səni, həqiqətən, sevir. Qoy elə də olsun. Məgər biz yalnız məhəbbət xatirənəmi yaşayırıq. Yox, həyatın mənası bundadır ki, ondan layiqincə ləzzət alasan. Bəli, layiqincə. Başqa cür də ola bilməz. Bax, sənə bunu deyirəm, Yuliya. Karlosla hansı yaxşı şey səni gözləyir? Taxtapuşun altında yaşamaq, xalça əvzinə həsir döşəmək... Axşam şorba ilə, bayram günlərini isə xırda-xuruşla kifayətlənmək. Paltar az, əyləncə az, lakin uşaq çox. Əla ümididir. Pedro ilə yaşayanda nəyə ehtiyacın olacaq? Pedro ki səni o qədər sevir, heç vaxt nəvazişə də, mehribanlığa da ehtiyacın olmayacaq... Hələ hamısını demirəm. Bir təsəvvür elə; xüsusilə şəhərin mərkəzindəki kastelyana bulvarına gedişin, dəbdəbəli stollar, "Şahzadə" operasındakı lojalar, zəngin tualet ləvazimatı, bahalı bəzək şeyləri – bir sözlə, hər şeylə təmin olunmuş bir qadın. Həmin qadın sən olacaqsan, Yuliya! Əla zövqlü gözəllik şahzadəsi! Bunlara nail olmaq üçün don Pedroya yalnız alışmaq lazımdır. Sən hamıdan xoşbəxt olacaqsan. Elə bir kişi tapa bilməzsən ki, qadın ona aldanmasın. Onda sən heç vaxt nə bədbəxtliyə, nə də yoxsulluğa boyun əyersən. Doğma anana inan. Yalnız sənin xoşbəxtliyindən başqa, heç nə məni bu qədər həyəcanlandıra bilməz.

Öz valideynlik ixtiyarından istifadə edən ağıllı ana çalışdı ki, qızının həyata olan baxışlarını beləcə boğsun. O, bunları tələb edərkən özünə inanırdı. Ana uzun illərdən bəri öldürdüyü təcrübədən

və yaşadığı mühitdə pulun aparıcı rol oynadığını bildiyi üçün təkid edirdi. O, dünyada baş verən hadisələri, pulun düzgünlüyə, alıcınabliyə qalib gəldiyini təcrübədə görmüşdü. Ana başa düşmürdü ki, qızının qəlbində baş qaldıran hissləri özgənə var–dövləti hesabına tarmar etməyə çalışmaqla onun təmiz fikirlərini, ürək arzularını əbədi olaraq dəfn edir. Ana başa düşmürdü ki, bu hisslər insanı daha fədakar olmağa, hətta öz həyatına belə qəsd etməyə gətirib çıxarar. Ana başa düşmürdü ki, onu bu boş həyat xatirinə öz arzularını qurban verməyə məcbur etməklə, təcrübəli aradüzəndələrin günahsız qızları satdıqları kimi, o da öz qızını satır. O, bunu da başa düşmürdü ki, Yuliyanı sevmədiyi bir adama vermək, bədbəxtliyi yarı yolda qarşılamaya bərabərdir. Axı o bilmirdi ki, məhəbbəti bələdiyyə idarələrinə alınan xidmətçilər kimi satın almaq olmaz. Ana bu haqda heç nə fikirləşməmişdi.

Ana yenə də qızını razı salmaq üçün onu dilə tuturdu.

– Karlosu tamamilə başından çıxart. Don Pedroya əgər get. Məhəbbət keçib gedəcək. Səni inandırırım ki, o gənci heç xatırlamayacaqsan.

Qız başını aşağı salmış, ana isə özündən razı halda gülümsəyirdi. Onlar susur, buxarıda isə ocağın sən şöləri qızarırdı. Köşövün nəhəng əjdahaya oxşayan, aralı qalmış dişləri arasında alov şöləri yavaş-yavaş sönmürdü. Adama elə gəlirdi ki, bu şölər sakitləşən qadınlara gülür, onları acıqlandırmaq istəyirdi...

...Yuliya don Pedroya əgər gedib, tamamilə xoşbəxt oldu. Onun anası haqlı idi. Söz yox ki, Karlos evin ən yaxın adamı olaraq qalırdı.

VİSENTE BLASKO İBANYES

(1867-1928)

QOŞA ATƏŞ

Daxmanın qapısını açanda Sentonun gözüne açar yerinə sancılmış kağız parçası dəydi... Bu, təhdidlə dolu imzasız bir məktub idi. Sentodan qırx manat pul istəyirdilər; pulu bu axşam daxmanın qabağındakı kərpicdən hörülüb palçıqla suvanmış ocağın içinə qoymalı idi.

Bütün oba bu quldurların əlindən zara görmüşdü. Hər kim onların tələbindən boyun qaçırsaydı, bağ-bağçası talan olunur, əkini tələf edilir, özü də gecə yarısı yanan daxmasından qaçmağa macal tapmırdı.

Ruzağanın bağbanı Qafarro quldurları gördüyünə and içirdi və əlində tüfəng, gecələr cığırqları dolaşaraq, onları pusurdu. Ancaq günlərin birində, səhər Qafarronu xəndəyin içində başı bədənindən ayrılmış halda tapdılar...

Valensiyanın qəzetləri də obadakı əhvalatdan yazırdılar. Axşam olcaq bütün daxmaların qapıları bağlanır, hər yanda gizli bir vahimə hökm sürürdü. Hər öz camının hayına qalır, qonşusunu unudurdu. Obanın başçısı Batistaya belə əhvalatları danışanda o, özündən çıxırdı. Düşünmək olardı ki, Batista və onun sədaqət hakimi Siqro tezliklə bu işə son qoyacaqlar. Ancaq Sento obanın başçısına şikayət etməyi fikrinə də gətirmədi. Onun özünü öyməsini və yalan sözlərini eşitmək istəmirdi. Həqiqət bu idi ki, ondan qırx manat istəyirdilər, əgər pulu ocağın içinə qoymasa, divarları ağ, qapısı ağzında tənəkdən talvar olan daxmasını yandıracaqdılar. Sentonun var-yoxu – çox sevdiyi arvadı, üç uşağı, daxması, bir parça çörək qazanmaqda onun sədaqət köməkçiləri olan qoca yabısı və səhər küçələrdən keçəndə zınqırovlarının səsi ilə camaatı oyadan ağ inəyi idi. İnkədən hər gün altı riallıq sūd sağılırdı.

Ata-bəbalalarının qan-törə suvardıqları bir parça torpağı nə əziyyətli bəcəmiş, çarpayının altında gizlətdiyi bir ovuc mis pulu qaza-

nınca nələr çəkmişdi?! İndi isə səndən qırx manatı zorla alsınlar!.. Sento sakit adam idi, bütün oba buna zəmin ola bilərdi. Nə dava-dalaşa qoşular, nə meyhanaya gedərdi. Öz Pepetəsi və üç körpəsi üçün gecə-gündüz işləmək onun arzusu, peşəsi idi. İndi onu qarət etmək istəyirdilər. Özünü müdafiə etməli idi.

Axşam düşürdü. Sento bir qərara gələ bilmədiyindən qonşuluqdakı daxmada yaşayan qocanın yanına məsləhətə getdi. Qoca ona diqqətlə qulaq asdı və dedi ki, Sento yaxşı ələyir pulu vermir. Əgər quldurlar yolun ortasında üz-üzə gəlir, mərdi-mərdənə onu soymaq istəsəydilər, başqa məsələ.

Qocanın təmkini, sakitliyi Sentoya da sirayət elədi. O, uşaqlarının çörəyinə bəis olanlarla döyüşmək üçün özündə qüvvət duydu.

Qoca, qapının dalından asılmış tüfəngi tənənə ilə götürdü. Tüfəngi Sentoya verəcəkdə, ancaq onu qoca özü doldurmalı idi; tüfənginin "dilini" özü yaxşı bilirdi. Qocanın titrək əllərinə qüvvət gəldi: "İndi barıtı tökək! Bir ovuc..."

O gecə Sento arvadına dedi ki, öz suvarma növbəsini gözləyəcəkdir. Evdəkilər də ona inandılar, ertədən uzanıb yatdılar.

Sento daxmanın qapısını möhkəm bağlayıb əncir ağacının altına gələndə, ulduzların işığında gördü ki, mətin qoca əlini "dostunun" kapsuluna qoymuşdu.

Qoca lap uşaq kimi sadəlövh idi... O, Sentoya son göstərişlərini verdi. Tapşırıd ki, ocağın ağzını yaxşı nişan almalı, sakit oturmalı, onlar əylilib ocağın içində pulu axtaranda atəş açmalı...

Qocanın məsləhəti ilə Sento daxmanın qaranlıq kölgəsində uzandı. Tüfəngin lüləsi düz ocağın ağzına tuşlanmışdı. Atəş hədəfə dəyməli idi.

Qoca, hər cığırda bir düşmən gözləyən, obanı dolaşmağa adət etməmiş adam kimi hay-küy salmadan sakitcə uzaqlaşdı.

Sentoya elə gəldi ki, bütün ələmdə tək qalmışdı, ətrafda ondan və gəlməli olan "onlardan" başqa, bir canlı mövcud deyildi. Kaş gəlməyəydilər! Sento qorxudan əsirdi. Qoca yanında olsaydı, ona nə deyərdi?! Divarın o tərəfində yatan, ondan başqa köməkçiləri olmayan Pepetani və tifilləri fikirləşəndə Sento özündə vəhşi heyvan gücü duyurdu. O, Migelette qülləsindəki saatın zənglərini saydı. On bir! Bəlkə, daha gəlmədilər? Elə bu dəm gecenin qaranlığında gözüne iki qara kölgə dəydi. Cığırda irəliləyən bu kölgələri Sento qoşa yeriyən iki itə oxşadı. Sonra ayırd elədi: adam idilər, əylə-əylə, az qala dizləri üstə yaxınlaşırdılar.

Sento çənəsi titrəyə-titrəyə mızıldadı:

– Mən buradayam!

Gələnlər gözlənilməz hadisədən qorxurlarmış kimi hər yana boylandılar. Daxmanın qapısına yaxınlaşıb, qulaqlarını açar yerinə dayadılar, sonra Sentonun yanından iki dəfə keçdilər, Sento onları tanıya bilmədi. Əbaya bürünmüşdülər, əbanın altından tüfəngləri görünürdü.

Qafarronun qatilləri idilər, özü sağ qalmaq üçün Sento onları öldürməli idi.

Ocağa tərəf gedirdilər. Biri əylib əllərini ocağın içinə soxdu, tüfəngi də hazır vəziyyətdə qoydu. Gözəl hədəf idi! Bəs yanında dayanmış o birisi?

Zavallı Sento yenə canında üşütmə hiss etdi. Alnını soyuq tər basdı. Birini öldürsəydi, o birinin qabağında yalın əllə dayanacaqdı. Əgər heç nə tapmadan getməli olsaydılar, daxmanı yandırmaqla qisas alacaqdılar.

Birdən ayaq üstə dayanan, yoldaşının fərsizliyindən tənə gəlib, ona kömək etmək üçün əyildi. Hər ikisi qara yumağa dönbü, ocağın ağzını tutdular. Firsət idi, Mərd ol, Sento! Tətiyi çək!

Gurultu bütün obanı bürüdü, çığırtı, it hürüşməsi ələmə lərzə saldı. Sento alovdan bir yelpinc gördü, üzünün qarsalandığını hiss etdi. Tüfəng əlində yox oldu. Qollarının salamat qaldığını yaqın etmək üçün onları silkələdi. Demək, “dost” parçalanıb dağılmışdı.

O iki nəfər yox olmuşdu, Sento daha onları görmürdü. Özü də qaçmaq istəyəndə daxmanın qapısı açıldı və Pepeta, əlində qəndil, kəndə gəldi. Pepeta tüfəng səsində yuxudan oyanmış, evdə gecələməyənəri üçün qorxub, təşvişlə həyəətə çıxmışdı.

Qəndilin qırmızı işığı ocağın ağzına yaxınlaşdı. Orada iki adam yerə sərələnmişdi: çalın-çarpaz, bir-birinə qarışaraq, vahid bədən kimi.

Atəş boşə getməmişdi. Köhnə sınıq-salxaq tüfəngin atəşi qoşa olmuşdu.

Sento ilə Pepeta meyitlərin üzünü görmək üçün onların üstünə işıq salanda, heyrətdən çığırib geri çəkildilər.

Bunlar obanın başçısı Batista və onun hakimi Siqro idi.

Oba başsız qaldı, ancaq narahətçilik yox idi.

DƏNİZDƏ

Sübh vaxtı komanın qapısı döyüldü:

– Antonio! Antonio!

Antoni cəld çarpayından qalxdı. Qapını döyən onun dostu, ov yoldaşı idi, dənizə ova getməyi xəbər vermək üçün gəlmişdi. Antonio həmin gecəni az yatmışdı. Saat 12-dək arvadı Rufina ilə danışmışdı. Yazıq arvad çarpayıda qəmgin-qəmgin, sıxıntı ilə öz borcları haqda danışaraq həyəcanlanırdı. Bu çətinliklər onu bezikdirmişdi. Yay gəlir!.. Keçən il tuneslərin hamısı sonsuz yığın halında dənizin dərnlklərində gizlənmişdir. Ov uğurlu olmayan günü iki-üç yüz arroba ovlayırdılar. Onlar sadəcə balıqçılıq həyatından azad olmaq, özlərinin xüsusi balıqçı gəmiləri olması üçün hər cür çətinliyə dözüür və daha çox qənaət etməyə can atırdılar.

Ancaq indi, ələ bil ki, balıqlar göy çəkilib. Torlar ancaq yosunları çıxarmışdır, yayda kiçik balıqları isə bazara aparmaq qiymətinə dəyməzdi. Tuneslər bu il ayrı yol götürmüşlər, heç kim bir dənə də olsun tunes tutmağa nail olmamışdı. Bu vəziyyət Rufinani qorxuya salmışdı. Evdə pul yox idi. Çörəkçiyə və dükancıya borclu idilər. Digər tərəfdən də cənab Tomas onlara arası kəsilmədən hədə-qorxu gəlirdi ki, əgər ona yelkənli gəminin qayrılması üçün vəd edilmiş 200 durodan azacıq da olsa versələr, onları yelkənli gəmiyə sahib olmaq imkanından məhrum edəcəkdir.

Antonio həmişəki kimi geyindi. Doqquz yaşlı kiçik oğlunu yatağından qaldırdı. Məqsədi onu özü ilə birlikdə balıq ovuna aparmaq idi, çünki uşaq böyükler kimi işləyir, ovda atasından geri qalmırdı. – Görək, ola bilsin bu gün bəxtiniz gətirdi, – deyər arvadı çarpayından pıçıldadı, – Mətbəxdən yol üçün yemək ehtiyatı yığdığım toru unutmayın. Dünən artıq mənə mağazadan nisyə vermək istəmirdilər.

– Ay Allah, nə zillətdir çəkirik!..

– Sus, ay arvad! Məhz dünən dənizdə sürətlə gedən bir tunes görüblər. Bir qoca balıqçının dediyinə görə, 30 arrobadan da artıqdır. Əgər rast olsa, onu tutacağıq... ölüsü 60 duro qiyməti var.

Doqquz yaşlı Antoniko artıq durmuşdu və getməyə hazır idi. Çiyində, içərisində yol üçün yemək yığılmış tor və bir əlində içərişi kiçik balıqlarla dolu olan həsir səbət var idi. Kiçik balıqlar tuneslərin sevimlisidir, bu, onları ələ gətirmək üçün əla yem vasitəsidir.

Ata və oğul komadan çıxdılar, plyaja – balıqçıların düzəldikləri dalğacırana qədər gəldilər. Atasının dostu gəminin yelkəni hazırlayaraq onları gözləyirdi. Kəndiri tulladılar. Latin yelkəni yavaş-yavaş qalxmağa başladı. Onu silkələyərək maili tərəfini küləyin əks istiqamətinə çevirdilər. Yelkənli gəmi əvvəlcə mülayimliklə körfəzin sakit səthində süründü, sonra isə suları dalğalandıraraq yellənməyə başladı. Artıq açıq dənizə çıxdılar.

Bütün üfüq boyu dənizin qara səthində həddindən artıq yelkənli gəmi göründü. Onlar iti bir xəyal kimi dalğaların qoynunda uzaqlara sürünürdülər. Dostu üfüqə baxdı:

- Antonio, külək sakitləşir.
- Artıq onu hiss edirəm.
- Nəhəng dənizdəyik.
- Onu bilirəm, amma dərinliklərində!..

Dəniz bütün yelkənli gəmiləri süpürərək sahildən uzaqlaşdırmışdı. Hava işıqlanmışdı. Üfüqdən boylanan yarı kəşik qırmızı günəş dənizin səthinə şüadan üçbucaq çəkmişdi. Dənizin suyu sanki qaynayaraq alovu əks etdirirdi. Antonio gəminin sükənini tutmuşdu. Dostu dər ağacına söykənərək durmuş, uşaqlıq isə gəminin burnundan dənizi seyr edirdi. Beləliklə, saatlar keçdi. Elə bil ki, od yığırdı. Antonio gəmi anbarının ağzındakı çəlləyin dəşiyindən su içmək üçün ora keçdi.

– İndi, – deyər Antonio gülümsədi, – bir tikə çörək yeyək. Dost, toru gətir.

Torda onların hərəsi üçün bir yekə tikə boyat çörək və bir də nəm baş soğan var idi. Külək get-gedə güclənirdi, gəmi dalğaların üzərində yırıqlanırdı.

– Ata! – deyər uşaq gəminin burnundan çıxdı. – Bir böyük! Bir tunes!

Çörək və soğanlar gəminin arxa tərəfində diyriləndilər. Onların ikisi də gəminin yan tərəfinə gəldilər.

Bəli, balıq idi, ancaq böyük, yekəqarın və qüvvətli. Suyun üzərində onun qara məxmərə oxşayan belə görünürdü. Balıqçılar, beləliklə, yazıq-yazıq və kimsəsiz öz-özlərinə danışdılar. Antonio həyəcədən qızardı və tələsik tilova qoşulmuş onikibarmaq şəkilli tağını suya tulladı. Su buruldu, gəmi titrədi. Elə bil ki, kimsə gəmini itələmək niyyətində idi. Gəmi isə qəzaya tab gətirirdi. Yelkən tərpendi, sanki o da dənizçilərin ayağının altından çıxıb qaçmaq istəyirdi. Dər

agacı cırıldadı. Lakin manie birdən sovuşdu və gəmi təkan verib yoluna davam etdi. Qoşuq şeylərini tullayıb, ancaq tilovun qırılmış bir parçasını sudan üzə çıxartdılar! Sınmağına baxmayaraq, tilov öz nəhəngliyini azacıq da olsa saxlamışdı. Dostu qəmginliklə başını tərpetdi.

– Antonio, bu vəhşi bizdən qüvvətlidir. Sənə nə olub? Yaxşı ki, tilov sınaqla qurtardı. Bir az da dərinliyə baxaq.

- Saxla onu! – deyər balıqçı qışqırdı.
- Şeytan! Bu balığın qiymətini bilirsen?
- Ax onu!.. Ax onu!..

Gəmini döndərdilər, balığı görüb tutmaq üçün sınaqları o yera qayıtdılar. Yeni, böyük tilov axtarıb ona cürbəcür kiçik balıq düzdülər. Sükana toxunmadan iticulu harpunu qamarladılar. Gəmi titrəməyə başladı, ancaq bu dəfə dəhşətli bir formada titrədi. Tunes gəmini təkanla tulladı və gəmi dalğaların üzərində dəlicəsinə sıçramağa başladı. Sanki su qaynayırdı. Tezliklə gəmi elə bil gözəgörünməz qüvvətli bir əllə tutulub sakitləşdirildi. Su zorla gəmi göyərtəsinin yarısındanək soxuldu. Bu sıçrayış gəmidəkiləri suya yıxdı. Antonio və qopmuş sükən dalğalarda görünürdü. Amma birdən bir gürultu eşidildi. Bir göz qırpımında su rəngində olan tunes gəminin yaxınlığında göründü. Qüvvətli, böyük quyruğu ilə birlikdə qalxıb, qəzəblə tullandı. Qızğınlıqla öz nifrətini düşməne bildirdi. Antonio harpunla balığa bir neçə zərbə endirdi... Su qanla rənglənmişdi, vəhşi balıq isə böyük bir qırmızı burulqanla yüklənmişdi. Antonio dərindən nəfəs aldı.

Bunlar hamısı bir neçə dəqiqə davam etdi. Lakin bir azdan sonra balıq dənizin dərinliklərinə qorq olmuşdu. Antonio gəminin çirkli, nəm göyərtəsinə baxdı və dostunu dər ağacının aşağısında gördü. Rəngi ağarmış, ancaq dəyişilməyən sakitliklə onu yaxaladı.

– Fikirləşdin ki, onu biz batırmışıq, eləmi? Suyu batanadək...

Lənətə gəlmiş vəhşi! Lakin yaxşıca zərbələr endirirdik, elə deyilmi?

- Tezliklə suyun üzünə qalxacaq!
- Bəs, uşaq hanı?

Atası bunu həyəcanla, qorxu ilə ondan soruşdu. Elə bil ki, bu sözün cavabından qorxurdu. Göyərtənin üzərində o yox idi. Antonio gəmidəki anbarın ağzına qaçdı ki, onu orada axtarıb tapsın. Antonio dizlərinədək suya batdı. – Bəlkə, dənizə batmışdı? – deyər koranə çox ensiz və qaranlıq səhni əlləri əlli ilə axtardı. İçməli su ilə

dolu çəlləkdən və tilov atmaqdan ötrü hazırlanmış qoşqu şeylərindən başqa, heç bir şeyə rast gəlmədi. Huşunu itirmiş, dəli kimi göyörtəyə qayıtdı.

– Uşaq, Uşaq!.. Mənim Antonikom!

Dostu heç bir şey demədi. Uzaqda, balıqçı gəmisinin qəzaya uğradığı həmin yerdə, suyun üzərində qara bir şey üzürdü.

– Bəlkə, oradadır!..

Ata suya tullandı və güclə üzməyə başladı.

Üzdü, yenə də üzdü, ancaq qüvvəsi tükəndi. Qaraltını görüb inandı ki, suyun üzərindəki qaraltı avar çəkdikləri kürəkdir. Təsədüfən dalgalar uzaqdan cəsədi sudan qaldırıb çıxarırdı. Hər tərəf su idi. Dənizin səthində ondan başqa, heç bir şey yox idi. Yelkənli gəmi ona yaxınlaşdırıldı. Böyük bir qara qanlı ləkə suyun dərinliklərindən dənizin səthinə çıxdı. Tunes artıq ölmüşdü. Onu nə maraqlandırır? Yeganə oğlunun həyatımı? Yoxsa, o, vəhşi heyvan? İlahi? Çörək qazanmağın yeganə üsulu bunu idi?

Bir saatdan artıq üzərək hər dəqiqə fikirləşirdi ki, görəsən oğlunun cəsədi görünəcəkdirmi? Dalgaların kölgəsini oğlunun cəsədi sanır və ona elə gəlirdi ki, o, dəniz sularının arasında üzür. Dostu ölmüş vəhşi balığı sudan çıxarıb gəmiyə yükləməli idi.

– Nə edək, Antonio?

O, cavab vermədi. Kədərlənmək, keçmişə qayıtmaq lazım deyil! Hamısı həyatın işidir. Uşaq elə bir yerdə ölmüşdür ki, orada bizim atalarımız, qohumlarımız ölmüşlər. Elə bir yerdə ki, orada biz də öləcəyik.

Saatlarla vaxt getdi. Uzaqdan qürub edən axşam günəşinin qızıl şəfəqləri arasında sahilədəki ağappaq evlərin kiçik qapıları ancaq görünürdü. Torpağın görünüşü Antonioya qüssə, həm də qorxu gətirirdi.

– Bəs, mənim arvadım nə deyəcək? Mənim Rufinam nə deyəcək? – deyə yazıqcasına ah-vay etdi.

Sahildən əsən meh yelkənli gəmini canlı və şən bir melodiya kimi salamlayırdı. Gəzinti yerində səslənən melodiya Kasino şəhərinin üzərinə yayılırdı. Təmiz və səliqəli yay paltarları geymiş, ipək çətirli, həsir şlyapalı adamlar palmaların kölgələrini ilə gedib-gəlirdilər. Balıqçılar körpüyə toplaşdılar. Onların nəzərləri yedəkdə gətirilən yelkənli gəmiyə sataşdı. Ancaq tökcə Antonio dalgalarının kənarında dayanmış, yubkasını külək silkələyən, hündür, qüssəli, qarabuğdayı

bir arvada baxırdı. Dalgacıranı çatmışdılar. Nə hay-küy, nə gurultudur! Hamı gəmidəki qüvvətli vəhşiyyə baxmağa can atırdı. Rufina camaatı aralayıb, başaşağı dayanan örinin yanına gələndə onun dostlarının ağrısız, başa düşülməz ifadə edilən təbriklərini eşitdi. Oğlu gözüne dəymədi, birdən fəryadla soruşdu:

– Bəs uşaq? Uşaq haradadır? Oğlum hanı? Niyə susursan?

Kimsəsiz insan başını daha da aşağı saldı.

QATAR TUFƏYLİSİ

Perez kafedəki dostlarına üz tutub dedi:

– Bəli, indicə qəzetdə bir adamın ölüm xəbərini oxudum. Onu birçə dəfə görsəm də, xeyli vaxt yadımdan çıxmıyacaq. Onunla Valensiyaadan Madriddə gələn sürət qatarında tanış oldum. Vaqondakı yeganə sərnəşin Albasetdə düşdü. Tək qaldığımı görüb, boz rəngli yastıqlara acgözlüklə baxdım. Hamısı mənim idi. Rahat uzana bilərdim. Keçən gecə az yatmışdım.

Qatar La Mançanın quru, qarsalanmış düzənliyi ilə şütüyürdü. Dayanacaqların arasındakı uzun məsafəni qatar böyük sürətlə gedir, uzandığım taxt yırgalanır, cırıldayırdı. Məni yuxu apardı.

Soyuq hava dalgası məni üşütdü. Elə bil üzümə soyuq su səpdi-lər. Gözümü açdım, kupədə heç kəs yox idi. Qalxıb dirsəkləndim və yaxınlıqdakı qapını açıq gördüm. Bir adam vaqon meydançasının kənarında oturub ayaqlarını aşağı sallamışdı, qara üzünü mənə tərəf çevirdiyindən parlaq gözlərini aydın görürdüm. Bu gözlənilməz hadisə məni fikirləşməyə vadar etdi. Ölüm təhlükəsi məni qorxutdu. Qatar gedə-gedə kupədə peyda olan bu adam uşaqlıqda nağıllardan eşitdiyim kabusları xatırlatdı. Və həmd də yadıma qatarlardakı oğurluq, vaqonlardakı qətl haqqında oxuduğum bütün cinayətlər düşdü. Tək idim. Bu adam da lap yaxın ki, oğru idi.

Özümü müdafiə ehtiyacından, daha doğrusu, qorxumdan elə bil qollarıma şir gücü gəldi. Naməlum adamı itələyib, relslərin üstə yıxmaq istədim. Bunun üçün hər cür imkanım vardı, üstünlük mənim tərəfimdə idi.

O, boğuc səslə zəndi:

– Allah xatirinə, cavan oğlan, mənə toxunmayın! Mən düz adamam.

Sözlərində elə təşviş, məzlumluq nidaları vardı ki, öz sərtliyim-dən utandım və əvvəlki fikrimdən daşındım. İndi onu əməlli-başlı görə bildim.

Bu, balaca, ariq bir kəndli, zavallının biri idi. Əynində yamaqlı kürk vardı, açıq rəngli şalvar geymişdi. Papağının qara rəngi üzün-rəngindən seçilmirdi. Qəşəng iri gözlərində ürkək ifadə vardı. Mənə, ölümdən xilas olmuş adam kimi baxırdı, qaralmış əlləri də hey kəməri altında, ciblərində gəzirdi. Onun bu hərəkətini görər-kən etdiyim alicənablığa peşman oldum. Əlimi kəmərimin altındakı tapançaya aparıb, onu sıxdım. Əgər o qəfildən mənə sədəmə toxun-durmaq fikrinə düşsə...

Kəmərinin altından nə isə çıxartdı. Çirkli karton parçasını özün-dən razı halda mənə uzatdı:

– Mənim də biletim var, senyorito...

Biletə baxıb, gülməyimi saxlaya bilmədim:

– Bu ki çox köhnədir!? Vaxtından bir il keçib.

Yalanının üstü açıldıqda kədərləndi, elə bil onu yenə relslərin üstə atmaq fikrinə düşəcəyimdən qorxdı. Halına acıdı, bu fikirdən tamamilə uzaq olduğumu ona anlatmaq üçün özümü ürəyiyanan, şən göstərməyə çalışdım:

– Hm, tez kupeyə qalx. Otur, qapını da ört.

Qətiyyətlə dedi:

– Yox, senyor. Mənim bir cənab kimi vəqonda getməyə ixtiyarım yoxdur. Elə buna da şükür, axı, pulum yoxdur.

Mən ona yaxın oturmuşdum, dizlərim kürəyinə toxunurdu. Özünü yel kimi kupeyə saldı.

Qatar sürətlə gedir, teleqraf dirəkləri gecənin zülmətində sarı çöplər kimi arxaya ötür, parovozdan qalxan qığılcımlar iri işıldaquş-lartək bir anlığa bərq vurub söndürdü.

Yazıq kəndli narahat idi. Ona siqar verdim. Yavaş-yavaş dili açıldı.

Hər şənbə günü bu cür gedib-gəlirdi. Düşəcəyi Albesetə dayanaçağından keçən qatarı gözləyir, tikə-tikə olmaq təhlükəsi altında vaqon pillələrindən birinə atılır, boş kupe axtarırdı. Qatar vağzallarda dayanmamış düşür, yollananda yenə minirdi. Tez-tez yerini dəyişirdi ki, dəmiryol xidmətçilərinin nəzərini yayındırsın.

Soruşdum:

– Axı hara gedirsən? Nə üçün həyatını təhlükəyə atırsan?

Bazar gününü ailəsi ilə birlikdə keçirmək üçün gedirdi. Yoxsul-ların taleyi budur. Özü Albasetədə işləyirdi, arvad kənddə qulluq edirdi. Ehtiyac onları ayrı salmışdı. Əvvəllər bu yolu piyada gedib-gəlirdi. Səhər evə çatanda təqətsiz düşürdü, nə arvadı ilə danışmağa, nə də uşaqlarla oynamağa gücü qalırdı. Sonralar qatara minməyi qət etdi. Belə halda uşaqlarını doyunca görə bilirdi, bu da bütün həftəni işləmək üçün qollarına qüvvət verirdi. Üç uşağı vardı: balacası lap cırdan boyda idi, ancaq atasını gören kimi tanıyır, qucağına atılırdı.

Dedim:

– Bəs fikirləşmirsən ki, bu cür səyahət nəticəsində günlərin birində uşaqların yetim qalar?

Təbəssümündə arxayınlıq gördüm. Belə “işin” ola biləcəyini yaxşı başa düşürdü.

Onu qatar qorxutmurdu, onun içində gedənlər qorxudurdu. Bir dəfə bilmədən xanımların getdiyi kupenin qapısını açmışdı, içəridən iki rahibə çıxmışdı: oğrular! O da qorxub qatardan yerə tullanmışdı.

İki dəfə az qalıb çarxların altına düşsün, bir dəfə də boş kupe axtaranda elə sərnişinə rast gəlir ki, səssiz-səmsirsiz əlindəki ağacla yazığın başına vurub, onu qatardan salır. O gecə ölümünü gözünün qabağına alıbmiş.

Onunla pis rəftar edirdilər, ancaq o, şikayətlənmirdi. Senyorların qorxmağa və özlərini müdafiə etməyə haqları vardı. Ancaq neyinsin, pulu yox, uşaqlarını görmək arzusu isə böyük!

Qatar dayanacağa yaxınlaşırdı. O, təşvişlə yerindən qalxdı.

Dedim:

– Durma, düşəcəyin yerə hələ bir dayanacaq var. Biletinin pulunu verərəm.

O, kinayə qarışıq səmimiyyətlə etiraz etdi:

– Yox, senyor. Bilet verəndə dəmiryol xidmətçisi məni görər. İstəmirəm onlar məni tanınsınlar. Yaxşı yol, senyorito! Qatarda rast gəldiyim adamların ən yaxşısı, ən xeyirxahı sizsiniz.

Tutacaqdən yapışb pillələri endi, yəqin ki, yolunu daha rahat davam etdirmək üçün başqa yer axtarmaq məqsədilə qaranlıqda göz-dən itdi.

Dayanacaqlardan birinə çatdırdı. Uzanmaq istəyirdim ki, səki-dən zəhmli səs eşitdim. Dəmiryol xidmətçiləri və iki jandarm idi:

“Buraya!.. Yolu kəsin!.. İkiniz o yandan yolu tutun ki, qaça bilməsin... İndicə qatara mindi... İzləyin!..”

Az keçməmiş vaqonların damı zavallını izləyənlərin şiddətli ayaq tappılısından titrədi.

Bu zavallı şübhəsiz, qəfildən başının üstü alınan, vaqonların damında gizlənən “dostum” idi. Pəncərənin qabağında dayanmışdım. Qonşu vaqonun damından bir adamın cəldliklə düşdüyünü gördüm. Qarşılaşdığı təhlükə ona qeyri-adi çeviklik vermişdi. Ayağı səkiyə dəyən kimi götürüldü. Şalvarının balaqları qaranlıqda bir anlığa görünüb yox oldu.

Dəmiryol xidmətçisindən soruşdum:

– Nə olub?

Cavab verdi:

– Biletsiz getməyə adət olubmuş bir avara idi. Onu çoxdan tanıyırdı: qatar tufeylisidir. Bir dəfə tutub qazamata salacağıq.

Daha o yazıq tufeyliyə rast gəlmədim. İndi qəzətdən oxuyuram ki, Albasete yaxınlığındakı dəmiryolunda parça-parça olmuş bir meyt tapıblar. Yəqin ki, bu, həmin zavallı tufeylidir!

RAMON PERES DE AYYALA

(1880–1962)

ƏVƏZƏDİCİ MÜƏLLİM

Sizə danışacağım əhvalat don Klemente altı qızı və kürəkəni ilə Feykastroya köçməmişdən bir az əvvəl baş vermişdir. O vaxtlar don Klemente əyalət şəhəri Pilaresdə yaşayırdı və xoşbəxtlikdənmi, bədbəxtlikdənmi, universitetdə əvəzedici müəllim idi.

Yemək otağında altı qız oturmuşdu. Otağın müxəlləfatı yoxsulğa dəlalat edirdi: şam ağacından qayırılmış stol, üstündə müşəmbə, on dənə də səndəli, vəssalam. Örtüksüz balaca elektrik lampası sönük işıq salırdı. Qızlar başlarını aşağı dikib söyləyirdilər: kimi tikiş tikir, kimi çəki çəkir, kimi corab gözüyir, kimi də krujeva toxuyurdu. Altı bacı idilər, hərəsinin də xeyirxahlıq ifadə edən adı vardı: Klemensiya, Karidad, Sokorro, Esperanza, Olvido və Piyedad (Şəfqət, İnsanpərvər, Mərhəmət, Ümid, Rəhmət və Məminə) çox yoxsul, ancaq təmiz geyinmişdilər, saçlarını da hamar daramışdılar.

Birdən böyük bacı, Klemensiya qalxdı:

– Eşidirsiniz?

Bacıların beşi də iynə, mil tutmuş əllərini yüngülcə qaldırdı.

Klemensiya əlini qapıya sarı uzatdı, sonra qəti səsle dedi:

– Ata.

Altısı da əlindəki işi tez stolun üstünə atdı və hay-küylə, gül-gülə dəhliz boyu qapıya yüyürdü. Bu dəm astanada don Klemente İribarne göründü; bir əlində şlyapasını tutmuşdu, o biri əli ilə alınının tərini silirdi, hərçənd qış idi. Qızları onu dövrəyə aldılar, qucaqladılar, bir ağzdan cikkildədilər.

– Hə, necə oldu, ata, necə oldu?

– Aman verin, dəcəllər, qoyun nəfəsimi dərim. Gedək yemək otağına, hamısını sizə danışacağam.

Don Klemente şlyapasını dəhlizdəki mıxdan asıb, altı qızın müşavirə ilə yemək otağına yönəldi. Don Klementenin üzünün hər cizgisi onun alicənablığına və ağıllığın azlığına dəlalət edirdi. Sürülmüş, parıldayan kostyumu, döənə-döənə köznəyi onun yoxsul və ləyaqətli adam olduğunu sübut edirdi.

Qızlarının altısı da çox xoşagəlim idi, ancaq onların gözəlliyi üzvlərinin zərifliyində, canlı, qəmzəli ifadəsində deyildi. Sürülmüş, yətdə, itaətdə, təmkində idi. Bu qızlar gözəlliyi ilə deyil, məsumluğu ilə bizi məftun edən, kənd kilsələrində gördüyümüz müqəddəs Məryəm heykəllərinə oxşayırdılar.

Don Klemente dilləndi:

– Mənim qızlarım, axır ki, mən universitetin müəllimiyəm.

Qızlar əl vurdular. Sonra barmaqlarını dodaqlarına aparıb, atalarına öpüş göndərməyə başladılar.

– Danış, danış!

– İclas uzun çəkdi. Cürbəcür çəkişmələr... Ancaq ədalət qalib gəldi. Bu gündən yeni təbiət elmləri fakültəsinin əvəzedici müəllimiyəm. Sabah kimya kafedrası üzrə məşğələ aparmalıyam.

Klemensiya soruşdu:

– Bəs Ayuso necə oldu?

– Ayuso imtina elədi. Deyir, çox məşğulam. Əslində isə kimya-dan heç başı çıxmır. Ali kimya kursunu aparmağı Ayusoya tapşırmaq çox əcaib işdir! Axı o, dostbazlıqla müəllim olub, kimya elmində dərk elədiyi heç nə yoxdur!

Klemensiya:

– Orda maaş nə qədərdir?

– Hələ məlum deyil. Güman edirəm ki, min pesetadan az olmaz.

Qızlar heyrətlə çıxmışdılar:

– Min peseta!

Don Klemente:

– Bu, o qədər də çox deyil, – dedi. – Hər halda min pesetadır; institutda aldığım iki min peseta, bir də sizin, mənim əziz qızlarım, zəhmətinizlə qazandığınız pul buna əlavə olunanda, dolanacağımız bir az düzəldir. Hə, danışq bəsidir, mən sabahkı dərslə hazırlaşmalıyam.

O, otaqdan çıxdı və çox keçmədən, əlində kimya dərsliyi, qayıtdı. Sükut çökdü. Qızlar işləyirdilər. Ata oxuyurdu.

İspaniya universitetlərində və institutlarında adətdir: əvəzedici müəllimə satışlar. Onun vəzifəsi bir səbəb üzündən işə çıxmıyan

əsas müəllimi əvəz etməkdir. Bir əvəzedici müəllim bir neçə müxtəlif fənnədən dərs deməli olur, axırda da məlum olur ki, o, fənnlərin heç birini əməlli-başlı bilmir. Əksər hallarda əsas müəllim əvəzedici müəllimə kin-küdurət bəsləyir. Bu əhval tələbələrə də sirayət edir. Əvəzedici müəllim ildə on, ya da iyirmi gün məşğələ aparır. Çox vaxt onun heç nüfuzu olmur. İmtahanda, qiymət verildəndə onun qiyməti, fikri ilə hesablaşmırlar, tələbələr də bilirələr ki, belə müəllimin məşğələsində min oyun çıxara bilərlər və cəza da almazlar. Əsas müəllimin bu gün gəlməyəcəyini və əvəzedici müəllimin onlarla məşğul olacağını bildirən kimi tələbələr əllərini bir-birinə sürürlər. Əvəzedici müəllimlərin heç biri istehzadan, ələ salınmaqdan can qurtara bilmir; bəzən başlarına açılan oyun çox amansız olur. Ancaq onların heç birinin ispan tələbəliyinin zəngin tarixi boyu don Klemente İribarmenin məruz qaldığı amansız istehzanın qurbanı olmamışdı. Hamıdan təhqir görən don Klemente yalnız qızlarının məhəbbət və hörmətindən fərlənlirdi.

İstitutdakı əhvalatlardan qızların heç xəbəri yox idi. Don Klemente onlara rəhm edib, özündən cürbəcür əfsanələr uydururdu, qızlar da əmin idilər ki, ataları müəllimlərin içində ən hörmətli, ən sevimlisidir. Onunla fəxr edirdilər. Bu ailə fəhlə məhəlləsində dars-qal, qaranlıq bir ev kirayə tutmuşdu. Institutdakı söz-söhbət evə gəlib çatmadığından, don Klemente ilə qızlarına dərin hörmətlə yanaşırdılar. “Bu, nə qayda-qanundur! – deyə qonşu cici-bacılar öz müşahidə və disputlarında gileylənirdilər. – Adi adam deyil, professordur, amma ailəsi acından ölür”. Doğrudur, onlar acından ölmürdülər, ancaq dilənçi kimi dolanırdılar, o da qızların əməyi sayəsində.

Bacılar düşündürdülər ki, professorun qızlarına, məsələn, kişilərin alt paltarını gözəmək kimi bir peşə yaraşmır, ona görə də hiylə işlədirdilər: gözənməmiş paltarları məhəllənin başqa qızları gəlib aparırdılar. Professor qızlarının geyimi ilə köhnə idi ki, yazıqlar gündüz küçəyə çıxmağa utanırdılar, dilənçi vəziyyətlərini adamlara göstərmək istəmirdilər, – mənliliklərinə sığdırmadıqlarına görə yox, atalarının tutduğu mövqeyə hörmət nöqtəyi-nəzərindən. Güşənmiş həyat keçirdikləri, daim yarıqaranlıqda oturdulqan üçün üzləri də qəlbələri kimi ləkəsi idi. Bazar günləri qızlar ibadətə səhər tezdən gedirdilər, adi günlərdə isə evdən ancaq qaş qaralanda çıxırdılar, həm də kimsəsiz küçələrdə gəzişirdilər. Başlarına gözlərinədək enən nazik örtük salıb, cüt-cüt gəzirdilər, don Klemente də arxada gedən qoşa qızlarla

yanaşı yeriyirdi. Ayaqqabılarının altı sürtülməsin deyə, qızlar ayaqlarını yerə ehtiyatla qoyurdular, bundan da onların yerışı zərif olurdu, elə bil onlar süzüldülər. Bəzən bir tələbə şlyapasını ədə ilə, şişirdilmiş nəzakətlə başından götürüb kinayə ilə onları salamlayırdı; həyəcanlanmış, xoşhallanmış qızlar ciddi görkəmlə başlarını əyib salama cavab verir və nəvazişlə atalarına baxırdılar.

Don Klementenin gözləri kimya dərslində, fikri isə çox uzaqlarda idi. Düşünürdü: "Əgər institut dəcəlləri mənimlə elə qaba rəftar eləyirlərsə, onda fakültənin cavanlarından nə gözləmək olar? Hərçənd məntiqi fikirləşəndə, güman etmək olar ki, onlar nisbətən yaşlıdılar, özlərini daha ağıllı apararlar, hörmətçil olarlar. Həm də ki, mən onlardan imtahan götürməliyəm, onlar da hörməti demirəm, heç olmasa, kəşilmək qorxusundan özlərini ləyaqətlə aparsınlar". Axşam belə təşvişli fikir-xəyal içində keçdi, don Klemente heç məşğələyə hazırlaşa bilmədi.

Gözlərini kitabdan ayırıb soruşdu:

– Nə vaxt şam eləyəcəyik?

Klemensiya cavab verdi:

– Nə vaxt istəsən. Sən oxuyub qurtardın?

– Eh, bir az oxudum... Amma, məncə, düz olar ki, sabah auditoriyaya giren kimi qısa nitqlə tələbələr salamlayıb, onları məşğələdən azad edim.

Qızlar vəcdə gəldilər:

– Sən nə rəhmdilsən!

Onlar nahardan qalan tör-töküntü ilə şam edib, işığa qənaət məqsədilə tez yatağa gətdilər. Ancaq don Klemente səhərədək gözünü yummadı.

Səhər universitetə gəndə ayaqları bir-birinə dolayırdı. Auditoriyaya girib, kafedraya qalxdı və ayaq üstə dayanıb, tələbələrin yerlərində oturmalarını gözlədi. Skamyalar amfiteatr şəklində düzülmüşdü, çox keçmədən bütün yerlər doldu. Don Klemente, gözlərində qorxu ifadəsi, səs-küylü yığnağa baxırdı. Bir an ona elə gəldi ki, amfiteatr üstünə asır. Tələbələrin hamısı yekə kişilərdi. Onların bəzisi keçmişdə institutda don Klementenin tələbəsi idi, indi isə bəğli, dəhşətli adamlardı. Birinin qara topa saqqalı vardı. Don Klemente özünü lap itirdi.

– Cənablar... – deyə mızıldadı, – bu kafedraya qalxmaq və sizin məşğələlərinizə rəhbərlik etmək kimi yüksək şərəfə nail olub, mən hər şeydən əvvəl istədim ki, siz... mənim şəxsimdə müəllim yox, dost, bundan daha artıq, ata görəsiniz.

Bu vaxt gəşəng, xoşagəlim, varlı ailədən olan, bütün tələbə kələklərinin təşəbbüskarı Panço Benavides ayağa durub dedi:

– Bu sözlər ürəyimizin ən incə tellərinə toxundu. Yaşasın bizim atamız! Ura!

Tələbələr ona qoşuldular:

– Ura!

– Atamız üçün əl çalaq! – deyə Benavides sözünə yekun vurdu.

Alqışlar azı beş dəqiqə uzandı.

Don Klemente bütün bu əhvalatın səmimiyyətinə şübhə edirdi. Hər halda yəndə əlini ürəyinin üstünə qoyub, baş əydi. Tutulmuş dili açıldı, o, sözünə davam elədi. Hər cümləsi alqışlarla müşayiət olunurdu. Nitq qurtaranda tələbələr yerindən qopub, müəllimin stoluna tərəf cumdular.

Dəhşətli saqqal sahibi, gür səslə Asisklo Sarraşına dedi:

– İndi isə bu hadisəni qeyd etmək üçün siz bizi qonaq etməlisiniz.

– Necə? Nəyə qonaq eləyirəm? – adətən cibində qəpiyi olmayan don Klemente mızıldadı.

– Sadəcə qonaq eləyin, vəssalam! – Sarraşına çıxırub, yumruğunu stola çırpdı.

Qırmızıyanaq, bəstəboy, gombul Alexandrin Serii məhrəbanlıqla dedi:

– Coşma, Sarraşına!

– Siquərətə qonaq eləyin. Siquəretiniz ki var! – Sarraşına əl çək-mirdi.

Boyun qaçırmayca don Klemente cürət eləmədi. Bəli, siqaret vardı. Hər beş gündən bir qızları ona bir qutu siqaret alırdılar. Elə bu gün səhər bir qutu almışdılar.

Tələbələrəndən bəzisi onun ciblərini əlləşdirməyə başladı.

– Dayanın, mənə toxunmayın, indi sizi siqaretə qonaq eləyəm. Mən çox şadam... Əlbəttə, elə hadisədir ki.

O, qutunu tələbələrə verdi, onlar da hay-küylə, qəhqəhə ilə siqaretləri qapışdırdılar.

Qarışıqlıqdan istifadə edən Panço Benavides bir şüşə mürəkkəbi yavaşca don Klementenin şlyapasının tepəsinə tökdü, sonra qabdakı qumu onun üstünə boşaltdı və şlyapanı ağzı yuxarı qoydu.

– İcazə verin, keçməyə icazə verin! – dəstənin içindən özünə yol açan don Klemente yalvarırdı.

O, şlyapasını götürdü, başına qoydu. Yaşıl qum dənələri gözələrinə töküldü. Don Klemente şlyapanı tez çıxartdı; alnı mürəkkəbə bulanmışdı. Şaqqıltı ilə gülən tələbələr sinifdən bayıra qaçdılar. Don Klemente evə qayıtdı.

– Hə, necə oldu? – deyib, qızları səbirsizliklə onu dövrəyə aldılar.

– Qiyamət. Demə mən gözəl natiq imişəm!

Universitetdəki ilk məşğələsinin necə müvəffəqiyyətlə keçdiyini onlara danışdı. Qızları nəfəs çəkmədən onları dinlədilər.

Şamdan sonra Klemensiya atasından soruşdu:

– Nə üçün siqaret çəkmirsen?

– Elə-belə, qızım, unutmuşam. Təzə vəzifə ilə əlaqədar o qədər işim var ki!

– Bəsdir, ata!

Bir az keçmiş qız yenə xəbər aldı:

– Axı de görək, niyə siqaret çəkmirsen?

– Hə, hə! Doğrudan da. Qutu görüm haradadır?

Yəqin professorlar otağında yaddan çıxıb qalıb! Zərər yoxdur! Sabahkı mövzunu hazırlayım.

Bunu deyib, hidrogenin alınması üsulu haqqındakı paraqrafı öyrənməyə başladı.

Səhəri gün don Klemente dərsə vaxtından tez gəlib, təcrübə cihazlarını hazırladı. Məşğələ başandı, don Klemente hidrogenin alınma üsulunu təcrübə ilə izah etdi. Kolbaların üzərinə əyilib, lazımı işi coldliklə görürdü. Don Klementenin əynində kobud parçadan tikilmiş boz rəngli palto vardı; bu palto ona beş duroya başa gəlmişdi. Dövrələmə yığılmış tələbələr müəllimin təcrübələrinə baxırdılar. Pan ço Benavides don Klementenin kürəyinə alıxmış fitil qırığı qoydu. Palto yanmağa başladı.

Don Klemente təəccübləndi:

– Deyəsən yanıq iyi gəlir.

Tələbələr cavab verdilər ki, iy hiss eləmirlər. Amma palto yanıb dəşildi, pencək odlandı, cilet, alt köynək yandı, od bədəninə çatanda don Klemente çığır-bıq atıldı. Alexandrin Serin yaş əski ilə tüstülə-

nən paltonu söndürdü. Don Klemente təəssüfünü, əsəbiliyini birçə kəlmə də bürüzə vermədi, ancaq gözələrinə kədər çökdü. Titrək dodaqları arasından bu sözlər çıxdı:

– Bu gün üçün bəsdir, gedə bilərsiniz.

– Bədbəxtlik üz verib, mənim qızlarım, böyük bədbəxtlik, – evdə don Klemente qızlarını başına yığıb, paltarlarının yanıbmış yerlərini onlara göstərdi və dedi ki, bu, laboratoriya təcrübəsi zamanı təsadüfən olub. – İndi neyləyək? – O, dərddli-dərddli soruşdu. – İndi küçəyə necə çıxacam? Axı bu mənim yeganə kostyumumdur. Yenə pul məsələsi! Təzəsini almaq üçün hardan pul tapaq? Belə də bədbəxtlik olar! İlahi, nə böyük bədbəxtlikdir!

– Qəm yemə, ata! – gözəmə işində möcüzələr göstərən Klemensiya onu sakitləşdirdi və yanıbmış yerləri diqqətlə gözədən keçirdi. – Mən bundan da çətin işlərin öhdəsindən gəlmişəm. Düzəldərik, heç kəs də görüb hiss eləməz.

Klemensiya doğru deyirdi. Səhəri gün don Klemente sinfə girəndə geyimi təpəzə idi, bu da tələbələrə hərərətə gətirdi. Müəllimin möhkəmliyi onları daha çox qızıqsırdı və tələbələr bundan da ciddi tədbirlər görməyi qərara aldılar.

Tələbələrin rəftarı gün-gündən pisləşir, onlar azğınlaşırdılar. Kələklərinin hüdudu görünmürdü, müəllim isə heyrətamiz mülaymiliklə, itaətlə bütün oyunlara dözürdü.

Lakin bu başıpozuqluq, nəhayət, bütün hüdudları keçdi və don Klemente başa düşdü ki, nə olursa-olsun özünü müdafiə etməlidir, əks təqdirdə, vəzifəsindən əl çəkməli olacaq. Yol tapılmışdı. Bir dəfə o, sinfə məşğələdən qabaq gəldi, laboratoriya şkafindan balaca nasos götürüb, mürəkkəblə doldurdu, stolun üstünə qoydu. Günəşli bir yaz səhəri idi. Tələbələr yerlərində təzəcə oturmuşdular ki, Panço Benavides don Klementəyə üz tutdu:

– Senyor professor, siz yəqin başa düşürsünüz ki, belə gözəl havada bizi qaranlıq, natəmiz sinifdə saxlamaq böyük ədalətsizlikdir. Ona görə biz qərara almışıq ki, bu gün dərsimiz olmasın, bunun əvəzində biz bir saat günəşdə qızınaq. Ancaq yaxşı tərbiyə görmüş adamlar kimi, gəldik ki, sizi bu barədə xəbərdar edək. Demək... salamat qalın!

Suvarma bağırşağını əlində hazır tutmuş don Klemente bahalı, qəşəng kostyumlara baxdı, korlamağa heyfi gəldi.

– Yox, senyor Benavides, – deyə mülayimliklə etiraz etdi, – mən sizin sözlərinizlə razılaşa bilmərəm. Müəllim mənəm, buranın ixtiyarı da məndədir. Dərsə başlayaq!

Bu vaxt Sarrasina ayaya qalxdı, yumruqlarını düynləyib, yoldaşlarına dedi:

– Bu nədir, yoxsa daha istədiyimizi eləməyə ixtiyarımız yoxdur? Gedək!

Don Klemente çığırdı:

– Mən getməyi qadağan edirəm!

Özünü tamam itirib, bağırsağı qorxunc Sarrasinaya tuşladı və onu başdan-ayağa mürəkkəbə buladı.

Sarrasina bir an duruxdu, ancaq tez özünə gəldi və qəzəbli halda kafedraya tərəf cumdu. Mürəkkəb fəvvarəsi bu dəfə üzünə çiləndi, Sarrasina yerində donub qaldı. Yoldaşları onun tərəfini saxladılar. Don Klementenin başına cürbəcür şeylər yağdırıldı. Hücumlər bir-birini əvəz etdi. Ancaq mürəkkəb axını düşmənin ordusunun həmlələrini dəf edirdi. Döyüş dəhşətli gürultu və hay-küy içində gedirdi. Birdən qapı açıldı, rektor sinfə girdi. Vuruş o dəqiqə dayandırıldı.

– Bu nə əhvalatdır? – deyib rektor don Klementə soyuq və acıqlı nəzər saldı.

Don Klemente başını aşağı dikdi və rəngi qaçmış halda, titrəyə-titrəyə, özünə bəraət qazandırmaq üçün nə isə mızıldadı.

Rektor qəzəblə:

– Bu kafedranı hörmətdən saldığınızı başa düşürsünüzmü? – deyə soruşdu, üzü nifrətdən, iyrənc hissdən öyildi. – Mən müşavirə çağırmağa olacağam, orada sizin məsələinizi həll edirik.

Rektor qapıya tərəf getmək istəyəndə gombul Alexandrin Serin sinifin ortasına atıldı. Xoş səmimiyyət və mərdanəliklə bildirdi:

– Senyor rektor, günahkar bizik! Dünən də, sırağagün də, həmişə də biz günahkar olmuşuq. Görüm kimin hünəri var inkar eləsin! Biz günahkarıq, ya yox? – deyə auditoriyaya müraciətlə qışqırdı.

Bir neçə səs cavab verdi:

– Günahkarıq!

Peşman olmuş rektor çıxıb getdi.

Don Klemente evə qayıdanda qızlar təşvişlə soruşdular:

– Sənə nə olub? Elə bil ağlamısan!

– Ağlamışam. İndi də ağlayıram, – deyə o cavab verib, gözlerini sildi.

Don Klemente danışmağa başladı. Başqa müəllimlərin gözü onu götürmür, rektoru onun əleyhinə qaldırırlar, rektor da onun dərsinə gəldi və səbəb olmadan ona açıqlanmağa başladı; ancaq tələbələr bir nəfər kimi ona arxa durdular, rektor da susmalı və üzr istəməli oldu.

– Bu hal adamı rıqqətə gətirir, – deyə sözünə yekun vurdu.

Qızları da ürəkdən:

– Hə, hə, elədir! – dedilər.

Don Klementeni mühakimə edəcək müşavirə olmadı. O böyük çarpışmadan sonra tələbələr sülh təklif elədilər və belə xoşagəlməz hadisələr bir daha təkrar olunmasın deyə, don Klemente ilə belə razılaşdılar: kim istəməsə, məşğələyə gəlməyə bilər. O vaxtdan onun dərsinə beş-altı nəfər ancaq gəlirdi. Ancaq hərdən tələbələrin başqa əyləncəsi olmayanda, sürü ilə sinfə doluşur, əvvəlki əhvalat təkrar olunurdu. Bütün işlərin mayası, rəhbəri yenə Panço Benavides idi.

Dərs ili sona çatdı. Kimya fənnindən imtahan günü Panço Benavides həmişəkəndən tez durdu, bir qutu Havana siqarı alıb, don Klementenin evinə yollandı. Əvvəlcədən nə deyəcəyini əzbərləmişdi: “Əziz don Klemente! Mənim kimyadan qandığım heç nə yoxdur, ancaq imtahan verməliyəm. Bir qutu Havana siqarı. Bu da tapança. Məndən imtahan götürsəniz, siqarları sizə bağışlayıram, kəssəniz, sizə güllələyəcəyəm. Seçin!”

Panço qapını döydü. Qapını don Klemente açdı; bütün dəcəlləşmələrə baxmayaraq, don Klemente Pançonun xatirini çox istəyirdi. Ancaq indi oğlanı görəndə bərk qorxdı: qızlarının yanında onun bir kələk quracağından ehtiyat elədi.

– Nə buyursunuz, senyor Benavides? Bir dəqiqə gözləyin, çıxım, yolda söhbət olayək. Elə indicə gəzməyə çıxacağdım.

– Elə şey yoxdur. Mən sizinlə evdə danışmalıyam.

– Axı mən gəzməyə hazırlaşdım...

– Yoxsa, siz mənə öz evinizdən qovursunuz?

Don Klemente nə deyəcəyini, nə edəcəyini bilmirdi. Qızlar da qapını aralayıb, yemək otağında onlara baxırdılar. Klemensiya atasına yaxınlaşdı:

– Nə üçün bu senyor içəri keçmir, ata?

– Hə, hə, doğrudan da. Çox şadam... – yazıq həyəcandan dili dolaşa-dolaşa mızıldadı. – Bu, mənim tələbəmdir. Bu da qızlarım-dan biri.

Benavideslə Klemensiya salamaşdılar, sonra oğlan astanadan içəri addımladı. Balaca dəhliz qaranlıq idi. Benavides əl havasına paltarasanı axtarmağa başladı.

Don Klemente soruşdu:

– Nəyi axtarırsınız?

– Paltarasanı!

Klemensiya güldü:

– Bizim paltarasanımız yoxdur. Belə yaşayırıq... heç kəs də olmasa, atamızın, ən yaxşı ən sevimli müəllimin tələbəsi olan siz, başa düşərsiniz ki, bizim hökumətimiz necə ədalətsizdir. Bu cür adamı gözümçixdiyə salırlar, maaş əvəzinə qəpik-quruş verirlər.

Onlar yemək otağına gəldilər. Klemensiyya qulaq asdıqca Benavides hiss edirdi ki, kürəyi gizildəyir, bu üşütmə harasa yuxarı qalxır, boynunun ardını, göz qapaqlarını dondurur.

– Maaşınız nə qədərdir ki, don Klemente? Bu sualıma görə bağış-layın...

– Kimya kafedrasına daxil olmamış iki min peseta alırdım. İndi üç min alıram. Vergiləri çıxandan sonra iki min beş yüzə qədər qalır...

– Bu senyoritalar sizin qızlarınızdır?

– Bəli, senyor Benavides, altısı da. Mələkdirlər, – don Klemente bu sözləri pıçıldı ilə dedi.

Ləyaqət mücəssəməsi olan qızlar utanıb, başlarını zanbaq kimi aşağı dıkdılar.

Onlar şıq geyimli qəşəng oğlana, tələbəyə, deməli, atalarının tabeliyində olan cavana heyranlıqla baxırdılar. Benavides də qızlara oğrun-oğrun baxırdı. Klemensiyanın üzü onun nəzərini xüsusilə cəlb etdi.

– Don Klemente, mən sizinlə təkliddə, sizin kabinetinizdə danış-maq istərdim, – Benavides yalvardı.

– Mənim kabinetim elə buradır, öziz Benavides.

– Ancaq, səhv eləmirəmsə, mən eşitdim ki, bura yemək otağıdır...

– Həm də kabinetdir.

– Bəs kitablarınız hardadır?

– Kitablar? Sandıqda, mənim yataq otağımda.

– Neylək, onda demək istədiyimi burada deyərəm, mən sizin üçün kiçik hədiyyə gətirmişəm, bir qutu siqar. Yox, yox, imtina etməyin. Bu, təmənnasız hədiyyədir. Məndən imtahan götürməyi sizdən xahiş etmirəm. Mən imtahana hazır deyiləm və kəsilsə, siz kədərlənməyəsiz deyə, onu payıza keçirmək istəyirəm. Elə bunu demək üçün sizə gəldim. Bundan başqa, bütün ili sizin mənə münasibətiniz o qədər yaxşı olub ki, öz təşəkkürümü kiçik bir hədiyyə ilə də olsa, sizə bildirməyi özümə borc bilirəm.

Klemensiyanın və o biri beş bacının gözləri yaşardı. Don Klemente başını aşağı saldı. Benavides hiss etdi ki, qəhərlənir, ürəyi vicdan əzabından və xoş hissdən titəyir.

İki il sonra Panço Benavides və Klemensiya İribarne evləndilər.

Don Klemente də kollegiyada psixologiyadan, hüquqdan, cəbrdən, fransız dilindən, rəsmdən dərs deyirdi. Amma bu fənnlərin heç birini mükəmməl bilmirdi.

Panço ilə Klemensiyanın üç uşağı olmuşdu, ən gözəl romanlarda təsvir edilən sevgililər kimi xoşbəxt yaşayırdılar.

FEDERİKO QARSIYA LORKA

(1898-1936)

FƏRYAD

PROLOQ

İspaniyada,
Qranada şəhərindən
Xeyli aralı,
Geniş yolun kənarında
Sükuta dalmış,
Ağır, qanlı faciədən
Xatirə qalmış
Bir ağac var – sərv ağacı,
Durur yaralı.
Öz dərdinə
Gecə-gündüz çox ağlayıb.
İndi onun yaraları
Köz bağlayıb.

Sərv ağacı inildəyir
Yuxuda hərdən,
Öz-özünə pıçıldayır
Xeyirdən, şərdən:
“Federiko, Federiko,
Köhnədir yaram.
Sən bilirsen necə yanır,
Göynədir yaram.
Federiko, Federiko,
Eşidirmisən?
Bu gecə də sən yuxuma
Gəlib girmisən”.

BÜRKÜ

Yatır Qranada,
yatır narahat.
Yuxusu qorxulu,
səksəkəlidir.
Oyatsalar onu,
qalxsə bu saat,
Deyərsən xəstədir,
dəlidir.
Yatıb Qranada,
nigaran yatıb;

Boğub qəzəbini
həyəcanında,
Faşizmin qorxusu
gəzir canında.
Yatıb Qranada,
Qranada yatıb.
Göylər bulud-bulud,
göylər qapqara;
Ay da buludlardan
gəlib zinhara,
Bu gecə onu da
çəkirlər dara.
Yatıb Qranada,
Qranada yatıb.
Küçələr oyaqdır,
soldat çəkməli,
İti qulaqları
yənə şəkəlin.
Eşidir küçələr,
susur küçələr,
Dayanıb, evləri
pusur küçələr.
Hərdən divarlara
kəlgələr düşür,
İtlər zingildəyir,
İtlər hürüşür.
Hardasa yaxında
qopur çığırtı.
Tüfəngli adamlar
yürüşür.
Yatıb Qranada,
Qranada yatıb.
Bürkdən boğulur
qazamat.
Sıxılır dənizqal
qəfəslər.
Yatışır ümidli
camaat,
Kəsilir ümitsiz nəfəslər.

Bir məhbəsin qarşısında
Açarlar cingildədi,
Dəmir qapı inildədi,
Açıldı, qorxa-qorxa.

– Federiko

Qarsia

Lorka!

– Burdayam!

– Yığış, gedirsən!

Tez ol!

– Bir dayan!

Sevindi Federiko,

Yaşardı gözləri.

Birdən dəyişdi halı,

Tutuldu dizləri.

– Hara belə,

gecə vaxtı?

Keşikçi danışmadı,

Lorkaya baxdı,

Yana çəkdi fənəri,

Mırıldadı sonra:

– Ora gedirsən, ora!

Soruşmadı “oranı”

Federiko.

Geydi dustaq çəkməsini

Tələsərək,

Sol qolunun üstə saldı

Pencəyini.

Dedi: – Gedək!

Açarlar cingildədi,

Dəmir qapı inildədi,

Örtüldü qorxa-qorxa.

Düşdü silah qabağına

Federiko Qarsia Lorka.

Gurultu qopartdı

dəmir pillələr...

Atılırdı elə bil boğuş güllələr.

Gözləyirdi tində,

Qazamatın həyatində

Qara maşın.

BİRİNCİ NƏĞMƏ

Çal, gitara, asta çal,

İstəyimdir çaldığın.

Asta çal, gitara, çal,

Ürəyimdir aldığın,

Ağla, gitara!

Çal, gitara, çal yavaş.

Həsrətimi çalırsan,

Gözlərimdən axır yaş,

Sən dərdimə qalırsan,

Ağla, gitara!

Çal gitara, çal həzin,

Aylacaq yatanlar.

Səni sata bilməsin,

Vətəninə satanlar,

Ağla, gitara!

QARANLIQ

Fənərin işığı

ilişdi, qaldı

qara maşında.

Dəhşətli fikirlər

Federikonun

gözdi başında.

Didib-parçaladı

caynaqlarıyla

onun beynini –

Aç quzğun kimi.

Maşından kim isə

çağırırdı birdən

Federikonu.

Tanış səs bir anda

qorxunc fikirdən

ayırdı onu:

– Gəl, oğul!

Tələsdirdi polis:
– Yubanma, tez ol!
Uzağadır yol!

Federiko cəld
maşına qalxdı,
Qarşısındakı
qocaya baxdı.
Tanıdı, sevindi.
Qucaqlaşdılar
Ata-oğultək.

Bu vaxt çırpdılar,
Qıfilladılar
Qapını bərk-bərk,
Mindi tufənglilər,
Tərpendi maşın,
Keçdi oğrun-oğrun
Dar küçələrdən.
Xəbəri olmadı
Qohum-qardaşın
Qara maşındakı
Qara xəbərdən.

Federiko xatırladı
zeytun bağını,
Üç il əvvəl qoca ilə
dost olmağını.
Ona şeir oxumağı
yadına düşdü.
Bağban qızı Lolanı da
onda görmüşdü.
“Tez ol, Lola! Harda qaldın,
süfrə aç bizə!
Şair Lorka qonaq gəlib
evciyimizə”.

Lola qaçdı,
Əl-qol açdı,
Süfrə saldı tez.
Gülümsədi,

Mənə dedi:
– Xoş gəlmisiniz!
İri gözlər,
Zeytun gözlər
Birdən alışdı.
Gözlərimə,
Ürəyimə
Nəsə danışdı.
Yeyib-içdik, getdik bağa,
Gözəlliyə baxmağa.
Qoca Pedro ağacları
Göstərdi bir-bir:
– Bunlar, – dedi, – ən sevimli
Körpələrimdir.
Lola güldü:
– Bəs mən, ata?
Mən nəyinəm bəs?
– Sən balamsan, təkcə balam.
Keçi kimi tərs.

Gülüşdük bu zarafata.
Füsrət düşdü; açdım sözü,
Danışmadı Pedro-ata.
Lola duydu atasının
kədərini,
Mənə dikdi nəzərini:
– Teatrı mən sevsəm də çox,
Getməmə, yox!..
Atam təkdir!

– Federiko! Sən,
Danış, nədən...
Boğazında qaldı
Qocanın sözü.
Qırıldı Lorkanın
Xatirələr düzüümü,
Səpələndi zülmətə.
Qoca qəhərlənmişdi...

Tükənmişdi
Dəhşətlərə dözüümü:
Salmışdılar İspaniyanı
Min fəlakətə.
– Eh, Pedro-ata,
Yəqin, soruşursan
Nə günahım var?
Azmi əziyyət çəkir
Günahsız günahlılar?!
Həqiqətdir, həqiqətdir
günahım,
Həqiqətdir, həqiqətdir
pənahım.
Mənə onlar
“Susacaqsan!” – dedilər,
“Dizin-dizin sürünəcək,
öd içib, qan qusacaqsan”, – dedilər.
Yumruğunu
düyünləyib İspaniya.
Gərək onu
bütün cahan tanıya.
Bəlkə, mənə
sussurdular bu gün, sabah.
Amma bilin,
Məndə yoxdur
heç bir günah.
Mən sevirəm bu torpağı,
insanları,
Dərin insan kədərinə
duyanları.
Bu sevgidir məni burda
dustaq edən,
Gövdəsində qırılmış bir
budaq edən.
Eh, nə deyim, Pedro-ata,
çoxdur dərdim,
Alışsaydım, zülmətləri
yox edərdim.

Lorka susdu,
Çökdü sükut.
Qara maşın dustaqları
atdı-tutdu.
Qaranlıqlar hamısını
birdən uddu.
Qaldı Qranada,
Qaldı arxada,
Zülmət içində.

"Yazıq Lola, əziz balam,
Xəbərin yox Lorkadan,
Hardadır atan?
Xəbersizsən.
Soruşsana, qara maşın
Bizi hara sürüyür,
Belə qaçır, yüyürür?
Madrid bizdən ayrı düşüb,
Yolumuzu kəsiblər,
Düşmənlər tələsiblər.
Əlim çatmır,
Ünüm yetmir.
Necə görür səni bəs?!"
Qocanı xəyaldan
Ayırdı bu səs:
– Danış, ata, qız necədir –
 bizim Lola?
Görmədiyim bir il olar.
Yəqin, tamam dəyişib o,
Unudulub Federiko.
Amma mənim yadımdadır
 hər nəğməsi,
Qulağımdan getmir səsi.
– Lola indi Madriddədir.
Vətən üçün vuruşur,
Göndərdiyi hər məktubda
Səni bərk-bərk saçırdı.
Yazır: hamı nigarandır

Lorkanın taleyindən,
Tapşır ki, xəbər bilib,
Cavab yazım ora mən.
De, nə yazım?

Lorka güldü.
Dəhşətli bir
Qəhqəhəyə döndü gülüş,
Qaranlıqda yavaş-yavaş
Parçalanıb söndü gülüş.
Lorka hıçqırırdı:
– Cavab yaz ki,
Yol gedirik,
Səfərimiz uzaqdır.
Yaz ki, ona nəğmələrim
Yadigar qalacaqdır.
Lola məni oxuduqca
Gitaramdan soruşsun.
Yaz, mən ölsəm,
Silahımı o götürsün,
vuruşsun.

Qara maşın ləngər vurub
dayandı,
Qoca sanki yuxudaymış...
oyandı:

– Çatdıq, Federiko!
Eşitmədi o.
Federiko dinləyirdi
Lolanın nəğməsini,
Məhəbbətin səsini.

İKİNCİ NƏĞMƏ

Ürək də üşüyərmi?
Üşüyər yaralansa,
Məhəbbət paralansa.
Ürəyimdə üşütmə,
Sən dərdimi eşitmə,
Bəs kim eşitsin?

Ürək də oxuyarmı?
Oxuyar eşqə düşsə,
Həsərlilər görülsə.
Ürəyimdə nəğmə var,
Sən nəğməmi eşitmə,
Bəs kim eşitsin?

Ürək də çıxırmı?
Çıxırar o qalsa tək,
Tapmasa imdad, kömək.
Ürəyim haray çəkir,
Sən də onu eşitmə,
Bəs kim eşitsin?

DAN YERİ SÖKÜLƏNDƏ

– Dayan, saxla maşını,
Bir az da kənara çək!
Burda gözləyək!

Qara maşın dayandı.
Çoxaldı nigaranlıq.
Səssizliyə söykədi
Qulağını qaranlıq.
Cırcırma başladı
Nəğməsini təzədən.
Bayquş uladı üç yol.
Kənarda tərpeşdi kol.
Göyün üzü bozardı,
Ağardı yavaş-yavaş.
Göründü çöl, sağda bir
Tənha ağac, iri daş.
Çox çəkmədi polislər
Maşından tökülüşdü,
Açdılar barmaqlığı.
Əvvəlcə Pedro düşdü,
Dalınca Federiko –
Taqəti yox, üzülmüş.

Yerdən çıxırdı zabit:
– Ləngitmə bizi, tez düş!
– Darıxmayın, ağalar!
Vaxtınıza hələ var.
Gözləyin bir az.
– Dayan, qoca, tələsmə,
Vidalaşın, gözlərik.
Bilirik yaxınsınız,
Bir dəqiqə dözərik.

Qoca bağban şairə,
Şair ona sarıldı.
Ağlayan gitaranın
Nəğmələri qırıldı.
Yalvardı Federiko:
– Öldürməyin qocanı,
Günahsızdır o!
O, ac qalib –
Boş səhrada bağ salıb.
O, dörd çəkib –

ağac əkib.

Sevgisi, məhəbbəti,
Həmdərdi, həmsöhbəti
Onun ağaclar olub.
– Yalvarma, Federiko.
Yalvarma cəlladlara!
Onlar hara,

sən hara?!

– Bəs partizan Lolanı
Kim əkib, kim böyüdü?
– Onu mən böyütmüşəm,
Anasının pak südü,
Atasının öyüdü.
Zor ilə qopardılar.
Əvvəl qoca bağbanı
Sürüyüb apardılar.
Söykədilər ağaca.
Güllələr saqqıldadı,

Yıxıldı qoca.
– A-a-a-a-ay!
Lorkanın çıxırtısı
Yayıldı uzaqlara,
Qılınc çəkdi dağlara.
– A-a-ay!

Quşlar çıxırşdı.
Səhərin alını qırışdı.
Dolduruldu yenidən
Karabin-tüfənglər:
Şaq-şaq-şaraq.
Hardasa – çox uzaqda
Çalındı zənglər.
Zabit komanda verdi,
Güllələrə qarışdı
Xırıltılı səsi,
Federiko səndələdi,
Tutuldu nəfəsi.
Diz çökdü yavaş-yavaş.
Qalxmaq istədi,
Bacarmadı.
Nəsə demək istədi,
Dili varmadı.
Yumdu gözlərini,
Yuxuya getdi.
Sinəsində açılmışdı
İri lalələr,
Düzülmüşdü yan-yana
Qırmızı piyalələr.
Günəşdən içmək üçün,
Günəşə köçmək üçün.

Səhərin bu çağında,
Səhərin qucağında
Yatırdı Lorka.
Qolları açıq.
Üzündə dəhşət izləri
Ürəyində oxunmalı nəğmələri,
Deyilməli sözləri.

Qara maşın
Yola düşüb getdi,
Kiçildi, nöqtələndi,
Gözdən itdi.

Havaya qalxdı
Bir cüt torağay –
Lorkanın,
Pedronun ürəyi.
Oxudu,
Çırpındı,
Çığırdı
O cüt torağay:
– A-a-a-ay!

ÜÇÜNCÜ NƏĞMƏ

Nə ağlarsan,
Yas saxlarsan,
Sərv ağacı?
Dərdin çoxmu,
Əlac yoxmu?
Var əlacı.

Durma gəndə,
Qoşul sən də
Küləklərə.
Nəğmənlə gül,
Axıb tökül
Ürəklərə.

Qoşa gələr
Sevinc-kədər,
Şirin-acı.
Dərdə batma,
Oyan, yatma
Sərv ağacı!

Qoy köklərin
Getsin dərin,
Möhkəm dayan.
Sərv ağacı,
Sərv ağacı
Yatma, oyan!

EPİLOQ

Qarşımda Lorkanın
kitabı –
Həsreti, kədəri, harayı.
Şeir olub qəlblərə calanıb
Ömrünün hər günü, hər ayı.

Qarşımda Lorkanın
gözləri –
Danışan, düşünən baxışlar.
Baharlı, günəşli sözləri
İnsana min ələm bağışlar.
Qarşımda Lorkanın
ürəyi –
Alışb sönməyən bir ocaq.
Nifrəti, sevgisi, istəyi
Yanacaq, yanacaq, yanacaq!

May-iyul, 1970

QURUMUŞ NARİNGİ AĞACININ MAHNISI

Oduñçu, kəs kökündən,
Qoy kölgəm görünməsin.
Çılpağam, kədərliyəm;
Çılpaqlığım sıxmasın
Ürəyini heç kəsin.

Aynalar arasında
Çırpınıram haçandır.
Gündüz mən ikiləşdim,
Gecə təkrarım oldu;
Ulduzlar çıxanda da
Ağır halıma yandı.

Kaş görməyim özümü,
Nə gözəldir rəyalar.
Kötüyümdə böcəklər,
Üstümdə yarpaqlar var.

Oduñçu, kəs kökündən,
Qoy kölgəm görünməsin.
Çılpağam, kədərliyəm,
Çılpaqlığım sıxmasın
Ürəyini heç kəsin.

BU, HƏQİQƏTDİR

Səni mənim sevməyim
Hünərdir, necə bilsən.
İndi bütün əzablar,
Hava, qəlb, sombrero –
Hamısı mənim olmuş,
Sən də mənsiz deyilsən.

Kim sənə lent alacaq,
Bir də mənim qüssəmi?
Kəmərim, ağ kəmərim

Qayıdacağımı geri
Zərif, ağ yaylıq kimi?

Səni mənim sevməyim
Hünərdir, necə bilsən.
Sən mənim ürəyimsən,
Məndən ayrı deyilsən.

VİDA

Mən öləndə örtməyin
Qapısını eyvanın.
Görüm son nəfəsdə də
Büsatını dünyanın.

Uşaqlar naringini
Yedikcə şirin-şirin –
Görüm necə işləyir
Əli biçinçilərin.

Mən ölsəm də həyat var,
Açıq qalsın qapılar.

SERENADA

Aylı bir gecədir... çay vadisində
Yığır rütubəti canına gecə.
Aylı sinəsində gənc Lolitanın
Sevgidən çiçəklər solur gizlicə.

Sevgidən çiçəklər solur gizlicə.

Gecə lal dərədə oxuyur ürəyən.
Oxuyur körpüdə... nəğmə yüksəlir.
Lolita, üstünə ağ çiçəkləri,
Mavi dalğaları örtməyə gəlir.

Sevgidən çiçəklər solur gizlicə,

Gecə gümüşüdür... ayın ziyası –
Çılpaq damlar üstə əks edir yenə.
Gümüşü şalalə damlalarını
Səpir Lolitanın qədəmlərinə.

Sevgidən çiçəklər solur gizlicə.

DƏNİZ SUYU BALLADASI

Göllənən sahil boyu
Gülür elə hey dəniz.
Dişlər bəyaz köpüklü,
Dodaqlar gömgöy, təmiz.

– Niyə qəmli baxırsan
Tuncdöşlü qız, de, görüm?
– Su alveri edirəm,
Dəniz suyu, sinyorum.

– Qaynar qara qanlı gənc,
Nədir daim gurlayan?
– Dəniz suyu, sinyorum,
Odur coşub çağlayan.

– Ana, nədən göz yaşın
Belə duzlu çay olub?
– Dəniz suyu, sinyorum,
Mənə əzəl pay olub.

– Ey ürək, bu acılıq
Hardan sənə bacıdır?
– Dəniz suyu, sinyorum,
Dəniz yaman acıdır...

Göllənən sahil boyu
Gülür elə hey dəniz.
Dişlər bəyaz köpüklü,
Dodaqlar gömgöy, təmiz.

ÇÖL

Göylər kül rəngindədir.
Ağaclar ağ, ağappaq.
Qapqara kömür olub
Biçənəklər yanaraq.

Qürubun yarasını
Örtmüşdür qurumuş qan.
Dağların rəngsizliyi
Əzik görünür yaman.

Yol kənarı yağanda
Bomboz tozlar gizlənir.
Xırda çaylar lillənib,
Kəsilmişdir səs-səmir.

Göylər yatıb, yavaşdan
Cingildəyir qumrovlar.
Suçəkənlər dayanıb,
Hər tərəfdə sükut var.
Göylər gül rəngindədir,
Ağaclar ağ, ağappaq.

TƏNHALIQ

Tənha torpaq –
Sahilsiz gecələrin
Kar
Torpağı.
(Dağ ətəyində külək
Zeytun budaqlarını titrədir).
Min illik çırağın,
Min illik kədərin
Torpağı.
Dərin göllər
Torpağı.

Oxlar
və kor ölümlər
torpağı.
(Boş yolların,
qələmə meşəsinin küləyi).

ÜÇ ÇAY HAQQINDA BALLADA

Sən axırsan Qvadalkvivir
Portağallıq, zeytunluqdan.
Qranada, iki çayın
Axır qardan buğdalığa.
Ah, məhəbbət
Getdi, bir də qayıtmadı.
Qvadalkvivir saqqalında
Narlar çiçəkləyir sənin.
Qaranada, iki çayın,
Biri – kədər, biri – qandır.
Ah, məhəbbət
Tərk eləyib bizi getdi.
Ey ağ yelkən, sənin üçün
Sevilyada geniş yol var.
Qranada, dalğan üçün
Nəgmə – kürək, nəgmə – qanad.
Ah, məhəbbət!
Getdi, bir də qayıtmadı.
Portağallar meşəsində
Qüllə – sənsən Qvadilkvivir!
Darro, Şenil
Göl yanında cüt qüllətək
Mürgüləyir.
Ah, məhəbbət
Tərk eləyib bizi getdi.

Mavi axşam bala-bala
Nəgmə deyir portağala.

Kiçik bacım mızıldayır:
“Yer portağala oxşayır”.

Ay ağlayır lap az qala:
“Bənzəyəydim portağala!”.

“Yox, bu mümkün deyil, bala!
Təzə, gülrəng olsan da sən
Limona da oxşamazsan.
Çox təəssüf!”

Mən öləndə açıq qoyun
Eyvənimin qapısını.
Bir oğlan portağal dərir,
Eyvandan görürəm onu.

Bir biçinci taxıl biçir,
Eyvandan görürəm onu.
Mən öləndə açıq qoyun
Eyvənimin qapısını.

Göydə bir ölü ay var,
Onu dirildə bahar.
Qələmin cənub yeli
Qucaqlayırdı.

Ürəklər bolu-bollu
Məhsul, ah, gətirəydi.
Damlar məxmər kölgəni
Torpaqlara sərəydi.

Göydə bir ölü ay var,
Onu dirildə bahar.

MƏN AYLA FALA AÇA BİLSƏYDİM ƏGƏR

Adın düşmür dilimdən,
susqun qaranlıqlarda səni səsləyirəm mən,
ulduzlar Ay çeşmədən yığıbıb nur əməndə,
cığırların üstündə tutqun, yaşıl yarpaqlar
asılib asudə mürgüləyəndə.
Belə vaxtlarda havalanır dəli könüm,
səsdən, sözdən və ağrıdan yoxrulan,
əsgri günlərə nəğmələr deyən
boşluğa bənzərəm, gülüm.

Adını çəkirəm bu gecə yenə,
susqun qaranlıqda mən dönə-dönə.
Sənin adın heç zaman
belə uzaq görünməyibdi mənə.
Sənin adın bu gecə ulduzlardan uzaqdı
və yorğun yağmurlardan kədərli, islaqdi.

Məgər mənim ürəyimmi günahkar,
heç bilmirəm, hələdəmi sevirəm səni,
bir zamanlar sevdiiyimi kimi yəni.
Bəyaz duman ömrümdən çəkilib qeyb olanda
bilməm, bir zamanlar olduğu kimi
sevgi isidirmi yenə qəlbimi,
sakit və işıqlı sevdə çeşməni.
Mən Ayla fala baxa bilsəydim əgər,
onda ürəyimi sıxmazdı kədər.
Göydə Ayın ləçəyini qoparıdım birbəbir,
çobanyastığı çiçəyi kimi.

KARUSEL

Bayram günü fırlanır
sevinc təkərlərində,
fırlanır karuseldə,
İspan şəhərlərində.

Gömgöy pasxa bayramı.
Bəyaz milad axşamı.

Adi günlər dərisini
dəyişir ilan kimi –
fələk durub tütək çalır.
Amma bayramlar bunu bacarmır,
bayramlar yenə də dəyişməz qalır.

Axı bayramlar çox qədimdilər,
etiraf edək –
bayramlar sevir
zərxara, ipək.

Gömgöy pasxa bayramı.
Bəyaz milad axşamı.

Gəlin çiysin-çiyinə duraq,
ulduzlar arasında
Karusel quraq,
uzaq-uzaq ölkələrdə
bitən zambaqdi deyək.

Bizim xallı atlarımız
bəbirə bənzər indi.
Sarı qabıqlı Ay da
portağaltək şirindi.

Qıbtə edirsənmi, Marko¹,
bəxtəvər uşaqlara,
atlarını çapırdılar
naməlum torpaqlara.

Gömgöy pasxa bayramı,
Bəyaz milad axşamı.

¹ Marko Polo (1254–1324) – italyan soygahı və yazarı

SEVİLYA NƏĞMƏSİ

Şən işıq şüaları
oynaşır portağal bağında.
Qızıl bal arıları
uçur gül budağında.

Hardadı o,
şirin xəzinə?

O gizlənib
çiçəklərin maviliyində.
İndi
arılar üçün çiçəklərin piyaləsi dərinə.

(Dəfnə ağacından bir kətıl –
Ərəb üçündü, bunu bil.
Bir kətıl də şamdan
onun xanımı üçün.)

Portağal budaqları
kəsibdi yolu,
səhər şəfəqləri ilə dolu.

PRELÜDİYA

Qovaqlar da gedəcək,
buranı tərk edəcək.

Qovaqların izləri
qalacaq gülmüş göldə.

Qovaqlar çıxıb gedər,
külək bizə qalar çöldə.

Gecə külək susacaq,
qara torpaqda əksi qalacaq.

Amma külək əks-səda qoyub gedər dünyada,
çay aşağı üzüb gedən bir əks-səda.

Dünyanı basacaq atəşböcəklər –
və keçmiş boğulacaq orda, küləklər.

Və bambalaca, ufacıq ürək,
açılar ovcumda qanlı çiçəktək.

FALSETA¹

Ay petenera, ay qaraçı qız!
Ay-ay, petenera!
Göz yaşlarıyla
sona çatdı məhəbbət,
sən basdırılan yer də
unudulubdu, əlbət.
Səninlə vidalaşmaq üçün
dəfninə gəlmədi o gün
üzlərindən günahsızlıq
oxunan qızlar.
Sən yada düşəndə
ürəyim sızlar.
Bəxtsiz-talesiz adamlar
səni dəfn etdilər bir səhər,
onların ağlı ittiham etməz,
amma ürəkləri sevər.

Darısqal küçələrdə, qaraçı qız,
cənazənin dalınca getdilər, ağladılar,
qola qara bağladılar.
Ay-ay mənim peteneram,
ay qaraçı nəğməsi!

¹ Nəğmə kupletləri arasında gitaranın ifası

VERLEN

Mən oxuyacağım
nəğmə
uyuyur hələ dodaqlarımda,
mən oxuyacağım
nəğmə.

Atəşbəcəyi yandı.
Doqquzdon gülü gecə.
Ay işığı dimdikləyir
şəh damlasın gör necə.

Yatdım, yuxuda eşitdim
oxuyacağım
nəğməni.

O nəğmədə dodaqların titrəyişi
və axar sular.

O nəğmədə qaranlıqda qeyb olan
saatların izləri və arzular.

Sonsuz günün üstündə
Diri ulduz işığı var.

ODUNÇULARIN NƏĞMƏSİ¹

I

Ay doğub bədirlənib
vadi üstündə.
Gəl mənə ovut –
jasmin şchiylə,
qaynar qanları soyut.

¹ "Qanlıq toy" faciəsindən

Tənha Ay və rüzgar.
Gəlinin gümüş üzündə
səməvi nur var.

Ay, qoru bu məhəbbəti,
Budaqların kölgəsində gizlə bu səadəti.

Ay zalım Ay, təsəlli ver sən,
Əsirgəmə son kölgəni sevgidən.

II

Ölüm, burdasan yenə,
həmişə hazırsan, nə deyim sənə –
qumları sulama qan çeşməsindən!

Ölüm,
qara xəbərlər gələr, yaşıl yarpaqlar solar,
quru yarpaqlardan qara xəbərdən
gəlinə çələng hörmə, nə olar.

Sən haqsızsan, zalım ölüm, bilirəm,
amma dəymə, yaşıl söyüd budağına.

Namərd ölüm, insaf elə, qıyma
sönməz sevgiyə –
qoy yaşıl qalsın söyüd budağı.

KUBA ZƏNCİLƏRİNİN NƏĞMƏSİ

Əgər Aylı gecə olsa,
Santyaqo-de-Kubaya gedəcəyəm mən,
Santyaqoya gedəcəm.
Yəhərləyib qara atları
gedəcəm Santyaqoya.
Yel kimi qanadları,
gedəcəm Santyaqoya.

Palmalar durna kimi yerindəcə donanda,
 gedəcəm Santyaqoya.
 Suya batmış ağac meduzaya dönəndə,
 gedəcəm Santyaqoya.
 Kürən Fonsekoyla mən də
 gedəcəm Santyaqoya.
 Romeonun, Cülyettanın yanına,
 gedəcəm Santyaqoya.
 Ey Kuba! Kuba ana!
 Gedəcəm Santyaqoya.
 Quru noxud ritmləri əsir havada,
 gedəcəm Santyaqoya.
 Ey qıvrıq alov, ey yaşıl ada,
 gedəcəm Santyaqoya.
 Deyirdim axı sizə,
 gedəcəm Santyaqoya.
 Baş vuracam dənizə,
 gedəcəm Santyaqoya.
 Sahil küləyi, rom meyxosluğu,
 gedəcəm Santyaqoya.
 Dalgalar, yaşıl təpələr,
 gedəcəm Santyaqoya.
 Sahil qumları, sakit ləpələr,
 gedəcəm Santyaqoya.
 Bəyaz bürkü. Mum kimi banan,
 gedəcəm Santyaqoya.
 Başında meyxos duman,
 gedəcəm Santyaqoya.
 Şəkər qamışları yaşıl,
 gedəcəm Santyaqoya.
 Ulduzlar işıl-ışıl,
 gedəcəm Santyaqoya.
 Sizə deyirdim axı,
 gedəcəm Santyaqoya.
 Ey Kuba! Ah-nalədən olvan
 bir göy qurşağı,
 gedəcəm Santyaqoya.

YEDDİ ÜRƏK HAQQINDA NƏĞMƏ

Yeddi ürək
 gözdirirəm dünyada mən tənha-tək.
 Uzaq, schirli dağlara üz tutub getdim, ana,
 üzü küləyə sarı,
 yeddi ürək yana-yana.
 Yeddi gözəlin sevgisi
 və yeddi güzgü
 məni qorudu, ana.
 Yüngül qanad açaraq,
 qanad açıb uçaraq,
 yeddi rəngli səsim nəğmə oxudu.
 Amarat çay gəməsi
 uçub getdi yelkənsiz.
 Arzularım dənizlərdə
 dəfn olundu kəfənsiz.
 Hamı üçün yaşadım yer üzündə,
 Hamı üçün yaşayıram bu gün də.
 Qəlbim hamıya açıq,
 sirlərimə yad kimi,
 bir quruşa dəyərləndirmir qəlbimi.
 Sıldırım zirvədə, ana,
 (Ürək əks-səda ilə rastlaşdı,
 rastlaşdı, qardaşlaşdı,
 yolunu itirdi,
 azdı.)
 Görüşdüm rüzgarla mən.
 Yeddi ürək
 Gözdirirəm bu dünyada tənha-tək.
 Amma öz ürəyimə rast gəlməmişəm hələ.

SERENADA

Lope de Vega ya ithaf olunur

Gecə şəhdə yuyunur çay sahilində
duman gəlib çayın üstünə sindi,
gözəl Lolitanın ağ sinəsində
qızılgüllər ölür sevgidən indi.

Qızılgüllər saralıb, solur sevgidən.

Mart körpüləri üstündə gecə
çılınçılpaq durub nəğmə oxuyur.
Qızılgül ləçəyində çimir Lolita,
çılpaq gecə sübhədek gül qoxuyur.

Qızılgüllər saralıb, solur sevgidən.

Anis almasıək ağarır gecə,
Gecənin qoynunda bir bülbül səsi,
Ağ almadı onun billur bədəni –
Sirli güzgülərin gümüş çəsməsi.

Qızılgüllər saralıb solur sevgidən.

GEÇƏ

(Titrək səs və fortepiano üçün süita)

PASSAJLAR

Hər tərəfdə
tənhalıq,
hər tərəfdə qəfəs.

Yetim cırıltısı
cırıramanın.
Yetim səs.

Qaranlıqda axar su.

Qaranlıqda
qaval yuxusu.

Həzin bir duyğu.
Yuxu...

PRELÜDİYA

Kəl
Tənbəl-tənbəl
Döyür gözüünü.
Budaqda bürkü...

Bu gecə prelüdü
Uzandıqca heç uzanır ki...

ƏTRAFDA HƏR ŞEY

İsti əlləri ilə
göylərin yanağını oxşayır əsən
külək –

bir daha üz-üzə,
bir daha üz-üzə.

Ulduzların göy gözləri
dikilib bizə –
göz-gözə,
göz-gözə.

ULDUZ

Bu ulduz unudub özünü,
Bu ulduz heç zaman qırıpmır gözünü –
qaşsız, kirpiksiz ulduz.
– Hardadı o?
– Bu ulduz
nohurun yuxulu suyunda
parlayır yalqız.

TALA

Santyaqo şəhərinə gedən yol.
(Sevgilimlə şəhərə gədirdim mən.
Bədirlənmiş Ay bizim
yolumuza nur saçırdı o gecə,
gecə limon qoxuyurdu.
Çiçəklənmiş limon budağında
bir nəğməkar quşcıqaz,
quşcıqaz bacı
bilsən necə nəğmələr oxuyurdu).

TƏNHƏ

Bu ulduz bir romantik xəyaldı
(Maqnoiliya çiçəkləri
və qızılgüllər üçün).
Özü-özünə nur saçdı yalnız,
axırda da dəli oldu bu ulduz.
Ta-ra-ri,
ta-ra-ra.
(Elə oxuyursuz ki,
bataqlıqda, zülmət komada
qurbağalartək quruldayırsız sanki).

ANA

Böyük ayı bürcü
uzanıb qarnı yuxarı
ulduzlara süd verir öz döşündən.
Deyinir, gileylənir,
pıçıldayır;
mənim ulduz balalarım,
gözlərinizi açın,
süd əmin
və nur saçın.

XATİRƏ

Ay bizə qonaq gəlmədi;
göydə çənər fırladır o, ay canım.
Həmişə şən, gülərlüzlü,
aybənizli Ay xanım.

GETMƏK ZAMANINDA

Son mənzilə üzür
sənən ulduzlar...
Bu nə dərdi,
bu nə bəla –
onlar hara gedir ola?
...Üzüb gedirlər onlar
gec-tez bir gün
lacivərdlikdə boğulmaq üçün.

YUXARIDAN

Ulduzların sayrışan kölgələri
gecə səslərinə qarışıb.
Ağacın xəyalı arfa simləri kimi
bir-birinə dərişib.

BÖYÜK KƏDƏR

Zülmətin və dənizlərdə üfün
əksi görünür yalnız.
Bunu bilir göy üzündə parıldayan
hər ulduz.
Sənin baxışının budağı kövrək,
incə işıq şüası.
Bu, torpağın gecəsi.

NƏRGİZ

Nərgiz,
sənin ətrin
və çınqıllı çayın dibi,
həyəcanlandırır qəlbimi.
Sənlə olmaq,
eşqinlə saralıb solmaq
istəyirəm.
Sevgi çiçəyi.
Nərgiz.
Sənin baxışların bəyaz –
gözlərimdə dalgaların,
balıqların əksi var.
Sənin baxışların sevda baxışı.
Mənim gözlərimdə nərgiz,
kəpənəklərlə, quşlarla
yapon naxışı.

Sən ufacıq, mən nəhəng.
Sevgi çiçəyi,
Nərgiz.

Hiyləgər qurbağalar
hamar suyun aynasını
sındırdı həmə.

Yarıxəyal bir aləmdə
suya baxırıq mən və sən.

Yenə mənim ağrı-acım,
elə həmin dərdi, bacım.
Nərgiz.

VİDA ÇAĞI

Yol kənarında
vidalaşırım.

Doğma səs gəlir uzaqdan,
tələsirəm ağlaşma gələn tərəfə,
gəlib görürəm, məni ağlayırlar
bayaqdan.

Yol kənarında
vidalaşırım.

Buralardan görünməyən
bambaşqa yolla bir gün
qaçacağam mən
ağı səsindən.
Qara anlayışın xətişini
oyatmaq üçün.

Dan yerində sayrısan
ulduz kimi titrəyərəm, sönərəm.
Səssiz melodiya
Bu vadiyə dönerəm.

Ölsəm əgər,
bağlamayın pəncərəni bu səhər.

Uşaqlar ceviz yığır.
(Görürəm pəncərədən).

Biçinçilər taxıl biçir.
(Eşidirəm pəncərədən).

Ölsəm əgər,
bağlamayın pəncərəni bu səhər.

SEZAR MUNYOS ARKONADA

(1898-1964)

QARANQUŞ ƏHVALATI

Afrika tərəfdən odlü səhra küləkləri əsirdi. Quşlar xoş iqlimli ölkələrə səfərə hazırlaşdı.

Bir qaranquş dəstəsi dincəlmək üçün mavi Aralıq dənizinin sahilindəki teleqraf xəttinin üstünə qondu. Teleqraf xətləri ilə son xəbərlər gedib gəlirdi:

– İspaniya... İspaniya... Müharibə... Ölüm... Fəlakət... Basqın... Azadlıq....

Qaranquşlar da İspaniyaya uçurdular. Bir qaranquş zərif qanadları ilə teleqraf xəttinə toxunub yaralanmışdı, güclə uçurdu. Bir yapalaq ona tərəf uçub soruşdu:

– Hara gedirsən, a qanadı qırıq qaranquş?

– İspaniyaya gedirəm.

– İspaniyaya? Ah, ehtiyatlı ol! Oranın torpağı üstündə insanlar bir-birini didir.

– Mən onlardan yüksəkdə yaşayıram. Onların qəzəbi mənim yuvama çatmaz, – deyər qaranquş cavab verdi. O, Aralıq dənizinin üstü ilə uçur, çox çətinliklə irəliləyirdi.

Qaranquş Malaqaya gəldi. Dincəlmək üçün yelkənli bir gəminin üstünə endi. Gəmi yumşaq suyun üzəri ilə onu irəli aparırdı. Qar kimi ağappaq bir qağayı qaranquşa yaxınlaşdı:

– Hara gedirsən, a qanadı sınıq qaranquş?

– Madridə gedirəm.

– Madridə?! Nə ağılsızsan! Madrid mühasirədədir, şəhərə bomba yağır. Qal burada. Bax, gör, bu şəhər nə gözəldir!

Malaqa, şən və işıqlı şəhər! O, sanki Aralıq dənizində çimər, göy dənizin sahilində bəyaz bulud parçasıtək görünür. Yaz günəşinin işığı burada şəfqətli, zərif və çox mehribandır.

– Sənin yuvan olduğu kimi, mənim də yuvam var, – deyərək qaranquş havaya qalxdı. – Salamat qal, dostum qağayı!

Qaranquş Qranadaya gəldi. Qranada! Ah, Qranada! Gözəl Qranada! Ərəb möhəllələrindən ibarət olan şəhər, gözəllər dolu bağlar, qəşəng ətirli güllər, gecə-gündüz ağacların yarpaqları arasında Siyerra Novadanın sərin küləkləri ilə bülüllərin xoş nəğməsi səslənən füsunkar diyar!..

Qaranquş Alhambradakı ərəb qüllələrindən birinə qondu. Çox keçmədi ki, bir bülül də uçub qaranquş duran qülləyə gəldi və ondan soruşdu:

– Hara gedirsən, ay yorğun qaranquş?

– Madridə.

– Madridə? Sən dəlisən-nəsen? Mühəribə Madridi yaralayıb. Burada qal, bu bağlar dünyada ən sakit yerdir.

Mən də sənə kimi istəyirəm öz yuvamda yaşayam, – qaranquş bülüllə vidalaşib göyə qalxdı.

Qaranquş Kordovaya gəldi və bir kilsənin üstünə qondu. Kordova günəş parıltılı, ətirli kölgəliklər şəhəri. Ağ küçələri, çiçəklərlə bəzənmiş ensiz pəncərələri və quyularında sərin suyu olan şəhər!

Bir ağ göyərçin qaranquşa yaxınlaşıb xəbər aldı:

– Hara gedirsən, a tayqanad qaranquş?

– Madridə.

– Madridə? Ah, nə ağılsızsan? Madrid başdan-ayağa təhlükədir. Getmə, burada, bu dinc küçələrin kölgəliyində yaşa!

– Sən öz yuvamda yaşamağı sevirsən, göyərçin, mən də öz isti yuvamı çəkir, – deyib qaranquş havaya qalxdı. O, Xayenə gəldi.

Xayenə zəncirvari dağ silsiləsinin qoynunda yerləşmişdir. Ətrafdakı saysız-hesabsız zeytun meşəliklərindən zeytun və yabanı güllərin ətiri gəlirdi. Qaranquş uca bir qüllənin üstünə endi. Bir azdan balaca quşciğaz onun yanına gəldi.

– Hara gedirsən, a haçaquyruq qaranquş!

– Madridə uçuram.

– Madridə? Hansı hünərlə, hansı ağilla?! Madriddə ölüm həyata qalib gəlmişdir. Qal, qal burada. Bu dağların qoynunda məskən salıb yaşarsan.

– Hamı kimi mənə də öz yuvam əzizdir, – qaranquş havaya qalxdı.

O, Taxo çayının kənarında yerləşən qədim tarixi şəhər Toledaya gəldi. Dan yeri yenicə sökülürdü. Geniş vadi ilə axan çaydan xoş tərəvəz iyi gəlirdi. Bir torağay körpünün yanındakı karvansaranın üstündə duran qaranquşa tərəf gəlib soruşdu:

– Hara gedirsən, ay təkqanad qaranquş?

– Madridə.

– Madridə? Yuxu görürsən nədir? Madriddən qara xəbərlər gəlir. Qal burada, bizim şəhərdə çoxlu körpülər, qüllələr var, özünə yuva tikərsən.

– Sənə yuvan olduğu tək, mənim də yuvam var, – qaranquş son gücünü toplayıb səmaya milləndi.

...Nəhayət, o, uzun səyahətdən sonra Madridə çatdı. Vuruşma bir qədər ara vermişdi. O, sanki dəhşətli səhnəni qaranquşa göstərmək üçün müdhiş səsinə qəsdən udmuşdu. İnsan cəsədlərindən axan isti qan ətrafda buxarlanırdı, sinəsini boşaldan top lülələrindən çıxan barıt qoxusu təzə qan iyinə qarışmışdı. Qaranquş bunları görmürmüş kimi, şən və sakit halda balalarına qovuşmaq həsrəti ilə top lülələrinin üstü ilə uçurdu. O, vuruşmanın lap yaxınlığında, həyatla ölüm arasında var gücünü toplayıb qanad çalır, uçurdu. Bilirdi ki, onun yuvası şəhərin mərkəzində, hündür binada, Madridin ürəyindədir. Aşağıda həyat və insan kütləsi dalğalanırdı. Səma aydın və təmiz olduğu üçün o, Madridi bütünlüklə görürdü.

Ah, Madrid, İspaniyanın qəlbi! Madrid, füsunkar, gözəl, cəsur və qəhrəman şəhər!

Şəhərin ən hündür binasındakı yuvada analarını gözləyən balaların sevinc və həyəcanlarını təsvir etmək çox çətindir. Onlar ana hərarətinə, ana nəfəsinə möhtacdirlər. Ana gəlmişdi. O, balalarını nəfəsi ilə isitdi. Körpələr yemək istədilər. Ana onlara yemək gətirdi. Susadılar, ana balaları üçün dimdiyində su gətirdi.

Qaranquş balalarına qovuşmuşdu, onları böyütdüyünə fərəhlənir, sağlığı yerə-göyə sığmırdı.

Ancaq insanlar hələ də Madriddə qan tökürdülər. Madrid yaralı ürəkdi. Xarabalıqlar, toz-torpaq, dağıntı, ölüm. Yerlə yeksan olmuş həyətlər, böyrü üstə yıxılmış evlər... Bir gün saysız-hesabsız bombardmançı təyyarələr şəhərə ölüm yağdırdı. İspaniyanın, bütün dünyanın və həyatın cəlladları Madridin mərkəzindəki uca binaya od tökdülər. Qaranquşun yuvası da o binada idi...

Həmin gün qüllələrin və silsilə dağların görüşünə gələn külək qəmgin əsirdi, çox qəmgin! Qaranquş balaları ilə birlikdə torpağa qarışmışdı...

KAMİLO XOSE SELA

(1916-2002)

BLANŞAR KÜÇƏSİNDƏ SİRLİ QƏTL

I

Bir ayağı küknar ağacından qayrılmış Joaken Bonom içəri girib, qapını örtüdü.

– Bir şey tapa bildin?

– Yox.

Onun arvadı, bədxasiyyət, əsəbi, bir gözü də şüşədən olan Mençu Ağirresabalanı od götürdü.

Qışda Tuluza darıxdırıcı, ürəksızan olur. Qaz fanarları axşam saat beşdən yandırılır; şarmankalar atılmış uşaq kimi ağlayır; qəhvəxanaların pəncərələrini naxışlı pərdələr bəzəyir; qarımış qızlar da cehiz almaq üçün dərindən çıxırlar. Təkrar edirəm, Tuluza darıxdırıcı, ürəksızan yerdir, ürəksızan yerlərdə də, özünü bilirsiniz ki, fikirlər də kədərli, məhzun, ağır olur, elə bil səni basıb özəcək.

Joaken Bonom çox peşə dəyişmişdi; qazmaçı, qrimləyən, aptek firmasının agentı, piyada ordunun serjantı, monarxiyaçı, bank qulluqçusu, vergiyığan, Arkaşonda jandarm olmuşdu. Bütün bu sahələrdə o bir-iki min frank toplayıb, evlənmək qərarına gəlirdi. Ancaq əvvəlcə fikirləşirdi (axı nikah ciddi məsələdir) və öz ağılına arxayın olmayıb, çoxları ilə məsləhətləşirdi. Nəticədə, necə deyirlər, gül vurdu. Yekə, uzunburun, daz, arıq, üzü çuğundur kimi qırmızı Mençu elə bədxasiyyət idi ki, hətta doğma qardaşı bir dəfə bərk hirsələnib, onun gözünü çıxartmışdı. Qardaşı Fermin Aspeyitiya şəhərindən çıxıb getmişdi, çünki yaşadığı mənzilin sahibləri onu lap gözümçixdiyə salmışdılar. O vaxt on doqquz yaşı vardı, iki il sonra, bacısının gözünü çıxardanda, Bordoda “Müzett” meyxanasında məşhur aktrisaları yamsılayırdı. Araq içir, “Məhəbbət və bahar” mahnısını oxuyur, qaşlarını aldırırdı.

Uzun, keşməkeşli həyatında xoşagəlməz hadisələri az görmüş Joaken toyundan az sonra axmaq bir təsadüf nəticəsində ayağını itirdi: Bayonnadan gedəndə qatarın çarxı altına düşdü. And-aman ələyirdi ki, onu arvadı itələyib, amma şərabın ağırlığından özü yıxılmışdı. Hər nə isə, ayaqsız qaldı və bu taxta ayaq düzəlcə çox əziyyət çəkdi, arvadını camaatın yanında günahlandırır və çox güman ki, məmnuniyyətlə ona bir təpik vurub evdən qovardı. Təpik barədə o, çox fikirləşirdi və o vaxtlar bunun həyata keçirilə bilməyən bir arzu olması ona əzab verirdi. Düşünürdü:

– Mən nə işiyyəm? Arvada təpik vurmaq üçün mənə iki stul lazımdır!..

Mençu ərinin gözünün içinə onun naqisliyinə gülürdü, Joaken isə arvadına lənət yağdırır, ağrını unudub, kəsilib tullanmış ayağı barədə fikirləşirdi. Çalışıb-çapalasa da, Joaken o ayağının hara atıldığını öyrənə bilmirdi.

– Axı onu neyləyiblər?

Bədəninin bir parçasının zibilliyə tullanması çox da təhlükəsiz əhvalat deyil. Fransa mədəni ölkədir; bəlkə, jandamlar ayağı tapıb prefekturaya aparıblar, hələ bir körpə kimi plaşa da bürüyüblər... Komisar tələsmədən, vəzifə pilləkəninin yüksək pilləsində dayanan adam kimi gülümsündü, dişləməzləyəni ağzından çıxartdı, tələsmədən bığlarını sığalladı. Sonra stolun yeşiyindən böyüdücü şüşəni çıxartdı (onun altında tüklər kabel yoğunluğunda görünürdü) və gəmilər kimi köhnə, qulluqçular kimi hər yerə burun soxan jandamlarına dedi:

– Aydıdır, uşaqlar, aydıdır...

Onun etibarından xoşhallanan jandamlar bir-birinə baxdılar. Dəhşətdir! Bəzi fikirlər bizə mehriban kiçik kimi yalmanır, bəziləri də qarabasma kimi bizdən əl çəkmir, əziyyət verir. Ayağının fikri də Joakenə əziyyət verirdi. Əlbəttə, belə şey barədə dərin düşünsən, istər-istəməz narahat olacaqsan. İndi jandamlardan danışaq. Jandarm Roma papası deyil, səhv eləyə bilər, onda bizim işimiz də bitir. O, bizi komissarın yanına sürüyər, komissar da səhv eləyə bilər, nəticədə biz özümüzü qazamatda görürük... Yeri gəlmişkən deyək ki, vicdan jandamların yolkeçənlərdən siqaret yandırmaq üçün od istəməsinə qadağan ələyir, onlar bilir ki, bundan ürəyimiz düşür. Eh, vicdan qadağan ələyir! Onlar üçün vicdan nədir ki?! Onlar deyirlər ki, qanunda bu, yoxdur, ona görə də...

İnsan özünün daha heç nəyə yaramadığına tədriclə əmin olanda onu dəhşət bürüyür. Əgər buna birdən əmin olsa, qorxusu yoxdur: birdən də unudar. Yox, əgər bunu yavaş-yavaş başa düşübsə, işi pisdir. Heç kəs bu fikri onun beynindən çıxara bilməyəcək, o, arıqlayacaq, saralacaq, canlərə xas olan yuxusuzluz xəstəliyinə tutulacaq. Belə adamın işi bitib.

Joaken Bonom bu cür fikir-xəyalda yaxa qurtarmağa çalışırdı. Daha doğrusu, bəzən çalışırdı, bəzən əksinə, taxta ayağına baxıb əylənirdi, onu sıgallayır, üstünə adının baş hərfini cızdırdı.

– Ayaqsız olsam da, kişiyyə! – özünə dönə-dönə deyir, sanki bunu yaxşı-yaxşı başa düşmək istəyirdi. Sonra fikirləşirdi: “Fermi-nin iki ayağı olsa da, nə fayda?”

Joaken oyunbaz qaynını xoşlamırdı. Onun nəzərində, bu yazıq nə kişi kimi kişi, nə də arvad kimi arvad idi. Fermin Tuluzaya gələndə Joaken Blanşar küçəsindəki evində gecələmək üçün ona yer verir, ancaq onunla təkəbbürlə danışır, hərdən lap kobud rəftar eləyirdi. İyrənc bir söz eşidən kimi Fermin hirsindən fısıldayır, yeznəsinə ağzından çıxanı deməkdən özünü saxlayırdı. Bacısı Mençu isə, əksinə, kin saxlamırdı və deyirdi ki, gözü öz-özünə çıxıb. Həm də qardaşına qarşı çox diqqətli idi: hər aşxam konsertlərinə gedirdi, “Ho-ho” kafesində oturub ona baxır, qonşularının yanında lovğalanıb onu tərifi-ləyir və qardaşına çox xoşladığı ləzzətli göbələk yedirirdi.

– Onun Rakeli necə necə yamsıladığını görmüsünüz? Pavlovanı, Mistengeti, Arxentinanı necə yamsıladığını görmüsünüz?

Qonşular heç vaxt heç nə görməmişdilər, ağızlarını açıb ona qulaq asır, qıbtə eləyirdilər. Görünür, fikirləşirdilər: “Yəqin, qardaşın səh-nədə oyun göstərməsi yaxşıdır.”

Sonra da utana-utana özlərinə etiraf edirdilər.

– Mənim Raulum yangınsöndürəndir... Pyer müsyo Lafeneterin dükanında satıcıdır. Etyen neçə ildir ki, mademuazel d’Alasin atlarını qaşovlayır... Gör ha, qardaşı səhnədə oyun göstərir.

Raulun meyxanada rəqs elədiyini, Pyerin baletdə oynadığını, Etyenin ölən quşu rəqsini ifa elədiyini təsəvvürə gətirib, xoşhal-lıqla gülümsəyirdilər... Səfəhlər.

Hərdən, port olmamaq üçün, qonşular deyirdilər ki, Fermi-ni (afişalarda onu “basklı oğlan” adlandırırdılar) görüblər, bununla da özlərini lap biabır eləyirdilər. Mençu onların üstünə düşür, sorğu-

suala tutur, qısnayıır, qonşular qardaşının dahi olduğunu utana-utana etiraf etməyincə, onlardan əl çəkirdi.

Joaken, əksinə, basklı oğlana hüsn-rəğbət bəsləmir və bacısına tez-tez deyirdi ki, Blanşar küçəsindəki evinin çardağında gecələmək üçün ona daha yer vermək fikrində deyil.

– Mənim evim, – deyirdi, – kasıbdır, ancaq orada namus var. Onun burada olmağı dedi-qoduya səbəb olar. Bunu unutma!

Mençu tərslik edirdi, deyirdi ki, heç kəs qonşunun işinə qarışmaz; inandırır ki, qardaşa sığınacaq verməyə bacının ixtiyarı var; axırda dəli kimi çığırırdı ki, ev böyükdür və Ferminə yer çatır. Bu, yalan idi: otaq darısqaldı, amma Mençu, məhəbbətdənmi, başqa səbəb-dənmi, ərinin dediklərini qulaqardına vurur, ər də, haqiqətən, xrist-iana xas olan səbirlə dözürdü.

Sözün düünə qalsa, Blanşar küçəsində çen-bol bircə mənzil də yox idi ki, qonaq orada gecələyə biləydi. Küçə balaca, darısqal, çirkli idi, iki tərəfindəki evlərin divarları illərin və tökülən qanların nişə-nəsi olan qonur təbəqə ilə örtülmüşdü. Joaken və Mençu on yeddi nömrəli evin çardağında yaşayırdılar. Üçmərtəbəli bu evin hər mərtəbəsində iki mənzil vardı, çardağın qabaq hissəsində bədbəxt Joa-kenlə Mençu daldalanırdılar, arxa tərəfə də köhnə şeyləri yığırdılar. Birinci mərtəbədə, solda istefaya çıxmış poçt məmuru müsyo Lepinar on bir qızı ilə bərabər yaşayırdı; bu qızlar nə ərə, nə monastra gedir, nə bir kişi ilə qaçır, nə də kara gəlirdilər. Sağda, müəyyən bir məş-güliyyəti olmayan, kök müsyo Düran və qan qusan, pilləkəndə qonşulara gülümsəyən İvett yaşayırdı. İkinci mərtəbədə, solda, pişik və tutuqşuları ilə müsyo Fruatan olurdu. Sağda, kükürd iyi verən, əlinə düşən hər şeyi, bəzən də satılmalı olmayan şeyləri satan müsyo Qas-ton Oliv-Levi olurdu. Üçüncüdə solda musiqi müəllimi müsyo Jan-Lui-Lopes, sağda madam Berjerak-Monsuri yaşayırdı. Madam başına həmişə ləçək bağlayır, guya artilleriya mayoru olmuş əri haqqında danışır, zamanədən, bahalıqdan və oğru qulluqçulardan şikayətlə-nirdi. Çardaqda da, dediyimiz kimi, Mençu ilə Joaken olurdular; pilə-təni yonqarları qaladıqları üçün tüstüdən həmişə gözləri yaşardı. Qapı insan boyundan alçaq idi, içəri girəndə əyilmək lazım gəlirdi. Joaken Bonom tək ayağı üstündə elə məharətlə, elə zərif hərəkətlə əyilirdi ki, adamı gülmək tuturdu. Dediyimiz kimi, o, içəri girib, qapını ördü.

– Bir şey tapa bildin?

– Yox.

Joakenin iki ayağı da salamat olan vaxtlar o, çox peşə dəyişmişdi, indi, işləməyə xüsusilə ehtiyacı olanda işsiz oturmuşdu və hər dəqiqə arvadı, ev şeyləri ilə bərabər küçəyə atıla bilirdi. Hər gün iş axtarırdı, ancaq əbəz yərə. İyirmi beş gün bundan əvvəl nimdəş paltar dükanına onu hesabdar götürdülər, amma cəmi iki gün işlədi; dükən sahibi, ömrü boyu özgə pal-paltarı içində qurdalanan, ona görə də mənəvi tələbat məsələsində həssas olmayan müsyo Bertelemin onun şeir yazdığını görüb, işdən qovdu.

Bu gün də, hər günkü kimi, əliboş, ancaq həmişəkindən daha qaşqabaqlı qayıtmışdı. Sizə məlum olduğu kimi, arvadını od götürdü...

II

Komissar istirdiyə kimi darıxdırdı.

– Tuluza da hadisə olmur, – deyib şikayətlənirdi. Yalan da demirdi. Tuluza da, doğrudan da, hadisə olmurdu. Xidmətinin otuz yeddinci ilində balaca pul kisəsi ya da iki qotur toyuq oğurluğu işinə baxmaq ona yaraşardımı? O, hiddətlənirdi:

– Tfu! Bir maraq, həvəs yoxdur! Tuluza da hadisə olmur!
– O, daxili aləminə qapılıb xəyala dalır, işsizlikdən çiçək, quş şəkli çəkirdi.

Bayırda evlərin damına ağır-ağır, darıxdırıcı yağış tökülür və bundan da adama elə gəlirdi ki, Tuluza yuxusuzluq azarına tutulub. Darıxdırıcı, ürəksızan yerlərdə, özünü bilirsiniz ki, fikirlər də kədərli, ağır olur, elə bil səni basıb əzəcək.

Jandamlar öz qaydasınca, müşəmbəyooxşar qara plaş geyib orabura baş vurur, gözaltı baxır, lopa bəqlərində yağış zərrələri işıldayırdı... Çoxdandı ki, komissarın şən səsi onların qulağını oxşamırdı:

– Aydındır, uşaqlar, aydındır!

Bu sözlərə həsrət qalan, köhnə gəmilər kimi əldən düşmüş, ancaq qulluqçular kimi hər şeylə maraqlanan jandamlar saralıb-soldurdular.

İki məhəllə yuxarı (dünya əl dəsmalı boydadır), Blanşar küçəsindəki on yeddi nömrəli evdə, bu qədər peşə dəyişmiş, indi də ayaqsız və işsiz qalmış Joaken Bonom ilə arvadı, bədxasiyyət, keçəl, bir gözü də şüşə olan Mençu Agirresabala deyirdi. Fermin Agirresabala, “baskılı oğlan” onlara baxıb, papiros sümürürdü.

– İşdən qorxursan, vəssalam. Ona görə heç nə tapmırsan...

Joaken həmləyə mərdliklə sinə gərirdi. Mençu yenə hücumla keçirdi:

– Tapsan da, iki gündən sonra qovulursan... İşə bir bax: bu yaşda, taxta ayaqla səni məktəbli kimi şeir yazdığına görə qovsunlar!

Joaken tərslikdən susurdu; o, heç vaxt mübahisə eləməirdi. Susurdu, susmaqdan tənqəd gələndə də iki stulu özünə dayaq eləyib, təpik vurmağa hazırlaşdı. Hərdən yaxşıca bir təpik vacibdir: Mençu yavaş-yavaş səsinə alçaldır, qarğısı eləyə-eləyə, küncə qısılib ağlayırdı.

Həmin gün Fermin davaya qarşı təpikə mane olmaq istədi, ancaq axırda qət elədi ki, özgə işinə qarışmamaq məsləhətdir. Bacısı isə döyülməmiş çıxırırdı, Joaken hələ əl vurmamışdı. Arvad lap özündən çıxdı və Bordoda itirdiyi gözünün yerindəki şüşə göz elə bil çəhrayı rəng aldı; bəlkə, ora qan damlası sızmışdı?.. Mençu qüvvə toplayıb, bozarır, odlanırdı, bu odu dam-divarı döyəcəyən yağış, evlərin damına ağır-ağır yağın həmin darıxdırıcı yağış da söndürə bilmirdi.

Canına bərk qorxu düşmüş Fermin çamadan üstündə oturub, hadisələrin gedişinə baxır, amma qarışmağa cürət eləməirdi, çünki Mençu yaman qəzəblənmişdi! Fermin əsir, qorxur, rəngi ağarırdı və indi başqa bir evdə olmağı elə arzulayırdı ki! Kim bilir, yazıq oğlan əhvalatın onun üçün necə qurtaracağını fikrinə gətirirdimi?!

Komissar da heç şübhələnmirdi ki, bir-iki dəqiqədən sonra hadisə olacaq, elə hadisə ki, Tuluza ondan məhrumdur və komissarın buna böyük ehtiyacı var. Pivə içir, ya şahmat oynayır, ya da doktor Sent-Rozali ilə siyasətdən danışır və heç fikirləşmirdi ki, xidmətinin otuz yeddinci ilində Tuluza da, hadisə, məqsəd və həvəs olmayan bir yerdə onun dühasına layiq hadisə baş verəcək.

Joakenin canı boğazına yığıldı. Qalxdı, çətinliklə, yaralı canavar kimi, – baxanda ürək ağrıyırdı, – iki stulu özünə dayaq elədi, hərəkətə gəldi və arvadına ağır bir təpik vurdu. Mençu divara dəydi... Görünür, şüşə gözündən bir qarmaqcıq qopuq düşdü. Yəqin, boğazında ilişib qaldı...

Mençunun yerində necə fırlandığını görən Joaken qorxdı; bizi məlum olduğu kimi, stul əlindən buraxdı, yıxılmalı və arxası üstə yığıldı; başı yerə çox bərk dəydi.

Baskılı oğlan qorxub, otaqda özünü ora-bura çırpıdı, axırda qapını tapdı və pilləkənaşağı cumdu. Birinci mərtəbəyə çatanda İvett gülüm-sünüb, işvə ilə elə dedi:

– Xudahafiz, basklı oğlan.
Qapıdan içəri keçəndə, müsyö Lepinarin nə ərə, nə monastıra gedən, nə bir kişi ilə qaçan, nə də kara gələn iki qızı qoşa səslə ciyildədi:

– Xudahafiz, basklı oğlan.
Basklı oğlan qan-tər içində, gözü ayağının altını görmədən qaçırdı. Jandarmırlar onu saxlayanda yağış hələ də töküldü; həmin o jandarm-lar ki, Roma papası deyillər və səhv edə bilərlər.

“Tuluza xəbərləri” qəzetinin axşam nömrəsini iri başlıqlar böz-
yirdi. Qəzetçilər boğaz yırtırdılar:

– Blanşar küçəsində sirli qətl!
Komissar gülümsəyirdi, həmin komissar ki, papa deyil və o da səhv eləyə bilər:

– Blanşar küçəsində sirli qətl!... – deyir və təkəbbürlə əlavə edirdi:
– Ax, jurnalistlər, jurnalistlər!

Jandarmırların üzü gülürdü. Komissar yenə onlara dedi:
– Aydındır, uşıqlar, aydındır. Ax, bu səhnə oyunbazları! Mən onların hamısını qazamata salardım, onda bilərdilər!

Çox da uzaq olmayan yerlərdə titrəmə-qızdırma xəstəliyi var. Basklı oğlan ona heç cür alışa bilmirdi. Çamadan üstündə oturub, saatları, günləri, həftələri, ayları sayırdı. Amma bir ilin necə gəlib getdiyindən xəbəri olmadı...

ROBERTİTONUN HƏVƏSİ

Altıyaşlı kürən Robertitoun qıpqırmızı saç, toxunma, zolaqlı yun köynəyi, iki balaca bacısı və bir arzusu vardı: evlərə süd paylamaq.

Hərənin bir şeyə həvəsi var, bunun da səbəbi hələ kəşf olunma-yıb. Gözlənilməz ibrət dərsi və kəşflərlə dolu bu sirli planet anlaşılmaz, gizli bir aləmdir.

– Böyüyüb nə olacaqsan, oğlum?
– General, ata.

Hava aydın, günəşli idi, qaranquşlar göy üzündə günəş şüalarını yarıb, iti sürətlə uçurdular.

– Böyüyüb nə olacaqsan, oğlum?

Hava tutqun, soyuq, dumanlı və ürəksıxıcı idi. Oğlan acı-acı ağladı:

– Heç nə... Mən heç nə olacağam!

Robertitonun anası vardı. Səhərər onun üzünü yuyur, saçını dara-yır, zolaqlı yun köynəyini geydirir və çörək yedirdirdi.

Robertito elə bil iynə üstə oturmuşdu: narahat və həyəcanlı idi, ona elə gəlirdi ki, saatın əqrəbləri yel kimi çaparaq gedir. Robertito fincanındakı ləzzətli, ətirli, südlü qəhvəni tələsə-tələsə içib, pillə-kəni üzünə ağadı. Robertitonun ürəyi bərk çırpınırdı. Səhərər ona azadlıq verildə Robertito özünü çox xoşbəxt sayırdı, amma onun xoşbəxtliyi nazik şüşə kimi idi, toxunantək sınırı.

Robertito yolayrıcına tərəf qaçır.

Uzaqdan, səki ilə Robertitoya sarı Luisito və Kandido, süd dükanında işləyən doqquz-on yaşlı iki oğlan uşağı gəlirdi; onlar evlərə süd daşıyırdılar, özləri üçün çörəkpulu qazanırdılar.

Luisito və Kandido – Robertitonun nağıl qəhrəmanları, qibtə elə-di-yi iki gözəl cəngavər! Robertito fikirləşmədən bir əlinin kəsilmə-yinə razı olardı, təkəki bu uşaqlar onunla dostluq eləyəydilər, ya da heç olmazsa onu qovmayaydılar. Robertitonun ürəyi guppuldayır, varlı-ğını sevinc bürüyürdü. Süd dükanında işləyən uşaqların isə nə bu cür hissləri, nə arzuları, nə də fikirləri var.

– Sən yenə burdasan, çırdan?

Robertito göz yaşını zorla saxladı, hətta gülümsəməyə çalışdı. Nə üçün Luisito ilə Kandido onunla dostluq etmək istəmirlər? Nə üçün ona gülürlər?

Robertito ciyildədi:

– Hə...

Robertito elə səliqəli, elə təmizdir ki, lap şəkllə oxşayır. Onun ağılı, əlçatmaz qəhrəmanları isə elə pırpız, elə çirkəlidirlər ki! Özləri də cır-cındır içində. Robertito ilə bu iki oğlan çox əcaib dəstədir. O dəqiqə görünür ki, Robertito artıqdır.

– Olarmı sizinlə gedim? – Robertitonun səsi yalvarışla, mehri-banlıqla doludur.

Uşaqlar qətiyyətlə, bir ağızdan deyirlər:

– Yox!

Robertito hönkürtü ilə ağlayır.

– Nə üçün?

– Onun üçün ki, yox! – ikisi də birdən sört cavab verir. – Onunçun ki, sən çırdansan! Onunçun ki, biz səni tanımaq istəmirik! Onun-
çun ki, səninlə dostluq etmək istəmirik!

Luisito ilə Kandido Robertitonu qoyub qaçdılar, süd şüşələri dolu dəmir səbəti də özləri ilə apardılar. Robertito ağlaya-ağlaya onların dalınca qaçdı. O heç cür başa düşə bilmirdi ki, süd dükanında işləyən bu uşaqlar hər dəfə onu niyə qovurlar? O, bu oğlanlara elə şeylər danışdı ki... süd şüşələrini lap yuxarı mərtəbələrə daşıyırdı... Əvəzində də heç nə istəməzdə, heç nə, ya da lap azacıq bir şey; təki onu özləri ilə aparsınlar.

Bir evin qabağında Luisito ilə Kandino dayandılar. Robertito da tez ayaq saxladı. İndi ondan dünyada nə istəyirdilər verərdi, təki bu sözləri eşidəydi: “Ey, bu südə bax!” ya da “Ey, bunu yeddinci mərtəbəyə qaldır!”

Ancaq süd dükanında işləyən uşaqlar ona sarı heç baxmırdılar da. Onlar qapıda gözdən itən kimi Robertitonu elə bil bir qüvvə onların dalınca itələdi.

– Qapıçı, onu qovun getsin! Cırdana bir bax, dalımızca düşüb...

Robertito isə fürsət tapıb qapıçının yanından sivişdi və pillələri yel kimi, iki-iki qalxdı... Altıncı mərtəbədə qan-tər içində Luisito və Kandidoya çatdı. Uşaqlar da onu görüb, ağır sözlər dedilər. Robertito zar-zar ağladı.

Yuxarı mərtəbədən bir cənab düşürdü, əhvalatın da lap qızgın vaxtına çatdı.

– Bu nədir... balacanı döymək istəyirsiniz?

– Yox, senyor! Onu döymək fikrimiz yoxdur! Biz bu cırdanı sadəcə tanımaq istəmirik!

Yuxarı mərtəbədən düşən cənab indi Robertitodan soruşdu:

– Burda yaşayırsan?

Robertito hiçqırnb cavab verdi:

– Yox, senyor!

– Demək, sən süd dükanında işləyirsən?

– Yox, senyor.

– Bəs onda bunların dalınca niyə gəzirsən?

Robertito yalvarış dolu, ürkək, həlim nəzərlərini cənabın üzünə dikdi:

– Mən ancaq dünyada hər şeydən çox istəyirəm ki...

Bu sirli, hələ kəşf edilməmiş planetin üzərində xoşbəxtliyin sərin, mülayim mehi əsir.

MİGEL DELİBES

(1920)

BİR GECƏKİ ƏHVALAT

Siz deyin: soyuq milad bayramının axşamı qazamatdan təzəcə çıxmış, cibində iki qara quruşu olan bir adam neyləsin?.. Əgər üstəlik o, kimsəsizdirsə, bəlkə, elə bulvarın bir yerində skamyada oturub axmaq mahnını fitylə çalsın, gəlib-keçənlərə baxsın, onların bayram şənliyinə necə hazırlaşdıqlarına tamaşa eləsin. Həm də dəhşətli o deyil ki, sən tək-tənhasan, qışın soyuğu illiklərinə işləyir. Bu cavan vaxtında qazamat görməyin də dəhşətli deyil... Dəhşətli odur ki, otuz doqquz yaşında sənəin qara ciyərin tamam xəstədir, sol ciyərin yel xəstəliyindən az qalır sınısın, ağzında birçə dişin də yoxdur, özün də sınıq-sökük bir şeydən. Təklil, əlbəttə, pisdır. Xoşbəxtliyin sənəin dövrəndə hərləndiyini, sənəə yaxın düşməyə cürət eləmədiyini fikirləşəndə dərdəndə ürək ağrıyır. Bütün bunlar çox pisdır və adama ağır təsir eləyir... Belə bir gecədə hər şeyin qəfiləndə dəyişəcəyini, başqa cür olacağını gözləmək də axmaqlıqdır.

Çox soyuq axşamdır, göy üzünü bulud tamam örtüb, indicə qar səpələyəcək. Qardan mənə nə? Yağdı, yağmadı, nə bu yel xəstəliyi, nə dişsiz ağız, nə mədədəki boşluq mənəndə əl çəkəsi deyil. Mən də musiqi eşidilən səmtə üz tutdum və gur işıqlı kafenin qabağında, səki üstündə oturmuş bir adam gördüm. Əynində cındır paltar vardı, boy-nunu, az qala bütün üzünü yumşaq, tüklü şərf örtmüşdü. Ayaqları yanında qara beret vardı, içində də xırda pullar parıldayırdı. Ona yaxınlaşdım, dayanıb, bir kəlmə də danışmadım, çünki o, akkordeonda “Mavi Dunay” valsını çalırdı; belə dəqiqədə araya söz qatmaq günah olardı. Bu yandan da mənə elə gəldi ki, həməni valsı o məhz mənim üçün çalır, bu da məni qəhərləndirdi: belə gecədə bir dərdli o biri dərdli üçün çalırdı. Çalğısını qurtaranda soruşdum:

– Adın nədir?

O mənə yalvarış dolu gözlərlə baxdı. Mən bir də soruşdum:

– Adın nədir?

O, ayağa qalxıb cavab verdi:

– Məni Nikolas çağır.

Sonra beretini yerdən götürdü, xırda pulları cibinə töküüb dedi:

– Hə, gedək?

Elə o an mən hiss etdim ki, biz bir-birimizə lazımiq, çünki belə gecədə hər adam istəyir ki, yanında bir adam olsun, insan söhbətinin hərərətini duysun. Mən soruşdum:

– Sən ailəlisən, ya necə?

O ancaq dinməzcə mənə baxdı. Mən inad edirdim:

– Demək, ailəlisən?

Nəhayət, dilə gəlirdi:

– Nə istəyirsən? Başa düşürəm.

Mən isə hər şeyi başa düşdüm, amma nə üçünsə soruşdum:

– Belə çıxır ki, təksən?

O isə cavab verdi:

– İndi biz iki nəfərik.

– Biz yol gedə-gedə çalayıdın... bacararsan?

– Bacararam, – dedi.

Mən ondan “Bu gün milad bayramıdır” mahnısını çalmaq xahiş elədim, o çaldıqca da oğlunun ölümü, Laçelo, onların indi harada olduğu fikri beynimdə dolaşırdı, ara-sıra qarşımıza çıxan gecikmiş yolçular isə qorxa-qorxa bizə baxırdılar. Nikolas çalıb qurtaranda mən dedim:

– Lütfən “Ah, kaş yüksöklərə, ayın özünə uçaydım” mahnısını çal!

Mən çox istərdim ki, Nikolas özü, mənim xahişim olmadan, ürəyimdə əziz, uzaq xatirələr oyadan melodiyaları çalsın, ancaq hər mahnıdan sonra akkordeon susurdu, mən də başqa bir şey çalmaq rica eləməli olurdum, bunun üçünsə yaddaşıma hər dəfə çək-çevirə salmalı, indiki qəmli həyatıma qayıtmalı olurdum, keçmişlə də hər belə görüş mənə çox baha otururdu: bütün vücudum lərzəyə gəlirdi.

Hiss eləmədən, addım-addım mərkəzdən uzaqlaşdıq, sənətkarların yaşadığı fəhlə məhəlləsinə gəlib çıxdıq; bu da bizə xoş gəlirdi. Havanın şaxtası şiddətləndi, hətta akkordeonun nəfəsi də ağımtıl duman kimi havada parça-parça donurdu. Mən dedim:

– Gedək bir yerə. Bir az qızınaq.

Biz ucuq-sökük bir meyxaşaya girdik; içəri bomboşdu, yonulmamış taxtalardan quraşdırılmış uzun stol və uzun skamyadan başqa,

heç nə yoxdu. Meyxana isti idi, Nikolas da boynundakı şərfi açmağa başladı. Yalnız indi gördüm ki, üzünün sol tərəfi tamam eybəcər haldadır: çənəsi öyilmişdi, qırışmış dərinə iri, dəhşətli çapıq yarırdı. Sol üzü də yoxdu. Nikolas mənim baxışımı görüb dedi:

– Yandıqandır...

Bu demə meyxana sahibi peyda oldu: dördkünc, tüksüz peysərli, irisifət, öküz kimi boynuyoğun, nəhəng bir adam. Köynəyinin qollarını dirşəyədək çirmələmişdi. Bərk soyuqda da donmayan nadir xoşbəxtlərə oxşayırdı. O:

– Gecdir, bağlayıram, – dedi.

Mən razılaşdım:

– Lap yaxşı. Bizə heç kəs mane olmas.

O, mənə, sonra Nikolasa tərəddüdlə baxdı. Onda mən dedim:

– Bağla, vəssalam! Dostum bizim üçün çalar, biz də içərik. Bu gün bayramdır!

Nikolas isə dedi:

– Üç stəkan götür.

Yekəpər dinməzcə qapını möhkəm bağladı, yaş, dəmir piştaxta üstünə üç dənə stəkanı yanaşı qoyub, şərəblə doldurdu. Mən şərabi başıma çəkib dedim:

– Nikolas, “Malbruk səfərə hazırlaş” mahnısını çalardın!

Nikolas çalmaq istəyirdi ki, meyxana sahibi elə bil əzabdan üzgözüni əydi, həyəcanla dedi:

– Yox, yox! Əvvəlcə “Səninlə keçirdiyim son gecə...”-ni çal. Bu, mənim onunla oynadığım son tanqo idi.

Onun baxışı birdən qüssəli oldu. Nikolas həmin mahnını çalmağa başlayanda mən soruşdum:

– Nə üçün?

O dedi:

– O öldü. Üç ilinə az qalıb.

Stəkanları ağzınacan şərəblə doldurdu, içdik. Sonra yenə doldurdu, yenə içdik. Üçüncü dəfə doldurdu, biz yenə içdik. Onda Nikolas özü, xahişimi gözləmədən “Malbruk səfərə hazırlaş” mahnısını hisslə çalmağa başladı. Qəhərləndim, dedim:

– Oğlum bunu hər gün oxuyardı.

Stəkanlara şərəb süzən meyxana sahibi təəccüblə soruşdu:

– Dəməli, sənin oğlun var, o da oxumağı sevirdi?

Mən cavab verdim:

– Var idi.

O dedi:

– Mənim arvadım da oğul istəyirdi, görmədi. O, çiçək kimi idi, başa düşürsən? Mən ona rəhm eləmədim, o da öldü... Nə üçün ölüm həmişə ən yaxşı adamları seçib aparır?

Nikolas qəfildən çalğını kəsib dedi:

– Bu nə söhbətdir! Alverçi arvad üstümə qaynar yağ dolu tavanı çevirəndə camaat mənim çaldığım “Sevdiyim qarabuğdayı qız” havasını şıdırdığı oynayırdı. Daha heç nə yadıma gəlmir.

O, stəkanını boşaltdı və “Qarabuğdayı”-nı çalmağa başladı. Bütün mahnını başdan-ayağa çaldı. Meyxana sahibi yenə bizim üçün şərab tökdü, ağır bədən ilə bufetin pıxtaxtasına söykəndi. Elə bil bu soyuq, yaş dəmir pıxtaxta üstündə qollarının yeri çox rahat idi. Mən meyxananın çıpaq divarlarına baxırdım, meyxana sahibinə baxırdım, Nikolası baxırdım, bütün bunların arasından mənim keçmiş həyatımın çox əziz, dumanlı xatirələri sezilirdi. Nikolasın da tək gözü qoribə parıltı ilə işıldayırdı. Meyxana sahibinin sərt baxışı mənə mülayim görünürdü.

O, şərabdan bir qurtum içib dedi:

– Elə bilirdim ki, hər şey öz qaydasınca gedir. Ona nəvaziş-filan göstərmirdim... Onu incitdiyim vaxtlar da olurdu, nazlandırdığım vaxtlar da. Ancaq bircə dəfə də olsa fikirləşmişəm ki, o elə bir şey deyil? Əsla! Amma öləndən sonra dedim: “O, çiçək kimi idi”. Eh, sözdən nə çıxacaq ki! Onu basdırdıq, o cür arzuladığı oğul da heç vaxt olmayacaq. Belə işlər...

O danışdığı müddədə mən iki stəkan da şərab içdim, sərxoş olmaq həvəsilə içmədim. Bu gecə sərxoş olunca içmək fikrində deyildim. Əslində, içməkdə bir məqsəd var: istəyirdim ki, Allah mənə bir az şənlik versin, həyatda işıq ucu görəyimə ümid yaransın. Nikolasın akkordeonda çaldığı hər melodiya ürəyimdə xoş arzular doğurdu, mən meyxana sahibini də, Nikolası da, ölmüş oğlumu da sevmək istəyirdim, bir də, Laçelonun xəyanətini ona bağışlamaq istəyirdim. Özümü saxlaya bilmədim, dedim:

– Oğlumuz xəstələndə arvadıma dedim ki, həkim çağır. O da mənə dedi ki, həkimə on duro pul verməliyik. Mən də cavabında dedim: “Bu da puldur?” O isə mənə dedi: “Mən heç bilmək istəmirəm ki, bu, puldur, ya pul deyil. Məndə heç bu qədər pul yoxdur da!”

Mən də cavab verdim: “Bu pul heç məndə də yoxdur. Ancaq on duro onsuz da bir pul deyil”.

Nikolas çalğısına ara verdi, şərab içməkdən qızarmış yeganə gözünü mənə zillədi. Boynundan asılmış akkordeon elə bil birdən sustaldı, vaxtından əvvəl inamını itirmiş, hətta ölmüş canlıya oxşadı. Dilləri, düymələri yağlamb çirkənlənmişdi, çirkənin arasına da dolmuşdu, ancaq bunun zərəri yoxdu, akkordeon qiyamət səslənirdi. Nikolas şərabi qurtum-qurtum içirdi, mən pıçıldadım:

– İndi də “Gecə sükutu”-nu çal.

Mən pıçıldı ilə ona görə dedim ki, mənə elə gəldi ki, o, şərab yox, musiqi içir, hər qurtumla da musiqi ona yaxın, daha lazımlı olur.

Ancaq Nikolas çalmadı. Güman ki, dediyimi başa düşmədi. Yeganə gözü harasa keçmişə baxırdı. O:

– Neyçin mən belə bədbəxt yarandım? Günahım nəydi? – dedi. – Elə, məsələn, onu deyim ki, bir dəfə, üstündə iyirmi bir nömrə olan loteteya bileti gördüm. Baxıram, fikirləşirəm: gərək belə bir biletlə alam, axı iyirmi bir nömrəli biletlər əvvəl-axır udmalıdır. Bu dəm bir tanış da mənə rast gəldi... Deyir, gözünü nə dikmişən bu biletdə? Kiçik nömrələr heç vaxt udmur. Mən də fikirləşdim: Düzdür... kiçik nömrələr heç vaxt udmur. İyirmi bir nömrəli bileti almaq əvəzinə, qırx yeddi min iki yüz otuz dörd nömrəli bileti aldım!..

Nikolas dərin ah çəkib susdu. Meyxana sahibi diqqətli nəzərini ondan çəkirdi. Soruşdu:

– Necə oldu? Yoxsa “iyirmi bir” uddu?

İndi Nikolasın tək gözü qızdırmalı adamın gözü kimi parıldayırdı. Öskürüb qurtarandan sonra dedi:

– Bilmirəm. Amma o lənətə gəlmiş biletlər heç öz pulunu da ödəmədi. Eh! Danışmağa dəyməz! Günüm it günüdür, vəssalam.

Araya sükt çökdü və bizim üçlük Nikolasın küskün taleyini bir daha yada salmamagın xatirinə içdi, sonra hərəmiş bir stəkan da it günündə yaşadığımızı yada salmamagın xatirinə içdik. Tədriclə bizim aramızda daxili razılıq hissi möhkəmlənirdi. Birdən meyxana sahibi arxasını bizə çevirdi, rəfdən təzə şərab şüşəsi götürdü. Mən ayaqlarımı zəiflədiyini hiss elədim və dedim:

– Gəlin oturaq. Yorulmuşam.

Nikolasla mən stolun bir tərəfində oturdun, meyxana sahibi də bizimlə üzbəüz oturdu, o dəqiqə də sözə başladı:

– Ağlıma sığışıdır bilmirəm, axı bu qızda qeyri-adi nə vardı ki! Sarışındı... gözləri mavi. Amma yerşinə söz olmaıdı. Hə, onda qeyri-adi nə isə vardı! O, çiçək kimi idi. Mənə hey deyərđi: “Pepe, bu meyxananı satıb, əməlli işdən yapışaydın”. Mən ona deyərđim: “Yaxşı, gözümün işığı”. O da mənə: “Bəlkə, onda bizim oğlumuz oldu”. Mən də ona ancaq: “Yaxşı, gözümün işığı”. Bir də mənə deyərđi: “Əgər oğlumuz olsa, qoy onun gözləri mənim gözlərim kimi mavi olsun”. Mən də: “Yaxşı, gözümün işığı”. O da mənə...

Mən də öz dərdimi söylədim:

– Mənim də oğlunun gözləri mavi idi və mən istəyirdim ki, o, boksçu olsun. Ancaq mənim Laçelom belə səhbəti heç eşitmək istəmirdi. Mənə dedi ki, oğlumuz boksçu olsa, məndən ayrılacaq. Mən də ona dedim: “O vaxtacan qocalacaqsan, heç kəs də səni almayacaq”. O da ağlamağa başladı. Oğlumuz naxoşlayanda da o, çox ağladı. Mən ağlamırdım, amma ürəyim qana dönürdü. Ağlamadığuma görə Laçeno məni qınayırdı. Məncə, əgər adam ağlamırsa, demək, onun ürəyi daş kimi ağırlaşır, bu daha pisdir. Biz həkim çağıranda Laçelo yenə göz yaşı tökdü, çünki bizim on durumuz yox idi. Mən ona dedim: “Bu da puldur?!” Oğlumun gözələri mavi yox, sönük oldu, elə bil mavi rəngə so qatılmışdı... Ona baxan kimi həkim dodaqlarını bərk sıxıb dedi: “Tez operasiya olunmalıdır”. Mən dedim: “Çarə nədir, eləyin”. Mənim Laçelom isə məni küncə çəkib pıçıldadı: “Başına hava gəlib? Pulunu kim verəcək?” Onda mən özümdən çıxdım: “Mən verəcəyəm, başqaş yox!” O gecə oğlunun yanından tər-pənmədim. Laçelo da bir küncə qısılib, səhərəcən ağladı.

Mən susub, şərab stəkanını boşaltdım. Kilsə zəngləri milad bayramı ibadətinin başlandığını xəbər verirdi. Zəng səsləri boğuş idi, cingildəmirdi və hardasa uzaqlara ilişib qalırdı. Nikolas ayağa durub dedi:

– Deyəsən, qar yağacaq...

O, stolun arxasından çıxıb pəncərəyə tərəf gətdi və nəfəsliyi araladı. Sonra onu örtüb, qalib adam kimi mənə baxdı:

– Elədir ki var. Yağır.

Hamımız susduq, sanki buradan, öz daldalanacaq yerimizdən qar dənələrinin damlara, küçələrə sakit-sakit necə yatdığını eşitmək istəyirdik. Nikolas yenə yanımda oturdu, meyxana sahibi də əsəbiliklə çığırıdı:

– Musiqi çal görək!

Nikolas başını əydi, akkordeonunu yelpinc kimi ağıb, “Mən sizi tərək edirəm, əziz dostlar” mahnısını çalmağa başladı.

Meyxana sahibi gileylənməyə başladı.

– Əgər o gün anasigilə getməsəydi, indi burada, yanımda olardı. Amma insan bilmir ki, başına nə gələcək. Düz deyirəm... Əgər bu lənətə gəlmiş meyxanalar olmasaydı, sürücü ayıq olardı, o hadisə də baş verməzdi! Olacağa çarə yoxdur... Görək sürücü də içmiş olaydı, arvadım da anasigilə qaçaydı, bu tində də gözəgörünməz bir qüvvə onları bir-birinə rast gətirəydi. Hə... qismətdən qaçmaq olmaz.

Nikolas çalğını kəsdi. Meyxana sahibi kinli-kinli ona baxdı və dedi:

– Çalacaqsan, ya yox?

Nikolas:

– Dayan görüm, – dedi. – Məsələn, mən onda iyirmi bir nömrəli bileti almadım. Bunda da mən günahkar özüməm, özgəsi deyil. Bəxtimdən mən necə şikayətlənəm? Əgər alverçi qaynar yağ üstümə əndərsə, yenə təqsir məndədir; özüm az qala tavanın altına girirdim. Bax belə... O da bir az hündürdə, pillə üstündə oturdu. Həm də bilir-siniz nə dedi? Mən yanmağa özüm can atmışam, o da mənim ucbatımdan sətəlcəm ola bilərdi, çünki mənim akkordeonumun yeli onu vururdu. Belə işlər... Məlum şeydir ki, bu, gopdur. O, gözədən pərdə asmaq üçün elə deyirdi. Mən ona deyirəm ki, elə şey yoxdur, hələ heç kəs eşitməyib ki, adam akkordeondan sətəlcəm olsun. O da cavab verdi: “Elə şey də olmayıb ki, adamı qaynar yağla yandırslınlar!” Mən də hirsələnib dedim: “Parçalanasan səni!” O hey öz dediyini deyirdi: “Mən də sətəlcəm ola bilərdim”.

Nikolasın gözü elə parıldayırdı ki, elə bil o, indicə ağlayacaqdı.

Meyxana sahibi dedi:

– Çal! Bu gün milad axşamıdır.

Yəqin Nikolasın giley-güzarı onu tənə gətirmişdi.

– Nə çalım? – Nikolas ovucuları ilə akkordeonu sıxıb soruşdu.

Dərdi təzələnməmiş, qüssədən kövrəlmiş meyxana sahibi gözələrini yumub dedi:

– “Səninlə keçirdiyim son gecə”ni bir də çal. Yaxşı?

Bir müddət o, huşyar olmuş kimi dinməz qulaq asdı, sonra dedi:

– Biz onunla rəqs eləyəndə o, birdən məni qucaqlardı. Əlini heç vaxt çiynimə qoymazdı. Əli çiynimə heç çatmırdı axı. Balacaboy idi, ona görə belimdən tuturdu. Ancaq bu, bizə mane olmurdu. Bir

müsabiqədə biz onunla tanqo rəqsinə görə birinci yer tutduq. Tanqonu heç kim onun kimi oynaya bilmirdi! Münsiflərdən biri ona belə dedi: "Qızçıqaz, sənin ayaqların elə bil mahnı oxuyur!". O da tez yanıma qaçdı ki, dodaqlarından öpüm, həm də ona görə ki, bizə birinci mükafat veriblər, həm də ona görə ki, onun üçün tanqonu oynamaq, özü də hamıdan yaxşı oynamaq həyatında ən vacib, ən əsas məsələ idi. Bu arzusuna yalnız oğul həsrəti üstün gələ bilirdi.

Nikolas yuxudan tozə oyanmış adam kimi ona key-key baxırdı:

– Belə çıxır ki, sənin uşağın yoxdur?

Meyxana sahibi qaşqabağını tökdü:

– Bayaq dedim ki, yoxdur. Doğulmalı idi. Demə, hamilə imiş. Vurdu, o da öldü. Anasıgilə elə həmin işə görə gedirmiş. Mənim də heç nədən xəbərim yox idi.

Mən bir stəkan da içib, danışmadım. Oğlum gözümün qabağın-dan getmirdi və birdən mənə elə gəldi ki, o vaxtdan həyatım dayanıb. Xırıltılı səslə danışdığımı zorla hiss elədim:

– O gecə oğlum öldü, Laçelo da mənimlə xudahafizləşmədən çıxıb getdi. Nəyçin belə elədi, başıbatmış?! Axı o, nahaq yerə qor-xurdu, oğlumu boksçu eləyəcəkdim, nə olacaqdı ki! Amma o getdi, o gündən də ondan xəbərim yoxdur.

Akkordeonun zərif, həzin səsi meyxanaya yayılırdı, bəlkə, ona görə biz hamımız – meyxana sahibi, Nikolas və mən özüm doğma ocağın hərəkətinin, novazişin həsrətini çəkə-çəkə səslər selində üzürdük. Bu halımıza bais, əlbəttə, akkordeon idi... Bəlkə də ona görə ki, belə gecələrdə hafizə bülurlaşır, iti olur. Meyxana sahibi dirsəklərini dizlərinə dayayıb, stolun altında bir nöqtəyə baxırdı!

Nikolas çalğını saxladı. Dedi:

– Boğazım quruyub.

O, ağırlıqdan ağrıyan boynuna dinclik vermək üçün akkordeonu stolun kənarına qoyub, dalbadal iki stəkan şərab içdi. Mən gözaltı ona baxıb, boynunun səpdiyini gördüm. Soruşdum:

– Əziyyətli işdir?

Nikolas mən tərəfə heç baxmadı da. Fikri başqa yerdə idi. Mənə əhməyyəət vermədən sözə başladı:

– Kor bəxtim gör mənə nə günə qoydu. İtin biri üzümü tamam yandırdı, amma mən ondan beş peseta da qoparda bilmədim. Adamlar deyirdilər ki, qanun mənim tərəfimdədir, arvad mənə pul verməlidir... Cibin boşdusa, məhkəmələrdə necə çəkişəsən? Belə çıxır ki, üzünün yarısını havayıcı dağıdıblar.

Mən yenə oğlum və Laçelo haqqında xatirələrimə daldım, ona görə Nikolasdan rica etdim ki, "Dövrə vurun" mahnısını çalsın. Quru-muş boğazımı islatmaq üçün bir qurtum şərab içib dedim:

– Bu aylar ərzində, boş vaxtında mən çox şeyi götür-qoy eləmi-şəm və indi bilirəm ki, Laçelo məni niyə atıb. O, qorxdı ki, həkimə verməyə pul tapmamam, buna görə məni atıb getdi. Nəyə görə? Ona görə ki, məni sevmirdi... Vəssalam. Oğlumuzun xatirinə dözürdü, əgər o olmasaydı, çoxdan çıxıb gedərdi. Mənimlə lap murdar donuz kimi rəftar elədi, yəni ki, dərdi də özün çox, borclarını da özün ver. Sonra hər şey kəlləmayallaq oldu. Bir tərəfi düzəltmək istəyəndə o biri tərəf əyildi, onda da başımın üstünü aldılar... Mən də düz yolumdan sapdım, oğurluğa qurşandım... Yox, indi daha belə şeylərə uymaram!

Mən danışan müddətdə yel xəstəliyi mənə rahatlıq vermirdi, boğazım da tutulmuşdu. Şərabdan bir qurtum içib, əlavə etdim:

– Sonra da...

Meyxana sahibi iri, bulanıq, yorğun gözələrini üzümdə dolandırıb soruşdu:

– Hə, yenə nədir?

Mən:

– Odur ki, – deyə cavab verdim, – qazamatda yel xəstəliyi məni lap əldən saldı. Məni sağaltmaq üçün dişlərimin hamısını çıxartdılar, boğaz vəzilərimi də kəsdilər, ancaq yel xəstəliyi olduğu kimi qaldı. Çıxartmalı, kəsməli heç nə qalmayanda mənə dedilər: "Üç yüz on üçüncü, sən salitsilka içəcəksən".

Nikolas səsinə uzatdı:

– Hə-ə!

Mən əlavə elədim:

– Srağagünəcən mənə üç yüz on üçüncü deyirdilər.

Sonra biz xeyli vaxt susduq. Küçədə şən qaval səsləri eşidilirdi, mən yenə oğlumu fikirləşdim, ancaq daha heç nə demədim. Sonra kilse zəngləri bir-birinə qarışdı, mənim də qəfildən yadıma düşdü: "Ay aman! Axı bu gün milad bayramıdır! Şənlənmək lazımdır!" Bir stəkan da şərab içdim.

Nikolas stolun üstə üzüqoylu düşüb yatmışdı. Xırıltılı ilə nəfəs alırdı, öz köhnə akkordeonundan da bətdər.

ANNA MARIYA MATUTE

(1926)

XOŞBƏXTLİK

Lorenzo reys avtobusu ilə şəhəriyə gələndə artıq hava qaralmışdı. Çaladakı su üzərinə zər səpilmiş kimi bərq verirdi. Çılpaq və qara ağaclar göyümsov-boz səmanın fonunda güclə gözə çarpırdı.

Avtobus vətəndaş qvardiya kazarmasının qabağında dayandı. Onun qapı və pəncərələri artıq bağlanmışdı. Qapıdakı lövhəciyin üstündə zəif lampa yanırdı. Bir neçə qadın, poçt işçisi və polis nəfəri durub poçtun gəlməsini gözləyirdilər.

Lorenzo avtobusdan çıxan kimi ayağının altında qırov xırçıldadığını hiss etdi. Sifəti soyuqdan alazlandı. Yüklər avtobusdan boşaldılan kimi bir nəfər kişi ona yanaşdı:

– Don Lorenzo, təzə həkim sizsiniz? – deyər xəbər aldı.

Lorenzo başı ilə təsdiq etdi.

– Atilano Riqomes, alqvasil, qulluğunuzda hazırdır.

O, gələn adamın çamadanını götürdü, onlar uzaqdan görünən kəndə tərəf yollandılar. Çökməkdə olan gecənin qaranlığı damları, daşları, divarları bürümüşdü. Kənddən o yana düzənlikdə tək-tək pərkəndə zəif işıqlar gözə çarpırdı. Sağ tərəf isə tutqun şam meşəsi idi.

Atilano Riqomes iti addımlarla gədirir.

– Mən sizə bəzi şeylər deməliyəm, don Lorenzo.

– Buyurun.

– Bizim mənzil bərədəki çətinliyimizi sizə deyiblərimi? Onu bilin ki, bu kənddə hətta karvansara belə yoxdur.

– Axı mənə dedilər ki...

– Hə, sizə deyirlər! Özünüz mülahizə edin: heç kəs heç kəsi evinə çağırmaq istəmir, o ki həkim ola. Bilirsinizmi, zamanə çox pisdir. Hamı danışır ki, qonağı əməlli-başlı yedizdirmək də olmur... Özümüz yenə birtəhər keçiririk: bir parça qaxac ət və ya bir neçə

kartofla da olsa günümüzü keçiririk... Biz işlədiyimiz kimi qadınlar da işləyirlər. Qışda da işləri başlarından aşır. Bir dəqiqə belə bekar oturmurlar. Ona görə də cürbəcür yeməklər hazırlamaqla məşğul ola bilmirlər. Onu deyim ki, hazırlamağı heç bacarmırlar da... Bağışlayın, don Lorenzo. Bizim günümüz-güzəranımız belədir.

– Yaxşı, hər halda mən bir yerdə qalmalıyammi?..

– Qorxmayın, küçədə qalmazsınız! Hərçənd əvvəllər sizi qəbul etməyə razılıq verənlər də axırncı dəqiqədə razılıqlarını geri götürdülər. Eybi yoxdur, birtəhər düzələr.

Lorenzo karıxmış halda dayandı. Atilano Riqomes dönüb ona baxdı. İndi həkim ona həddindən artıq cavan görünür: yumru gözlü, qıvrım saçlı, əlləri nimdəs paltosunun cibində durmuşdu.

– Ruhdan düşməyin, hər halda küçədə qalmazsınız. Sizə deyim ki, tək bir qadın sizi evində saxlamağa razılıq verdi. Ancaq don Lorenzo, yazıq bir az dəlidir.

– Dəlidir?

– Bəli, amma zərərsiz adamdır. Bifləməyin. Sizi xəbərdar etməkdə məqsədim odur ki, onun dediklərinə təəccüblənməyəsizin. Özü çox dinc, xoşagəlmən və səliqəli qanıdır.

– Demək, özündə deyil... Dəliliyi nədən ibarətdir?

– Ciddi bir şey yoxdur, don Lorenzo. Bilirsinizmi... tutması tutanda mənasız sözlər danışır. Sizə dedim sakit adamdır. Axı siz onun yanında cəmisiz bir neçə gün qalacaqsınız, yaxşı bir yer tapana qədər.

Ev yoxşulu küçənin lap axırında idi. Çürük taxta artırmalı balaca bir ev idi. Yanında isə boş bir tövlə var idi.

Qadın əlində kiçik neft lampası qapını açdı. Görkəmindən ona qırx yaş vermək olardı. Enlisifət, mehriban bir qadın idi, başındakı yaylığı boğazının altından bağlamışdı.

O, mehribanlıqla gülümsünərək:

– Siz də bu evə çox xoş gəlmişsiniz, – dedi.

Adı Filomena idi. Mətbəxdə yanan ocağın yaxınlığında onun üçün süfrə düzəltdi. Hər şey yoxsul, təmiz və səliqəli idi. Mətbəxin divarları qayğı ilə ağardılmışdı, ocağın alovu tərtemiz sürtülmüş mis qab-qazanın üstündə bərq verirdi.

– Siz oğlun otağında yatacaqsınız, – deyər o, bir qədər tutqun səsle bildirdi. – Oğlum indi şəhərdədir. Özünüz görəcəksiniz necə gözəl otaqdır!

Lorenzo gülümsündü. Bu balaca, qoçaq və cəld hərəkətli qadın onda nə isə qərribə bir şəfqət oyatmışdı.

Otaq balaca idi; dəmir çarpayının üstünə uzun saçaqılı qırmızı örtük örtülmüşdü. Otağın taxta döşəməsi tərtəmiş yuyulmuşdu. Javel və əhəng qoxusu gəlirdi. Kamodun üstündə parıldayan aynanın bir küncünə üç gül taxılmışdı.

Qadın əllərini sinəsində çarpazladı:

– Oğlum Manolo burada yatır, – dedi. – Ona görə bu otağa necə qulluq etdiyimi təsəvvür edə bilərsiniz!

– Oğlunuzun nəçə yaşı var? – deyə Lorenzo soruşdu ki, heç olmasa bir söz danışsın.

– Avqustda on üç yaşı tamam olacaq. Ancaq çox ağıllı uşaqdır! Necə də gözəlləri var!..

Lorenzo gülümsündü. Qadın pört oldu:

– Bağışlayın, başa düşürəm, mən boş sözlər danışırım. Ancaq mənəm bu dünyada Manolamdan başqa, heç kəsım yoxdur! Bilirsinizmi, uşaq iki aylıq olanda yazıq ərim öldü. O vaxtdan bəri...

Filomena çiynilərini çəkib köksünü ötdü. Onun açıq mavi gözələrini kədərli bir sükut bürüdü. Sonra o, cumub mətbəxə sarı getdi.

– Bağışlayın, axşam yeməyinizi verimmi? – deyə o, qapıya çatdıqda dönüb soruşdu.

– Bəli, bu saat gəlirəm.

Lorenzo mətbəxə gələndə qadın ona bir nimçə sup verdi. Sup dadlı idi.

Qadın çəkinə-çəkinə:

– Şərabım da var, – dedi. – Bəlkə, istəyirsiniz... ehtiyat üçün həmişə saxlayıram... deyirəm birdən Manolam gələr.

O, bu evdə qərribə bir əmin-amanlıq duymağa başladı. Lorenzo çox tez-tez səfərə çıxmalı, cansıxıcı məhəllələrdə hündür boş divarlarla əhatə olunmuş üfunətli pansionlarda qalmalı olurdu. Burada isə hər tərəf torpaq idi, ona yaxın və tanış olan, böyük, gözəl, geniş torpaq.

Bu qadın ağılsızdır? Görəsən, bu, ağılsızlığın hansı formasıdır? Axı onun qüvvətli və qaralmış qollarında, uzunsov və tam dinclik ifadə edən gözələrində torpağın özündən nə isə var.

– Sizin Manuel nə iş görür?

– Çəkməçi yanında sağırddır... orada başqa uşaqlar da var. Amma o, hamısından dərrakəlidir! Bir baxın görün keçən milad bayramı mənəm üçün necə qəşəng başmaq tikib. Qıymıram ayağım... geyəmi.

O, şərab şüşəsi və karton qutu ilə qayıdıb gəldi. Yaxşı şeyin qədirciymətinə bilən səliqəli bir ev sahibəsi kimi ehməllə Lorensonun qədəhini doldurdu. Sonra dəri və acı badam qoxusu verən qutunu açdı.

– Baxın, mənəm Manolam...

Bu, boz rəngli zəmpərdən tikilmiş sadə bir çəkmə idi.

– Çox yaxşıdır.

– Dünyada oğuldan yaxşı şey yoxdur, – deyə, Filomena çəkmələri yenə qutusuna qoydu. – Sizə deyirəm, oğuldan yaxşı şey yoxdur.

Qadın onun qabağına ət qoydu, sonra qolları ilə dizlərini qucaqlayıb ocağın qırağında oturdu. Qollar sakit idi. Lorenzo düşündü ki, o, kobudlaşmış qollarından nə isə qərribə bir dinclik yayılır.

Filomena gözdərini sobanın alovuna dikmişdi:

– Bilirsinizmi, – dedi, – Mənəm şən olmağıma xüsusi bir səbəb olmayıb. Yenicə ərə getmişdim ki, öldü, dul qaldım. Ərim günəməzd işləyən bir adam idi, mənə var-dövlət qoyub getməmişdi. Yalnız əlimin zəhmətilə dolana bilərdim. Yaxşı ki o var idi, mənəm Manolam... ona görə də xoşbəxt idim. Bəli, senyor, çox xoşbəxt idim. Onun necə boy atdığını görmək, ilk addımlarına sevinmək, necə dil açıb danışdığını eşitmək... Təkcə elə bunları görmək üçün hansı qadın, hansı ana qabıqdan çıxana qədər işləməzdi? Demək olar ki, lap az vaxtda hərfləri öyrənməsi mənə nə qədər sevindirmiş, fərəhləndirmişdi! Bilirsinizmi, burada deyirlər mən dəliyəm. Dəliyəm ona görə ki, mən onu öz torpağından ayırıb sənət dalınca göndərmişdim. Ona görə ki, mən istəmədim yazıq atası kimi o da bir yerə bağlanıb qalsın. Bilirsinizmi, mənə niyə dəli deyirlər, ona görə ki, ürəyim-dəki arzu yerinə yetsin deyə, bir an belə özümə istirahət vermərəm: zəhmət çəkib pul qazanıram ki, göndərim oğlum Manuel pansionun pulunu versin, özünə paltar, kitab alsın. Kitab oxumağa bilsəniz nə qədər həvəsi var! Hər şeylə maraqlanan oğlandır. Kitab alverçisindən rəngli qravüraları olan iki qəşəng kitab almışam ki, ona göndərim. Sonra sizə göstərəm... Mən oxumaq bilmirəm, amma yəqin ki, çox maraqlıdır. Mənəm Manuelimin xoşuna gələcəkdir. Məktəbdə olanda dərslərindən həmişə ən yaxşı qiymətlər alardı. Hərdən gəlib mənə baş çəkir. Pasxa bayramında gəlmişdi, bir də milad axşamı gələcək.

Lorenzo ona baxır və dinməzəcə qulaq asırdı. Ocağın başında oturmuş qadın elə bil səfəq saçdı. Belə işıq bəzən uzaqlarda lap üfqi

parlayır. Qadının səsinə böyük dinclik, yer üzünün tam sakitliyi var idi. "Bura yaxşıdır, – deyə o, düşündü, – yəqin ki, mən buradan getməyəcəyəm".

Qadın ayağa qalxıb qab-qacağı yığırdı.

– Milad bayramı evə gələndə onu özünüz görərsiniz.

Lorenzo dedi:

– Mən çox istədim ki, onunla tanış olum. İnanın, çox istədim.

Qadın:

– Mənə ağlısız deyirlər, – dedi. Lorensoya elə gəldi ki, yer üzünün bütün hikməti onun təbəssümünə cəmləşmişdir. – Ağlısızam, ona görə ki, geyinmirəm, keçinmirəm, özüm üçün artıq israfə yol vermirəm. Ancaq onlar başa düşmərlər ki, bu, fədakarlıq deyil, bu xudbinlikdir, yalnız xudbinlik. Məgər onun üçün elədiklərimin hamısı mənim özüm üçün deyilmi? Məgər o – mən özüm deyiləmmi? Bunu heç kəs başa düşür. Ah, heç kəs, nə kişilər, nə də qadınlar.

Onun sakit səsinə valeh olmuş Lorenzo dedi:

– Dəli başqalarıdır. Onlardır dəli.

O, ayağa qalxdı. Qadın təlsimlənmiş kimi hələ də gözlərini ocağa zilləmişdi.

Manolunun çarpayısında elə bil ki, onun hələ dəyişdirilməmiş cüd döşəkağına uzanarkən Lorensoya elə gəldi ki, xoşbəxtlik – böyük, uzaq və azad xoşbəxtlik – bu evin bütün künc-bucağını doldurmuş, həzin bir musiqi kimi onun özünü belə məst etmişdir.

Sabahısı gün səhər saat səkkizdə Filomena yavaşca qapını döydü.

– Don Lorenzo, alqvasil yanınıza gəlib...

O, paltosunu çiyinə salıb qapını açdı. Atilano əlində ağac qapının ağızda dayanmışdı.

– Sabahınız xeyir, don Lorenzo. İşlər düzəldi. Xuana Quadarramas sizi qəbul etməyə razılıq verdi. Görərsiniz, onun evi xoşunuza gələcək, sizin üçün lap yaxşı olacaq.

Lorenzo onun sözünü ağzında qoydu:

– Mən heç yerə getmək istəmirəm. Mənim üçün elə burada da yaxşıdır.

Atilano üzünü döndərüb mətbəxə tərəf baxdı. Qab-qacaq səsi gəlirdi. Qadın səhər yeməyi hazırlayırdı.

– Burada?

Lorenzo uşaq kimi özündən çıxdı:

– O qadın dəli deyil, – dedi. – O, anadır, çox yaxşı qadındır. Öz oğlunun məhəbbəti ilə yaşayan qadın heç də dəli deyil... yalnız öz oğlunun... onunla xoşbəxtdir...

Atilano kədərli halda başını aşağı saldı, sonra xəbərdarlıq edir kimi barmağını ağzına qoyaraq yavaşcadan dedi:

– Onun heç bir oğlu yoxdur, don Lorenzo. Azı dörd il olar ki, o, meningitdən ölmüşdür.

“BİZ ONA GÖRƏ YAZMAĞA BAŞLADIQ Kİ, NARAZIYDIQ...”

Mənsub olduğum yazıçılar nəslini bütünlüklə, bütün mürəkkəbliyi və əhəmiyyəti ilə əhatə etməyi qarşıma məqsəd qoymuram. Həm də “nəsil” məfhumunun özü çox qeyri-müəyyən anlayışdır, bu anlayışı müxtəlif cür yozmaq olar.

Mən ancaq yaxşı tanıdığım bir dəstə ispan yazıçısı haqqında danışa bilərəm. Bu dəstə sayca kiçik olsa da, siqləti böyükdür. Mən onlarla birlikdə yaşamış, mübarizə etmiş, ümid bəsləmişəm. Bizi dostluq və qardaşlıq hissləri bağlayıb. Mən nə tənqidçiyəm, nə tədqiqatçı. Onları mühakimə edə bilmərəm. Onlar mənə çox yaxındır. Mən özüm də onlardan biriyəm. Mənim məqsədim amansız Vətəndaş müharibəsi illərindən və bu müharibədən sonra böyüyüb yetkinləşmiş bir dəstə oğlan və qız haqqında söhbət açmaqdır. Mən bu yazıçılardan danışmaq üçün onların uşaqılıq illərinə qayıtmalıyam. Uşaqılıq bizi daima təqib edir və yazdığım bütün əsərlərdə bunu görə bilərsiniz. O gün – 1936-cı ilin 18 iyulunda bizim səkkiz-on, on iki yaşımız var idi. Vətəndaş müharibəsi ağır bir yara idi. Bizim nəsil yazıçı həyatının sağalmaz yarası... Biz uşaq idik. Bir qədər ürkək, narahat və hər şeyə maraq göstərən tamaşaçılar idik. Qarşımızda isə böyüklərin faciəsi oynanırdı. 1936-cı ilin 18 iyulunda dünya gözlərimiz qarşısında dəyişməyə başladı. Bizə sabit görünən varlıq birdən-birə parçalandı. Biz, bir dəstə uşaq eyvanlardan, pərdəli pəncərələrin arxasından ürkək-ürkək, heyran-heyran küçələrə, silahlı adamlara baxırıdık. Onları indiyədək görməmişdik. Bu qəzəbli adamların sifətlərində aclıq və nifrət izləri vardı. Onların tüfəng və pulemyotları varlı evlərinə tərəf tuşlanmışdı. Əvvəllərdən bizə yaxşı və pis deyə təqdim edilən şeylər, indi şübhə doğururdu. Həqiqət, ədalət harda

idi? Onları bizə kim göstərəcək? Bütün bu suallar dəyişməz, sabit, məntiqli görünən keçmiş dünyaya ittihamnamə kimi səslənirdi. Radi-onun səsi gecə sükutunu parçalayırdı. Mikrofonlar qarşısında kişilər, qadınlar sanki eyni bir sözü tələffüz etməkdə bəhsə girişmişdilər. Bu söz bizim üçün təzə və anlaşılmaz idi. Bu söz “azadlıq” – “hüriyyət” sözü idi. Mütəhərrik, amansız, titrək, həqiqi həyat gözəlrimiz qarşısında açıldı. Və dərhal bizim qarşımızda yüzrlər suallar durdu. Nə üçün? Nəyə görə? Nə səbəbdən? Biz anladıq ki, dünyada aclıq mövcuddur, bərabərsizlik mövcuddur. Həbələ eqoizm, qorxu, zülm və ölüm mövcuddur. İnqilabın və müharibənin təlatümə gətirdiyi şəhərlərin həyatı külək kimi pəncərələrimizdən içəri dolurdu. Müharibə qurtardı və biz böyüdük. Biz pıçılı, xısn danışıklar və boğuş qışqırıqlar mühitinə düşdük. Biz başqa bir vahiməni, başqa bir nigarançılığı duyduq. Nəhəng, qeyri-müəyyən bir sükutu əsgəri parçası kimi min-min ağzı, gözə, qulağa və nəhayət, şüra tıxayırıdılar. Biz, sükut səhrasının içində pərakəndə dağılmış cavanlar idik. Zülmət və yalanlar, aldanışlar və uydurmalar dünyasında həqiqətə yol tapmaq üçün narazılığımızı, ümidimizi və cavabsız suallarımızı aləmə bağırmaq üçün yazırdıq. Biz yalnız sükutla və laqeydliklə üzləşirdik. Ətrafımızdakı bütün dünya gözəlrimi yummuş və qulaqlarını bağlamışdı. O, nə bərk danışırı, nə yavaş. O yalnız küt-küt eyni bir şeyi təkrar edirdi. Ancaq biz axtarırdıq. Limon rayonlarında, şəhər kənarında, kəndlərdə və şəhərlərdə biz xalqımızın nəbzini və üreyini axtarırdıq. Bizə onun sözləri lazım idi. Əgər bir şeyi inadla axtarırsansa, mütləq tapacaqsan. Bizim yetişdiyimiz vaxt ispan ədəbiyyatının ən ağır günləri idi. İspan romanı cürbəcür mürəkkəb hissələrin təsviri ilə məşğul idi. Romançılar müharibə mövzusunə müraciət edəndə isə, yalnız təntənəli və təmtəraqlı ədayla danışırıdılar. Mələklərin iblislər üzərində əbədi qələbəsinə dəm vururdular. Bizim uşaqlıq nağıllarımızda olduğu kimi, yenə də yaxşılar mütləq pislərə üstün gəlirdi. Biz romanı yeni əsaslar üzərində qurmağa başladıq. Müharibədən danışarkən biz onu nə “müqəddəs qiyam”, nə də “zəfər yürüşü” adlandırdırdıq. Biz onu “Vətəndaş müharibəsi” adlandırdırdıq. “Vətəndaş” sözü dərhal qadağan olundu. Gərək “müqəddəs qiyam”, ya da “zəfər yürüşü” deyəydin. Bizim kitablarımızdan “hüriyyət” sözü kənar oldu. Odövrkü ispan ədəbiyyatı üçün müəyyən yasaq mövzular vardı. Bu yasaqların nəticəsində belə çıxırdı ki, guya İspaniyada heç kəs intihar etmir, ailədə ər ya arvad heç vaxt bir-birinə vəfasız çıxmır.

Senzura bu cəhətdən sayıq idi. Biz belə kəşif havalı bir mühitdə yazmağa başladıq. Bizim on səkkiz-iyirmi yaşımız var idi. Çətin idi. Beş-on il ərzində biz hələ “pis uşaqlar” sayılırdıq. Vaxt keçdikcə biz düzələcəkdik, düzəlməliydik. Ancaq bizimlə bir qədər sərt davranmaq lazımdır. Biz mübarizə aparırıq. Bizim ən dəhşətli düşmənimiz tənqid deyildi, hətta senzura da deyildi. Ən amansız düşmənimiz bizi əhatə edən laqeydlik, etinasızlıq, biganəlik idi. Ümumiyyətlə, ədəbi və hər növ intellektual, zehni fəaliyyətə həqarətlə baxılırdı. Heç kəs ədəbiyyatla maraqlanmırdı. Lakin biz yazmaq istəyirdik. Nə qazanc xatirinə, nə məşguliyyətə naminə. İfşa etmək, təcəccüblənmək və suallar vermək üçün yazmaq istəyirdik. Yadımdadır, necə yazırdıq. Yadımdadır, qadağan olunmuş kitabları necə kəşf edirdik. Bukinistlərin tozlu mağazalarında indiyyəcn bilmədiyimiz adları və ədəbi cərəyanları açırdıq. Biz yalnız sükut, səssizlik əhatə edirdi. Biz artıq öz həyat məqsədimizə yol tapmışdıq. Başımızla rədd, qadağa divarlarını döyməyə hazırırdıq. Senzura kitablarımızı çarxıma çəkirdi. İdeyalarımızı pərdələnməmiş bir şəkildə ifadə etmək üçün dolay yollar və cığırda axtarırdıq. Bu axtarışlar şüurumuzu gərginləşdirir, qurudurdu. Bizlə tənqid yox idi. Ortabab tənqidin biganə və laqeyd nümayəndələri anlamadığı və dərk etməyi bacarmadığı bir ədəbi hadisəyə “ekzistensializm” adı verirdilər. Biz isə döənə-döənə müharibə illərinə qayıdırdıq. Axı müharibə mövzusu bizim üçün birdən açılıb həyatı bizə göstərən və yenidən qapanan yeganə pəncərə idi. Biz yalnız onun uzaq əks-sədasını eşidirdik. Hüriyyət və insan azadlığı kimi sözlər bizim əsərlərdən pozulmuşdu. Kitablarımızdan çıxarılmışdı. Ancaq pəncərədən bizə yavaş-yavaş yeni adlar, fikirlər süzəlməyə başlayırdı. Axı bizim nəsil ədəbiyyatsız böyümüş bir nəslidi. Onu deyim ki, Dostoyevskinin bütün əsərləri, “Anna Karenina”, Balzakın əsərləri qadağan olunmuşdu. Müasir Fransa, İtaliya, Amerika yazıçılarını oxumaq qanunsuz hərəkət sayılırdı. Bizim öz ispan yazıçılarımızın əksəriyyətinin kitabları qadağan olunmuşdu. Senzuranın izn verdiyi kitablar belə təhrif olunur və dəyişdirilirdi. Bizim gənclər mənavi axtarışlardan uzaq idi. Onlar yalnız futbol həvəsləri ilə yaşayırdı, yalnız idmanla maraqlanırdılar. Gənclik nə ədəbiyyatdan danışdı, nə siyasətdən. Gənclik bu sözlərin mənasını belə başa düşmürdü. Yadımdadır, biz bir-birimizi korlar kimi axtarırdıq və tapırdıq. Bizim məsləhət axtarışlarımız, bizim qaradışığımız, bizim ehtirash yığıncaqlarımız – hamısı sükut səhrasının içində idi. Biz sanki yox

idik. Bizləri oxuyan az idi. Oxuyanlar da ya məzəmmət, ya da rixşənd edirdilər. Biz çətin uşaqlar idik. Dəb idik. Ətrafımızda keçilməz sərhədlər var idi. Fransaya getmək – xariqəvi yuxu idi. Piraneyləri axşam xoşbəxt bir macərə idi. Qadağan olunmuş kitabı almaq – cəsarət tələb edirdi. Biz bu sükut içində bağırır və yalnız öz səsimizin əks-sədasını eşidirdik. İndiki nəsil bizim ovaxtkı həsrətimizi bilmir. Rəsmi senzuralardan daha ağır, başqa bir senzura vardır. Bizim hekayələri oxuyan bəzi adamlar redaksiyalara belə məktublar yazırdılar:

“Belə xoşagəlməz yazıçıları jurnalınızın səhifələrinə buraxmayın. Mən evimə qayıdıb qəhvə içirəm. Ancaq sizin jurnalın səhifələrini vərəqləyənə başqalarının aclığı, kasıblığı mənim evimə də daxil olur. Mən bütün bu şeyləri bilmək istəmirəm. Mən rahat yaşamaq istəyirəm”. Bəli, belə oxucular da vardı. Bizə hücum edirdilər. Əsərlərimizi oxumağı qadağan edirdilər. Amma bütün bunlar bizim özümüzü daha da qüvvətləndirirdi. Çünki biz mövcud idik. Biz laqeydləri və arxayınclığı sarsıtmışdıq. Biz nə isə deyirdik, nə isə qışırırdıq və yavaş-yavaş bizi dinləməyə başlayırdılar. Ətrafımıza baxıb camaatın yavaş-yavaş qəflət yuxusundan oyandığını görürdük. Mühəribə yaraları, bütün tonziflərə baxmayaraq, açıq qalmışdı. Bu yaralar xatırladı ki, “yaxşılar” və “pislər” məfhumu yalandır. Əslində hələ heç bilmirdik, yaxşı kimdir, pis kimdir. Ancaq bunu bilmək imkanı yaranmışdı. Cavan yazıçılar uydurma fərdlərdən deyil, real adamlardan, hər gün küçədə gördüyümüz, həyatın çətinlikləri ilə çarpışan adamlardan yazmağa başladılar. Bizim yazıçılarda açıq maraq, qorxmazlıq və ədalət eşqi oyandı. İspan romanı unudulmuş və arxivlərə təhvil verilmiş problemlər üzərində düşünməyə başladı. Biz məzmun haqqında düşünməyə başladığımız yazıçı dostlarımızın romanlarının birinin qəhrmanı deyir:

– Biz yalan dünyasında yaşayırdıq. Bizim bütöv varlığımız saxtakarlıqdı. Biz mühitimizin yalanına, riyakarlığına, laqeydliyinə qarşı mübarizəyə başladığımız. Biz ona görə yazmağa başladığımız ki, narazıyıdığımız. Məhz buna görə də müharibədən neçə il sonra biz yenə də o illərdən yazırıq. Çünki biz nə uyumuşuq, nə də təslim olmuşuq. Biz nə kor, nə də ölüyük. Biz yazırıq. Çünki bizim əsərlərimiz etiraz formalarından biridir. Nə qədər ki biz sağız, nə qədər ki qüvvələrimiz var, biz istismara, riyakarlığa və ədalətsizliyə qarşı mübarizə aparacağıq.

XUAN QOYTİSOLO

(1931)

GECƏ YOXLAMASI

I

Üç yüz otuz iki nömrəli şose yolu Los Alkasares hərbi-dəniz bazasının yanından keçib, yerə qanadlı kölgələr salan saysız-hesabsız yeldəyirmanlarının kəşib-döğradığı quru düzənliyə çıxır. Elə bil qarşındakı “Don Kixot” əsərinin qravürlərindən biri, ya da rəngi bozarmış holland açıqcasıdır. Bu yerdə külək ara vermir, nəhəng cırcırana qanadlarına oxşayan dəyirman pərləri boğuş gürultu ilə fırlanır. Qaş qaralırdı, üfük qan rəngində idi. Yadımdadır, biz palma meşəliyinin yanında dayandıq; axşamın düşməsinə xəbər verən quşlar səs-küy salmışdılar, külək dəyirmanların həzin gürultusunu əks etdirirdi, uzaqdan eşidilən uşaq səsləri və ovçuların atdığı güllələrin səsi elə bil başqa aləmdən gəlirdi. Biz hətta maşından da düşmədik, Kartaxenaya tələsirdik.

Bir gün əvvəl Valensiya gecələmişdik, irəlidi bizi cənub gözləyirdi, uşaqlar ad günlərini necə gözləyirlərsə, biz də ora elə can atırdıq. Tər-təmiz, səliqəli, varlı kəndlər səpələnmiş Levanta düzləri geridə qalırdı və bizə elə gəlirdi ki, yeni, naməlum həyata doğru sürətlə irəliləyirik. Klaudiya buralarda olmamışdı, mən də bu yerlərə yaxşı bələd deyildim. Avqust yarmarkasının qızgın vaxtında keçdiyimiz tozlu küçələri olan qəsəbə indiki kimi gözümün qabağındadır. Bir oğlan uşağı dalımızca qışırırdı:

– İşlər kəlləmayallaqdır, arvad məşin sürür.

Qazmaçı qəsəbəsinin dağ döşünə sancılmış daxmaları gözəndən itəndən sonra axır ki, Kartaxena göründü, elə o dəqiqə, atıcılara məxsus gizli bir qabaqcandanduyuma hissi ürəyimi döldi: hədəfə vurmuşam.

Gün batmışdı, limana qaranlıq çökürdü. Dənizçilər dəstə-dəstə sahildə gəzirdilər, axşam toranında suya dalmış gəmilərin silueti

aydın sezilirdi. Ayaqçılar mehmanxanaların ünvanını bərkədən deyə-deyə bizə tərəf cumdular.

Mən pəncərədən çıxırdım:

– Mehmanxana tapmışıq.

Bu yaxınlarda taxtabiti dolu bir mehmanxanada gecələmişdik, indi də bir az yaxşısında rahatlanmaq istəyirdik. Bir neçə daqiqə liman məhəllələrində dolaşdıq. Sonra dolama yollarla “Mediterraneo” mehmanxanasına sarı yönəldik: yol göstəricisində ancaq onun ünvanı vardı. Mehmanxananın tini Prefumo meydanına çıxırdı, yer xoşumuza gəlirdi. Parça dükanının yanında Klaudiya maşını saxladı, biz də gur işıqlı barlara, mağaza vitrinlərinə tamaşa etməyə başladık. Meydanda çoxlu əsgər və matros vardı, bir bölük əsgər hərbi idarənin qapısında qarovulu dəyişməyə hazırlaşdı. Çamadanı çiyinə alıb, mehmanxana inzibatçısına yaxınlaşdım. Ayaqçı bizi nömrəyə ötürdü. Xidmətçi qadın dərhal duşu hazırladı, əl-üzümüzü yuduq, yorğunluğunu udub, küçəyə çıxdıq.

Liman şəhərlərini lap binadan xoşlayıram; yaxşı istirahət haqqında təsəvvürüm həmişə duz, qətran iyi ilə, gəmi fitləri ilə, dənizin yaxın olduğunu bildiren uğultu ilə bağlıdır. Keçən illər mən qənaətlə yığdığım pulu Hamburq, Antverpen, Havr limanlarında, meyxanalarında istirahətə sərf etməyə çalışırdım. İndi isə yeni təəssüratlardan vəcdə gələrək, meydanda gəzişir, alpinistlərə, isveçrəliyələrə, ineklərə, dağlara olan ikrah hissimizi bir-birimizə bildirirdik.

Mərkəzi küçə mənə Sevilyadakı İlan küçəsini xatırladı: bar və kafelərin stolları yolun ortasına düzülmüşdü, gəlib-keçənlər onların arasında özlərinə birtəhər yol açmalı idilər. Bircə qadın da gözə dəymirdi. Kişilər stolların ətrafına yığılıb, qayğısız halda çənə döyürdülər, çəkmesilənlər də şotka-kremlə belədən-bələ sütiyürdülər. Bəzən rastımıza gələn soldatlar Klaudiyanın dar şalvarına görə bizə atmacalı sözlər deyirdilər. Şam vaxtı yaxınlaşırdı, havanı qızardılmış balıq iyi bürümüşdü. Biz barların birində hərəməzə bir qədər mansanilya, o birində kiçik bir qrafın ağ şərab içdik. Nəhayət, mahnı sevonlərin bir aşxanasını tapdıq, içəri girdik; Klaudiya madridsayağı hazırlanmış ıçalat sifariş etdi, mən də bir dücün bişmiş sardina.

Stollar taxtadan idi və müştərilər özləri özlərinə qulluq etməli idilər. Burada əsgərlər, bəre qoymuş, alabəzək köynək geymiş, qazmaçılar, yaxası açıq matrosalar oturmuşdular. Kimisi qabda özü üçün xörək, kimisi də şərab, ya da bir parça çörək götürmüşdü. İçəridə

tər iyi, xörək iyi vardı. Əsgərlər hay deməmiş bir qrafın qırmızı şərab dalınca cumur və içərək, ahənglə əl vururdular. Onlardan enlikürək, dolu bədənli birisi cır səslə oxuyurdu. Onun yanında nərmonazik, sarışın bir əsgər divara söykənib içirdi. Yoxsul, adi vətəndaş paltarları geymişdi, yoldaşları yaxasından yapışmışdılar ki, görək oynasın.

– Kazarmada ən yaxşı rəqqasdır, – deyər arıq bir cavan mənə izahat verdi. – Əgər meydana girsə, hamını qatlayıb cibinə qoyar.

Soruşdum:

– Haralıdır?

– Buralıdır, Palos yaxınlığından.

Başqa bir əsgər stolumuza yaxınlaşıb, onun bütü həyatını, sərgüzeştələrini bizə danışdı. Yetimdir, daş karxanasında işləyib, nə yazmaq bilir, nə də oxumaq. Barselona kimi bir böyük şəhərdə bu oğlan tez yüksələ bilərdi. Buna o, zəmanət verir: bir vaxt orada yaşayıb və oradakıların rəqs hərisliyinə bələddir.

– Əgər bir impressario tanıyırsınızsa, onunla tanış olayın, peşman olmazsınız.

– Adı nədir?

– Lopes Rosas Qonsalo... Ancaq hamı onu “Artist” çağırır.

O danışan müddətdə iki nəfər də bizə yaxınlaşdı, onlar da təsdiq elədilər: Artist şəhərdə ən yaxşı rəqqasdır, ən çətin rəqsləri ustalıqla oynayır, amerikalıların çempionu ilə yarışib və ona qalib gəlib...

– Amerikalıların?

– Eskombrerasda mərkəzi xətdə işləyənləri belə adlandırdılar.

– Hansı mərkəzi xətdə?

– İstilik xəttində. Onlar bir neçə mindirlər. Görünür, amerikalılar tələsirlər, maaşı hamıdan çox verirlər.

Məni bu “amerikalılardan” biri ilə tanış etdilər: qara, qalın qashları olan, göllərin suyu kimi mavi gözləri dərinde yerləşmiş adam. O da Artistin rəqsinə görmüşdü.

– Hə, bir gecə, direktorun və mühəndisin yanında azı üç saat fandanqo, tientos, soleares rəqslərini oynadı. Onu bizimkilərlə yarışmağa gətirdilər, o da tikintimizin ən yaxşı rəqqaslarını utandırdı...

– Siz görək onun rəqsinə baxasınız. Onun xatirinə bura gəlməyə dəyər.

Artist, hamının ona maraqla baxdığına etina etmir, dodaqlarını şərab stəkanından ayırmırdı. Öz fikir-xəyal aləminə qapılıb, yoldaşlarına laqeyd nəzərlərlə baxır və alınına tökülən telinin ixtiyarsız hərəkətlə sığallayırdı.

– Həmişə belədir, – deyər arıq oğlan izah elədi. – Əməlli-başlı kəflənməyincə yerindən törpənməz.

Kapral da Kataloniya ləhcəsilə:

– Gözməyi, kəfi xoşlayan zabitimiz həmişə onu öz dəstəsinə qoşur, – dedi.

– Zabit Ramosun nişanlısı Əndəlis rəqslərinin məftunudur.

– Keçən bazar günü onu təpə meyxanasına aparmışdılar, ordan xərəkə dəndirdilər.

– Təkbaşına bir şüşə ciro arığı içdi.

– Bir axşama iki şüşə konyak içdiyini özüm görmüşəm.

Əsgərlər Artisti dövrəyə aldılar: köynəyindən, ayağından dartsırdılar, birisi altındakı stulu çəkməyə can atırdı. Kapral da ayağa durdu və onun qulağına nə işə pıçıldadı. Cavan oğlan tələsmədən başını döndərdi və onun baxışından hiss elədim ki, kapral ona bizim barəmizdə nə işə deyib.

Kapral:

– Şəhərin şəərəfini ayağa salmamalısan, – deyib bizə göz vurdu. – Sənyorlar gəlmədirlər və sənin necə rəqs elədiyinə baxmaq istəyirlər.

Görünür, bu sözlər təsirsiz qalmadı, Artist yerindən qalxdı və salamlamaq üçün bizə yaxınlaşdı. İndi onun üzünə gur işıq düşmüşdü, mən də onu yaxşı-yaxşı görə bildim. İlk baxışda mənə göründüyündən də arıq, zərifi, görkəmi də vaxtsız qocalmış adamın görkəmi kimi xəstə, yorğun idi.

O, Klaudiya üzə tutdu:

– Sizin üçün rəqs eləyəm.

Onun bu qərarı alqışlarla qarşılandı. Arıq oğlan zalın qapısında yox oldu və tez də gitara ilə bərabər qayıtdı. Bir müddət onu köklədi, əsgərlər də yer açmaq üçün stulları kənara çəkildilər.

Artist gözlərini yerə dikib dayanmışdı, bir çəngə sarı teli alnına tökülmüşdü. Kataloniyalı kapral Klaudiyanın yanında oturub, özündən razı halda gülümsündü:

– Bu mürşiyəliklərə ancaq belə rəftar eləmək lazımdır. Dəbərtməsən, yerlərdən törpənməzlər.

Bir sahibi bütün bu hazırlığa baxmaq üçün bizə yaxınlaşdı, mən də hər adama bir stəkan şərab sifariş elədim. O:

– Ancaq dava salmayın, – deyər xəbərdarlıq etdi, – qonşular şikayətlənərlər, mən də cərimə verməli olaram.

Kapral qışqırdı:

– Narahat olmayın, don Anxel, hər iş qaydasıyla gedəcək!

– İspanlara yaraşan kimi.

– İspanlara və kişilərə.

– Deyirəm ki, keçən dəfəki kimi dava salmayın.

– Keçən dəfə dava salan biz deyildik.

– Siz ya başqaları, nə təfəvüti?!

– Arxayın olun, şef.

– Biz vəd elədik də, daha nə...

Gödək əsgər əlini qaldırıb, sükut yaranmasını gözlədi, hamının nəzəri Artistin zərif bədənində qərar tutdu.

– İndi o, rəqsə hazırdır, – deyər kapral bizə izahat verdi. – Siz qeyri-adi oyun görəcəksiniz.

“Amerikalı” da təsdiqlədi.

– Hə, belə şey tək-tək ələ düşər.

Gitaraçı fəndanqo rəqsini çaldı, “Kartaxena uğrunda! Kazarma uğrunda!” səsləri altında əsgərlər əl vurmağa başladılar.

II

“Amerikalı” haqlı idi: təkə Artistin rəqsini görmək üçün Kartaxenaya gəlməyə dəyərdi. O gecədən on bir ay keçsə də, Artist gözü-mün qabağından getmir: səliqəli, yüngül hərəkətli, vəcdə gəlmiş, bir çəngə saç üzünə tökülüb, hərəkətləri dəqiq, yığcam, hamının ona heyranlığına sanki laqeyd. Onun rəqsə nə vaxt başladığı və bizi bardan nə vaxt qovduqları yadımda deyil. Bar sahibi stəkanları bir neçə dəfə şərabla doldurdu, biz də qədərindən çox içdik. Ancaq o yadımdadır ki, vəcsiz bir matros Artistlə oynadı və gitaranın gur akkordları altında onlar hindu-apaşların rəqsini yamsıladılar.

Klaudiya da mənim kimi vəcdə gəlmişdi və stolun altında hey əlimi sıxırdı. Artist əsil artist idi! Bayramların heç birində belə coşqun, istedadlı rəqqas görməmişdim. Bardan çıxanda şərab dostları onu çiyinlərinə alıb, nəğmə oxuya-oxuya, hay-küylə xeyli apardılar. Küçələr hələ adamlarla dolu idi, biz içmək üçün bir neçə bara girdik. Artist sanki yorulmaq bilmirdi, xahiş elədikcə oynayırdı. Sarı tellər alnına yapışmışdı, üzündən tər axırdı.

Birə dəfə o, stəkanını stəkanımıza vurmaq üçün bizə yaxınlaşdı, üç-dörd kölmə danışdı. Səsi uşaq səsinə oxşayırdı. Soruşdu ki, rəqs

xoşumuza gəlib, ya yox. Cavab verdik ki, çox, o da razı halda susdu. Az sonra yoldaşları onun üçün yenə içki gətirdilər. Əvvəlcə onun haqqında danışan adam kapralla mübahisəyə girişdi. Qalanları onları ayırmağa başladılar, kim isə təpə meyxanasına getməyi təklif etdi.

Prefumo meydanının sol tərəfində, hərbi idarənin qapısı ilə üzübüz dar, əyri bir küçə şəhərin aşağı hissəsini El Molitene rayonu ilə birləşdirir. Yoxuş diki, asta yeriməli olursan. Nəhayət, qaz fanarı ilə işıqlanmış meydana çıxırsan; liman şəhərinə məxsus, kiçik, yəndəmsiz meydan; eyvanlarda paltar səriblər, zir-zibilin üstündə pişiklər ordan-ora qaçır. Elə bil başqa aləmə düşürsən; havanı çürüntü ilə bürüyüb, radiolar boş yerdə bağırır, gitaranın boğuc dinqiltisi eşidilir. "Mayami", "Yaşıl palma", "Fanar", "Gəmicik" barları bir-birinə qışılıb, onların rəngbərəng: qırmızı, yaşıl, bənövşəyi, mavi işıqları gecəni parlaq, rəngarəng çələnglə bəzəyir.

Klaudiya ilə mən belə təzədi gözləmədik və bu tamaşaya valeh olub, ayaq saxladıq. Qardemarinlər, matrosalar, əsgərlər bardan-bara gəldilər, bəziləri dönüb Artistlə salamladı. Qarabağdayı, boyalı bir qızla qol-qola gedən amerikan zabiti yanımda qaldı; o, sərxoş idi və bizimlə yenə içmək istəyirdi. Oyuncaq tapancası ilə tindən bizə atəş açan oğlan uşağı xatirimdədir; anası onun qulağından yapışmış, evlərinə apardı...

Biz bir bara girdik, uzun piştaxtanın arxasında beş-altı qadın dayanmışdı. Kənar stollardan birinin arxasında zabitlər oturmuşdular, Artisti görə kimi ayağa qalxdılar.

- Budur gəldi!
- Köpək oğlu!
- Hansı cəhənnəmdə qalmısan?
- Yoldaşlarımla idim.
- Biz hər yerdə sizi axtarıq.
- Bilmirdim... Mənə heç kim heç nə deməyib.
- Heç kim, heç kim... Yaman şeysən.
- Əməlli-başlı da keflənmisən, hə?
- Qaydasınca, leytenant.
- Ona görə də bizimlə qalırsan və bu dəqiqə də oynamalısan. Hə, tez ol.
- Gitarə yoxdur.
- Olmasın. Gitarəsiz də oynarsan.
- Necə əmr edirsiniz.

O, üzr istəyirmiş kimi bizə tərəf döndü, zabitlər əl vurmağa başladılar. Bir göz qırpmında bardakları onu dövrəyə aldılar. Əsgərlər də ritmlə əl çalındılar, biz Klaudiya ilə piştaxtanın yanında dayandırıq.

- Xoşunuza gəlir, hə?

Bu, kapralla mübahisəyə girişən adam idi.

- Bəli, çox.

- Ömrümdə çox rəqqas görmüşəm, amma beləsinə rast gəlməmişəm.

O, xırıltılı səsle danışdı, elə bil sızılırdı. Bir neçə kəlmə ilə oğlanın tərcümeyi-halını bildirdi: müharibədən sonra ata-anasını güllələyiblər, onu əmisi saxlayıb, rəqs etməyi ona heç kəs öyrətməyib.

- Heç kəs?

- Heç kəs. Hər şeyi özü öyrənib, daş karxanasında...

O dedi ki, işdən sonra böyük oğlanı özləri ilə içməyə aparırdılar. Şəhər kənarındakı meyhanada radioya qulaq asırdılar. Hər dəfə musiqi çalınanda oğlan oynayırmış... Musiqidəki ahəngi duymaq onun qanında var. Daş karxanasının fəhlələri də onu doğma oğul kimi sevirilər, o, rəqsi fəhlələrin gözü qabağında öyrənib, onun rəqsi başqalarında olduğu kimi, adi öyrənmə, əzbərləmə deyildi, qəlbinin dərinliklərindən gəlirdi.

- Dəyərli oğlandır, bəli, - deyib sözüne yekun vurdu. Həm də xeyirxah, rəhmli. Belələri qızla bərabərdir...

- Elədir, bu, o saat gözə çarpır...

- O, yox deməyi bacarmır və qəpik-quruşa oynayır. Hamı da bundan istifadə edir.

- İstifadə edir? Necə?

- Sıxıb suyunu çıxarırlar. Əvvəlcə içirdirlər, sonra da yorulub əldən düşüncə oynadırlar.

O, söhbətinə davam edirdi:

- Zabitlər onu həmişə dallarınca sürüyürlər. Kazarmada iş-gücləri yox, az qala hər gecə keflənirlər. "İqamətgah" meyhanasında başlayırlar, əgər əngəl-filan olmasa, qadın ələ keçirmək, ədəbətli etmək üçün təpəyə qalxırlar. Veclərinə də deyil ki, oğlan səhər altıda yuxudan durmalıdır. Ardınca növbətçi göndərib, yatağından çıxarırlar...

- Bəs o? O, nə üçün gedir?

Əsgər əsəbiliklə:

– Elə mən də ona bunu deyirəm. O, zabitlər kimi gündüz yata bilmir. Bədəncə də zəifdir... Ömrü uzunluğunu işləyib, yeddi yaşından.

Artist rəqsi qurtarıb, nəfəsini dərmək üçün dayandı. İndi oğlan uşağına oxşayırdı: alnında həlqələnmiş tellər, baxışı dumanlı, sual dolu. Rəngli köynəyi yamaq-yamaqdı, şalvarını da belində qayıq əvəzinə, bir parça köhnə ip bağlayırdı.

Dostu giley-lənirdi:

– Onların bu oğlana zərrəcə hörmətləri yoxdur. Mənim atam daş karxanasında onu tanıyırdı, danışdı ki, orada onu qiymətləndirirdilər... Burdakı kimi yox. Kimin kefinə düşür, onun suyunu sıxıb çıxarır, bu adamın dəyəri nədir, buna tüpürürlər.

Artistin gigahlarındakı damarlar şişib qalxmışdı, mənim vücudumdan gizli keçdi.

Klaudiya soruşdu:

– Xidməti nə vaxt qurtarır?

Əsgər məyusluqla cavab verdi:

– On aydan sonra. Gələn yay.

– Heyf, – dedim.

– Hə, heyf.

– Madriddə ona tez iş tapardım.

– Bəli.

O da Antonio və Fange cinsindəndir...

– Bəli.

– Dost-tanışım var, ona kömək eləyə bilərdim.

– Bəli, bəli.

O, mənim fikrimi başa düşmüş kimi gözlərini yerə dikdi və siqaret yandırdı.

– O əsil artistdir, – dedi. – Əbəs yerə puc olub getsə, çox təəssüf.

XUAN MARSE

(1933)

MEYXANA

Bax, yenə bu amerikalılar gəldilər. Zibillər!

– Sito! – bacım hirsle pıçıldayır və boynuma bir şillə vurur.

İki stəkan da vurub küçəyə qaçıram. Onlar sahillə, suyun lap kənarı ilə yeriyirlər; sərxoş, ayaqyalın, yaxaları açıq, kurtkalarını yerlə sürüyə-sürüyə. Ay işığında tərlı bədənləri işıldayır, əllərində çəkmələri, viski şüşələri. Yaxınlaşıb, həmişəki kimi, başımı sığalayırırlar. Əclaflar.

Mən oturmağa olduğum yerə çatıb, quma sərilirəm. İri soldat əlləri başımın yanına tranzistor, iki dənə də siqaret qoyur. Bunlar mənim üçündür, rəhmət gətirmək istəyir ki, yatmayım, gözde-qulaqda olum, polislər gələndə xəbər tutum. Ulduzları saymaqdan yorulanda darıxmayım. Heyvan! Başa düşür ki, mən çoxdan ulduzları saymıram? Ancaq o gülür, nə isə qırıldayır, başa düşmək də olmur; ona görə yox ki, sərxoşdur, ona görə ki, bu tiplərdən şeytan da baş açmaz. Bax, borucuğu olan koka-kola şüşəsini mənə uzadır. Mən hələ susuram, amma borucuğu sındırıram, – bu, işin əvvəlidir, – sonra onu uzağa tullayıram. Gedənə yaxın siqaretimi yandırır. Gülümsünür, odu ovcunda gizlədir ki, Rosita görməsin, – mən siqaret çəkəndə bacım acıqlanır. Sonra durub Rositanın yanına gedir. Rosita qumun üstündə oturub, onu gözləyir. Qalanları bir az uzaqda, meyxananın pəncərələrindən düşən işıqdan o tərəfdə uzanıblar, şüşəni öldən-ələ ötürürlər, at kimi kişnəyirlər, tın-tın quşu kimi, ağıllarına gələni qırıldayırırlar, elə bil saqqız-rezin dişlərini bir-bir yapışdırıb.

Mən tək qalıram və bu mürdar musiqiyə qulaq asıram. Mən çox yorulmuşam, yatmaq istəyirəm. Hərdən ancaq dənizin uğultusu, bir də qudurğınlar haqqındakı kino-filmdən mahnı eşidir, jandarmaların da gəlməyinə hələ çox var. Hətta gözlərimi yumanda da körpünün yaşıl, qırmızı işıqlarını görürəm. Adəti üzrə, bir müddət Rosita mənə göz qoyur və çığırır:

– Oğlan!

– Hə!

– Otur. Nə dayanmısan? Bax ha, yatma.

Sonra məni yaddan çıxarır. İndi şəhərdə, turistlərin arasında olan. Sabah yenə bu lənətə gəlmiş günəş yerə od tökəcək, bu günəş də onların xoşuna elə gəlir ki, hansı cənnətdənsə danışmağa başlayırlar, gülən, qurulmuş köhnə kuklalara oxşayırlar. Doğrudan, lap qərribə adamlardır, həmişə dəniz qırağında, küçələrdə, mağazalarda veyllənirlər, arvadlarının da çiyinləri qıpqırmızı, qabığı soyulur, saçları da saman kimidir. Bərk yuxum gəlir, bacı. Ay sənin köhnə kuklanın sürtülmüş başına oxşayır. Məndən bir on metr aralı amerikalı kirpiyə oxşar kəlləsini qaldırır, ayağa durur, şalvarının qumunu çırpır, boş şüşəni dənizə vızıldadır də köynəyini çıxarır. Yanında uzanmış Rositaya nə isə demək üçün çevriləndə tunc kürəyi parıldayır. Bu amerikalı çox uzundur. Valay vurmur. Limanın və körpünün işıqları fonunda onun hündür kölgəsini aydın görürəm. Beli kovboyun, hindunun beli kimi möhkəm, nazikdir, ay işığında parıldayır. Eşidirəm, bacım ondan soruşur: ona soyuq deyil ki? O, nə isə mızıldayır və yenə Rositanın yanında qumun üstünə çökür. Rosita ayaqyalın uzanıb, yavaşca gülür, ətəyi də çimənib. Bir az kənarda uzanmış qalanları hələ də boğazlarına viski boşaldırlar və zəhləmi tökmüş o mahnıların tin-tin səslə oxuyurlar. Əməlli-başlı sərxoşdurlar; məlum əhvalatdır: şüşələrin, siqaret qutularının, mundir və köynəklərin, qara gözlük və çəkmələrin arasında sersəm hala düşüblər və öz növbələrini gözləyirlər. Qumun üstə sərələniblər, elə bil özlərini günə verirlər, ya da üstlərinə yay yağışı tökülür, bir də görürsən gözlərini dənizdə bir nöqtəyə dikirlər, güya onları uzaqlara apara biləcək gəminin üzduyünə baxırlar və uzun, zəhlətökən, dodaqda əriyib yox olan mahnılarını oxumağa başlayırlar. Bəziləri Rosita ilə oynayıb doyublar: qıdıqlayıblar, viski veriblər, indi də, deyəsən, yatıblar.

Mən koka-koladan bir qurtum içib, siqaret kötüyünü alışıdırıram. Sağa baxıram görüm jandarmırlar gəlmiş ki; sonra yenə bacıma və amerikalıya tərəf dönürəm. Bir-birinə sıxılmış iki kölgədən başqa heç nə seçmək olmur. Bizim meyxananızın pəncərələrindən düşən işıq zolağı onların başı yanındadır. İndi onların gülüşünü eşidiyəm, qumun üstündə dıgırlanırlar. Bu tip “Rositanı” çox axmaq tələffüz edər. Mənim bacım da “darlinq” sözünü elə o cür deyir. Üstündə oturmağım qum tərəciyi yavaş-yavaş dağılır, elə bil onu dalğa yuyur.

Dursam yaxşıdır. Sahil küləyi rütubət və çürümüş dənizotu iyini buruma vurur. Bir qurtum da koka-kola içirəm, siqaret kötüyünü qumun içində əzirəm: dənizin üstündə enli gümüşü zolaq var: aydır, əyri və tənha, çox qəşəng, nəhəng mavi paxlaya oxşayır. Yuxum gəlir, bacı, yatmaq istəyirəm. Meyxananın qapısına söykənmək indi nə yaxşı olardı!

– Ey, bura bax!

İri əlləri olan kürən əsgər məni çağırır. Şalvarım cırıqdır, nəm qumdan bədənim üşüyür.

– Nədir?

– Tranzistoru bura ver.

...Atana lənət! Bu gecə onlar o qədər pul xərcləyiblər ki, Rosita ilə biz bütün mövsüm ərzində o pulu qazana bilmərik, onlardan biri əlini qaldırıb, mənə nə isə işarə edər. Üzümlü çevirib dənizə baxıram. İndi mən başa düşürəm: gecə bir divardır, dəniz qurtaran yerdə ucalır, indi də mənə tərəf əyilir.

– Ey, oğlan!

– İstəmirəm, – deyər cavab verirəm.

– Siqaret verərəm.

Bu vaxt qəfildən Rositanın qərribə gülüşünü eşitdim və dərhal özümü çox kimsəsiz hiss elədim, məni vahimə basdı. Dəniz bərk vururdu. Yuxum gəlir, bacı, yuxum gəlir. Əsgər qalxır, Rosita qumun üstündə qalır.

– Hə, ay oğlan, tranzistoru götür görüm.

Gözlərsən. Ay işığı Rositanın çılpaq sinəsinə düşür. O, ildırım vurmuş kimi qumun üstünə sərilib, tufanın sındırıb yerə saldığı ağac kimi tənha, unudulmuş, dalğaların sahilə atdığı bir şey kimi hərəkətsiz, bədəninə işıq ləkələri və qurd kimi yaş, qərribə kölgələr oynasır; elə bil o, tamam dumanı bürünüb, üstünə kədər örtüyü sərilir. Bacı, bacı, nə üçün hər şey belə hərəkətsiz, sakitdir? Evimizə, Arxona necə də qayıtmaq istərdim, özümü sənin isti kürəyinə söykəyib, balaca carıyımızda, tövlə, ot iyi gələn ağır yorğanın altında yatmaq istərdim!

Bax, əsgər yenə onun üzünə əyildi, elə bil dumduz bulaqdan su içəcəkdi. Mən o zəhrimar tranzistoru götürüb, meyxananın dal tərəfinə, qalanlarının yanına gedirəm. İspan dilini bilən birisinin yanında otururam.

– Bir duro verərsən?

– Pulum qurtarıb. Adımı de görüm.

- Onda siqaret ver. Adım Sitodur.
- Cavan oğlan xeyirxahlıqla gülümsünür.
- Neçə yaşın var?
- Siqaret ver, ingilis.

Mən bilirəm ki, o, Puerto-Rikodandır, ancaq onların hamısı bir zibildir. Burada puertorikolular çoxdur, hamısı da qarayanız, çox bacarıqlı, gözləri, saçları Rositanın gözündən də, saçından da qarıdır. Onlarda bizdən nə isə var, doğmalığı var, onlara inanmaq olar. Bu ösgeç arxası üstə uzanıb, əllərini başının altına qoyub, ulduzlara baxır.

- İstidir, hə, balaca?
- Bəli, senyor.

Onun yanında zənci var. Onlar həmişə bir yerdədirlər. Mən zənciyə baxıb gözləyirəm ki, mənə bir söz desin. O danışıqda gözümdəki üzündən ayıra bilmirəm. Onun iri, clə bil kədərli ağzı var, ağzının içi çəhrayı və tərtozudur. Budur, puertorikalı ilə danışır, gözləri isə mənə baxır və parıldayır. Puertorikalı mənə bir qutu siqaret uzadır, mən bir neçəsini götürüb cibimə qoyuram. Təbəssümlə ona təşəkkür edirəm, o isə daha mənə tərəf baxmır, gözünü göyə zilləyib, clə bil orada nə isə görür.

– Vay, necə istidir, ilahi, necə istidir, – zənci bu sözləri hey təkrar eləyir, bu da məhni kimi çıxır. Mən lap aralığa sürünüb gəlmişəm. Hamıdan tünd spirt və türk tütününün iyi gəlir.

– Soldat, bir duro ver.

Amerikalı narazılıqla üz-gözünü turşudur, şüşədəkini içmək üçün qalxır. O, ayaqlarını aralı qoyub, valay vurur. Heç kəs ona fikir vermir. Zənci də hey gileylənir:

– Vay, necə istidir, ilahi, necə istidir.

Ayaq üstəki də şüşəni boşaldıb, açıq ağzına tutub ki, bəlkə, bir damcı da töküldü. Külək vurur, onun şalvar köbələri üzgəc kimi yel-lənir.

– Ey, uzun, mənə bir şey ver.

İndi Rosita yavaşca zaryır, mən zəncinin iri gözlərinin üzümə dikildiyini hiss edirəm. O vaxtdan ki, Rosita məni bu meydanaya stəkan yumağa gətirib, o gündən münasibətimiz dəyişib. Birinci gecə bazadakı amerikalılar ona corab bağışladılar, o da bu corabları geyib, bütün axşamı dəniz qırağında gözdü; corablar sürüşüb burum-burum olmuşdu. Bacım Rosita səfəhin biridir – şəhərdəkilər belə deyirlər.

Ancaq bu, doğru deyil, o, axşam, ayaqlarında burum-burum olmuş corablar, dəniz kənarında kraliça kimi vüqarla gəzə də, çox ağıllıdır.

Qəfilədən başa düşürəm ki, zəncinin dizləri üstə mürğüləmişəm. Onun əli başımdadır. Göz qapaqlarım ağırlaşıb, qulaqlarımda da ləpələrin səsi. Yuxuya gedəcəyimdən qorxub, dik qalxıram. Kürəne deyirəm:

– İngilis, mənə beş duro ver, soyunmamış suya tullanım.

Puertorikalı tərcümə edir, hamı gülür. Köynəyi tərddən tamam islanmış birisi çətinliklə yerindən durur, şüşəni dənizə tullayır, valaylaya-valaylaya zərbə yerə oturur, əli ilə dənizi, iriləşən dairələri göstərib, nə isə çıxırır.

Mən puertorikalıdan soruşuram:

– Bu axmaq nə çərənəyir?

– Deyir arş dənizə! Suyu atıl, oğlan, qaça-qaça! – qışqırıb üstümə qum atır.

Mən ciblərimi boşaldıram: xırda pul, siqaret, yaylıq, ip, qələmyonnan bıçaq – hamısını qumun üstünə qoyuram. Sahilə qaçıb, başı üstə dənizə tullanıram ki, bu işi tez qurtarım. Su da ki, zəhrimar, bumbuzdu. Qaynar suyun içindən çıxan kimi sıçrayıb çıxıram. Onlar gülüb, meymun kimi qumda dıyırlanırlar. Üstümdən su sırıltı ilə axır; titrəyətitrəyət soldatın qabağında dayanıb, ovcumu açıram.

– Ey, sən, beş duronu yellə bura.

O heç mənə baxmır da. Əvvəl-axır gülüb qurtaracaq ki. Nə isə qırıldayır, görək ki:

– Şüşə düş yerə, oğlan!

– Şüşə nədir ey?

...Atana lənət! Dəhşətli şübhə beynimdən ıldırım kimi keçir.

– Nə şüşə? – soruşuram. – Yaxanı qaçırtma. Beş durumu yellə bura, mən onu qazanmışam. – Qalanlarına üz tuturam, onlar hələ də gülürlər. – Ey! Ona deyin ki, beş durumu versin.

– Sən pis başa düş, oğlan, – o zorla tələffüz eləyir. – Mən şüşəni isteyir, şüşə, – deyib barmağını dənizə uzadır.

Mən on beş, iyirmi dəfə suya baş vururam. Bilmirəm nə vaxt ağlamışam, axın yavaş-yavaş məni cənuba tərəf aparır, mən isə bu lənətə gəlmiş şüşəni tapa bilmirəm, hərçənd burda görək bir yığın şüşə olsun yenə, yenə baş vururam. Üzə çıxıram, suyun lap üzündə gözlərimi açıram; ay işığının saldığı gülmüşü yol uzunu baxıram; onları görməmək üçün arxamı onlara çevirirəm, buxtaya, Rosas körpüsünə,

Amerika bazasına çevirirəm, o yerə ki, orada gecədən başqa, heç nə yoxdur və hiss edirəm ki, dəniz suyu gözlerimi yandırır, bəlkə də, bu, göz yaşıdır.

Sahildə dayanıb tir-tir əsirəm, Rosita indi başqası ilədir. Xırdaxuruşumu yığışdırıram, bir müddət sallığı oturub, başımı aşağı salıram, onlar dövrəmə yığışib, qumda sürünürlər. Mən qalxıram.

– Mənim beş duromu ver, əclaf! Tez ol ver! O pul mənimdir! Ver, boyun olmuşdun axı!..

Hiçqırıb, qum üstündə otururam. Özümü döyülmüş it kimi hiss edirəm, özümə deyirəm ki, ağlamamalıyam və onlara hey lənət yağdırıram.

Birdən bacım qışqırır:

– Sito, get yerinə! Eşidirsən?

Danışmıram, başımı qaldırıb geriye, yola sarı baxıram. Kim isə tranzistoru açıb.

– Hə, ağıllı oğlan ol, get yerinə. Ağlama. – Bacımın səsi zəif çıxır, səsi tanıya bilmirəm. – O pulu mən sənə verərəm, səfeh. Eşidirsən? Eşidirsən nə deyirəm? Ey, siz, uşağı rahat buraxın, lənətə gəlmiş köpəklər! Bəsdır ələ saldınız!

Sonra yenə onun gülüşü, iniltisi eşidilir, mən də oradan çıxıb gedirəm, bu dəfə dolama yolla yox, düzünə. Qaranlıqda onun paltarına toxunuram. Bir az uzaqlaşılıb, suyun lap qırağında otururam. Külək yenə çürümüş dənizotu iyni burnuma vurur, tranzistor da yenə göydən asılıb, gecə də iri, gülmüşü örtüyə oxşayır. Bacı, yuxum gəlir, bacı, bir azdan sonra başımı meyxanaların divarlarına söykəyəcəyəm. Yuyulmalı bir neçə stəkanım qalır. Onlar kurtkalarını qum üstündə sürüyə-sürüyə çıxıb gedəndən sonra, Rosita da axır ki, tək qalıb, dinməz-söyləməz, hərəkətsiz, çox güssəli, dənizə, dalgaların mənəsis qaçışına baxa-baxa oturanda işimi görüb qurtararam.

ASSORİN

QIZILGÜL, SÜSƏN, QƏRƏNFİL

Ey gözəllər, sizinləyəm, bir dəqiqə ayaq saxlayın! Eşitmirsiniz? Üzünü kənara çevirirsiniz? Axı belə yox da! Yaxın gəlin! Mən sizə məzəli bir əhvalat danışacağam. Şən? Hə, hə, əlbəttə! Ha, ha, ha! Qocanın yanında bir az oturun. Dünyanın yarısını görmüşəm, Avropanın bütün ölkələrində, Amerikada, Afrikada olmuşam, okeanı üzüb keçmişəm. Ha, ha, ha!

Görürsünüz ki, gülməyi də yadırgamamışam, hərçənd dünyada çox şeylər görmüşəm. Doğrudumu? Qorxmayın, bura gəlin! Onda görürsünüz ki, gözlerim mavidir. Hələ saqqalımdı demirəm: dümağdır! Bu, onun üstünə qonmuş tozdu. Keçdiyim yolların tozu başıma, paltarıma, əllərimə qonmuşdur. Siz isə yaqın ki, ömrünüzdən şəhərdən kənara çıxmamısınız, hə? Bilsəydiniz ki, dünyada nələr var! Necə möcüzələr, necə dərdlər var! Hə, cəsarətli olun, gəlin. Qocanın yanında oturun. Çiyində heybə, yolları dolaşan səyyahın yanında. Yoxsa elə bilirsiniz mən məzəli, şən əhvalatlar danışa bilmərəm? Bir gözlerimə baxın! Şübhəni, qorxunu bir kənara atın, yaqın gəlin; sizdə nə qədər cavanlıq şövqü, suxluq var! İnsanların qayğısız görünüşü qədər məni heç nə sevindirmir. Sizə dedim ki, mən şən adamam. Ha, ha, ha! Hə, hekayətimizə başlayaq. Demək, yaqın gəlməyə-cəksiniz? Nə olar, uzaqdan dinləyin, çalışsın ki, bərkədən danışım. Görərsiniz nə gözəl hekayətdir. Ha, ha, ha.

Qədim saray. Geniş işıqlı, par-par yanan zal. Divarlarda güzgü. Güzgü çoxdur. Pəncərələrdən o tərəfdə, qədim şəhərin küçələrində dərin sükut hökmfərmədir. Elə sakitlikdir ki, gümüş bıçağı al əlinə, bu donmuş lal sükutu parça-parça kəs. İri pəncərələrdən gözqamaşdıran günəş işığı süzülür. Gün batır? Hə, o hər yana ərmiş qızıl tökür. Günəş sabaha qədər vidalasıb, qürub edir. Göy üzündə ağ, pəmbə buludlar var. Onlar süzür? Yox, onlar donub, evlərin yelqovanları üstündən asılıb. Yelqovanların təpəsindəki xoruzlar, mələklər, ulduz-

lar, hətta yelqovanların uzun ağacları da günəş şüalarının yardığı qızılı buludların fonunda aydın görünür. Qədim sarayın iri zalında üç cavan qız var. Ağ, sadə paltar geyiblər. Birinin adı, Lüsila, o birinin adı Eveliya, üçüncüsününki Violantadır. Lüsilanın gözləri qonurdur, Eveliyanın gözləri göy, Violantanın gözləri yaşıldır. Üç qızın üçü də qədd-qamətli, zərif, şəndir. Batan günəşin sarı işığında, yavaş-yavaş düşən axşamın alatoranında böyük zalda gülüb-oyunayrlar. Üfüqdə ulduzlar birər-birər alışıb yanır. İlk ulduz dərin göylərdə titəyən damlaya oxşayır, elə bil qopub düşəcək. Ancaq bərq vuran ulduz yerə düşməyəcək. Əgər düşsəydi, o şəffaf səmadan qopsaydı, qızlar qaçıb onu yerdən götürərdilər. Bu ləl kimi parıldayan ulduzu gülə-gülə sevinclə əldən-ələ tulladılar.

Lüsila, Eveliya və Violanta iri zalda fikirsiz-qayğısız gülüb-oyunayrlar. Üçü də elə zərif, elə incədir ki, üçü də elə şəffaf paltar geyib ki, tərpnədə cavan, möhkəm bədənlərinin incə cizgiləri görünür. Bu sehrkar sükunətdən, batan günəşin qızılı rənginə boyanmış havadan, yaxınlaşan gecənin xoş sərinliyindən bir az məst olmuş qızlar hey güllürlər. Eyvandan içəri qaçrlar, enli divan üstə bir-birinə qışılıb oturlar, elə bil axşam duasına hazırlaşan qarılarıdır; ancaq çox otura bilmirlər. Bax, yenə ayaq üstədirilər və zəlin o biri başına götürülür. Sarayın hündür tavanı altında onların saqraq gülüşü cingildəyir. Qızıl günəş qeyb olur. Dərin sükut şəhərin üstünə sərilir. Eyvanın qabağındakı iri meydanda fəvvarənin girdə camından şəffaf su axır.

Yer üzünə çökən qaranlıqda Lüsila, Eveliya və Violanta fikirli-fikirli susurlar. Lüsilanın quş nəğməsi tək cingiltili səsi qəflədən sükutu yarır:

– Çiçəyə çevrilmək nə yaxşı olardı!

– Yaxşı olardı! – Eveliya da təkrar edir.

– Bu, qiyamət olardı! – deyib Violanta ah çəkir.

Qızların üçü də şən-şən güllür.

Ala-qaranlıqda üç zərif kölgə tərpnir. Şəffaf paltar altından qızların mütənəşib biçimli bədənləri görünür.

– Mən qızılıgölə çevrilmək istərdim, – deyər Lüsila hərərlə səslənir.

– Mən isə süsən olmaq istərdim, – deyər Eveliya çığır.

– Mən də qərənfil, – deyər Violanta pıçıldayır.

Qızılıgöl, süsən və qərənfil! Yer üzünə gecə çöküb. Parlaq ulduz göyün sinəsindən asılıb. Qədd-qamətli üç qız qədim sarayın zalında fırlanırlar.

Bir yerə toplaşib, gecənin sükutu içində qızlar hamısı bir ağızdan təkrar edirlər.

– Çiçəyə çevrilmək nə yaxşı olardı!

Bir az keçmiş Lüsila deyir:

– Mən qızılıgöl olub, sarayın yaxınlığında bitmək istərdim.

Eveliya:

– Mən süsən olub, qonşuluqda bir yerdə bitmək istərdim!

Violanta:

– Mən qərənfil olub, bura yaxın bir yerdə bitmək istəyirəm!

Həmin qədim şəhərdə, elə həmin saatda, Lüsila, Eveliya və Violanta gur işıqlı iri zalda dolaşdıqları həmin vaxtda, onların çiçəyə çevrilməyi arzuladıqları saatda biri qızılıgöl, o biri süsən, üçüncüsü də qərənfil olmaq istəyirdi; sarayın yaxınlığında bitən qızılıgöl, süsən və qərənfil.

Qədim sarayın divarlarına sadə bir evcik yapışb. Orada cavan bir qız yaşayır, rəngi lap solub-saralıb. Göy gözlərinin dərinliyində qüسسə gizlənb. Kreslodan qalxanda ayaq üstə dayana bilməsi möcüzədir. Qızın sevgilisi müharibəyə getmişdir. Çoxdandır ki, ondan xəbər-əter yoxdur, ancaq qız hər gün, hər saat xəbər gözləyir. Məktub da yoxdur, bu yaxın vaxtlara qədərsə hər gün məktub alırdı, onları elə həsrətlə oxuyurdu ki! İndi günlər keçir, məktub da gəlmir, qızı həyəcan bürüyür. O, enli kreslosunda oturub, onun arxasına söykənib ki, bir az yüngül nəfəs alsın. Stolun üstündə, stəkanda, bağçadan dərilmiş qızılıgöl var. İri, ağ, tər qızılıgöl. Havadan sanki bulud asılıb, elə bil haradasa uzaqlarda qızın hələ bilmədiyi o dəhşətli bədbəxtlik baş verib, elə bil qarşısalınmaz fəlakət qızın üstünə gəlir. Qız da dəhşətli bir şey görəyindən qorxmuş kimi gözlərini yumur. Dəhlizdən ayaq səsləri gəlir. İndicə qapı açılacaq, naməlum adam gələcək, çəkine-çəkine gülümsünüb onu dilə tutmağa başlayacaq ki, həyəcanlanmasın. Naməlum adamın sözlərində dəhşətli, faciəvi mənə olacaq.

Stəkandakı ağ qızılıgöl kədərli başını əyib. Tezliklə biz eynilə buna oxşar qızılıgöl, Lüsila, Eveliya və Violantanın yaşadığı qədim sarayın yaxınlığından dərilmiş tər, boynubükük qızılıgöl ağ balışın

üstündə görəcəyik. Ağ atlas yastıq üstündə əbədi yuxuya getmiş qızın solğun üzü yanında ağ qızılgül.

Gülləri o, çox sevirdi. Hamısından da çox süsəni. Bənövşəyi süsəni. Onun tənha, təmiz ağardılmış hücrəsində süsən dəməti parlaq bənövşəyi ləkə kimi görünürdü. Madonnanın surəti qarşısında diz çökmüş rəhbə gülləri götürür, uzun dəhlizlərdən keçib kilsəyə gedirdi. İçəri girib, süsənləri müəddəs Məryəmin ayaqları yanına qoyurdu. Monastır qədim sarayla yanaşı idi. Üç cavan qız çiçəklərə çevrilməyi arzuladığı həmin anda yazıq rəhbə əbədi rahatlığa qovuşdu.

Mehrabin yanındakı dəmətdən, bir az əvvəl onun öz əlləri ilə ora qoyduğu dəmətdən, tünd rəngli bir süsən götürüb, ruhu uçmuş vücudun ayaqları yanına qoydular, ölünün qara paltarları üstündə bənövşəyi ləkə kimi orada qaldı.

Budur, haradasa uzaqda, sarayın qabağındakı meydanda qulaqbatıran atəş səsi eşidildi. Meydanın o biri tərəfindəki meydanada çığırtdı qopdu, oradan qorxmış adamlar, ustalar, işçilər çıxıb qaçırdı. Ətrafdakı sükut pozulmuşdu. Şübhəsiz, orada nə isə dəhşətli hadisə baş vermişdi. Cavan rəfiqələrin çiçəyə çevrilməyi arzuladıqları anda, Violanta qərənfil olmaq istədiyini bildirdiyi vaxt, üzbəüz meydanada bir cavan, rəqibinin gülləsilə öldürüldü. Polislər gəldilər, cavanı döşəmədən qaldırıb apardılar; onun pencəyinin düymə yerində sevgilisinin əlilə taxılmış al qərənfil qızıncırdı. Qərənfil təzə qan ləkəsinə oxşayırdı.

– Qızılgülə çevrilmək nə yaxşı olardı!

– Ya da süsənə!

– Ya da qərənfilə!

Ey gözəllər! Yaxın gəlin, qorxmayın! Bu da hekayətin sonu! Sizə məzəli əhvalat danışdım, elə deyil? Həyatın özü kimi şən əhvalat. Ha, ha, ha. Nə üçün gülmürsünüz? Bəlkə, siz də çiçəyə çevrilmək istəyirsiniz? Qızılgülə, süsənə və qərənfilə? Ha, ha, ha!

VİKTOR MORA

PİLLƏKƏN ÜSTÜNDƏ GÖRÜŞLƏR

Alvesin ayağında qəlpə qalmışdı, hava rütubətli olanda ağrıyırdı. O, axşam dar küçədə məşindən düşəndə də ayağı ağrıyırdı.

Sürücü:

– Daxmaya bax, senyor leytenant! – dedi. – Bu, sizin üçün “Rist” oteli deyil. Leytenant gülümsündü.

“Leonar xala deyirdi: – Mənim evim köhnə Barselonanın aristokratlar yaşayan küçələrdən birindədir. Yolun düşsə, mütləq bax, gör tağlarında nə qədər gerb var. Düzdür, bəziləri illər keçdikcə sür-tülüb, pozulub... Eh, bilsəydin bu küçədə bayramlarda nələr olardı! Şıq geyinmiş kişilər, üstü xəz dolu xanımlar! İndi bizi çəkməçidən fərqləndirmək olmur”.

– Çamadanınızı götürümmü, senyor leytenant?

– Lazım deyil. Özüm apararam.

Döngə tərəfdən evlərin divarlarına cındır parça üstündə yazılmış şüarlar yapışdırılmışdı. Şüarın bir parçasında Kataloniya ləhcəsində bu sözləri oxumaq olardı: “Bəs sən? Qələbə üçün sən nə etmişən?”

– Məzuniyyətiniz xoş keçsin, senyor leytenant! Əməlli-başlı şənlənin!

– Çox sağ ol, dost!

Motor gurladı, maşın tərəpəndi. Alvares, yüngülcə axsaya-axsaya, iyirmi altı nömrəli köhnə qapıya tərəf yönəldi. Düşündü: “Yəqin, dəniz iki addımlıqdadır. Səhər tezdən gedərəm”.

Çoxdan idi ki, Alvares dənizi görməmişdi, sakit, ləpəsiz, əsəbləri sakitləşdirən təlatümsüz dənizi.

O, göz-gözü görməyən qaranlıqda pilləkəni qalxmağa başladı, nəhayət, zəif işıq gələn, üstünü hörümcək toru basmış lampa bu zülməti bir az işıqlandırır. Alvares dikdaban ayaqqabıların tiqıltısını eşitdi. Kim isə enirdi. Qadın idi. Alvares dar meydançaya çatıb, divara qısıldı, gələcəyə yol verdi. Tiqıltı yaxınlaşırdı. Alvares qadını gördü. Qadın ayaq saxladı.

O mızıldadı:

– Buyurun, keçin.

Qadın ona lap yaxınlaşdı, gözünü üzünə dikdi. Bu, bir neçə an davam etdi, lakin Alvares onun iri, çuxura düşmüş gözlərindəki nifrəti oxuya bildi. Düşündü: “Bunlar hamısı ona görədir ki, mən hərbiyəm”.

Qadın keçib getdi. Lap qız uşağına oxşayırdı. Alvares köhnə jaketnin boynu ilə sarı saç burumları arasındakı ağ dəriyə baxdı. Qadının əlində kağız bağlama vardı.

– Günortanız xeyir!

Cavab vermədi. Dikdabanlar pillələrdə tiqıldadı. Alvares üçüncü mərtəbəyə qalxdı. Xalasından aldığı açarı açar yerinə salmaq istədi, ancaq gördü ki, açar yeri yoxdur: qapıda iri bir deşik var. Qapını itələdi. Bu hərəkətləri elədikcə, axırıncı dəfə qadınla nə vaxt olduğunu xatırlamağa çalışdı, ancaq tez də utandı – balaca qıza oxşayan bu naməlum qadınla rastlaşan kimi gör fikrindən nələr keçir!

Alvares ayağı ilə vurub zirzəminin qapısının sındıranda fəryad səsi kəsildi. O, ayağısınıq çarpayının üstündə bir əsgər, yanında da qız gördü. Əsgər tez durdu, köynəyini düzəltməyə çalışdı.

– Senyor leytenant, senyor leytenant... – deyər mızıldadı.

Alvares barmağını tətbiyə qoydu.

Əsgər yalvarır, zarıyırdı.

– Vurmayın, senyor leytenant, vurmayın...

O, diz çökdü, qız ağlayırdı: Alvares onun ağappaq qarnının titrədiyini görürdü.

– Yox, lazım deyil! Müqəddəs Məryəm xatirinə!

Alvares əsgərin alnını nişan almışdı. Tətik titrədi. Nə isə yumşaq, soyuq bir şey üzünə çiləndi...

Alvares soyuq tər içində çarpayıdan sıçradı və gözünü sol ələnin barmaqlarına zillədi. Dünən axşam yatmadan əvvəl əllərini təmiz yumaşdı: həmin gün soldatı öldürəndən sonra kənd meydanındakı fontanda yuduğu kimi. O vaxtdan daha əllərini tez-tez yumağa başladı. Ayaqları soyuq daş döşəməyə dəyəndə, Alvares tamam özünə gəldi. Günəş pəncərədən boylanırdı.

Elə yaxşı ki, evinin nə hala düşdüyünü xalası görməmişdi. Sındırılmış mebelin tör-töküntüsü bu evin tez-tez dəyişən sahiblərinin soyuqla mübarizəsinin canlı şahidi idi. Ocağı naxışlı döşəmənin üstün-

dəcə qalayırırmışlar, iri boz bir ləkə bunu sübut edirdi. Çarpayıların salamat qalması möcüzə idi. Divarda jurnalдан kəsilmiş bir şəkil əyri vurulmuş, kim isə onun dövrəsinə yapışqanlı plastr yapışdırmışdı. Şəkildə bombanın dağıtdığı məktəbdə uşaqlar təsvir olunurdu. Onların bəzisi hələ sağ idi. Kim isə şəklin altında, divardaca kömürlə əyri hərflərlə yazmışdı: “Bu, faşizmdir”.

Sanki bu qarma-qarışıqlığın içindən çıxmış qrammofon ağzını çiçək kimi açmışdı. Keçən gecə Alvares yorğun olduğundan, ona yaxşı fikir verməmişdi. İndi onu yoxladı. Qrammofon saz idi. Toz basmış vala yazılmış, kiminsə unudulmuş yuxulu səsi gəlirdi:

Mayın on altısında

Qalyito öldü...

Səs keçmişdən gəlirdi, o keçmişdən ki, onda bütün ispanlar ləkə-siz, təmiz idi. Alvares qəhərլəndi. Valı götürdü: “Tez gedim dəniz kənarına. Dəniz məni sakitləşdirər”.

Evə qayıdanda dəhlizdə bir qoca ilə toqquşdu, qoca onu görən kimi papağını çıxartdı.

– Xahiş edirəm, senyor, buyurun... – qoca titrək səslə mızıldadı.

Alvares fikirləşdi: “Təqaüdə çıxmış qulluqçu”.

– Yox, xahiş edirəm, əvvəlcə siz keçin.

– Yox, yox... Siz... Siz məndən cavansınız, cəldsiniz.

Qoca ona qorxa-qorxa baxırdı. Seyrək, çallaşan saqqalı titrəyirdi. Alvares dedi:

– Yaxşı havadır.

– Bəli, bəli... – qoca tez təsdiqlədi. Onlar pillələri qalxırdılar.

– Belə hündürə qalxmaq, yəqin, sizin üçün çətindir.

– Bəli, bəli, əlbəttə.

Alvares:

– Salamat qalın, – dedi. O, pilləkəni iki-iki çıxdı.

Qoca mızıldadı.

– Salamat qalın, salamat qalın.

Pəncərədə nə isə çatışmırdı. Yəqin ki, gül dibçəkləri, uşaqlıqda evlərində gördüyü dibçəklər. Doğrudur, o pəncərədən açılan mən-zərə tamam başqa idi: göz işlədikcə uzanan çöllər, onların üstünə

görmüş tutqun səma. Burada işe ancaq döngəni döndürsən. Qızmar istidən gic olmuş pişik yolun ortasında uzanıb qalmışdı. Alvares pilləkəndə rastlaşdığı qızın dikdaban ayaqqabılarının səsinə eşitdi, sonra pişiyin yanından tez ötdüyünü gördü. Saçlarında xoş parıltı vardı. Qız başını qaldırdı, elə bil Alvaresin ona baxdığını hiss etdi. Nəzərləri qarşılaşdı və Alvares onun qızardığını sezdi. Gülümsündü: "Gör ha"!

Qız başını aşağı salıb, addımlarını yeyinlətdi. Qapıdan girdi.

Alvares fikirləşdi: "Necə də arıqdır". Onun çörəyi çoxdur, iki qutu qatı şirin südü var. Pilləkən üstünə çıxıb, qızı evə çağırmaq, ona demək istəyirdi: "Boşlayın... Mühəribə ki qurtarıb. Qonaq olun!" Bəlkə, acığı tutdu? O günlərdə çoxları belə təkliflər edirdi, ancaq başqa məqsədlə. O, qapını araladı. Qız pilləkəni qalxırdı. "Hə, cürətli ol, dostum". Alvares süd qutularını qapdı. Qız qalxırdı. Meydançaya çatdı. Ancaq o, qapını açmağa cəsarət etmədi. Çox yaş axıtmış sört baxış, çuxura düşmüş gözlərlə qarşılaşmaqdan qorxdu.

Gecə yarısı oyandı. Onu boğuş sə-s-küy oyadı. And içə bilərdi ki, sə onun otağının üstündən, yuxarı mərtəbədən gəlir. Küçə fanarından tavana süd rəngli işıq düşürdü. Alaqaranlıqda Alvares gördü ki, bir vaxt ağ olmuş tavan qopub tökülmüşdür. Təzəcə yuxuya getmişdi ki, yenə sə eşitdi, elə bil orada döşəməyə nə isə yumşaq bir şey düşdü. Sonra tələsik ayaq tappıltısı gəldi. Alvares siqaret qutusu axtarıb tapdı. Çəkmək istədi, fikrini dəyişdi. Fikirləşdi: "Qızıcı-ğaz görəb bu vaxt yatmış olaydım axı". Qızın onun yanında uzandığını təsəvvürünə gətirdi. "Gərək özüm üçün bir qız tapam. Ancaq bunun kimisini yox. Çox arıqdır..." O biri yanı üstə çevrildi. Yuxarıda yenə boğuş tappıltısı eşidildi. Alvaresi yuxu aparırdı. İndi o, çıqıltı eşitdi. "Yazı məşinidir? Gecənin bu aləmində o kimin üçün yaza bilər?" Bəlkə, onun başı taqıldayırdı? Bu fikirlə də huşa getdi.

O, çarpayıda oturub, kitab oxuyurdu, eşitdi ki, qız pilləkəni düşür. Pəncərədən boyladı, onun qapıdan çıxmağını gözlədi. Fikirləşdi: "Çox da pis deyil. Ayaqları dümdüz. Stendal necə yazıb? Qadını birinci gün görəndə sənə eybəcər görünür... İkinci gün sənə elə gəlir ki, o sənin diqqətinə çox da layiq deyil... Üçüncü gün isə onun üçün dəli-divanə olursan... Bəli, elədir ki, var, ümumiyyətlə bunun kimi... Yaxşı, səfəhlədiyim bəsdir, evlənmək lazımdır, elosini almaq lazımdır ki, sənin minnətini çəksin..."

Qoca pilləkəni qalxırdı. Alvares ona çatdı.

– Salam.

Qoca ona qorxa-qorxa baxdı və tez papağını çıxartdı.

– Hə?.. Hə?.. Salam, senyor.

– Siz allah, ay baba, papağı başınıza qoyun...

Alvares bir an dinməzəcə qocaya baxdı. Onu otağına apardı. Qoca ağlamsınib mızıldadı.

– Mən pis bir iş tutmamışam... Mən heç nə eləməmişəm... Mən heç vaxt heç nəyə qarışmamışam. Heç sə də verməmişəm. Siyasətlə əlaqəm yoxdur, senyor...

– Axı siz nə danışsınız?

– Mən heç nə bilmirəm...

Qoca azca sakitləşdi, ancaq hələ də göz-qulaqda idi.

– Bir dəqiqə ayaq saxlayın.

Qoca itaət etdi. Sınıq stol üstündə iki qutu qatı süd görəndə gözləri parıladı. Alvares qutunun birini ona uzatdı.

– Bu sizin.

Titrək əllər qutudan yapışdı. Qoca inamsızlıqla Alvaresə baxırdı.

– Bura baxın, lütfən, mənə kömək edin. Bu senyorita...

– Hansı?

– Məndən yuxarıda yaşayan. O, tək yaşayır?

– Bəli, tək.

– Ailəsi yoxdur?

– Heç nə bilmirəm.

– Xahiş edirəm, dostum, deyin... Mən ki elə-belə soruşuram... Bura baxın, siz yaşlı, təcrübəli adamsınız. Xülasə, qız mənim xoşuma gəlir. Aydındır? Əminəm ki, məni başa düşürsünüz.

Həmin dəqiqə Alvares özünə nifrət edirdi. Bu qız onun xoşuna gəlmirdi. Onun zövqünə uyğun deyildi. Onun xoşuna qaranıyız, kök qızlar gəlirdi...

Qoca dedi:

– O, rəssamlar ailəsindəndir. Atası, qardaşı ilə yaşayırdı. İndi təkdir.

– Necə... bizimkilər gələndə onlar çıxıb getdilər?

Qoca gözlərini yerə dikdi. Alvares ikinci qutunu da onun qucağına soxdu.

– Onları öldürdülər, – qoca udqundu. – İki ay olar, bəlkə də, çox. Alvares diqqətlə ona baxdı.

– Qırmızı idilər, senyor... onlar qırmızı idilər.

– Yalan deyirsiniz!

– Mən... mən... yox, düz deyirəm. Bağışlayın.
– Demək, onlar bizimkilərdir, hə?
– Mən bilmirəm, mən heç nə demədim. Bunu siz dediniz. Mən heç vaxt heç nəyə qarışmamışam.
– Bəs o, nə ilə dolanır?
– Dərs verir. Evlərdə xüsusi dərs deyir. Məhəllədə belə danışır-lar. Adı Elisadır.
– Elisa... – deyər Alvares pıçıldadı, əlini qocaya uzatdı. – Hələlik, baba, dost olaq. Qorxmayın, sizi yemərəm.
Qoca göy damarlı əlini uzatdı.
– Sağ olun, – deyib, otaqdan çıxdı.
Bir dəqiqə keçmiş qapı döyüldü. Bu, yenə qoca idi. Dışsız ağzı ilə gülümsəyir, gözlərindən yaş axırdı. Papağını çıxartmamışdı. Süd qutusunu göstərər mızıldadı:
– Çox sağ ol, oğlum.

Qız evə qayıdanda Alvares yatağında uzanıb, kitab oxuyurdu. Qapını açdığını, açarı çıxartdığını, içəri girdiyini eşitdi. Evdə sakitlik oldu, sonra saş şırıltısı gəldi. Alvares yorğun-yorğun köks ötürdü: “Bəli, həyat belədir”. Yenə ayaq səsi. “İndi yəqin ki, otaqdadır”. Ancaq o, səhv edirdi. Krant uğuldadı. “Paltar yuyacaq, ya da çimə-cək”. Yenə ayaq səsi gəldi, ancaq bu dəfə boğuq, yumşaq. “Ev baş-maqlarını geydi”. Uzun bir sükut çökdü, sonra yazı maşınının çı-qıltısı eşidildi. Yadına düşdü: “Atası rəssamdır. Özü yazıçıdır. Mənə nə olub? Dəli olmuşam?” Kitabı götürdü, amma iki səhifə yarım oxuyandan sonra etiraf etməyə məcbur oldu ki, heç nə başa düşmə-mişdir. “Belə olmaz”. Kitabı örtüdü. Yuxarıda yazı maşını çıqqıl-da-yırdı; çıqqıltı sanki uzaqdan gəlirdi.

Yağış yağdı. Küçədə gölməçələr yaranmışdı. Yağış pəncərə şüşələrinə çilənmişdi, almaz kimi bərq vururdu. Alvares pəncərə qabağında gözləyirdi. Ayağı bərk ağrıyırdı. Adətən, bu vaxtlar qız qayıdırdı. Çox yubana bilməzdi. Bir uşaq gölməçəni şəppildadırdı. Küçə qapısından bir qadın çıxdı.
– Migelito, bura gəl! – deyər qışqırdı, oğlanı çəkib apardı. Migelito bildi ki, şillə yeyəcək, əlləri ilə üzünü tutdu. Elisa çox tələsirdi. Baş-ının üstünə qəzet tutmuşdu, qəzetdən su axırdı. Kitablarını jaketinin altında gizlətməyə çalışırdı.

Qadın küçə qapısından çığırdı.
– Salam, Elisa.
Oğlan Elisaya ümidlə baxdı. Elə birdi ki, qızın xatirinə anası ona toxunmayacaq, ancaq belə olmadı.
– Salam, senyora Lola... Yenə də oyun çıxarmısan, Migelito? Vay səni, dəcəl.
Onun gülümsədiyini Alvares ilk dəfə gördü. Elisa küçə qapısın-dan içəri girdi. Alvares plaşı tez çiyinə atıb, axsaya-axsaya qapıya tərəf getdi. “Səfeh iş görürəm... Çox səfeh...” Pillekən üstünə çıxdı. Elisa qalxırdı. Alvares meydançanı keçib, aşağı enməyə başladı.
– Axsamınız xeyir, – deyib, özünü şən göstərməyə çalışdı, açıq-saçıqlıqla dedi: – Hava da ki, belə də. Siz yəqin iliklərinizə qədər islanmısınız.

Qız onu narazı–narazı süzdü və dinməzəcə keçmək istədi. Alvares sarışın saçlardan qızın üstünə, boynuna yağış damcılarını töküldüyünü gördü. İslaq saçlar qızı lap cavan göstərirdi.

– Bəlkə, mənə yol verəsiniz?
Alvares yolu tamam tutmuşdu.
– Əlbəttə, əlbəttə, bağışlayın! – O, tutulub, üzr istədi və süni bayağı sözlərlə, ədəbazlıqla əlavə etdi: – Heç olmasa halıma yanın... İndi leysan yağışın altında yeriməli olacağam.

Elisa iki pillə qalxıb dayandı. Qətiyyətlə dedi:
– Bura baxın. Lütfən, məni rahat buraxın. Mən sizinlə danışmaq istəmirəm.

Cəld döndü, bürədi. Kitabları yerə töküldü, Alvares onları yığış-dırmağa cumdu.

Qız qışqırdı:
– Məni rahat buraxın! Bəsdir!
Alvaresin əlindən kitabı dartıb və çöməltmə oturub əsəbi hərə-kətlə o birilərini yığışdırmağa başladı.

Alvares qəddini düzəltirdi. Qızın sözləri ona toxunmuşdu.
– Mən sizə hörmət etmək istəyirdim, senyorita. Siz isə özünüzü gülcünə aparırsınız. Hər halda müharibə qurtarıb. Başa düşürsünüz? Qurtarıb!

Qız hələ də çöməltmə oturmuşdu, kitablar ətəyində idi. Üzünə tökülən yağ tellərini kənara verib, Alvaresə baxdı, pıçıltı ilə, hərərətlə dedi:

– Bu, doğru deyil, doğru deyil.

İndi Alvares gördü ki, qızın gözlərində parıldayan yağış damcıları deyil.

– Elisa, Elisa! – pıçıldayan Alvares öz səsini tanımadı.

O, bunları ixtiyarsız, özü də gözləmədən dedi. Öz adını eşidən qız ona heyrlə baxdı, sonra ağladı və pilləkəndə üzüyuxarı qaçdı. Alvares onun pıçıldadığını eşitdi:

– Mühəribə heç vaxt qurtarmayacaq, heç vaxt, heç vaxt...

“Mən özümü yaxşı aparmıram” – pəncərədən Elisanın dalınca baxan Alvares belə düşündü. Migelitonun anası işə gedən qızla söhbət edirdi. Qadın gülümsəyir və Alvaresin pəncərəsinə sanki elə-belə, öləri işarə eləyirdi. Alvares pəncərədən mümkün qədər uzağa çəkildi. Yox, yox, onu görmədilər. Elisa gülümsəmirdi. O da Alvaresin pəncərəsinə kədərli, diqqətli bir nəzər saldı. Alvaresin beynindən bu fikirlər keçdi: “Amma qız gözəldir! Yəqin, bu zəhləm getmiş qonşu mənə qızın dalınca pəncərədən baxan görüb, indi qeybət qırır”. Birdən o qızardı. Belə axmaq vəziyyətə düşmək iyirmi iki yaşlı bir kişiye yaramaz. “Buradan gedəcəyəm, gecələməyə kazarmaya gedəcəyəm. Daha burada qalmaq olmaz. Özümü, hərbi geyimimi gülcün vəziyyətdə qoymaq olmaz”. Alvares pəncərə qabağındakı müşahidə məntəqəsini tərk edib, çamadanını yığışdırmağa başladı. Yubanmadan kazarmaya getməyi qəti qərara almışdı.

Çamadanı hazırlayıb, üzünü qırxdı, təmiz köynək geydi, sonra onu çıxartdı. “Yox, gedə bilməyəcəyəm, axı evin qapısı qıfıllanmış, oğru girə bilər”.

O, ətrafına baxdı, taxta qırıqlarını, köhnə qrammofonu görüb, bəhanəsinin mənasızlığını andı. Özünü itirmiş halda çarpayıya oturub, siqaret yandırdı. Pilləkəndə ayaq səsi eşidilən vaxt döşəmə siqaret kötləkləri ilə dolmuşdu.

Qalxdı, oğrunca qapını açdı. Tanımadığı bir qadın yuxarı qalxırdı. Keçib gedəndə Alvaresin onu izlədiyini görüb, heyrlə ona baxdı.

Alvares iki dəfə də çamadanı yığıb-boşaltdı. Nəhayət, təslim oldu... “Mən burada ona görə ilişib qalmışam, ona görə”. Öz-özünə bu açıq itirafı, daxilində, onun iradəsi əleyhinə baş qaldırmış hissləri qanuniləşdirməsi ona bir qədər rahatlıq gətirdi. İndi o, bircə şeyin arzusunda idi: Elisanı pilləkən üstə görmək. Bəzən qız ona çox açıqlı baxırdı, hiss edirmək istəyirdi ki, onun zəhlətökən sataşmalarından tənqə gəlmişdir. Hərdən gözlərini yerə dikib keçirdi, günü-gündən də arıqlayırdı, saralırdı. Salamını da heç vaxt almırdı: Alvares yenə

çamadanını hazırladı. Ancaq bir gün səhər qız ona baxdı və utancaq halda dedi.

– Axşamınız xeyir.

Alvares özünü elə itirdi ki, cavab da vermədi.

Alvares döənə-döənə deyirdi: “O, mənimdir, o, mənimdir”. Özünü inandırmağa çalışırdı ki, Elisanın məhəbbətini qazanan kimi onu atacaqdır. “Belə qadınlar o qədərdir ki, lap itinə tök. Həm də çox arıqdır. Bütün bunlar sayıqlamadır, axmaqlıqdır. Nə isə, göz qulaqda ol, quşu hürkütmə. Bəlkə, ona kağız yazsam yaxşıdır?” O, təmtəraqlı bir eşqnamə yazınca bir yığın kağız korladı. Axırıncı sətri yazanda boğazı qurumuşdu, qulaqları yanırdı. O, məktubu qızı yoldan çıxaran hiyləgər bir eşqbaz kimi yazmaq istəyirdi, ancaq kağızı oxuyandan sonra bu, ona çox səmimi, əsl eşqnamə kimi göründü. “Bəlkə, elə belə yaxşıdır, – deyər özüne ürək-dirək verdi, – Həqiqət çox olduqca, yazı inandırıcı olur”. Özü özüne çox həyasız göründü. Kağızı zərfin içinə qoydu. Otaqda seyrək kölgələr oynayırdı. Elisa yuxarıda, evində idi. Ora elə həyəcanlı qalxırdı ki, büdrədi, az qaldı yıxılsın. Nəfəsini zorla dərib, yuxarı mərtəbənin meydançasında dayandı və məktubu qapının altından içəri ötürdü. Hələ də çöməltmə oturmuşdu ki, birdən qapı açıldı. Elisa ona baxırdı. Əynində xalat, ləkəli əski ilə əllərini silə-silə dayanıb ona baxırdı. Qızın çiyini üstündən Alvaresin gözüne xırda fiqurlar dəydi. Düşündü: “Gildir, onun əlləri gillidir”. Elisa soruşdu:

– Bu, nə deməkdir?

Həyadan qızaran Alvares ayağa durdu.

– Məktubunuzu götürün. Bizim söhbətimiz tutmaz. Məktubunuzu götürün və çıxıb gedin.

“Bu qadın özünü nə bilir?! Həm də onda qeyri-adi nə var ki? eybəcər sir-sifətinə bax...”

– Elisa, mən ancaq sizə demək istəyirdim ki...

Qız məktubu ayağı ilə itələyib, qapını çırpdı. Alvares yumruqlarını düydünlədi.

– Sizin mənimlə belə rəftar etməyə haqqınız yoxdur! Haqqınız yoxdur!

– Çıxın gedin! Yoxsa bütün küçəni başınıza götürmək istəyirsiniz?

Alvares getdi. Gecəni kazarmada keçirdi.

O, evə bir dəfə baş çəkmək istədi. Qapıya qıfıl saldırmadan köçmüşdü, indi yəqin, ora girib olan-qalan şeyləri də aparmışdılar. Oğru az deyil ki! Hə, bu həftə evə dəyəcək, baxıb qayıdacaq. O, döngəyə buruldu. Ürəyinə dammışdı ki, mütləq Elisanı görəcək. Qız həmişə bu vaxtlar işdən qayıdırdı. Mümkündür ki, görüşsünlər. Ancaq Alvares səhv edirdi, onlar görüşmədilər. Otaqda xeyli vaxt oturub siqar çəkdi, nəhayət, kiminsə çətinliklə pillələri qalxdığını eşitdi. Qocadır.

– İşlər necə gedir, baba?

Qoca çəkinə-çəkinə ona baxdı.

– Mən... mən...

Addımlarını yeyinlətdi. Alvares yavaşca onun dirsəyindən tutdu.

– Sizə nə olub? Axı biz, görək ki, dostuq?

– Hə... Hə... senyor, əlbəttə...

Onu sakitləşdirmək üçün Alvares gülümsədi. Qoca ona bir az inamla baxdı.

– Bura baxın... O qız... Elisa... Olmaya o, iş vaxtını dəyişib?

Qoca dedi:

– Mən... mən... heç nə bilmirəm. – Onun qorxudan gözləri bərələmişdi. Alvaresin hələ də yavaşca sıxdığı qolunu çəkmək istəyirdi.

– Sizə nə olub axı, dostum? Mən ki sizə demişəm, baba, o qız mənim xoşuma gəlir. Mən ancaq bilmək istəyirəm ki...

Qoca yalvardı:

– Mən bildiyimin hamısını demişəm. Mən sakit, dinməz yaşayıram, heç bir işə qarışmıram. Hər gün kilsəyə gedirəm. Bizim keşişimizdən də şəhadətnaməm var. Mən... mən... Mən bildiklərimin hamısını onlara demişəm. Atasından, qardaşından, onların qırmızı olduqlarından, güllələnməsindən... Mən daha heç nə bilmirəm. Heç nə! Onlar da məndən əl çəkdilər, tutmadılar.

– Kim?

– Polis... Bu qızın dalınca gələndə.

– Mən M. küçəsində iyirmi altı nömrəli evdə yaşamış Elisa Bravo adlı bir nəfərdən xəbər bilmək istərdim.

Polis nəfəri ona maraqla, hətta bir az həyasızlıqla baxırdı.

– Elisa Bravo haqqında sizə nə məlumdur?

– Heç bir şey məlum deyil. Daha doğrusu, demək olar ki, heç bir şey. O, dördüncü mərtəbədə yaşayır, mən üçüncüdə. Mən bir neçə gün evdə olmamışam, qayıdanda mənə dedilər ki, onu polis tutmuşdur.

– Bunu sizə kim dedi?

– Orada yaşayan bir qoca.

– Vəssalam?

– Nə demək istəyirsiniz?

– Demək istəyirəm ki, sizə ancaq bu məlumdur?

– Bəli, daha heç bir şey. Mən ancaq onu bilirəm ki, o, çox xoşagəlim qızıdır. Biz hərdən onunla pilləkən üstündə danışdıq.

– Vəssalam?

– Bəli, vəssalam! Ümidvaram ki, ona qarşı sürülən ittiham çox da ciddi deyil. Gəldim öyrənim ki, ona bir köməyim dəyə bilirmi? Polis nəfəri ona diqqətlə baxırdı.

– İnanmıram ki, ona kömək eləyə biləsiniz. İndi ona heç kəs kömək edə bilməz.

Bu dar, qaranlıq otağın yeganə pəncərəsinin şüşələri titrədi – küçədən gürultu ilə yük maşını keçdi. Aşağıda, mastavoyda uşaqlar oynayırdılar, Alvaresə elə gəlirdi ki, onların şənliyi keçmişdən, onun öz uşaqlıq dövrlərindən uçub gəlir.

O, mızıldadı:

– Aydındır...

Polis nəfərinin sınaıyıcı, diqqətli baxışları ona dikildi.

– Mənə bu, heç xoş gəlmir... Görürəm ki, xəbər sizə çox ağır təsir eləyib. Siz kağız kimi ağarmısınız. Əgər halınız yaxşı deyilsə, əyləşin. İni isə, bağışlayın, mən sizə bir neçə sual verməliyəm. Bilirsinizmi, bəzən bizim işimizdə xoşagəlməz hallar olur. Çox incə məsələlərə toxunmalı oluruq. Bizi üzürlü hesab eləyin, biz hətta sizin kimi adama, bu şərəfli geyim sahibinə də ciddi məsləhət görürük ki...

– Nəyi məsləhət görürsünüz?

– Tereza haqqında danışmağı. Mən Elisa Bravonu nəzərdə tuturam. Orada olduğu müddətdə biz onu Tereza çağırırdıq. Gizli işində də onu elə çağırırdılar, başa düşürsünüzmü? Ona görə də sizə ciddi məsləhət görürəm...

– Ancaq...

– Doğrudanmı, o, heç vaxt sizə öz fəaliyyətindən danışmayıb? Hətta təşəbbüs də göstərməyib... Bir sözlə, sizi öz təşkilatlarına cəlb etməyə?

– Məni? Bu geyimdə?

– Həyətdə uşaqlar oxuyurdular:

Çox da qəşəng deyildir
Darısqal həyətimiz.
Yağış yağır isladır,
Oynaya bilmirik biz.

YELENA SORİANO

İKİNCİ DƏRƏCƏLİ VAQONUN SƏRNIŞINI

– Amma yenə mənə elə gəlir ki, yaddaşınız sizi aldadır. Ola bilər, o, sizi zorla toruna salıb. Mən, əlbəttə, məhrəm əlaqəni nəzərdə tuturam. Hər halda, mənim başa düşdüyüm kimi, siz onunla təkliddə dəfələrlə görüşmüşünüzdür.

Alvaresin səbri tükəndi.

– Sizə bildirirəm ki, bütün əhvalat təhqiramız şəkildə alır.

– Coşmayın. Özünüzdə görürsünüz ki, bizim işimiz heç xoşa gəlmir. Çox incə məsələlərə toxunmalı oluruq. Cavan oğlan, lütfən, mənimlə o biri otağa keçməzsinizmi?

Qan Alvaresin beyninə vurdu. Polis nəfərinin ardınca getdi. Polis nəfəri qapını açıb, Alvaresə hörmətlə yol verdi. Onlar kağız qalaları, çamadan, yazı maşınları, hektoqraf, kitablarla dolu darısqal bir otağa girdilər.

Polis nəfəri dedi:

– Terezanın və onun dostlarının zir-zibilidir. Onların təşkilatında on altı adam vardı. Gecə-gündüz çalışırdılar. Bədbəxtlər. Nələrinə lazım idi?

O, küncdən qəzetə bükülmüş bağlama çıxarıb, balaca stolun üstünə qoydu. Qələmyonan bıçağı götürdü, Alvaresə elə gəldi ki, indi o, ipi kəsəcək. Ancaq polis nəfəri fikrini dəyişdi, bıçağı kənara qoyub gülümsündü:

– Tələsmək bizim işimizdə ziyanlıdır.

Təmiz dırnaqlı barmaqlar zərif hərəkətlə, ustalıqla balaca düyünləri açırdı. Bağlamayı açıb soruşdu:

– Hə, buna nə deyərsiniz? Görürsünüzmü, sizin aranızda nə isə olduğuna şübhələnmək üçün mənim əsasım var?.. Məni inandırmağa çalışmayacağınız ki, bu portreti o, yaddaşına əsasən çəkib?

Vaqonun meydançasında bir qız dayanmışdı. Bir əlini tualet otağının qapısına dirəmiş, o biri əli ilə iki vaqon arasındakı ağır qapıdan möhkəm yapışmışdı.

Bu qapı, çalınan qarmon kimi, hey açılıb yığılır, qatarın yardığı qaranlıqda hava ilə bərabər, meydançaya soxulurdu. Qız tərpənmədən, lal-dinməz dayanmışdı. Əsəbləri, əzələləri sim kimi tarım çəkilmiş, alacalanmış gözləri isə açıq qapıdan görünən qaranlığa zillənmişdi, sanki bu düzbucaqdan içəri səhri bir qüvvə süzülürdü. Qapı lap yaxınlıqda idi, yerdəki fanarların işığı eyni fasilələrlə görünüb yox olur, dəmir yolu boyunca polad məftilin sürətli qaçışı gözə dəyirdi.

Külək özü isə sərinclik, uzaq dağların ətrini gətirirdi, külək meydançaya soxulur, qızı mehribanlıqla oxşayıb, elə bil demək istəyirdi ki, baş verməmiş əhvalatın yeganə şahidi odur. Qız bunu hiss edirdi, axı meydançada onlar tək idilər – o və külək, qızın daxilindən qalxan gözəgörməz həyəcan dalğalarından gah ağaran, gah qızaran üzünü, çıpaq qollarını acgözlüklə sıgallayan külək. Onun beynindən dumanlı bir fikir ötdü: bu təmiz və mehriban külək baş verməmiş əhvalata tamamilə biganədir, yəqin, o, heç nə bilmir, çünki bu, tamamilə ayrı külək idi, bir dəqiqə bundan əvvəlki külək deyildi, kilometrər keçdikcə həmin dəqiqə də uzaqlaşır, o, sakitləşirdi.

Kifayətə, o daha sakitləşə bilirdi, onu elə ilk güclü təkənə kənara tullayacaq bu təhlükəli bucaqdan çıxıb bilirdi... Əlbəttə, özünün bu dəhşətli halına qalib gələn kimi, – o, qalib gələcəyinə inanırdı, çünki qarışıq yuxulardan sonra mütləq yuxudan oyanağına inanırsan, – vaqona qayıdacaq və yun jaketini geyəcək. Jaketi orada, oturmaq yerində qoymuşdu, onun yoxluğunu indi birdən hiss elədi, çünki külək bərkiyir, hava soyuyurdu... O, fikirləşdi ki, jaketinin çox gözəl yaşıl rəngi var, bu fikir dəniz dalğası kimi onun hərəkətli zəhnini bürüdü, bir dəqiqəlik yüngüllük gətirdi. Bu jaketi o özü aşıqlar

toxumuş, naxışını öz emalatxanalarındakı bir modeldən köçürmüşdü; əynindəki paltarı da, başqa bir neçə paltarı da. Ancaq bunları təkcə istirahət günləri, gizlincə geymək olardı ki, madam görməsin, çünki madam belə şeylərə dözmürdü, öz firmasının modellərinin xırdaca bir hissəsinin naxışını köçürməyi işçi qızlara qadağan etmiş, işdən çıxaracağı ilə hədələmişdi. Bununla belə, qız məhz qadağan olunmuş şeyi eləmiş, bacarıqla, qorxu-hürküslü eləmişdi, ona görə də geyimi, bəzəyi ilə varlı ailədən olan qıza oxşayırdı, heç kəs onun gündə on beş peseta qazanan bir dərzi olduğunu fikrinə gətirməzdi.

Buradaca o həmin əhvalatı yenə dəhşətli bir aydınlıqla xatırladı, əsəbləri yenidən gərginləşdi. Ancaq indi fikirlərini cilovlaya bilirdi. O, qəfil nifrətlə madam, emalatxana haqqında, sifarişçilərinə müxtəlif hiylələrə aldadan, pirojna üstündəki yağlı krem kimi ürək bulandıran, koppuş, sarışın madam haqqında fikirləşdi, onun əzilib-büzülərək zəhlə tökə-tökə zəriflik, yaxşı zövq barəsində elədiyi uzun-uzadı moizələrini xatırladı. Qız bu "fransızçıgəzi" həmişə elə salır, onun hərəkətlərini, danışığını yamsılayaraq rəfiqələrini əyləndirirdi. Lakin bu gün o, başa düşdü ki, xanımını təqlid etmək öz xeyrinə olmamışdır, onun ədədlərini qız tamam mənimsəmiş, bunlar onun təbiətinin ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdi. Bütün bunlarla bu gün, bu dəqiqə baş verən əhvalat arasında bir əlaqə vardı. (O, yenə qeyri-iradi dıksındı). Ancaq onun indi duyduğu hal nə isə qeyri-adi, hətta haqq qazandırılıla biləcək hal idi, bu halı özü üçün aydın etməmişdi, onu izah etmək istəsəydi belə, heç kəs başa düşməzdi.

Bütün yayı şənbə və bazar ertəsi günləri səmşişinlərin çoxluğundan onun hiylələri baş tuturdu: həmin günlər o, dağlara qalxan şəhər-ətrafı qatara minir, xalası evində yaşayan anası və kiçik qardaşı ilə görüşür, elə o qatarla da işə qayıdırdı. Əvvəllər bu, təsadüfi olurdu, ya da tələsdiyindən, özünü həmin vaqona salırdı; ancaq qorxur, onun üçün yasaq olan şeydən istifadə etdiyini fikirləşib, xəcalət çəkirdi. Amma çox keçmədən başa düşdü ki, tutulan yerlərin sahiblərinin heç də hamısında o yerin bileti yoxdur, bəziləri ümumiyyətlə bilet almırlar, nəzarətçinin əlinə keçməmək üçün də müxtəlif hiylələr vardır. Onda o da bilə-bilə ikinci dərəcəli vaqona minməyə başladı; qatarın yola düşməsinə xeyli qalmış gəlirdi ki, bütün yolu ayaq üstə dayanmasın; bu vaqonda getməyi təkcə rahatlığa görə deyildi, izahedilməz

bir şöhrətpərəstlikdən idi; axı o bilirdi ki, mindiyi dayanacaqda qatara o qədər camaat hücum çəkəcək ki, düşəndə nəzarətçi onun biletini yoxlasa da, ona söz deməyə macal olmayacaq. Xülasə, bunu bir adət halına saldı və üç ay ərzində ona elə alışdı ki, bu, təbii şəkildə düşdü – sanki heç aldatmaq-filan əhvalatı yox idi: o çəkinib sıxılmadan ikinci dərəcəli vaqona minir, yer tutub otururdu, hətta üçüncü dərəcəli vaqona bileti olan səmşişin də qızın ona qətiyyətlə baxdığını görüb, tez yerini ona təklif edirdi. "Düz" bileti olan az səmşişinlərə o, bərabər hüquqlu adam kimi baxırdı, bəzən isə bütün görkəmlə demək istəyirdi ki, şəhərətrafı qatarların ikinci dərəcəli vaqonunda ancaq ona görə gedir ki, onlarda birinci dərəcəlisi yoxdur...

Heç kəs, hətta özü də şübhə eləməzdi ki, o, əsil ikinci dərəcəli vaqon səmşişinidir, zövqlə geyinən, kübar ailələrin uşaqları üçün olan kollecdə oxuyanlar kimi fransız sözlərini düzgün tələffüz edə bilən xanım qızıdır... Bu, dərək etmədiyi şöhrətpərəstlik oyunu, xüsusi məqsədi, pis niyyəti olmayan qəşəng, lakin kasıb qızın uşaq tələb-bürü idi. Çünki bu yolu tək gedib-gəlsə də, kino ulduzları haqqında yazan jurnallardan götürülmüş qəmzəli-ədəli oturuşu olsa da, bütün bunlarda elə təmiz niyyət, ləyaqət, səmimiyyət hiss olunurdu ki, bu, kişiləri ədəb, hörmət çərçivəsindən kənara çıxmamağa məcbur edirdi. Əgər birisi eşqbazlıq etmək istəsəydi, qızdakı uşaq səmimiyyəti, təəccübünü görüb susacaqdı: çünki sevgi haqqında səthi məlumat bu gənc varlıqda ancaq gülüş doğurur, mənliliyə toxunurdu.

Sentyabra qədər işlər yaxşı getdi. Sentyabrda o, madamdan dörd günlüyə icazə alıb, kəndə, xalasıgələ bayramı keçirməyə getdi. Madridə həftənin ortasında qayıtmalı oldu... O, əlbəttə, ikinci dərəcəli vaqona mindi, başqa vaqona minməyi heç ağlına da gətirmirdi. Yerini rahatladı və birdən gördü ki, vaqon boşdur, təəccüblü və qeyri-adi hal idi, ancaq qız narahat olmadı. Növbəti dayanacaqda bir neçə səmşişin mindi, amma vaqon yenə boş idi, bazar ertəsi şəhərlər olduğu kimi deyildi. Camaat da çox ciddi, yaxşı geyinmiş idi, o məhz belə adamları xoşlayırdı, çünki onların arasında özünü daha artıq ikinci dərəcəli vaqon səmşişini hiss edirdi... O, oturuşunu dəyişir, gəşəng görünməyə çalışır, bunun yol yoldaşlarına necə təsir bağışladığını gözəlti seyr edirdi; doğrudan da, qız elə xoşagəlim, elə zərif idi, geyimi ona elə yaraşırdı ki, hamı ona baxırdı.

Birdən o gəldi! İlk dəqiqə onun gəlişi qızı təşvişə salmadı, heç əvvəlcə gözüne dəyməmişdi də. Sonra qəfildən onda qərribə bir ümid yarandı: əgər üzünü pəncərəyə çevirsə, o, onu görməz.

– Senyorita...

O, eyni sözü üç dəfə təkrar etməli oldu və qız dərhal cavab verməməkdə səhv elədi, çünki bütün sərnəşinlər onlara baxır, qulaq verirdilər. Sonra birdən ona tərəf dönəndə, qızın təəccübü çox qeyri-təbii oldu:

– Ah! Nə?

Budur, o, qızın qarşısında dayanmışdır – ucaboy, cavan, ciddi, xoşagəlməz.

Laqeydliklə:

– Lütfən, biletinizi göstərin, – dedi.

Qızın nəfəsi tutuldu, qıpqırmızı qızardı. Qüruru təhqir olunmuşdu, ona dikilən nəzərlər altında əziyyət çəkirdi. Öz kiçik, qəhvəyi biletini ona uzatdı. O isə bileti əlində tutub, maraqla qıza baxdı və dedi:

– Qiymətdəki fərqi sizdən almalı olacağam, senyorita.

Bunun nə olduğunu bilmirdi, ancaq xoşagəlməz vəziyyətdən ləyaqətlə yaxa qurtarmaq imkanın dərk edib pıclıdadı:

– Yaxşı, buyurun.

Bu dəhşətli adam yenə ona baxdı, (sərnəşinlər də səfeh-səfeh dinməcə gözlərini ona zilləmişdilər) onun balaca biletini əlində xeyli saxladı, özü üçün qeydlər elədi, sonra ilan-qurbağa yazılarla dolu kağız parçası ilə birlikdə ona qaytardı.

– On iki, həftad verəcəksiniz.

Heç ona tərəf baxmadan laqeydliklə pulu uzatdı, sonra başını dik tutub, üzünü yana çevirdi, o isə lütfkarlıqla təşəkkür edirdi. Sonra qız xeyli vaxt təkəbbürlə oturdu, ancaq hiss edirdi ki, əvvəlki gözəl, zərif ədəllərindən əsər-ələmət qalmamışdır. Hətta dəmiryol idarəsinin, onun işçilərinin ünvanına ucadan bir yığın seçmə söz demək-dən özünü güclə saxlayır.

Sonra emalatxanada ona dedilər ki, biletdəki qiymət fərqi ni ödəmək ədalətdir, hətta varlı adamlar da bu hiyləyə əl atırlar, ağıllı adamlar şəhəratrafi qatarın ikinci dərəcəli vaqonuna bilet almırlar; üçüncü dərəcəli vaqona bilet alıb, ikinci dərəcəliyə minir, nəzarətçi tutanda fərqi ödəyirlər. Bu da heç kəsi pərt eləmir, bu, sadəcə dəmiryolundakı baha qiymətlərə qarşı nəzakətli etirazdır. Bunu biləndən sonra

bir qədər sakitləşdi, ancaq hər halda bu oyunu oynamağa cəmi imkan vermirdi. O, yaxşı qız idi, bütün mənasını anasına verirdi, ondan bir az cəlbəxəliyi alırdı; belə qızlar indi azdır...

Amma qız ikinci dərəcəli vaqonda getməməyi ağılına sığışdırma bilmirdi. Dəbdəbəyə can atmaq onda bu dəhşətli taxta oturmaqla üçüncü dərəcəli vaqona qarşı ikrah hissi oyatmışdı; adi adət tələbata, bir növ qüsura çevrildi. Əlbəttə, onu heç kəs başa düşməzdi, onun özü də bunu izah etməkdə çətinlik çəkərdi. Amma bu, məhz belə idi: hansı qüvvə isə onu ikinci dərəcəli vaqona qovurdu. Düzdür, o, indi bunu əvvəlki asanlıqla, arxayınlıqla eləməirdi, onun həftəbaşı səyahəti əziyyətli, nə isə utandırıcı olurdu: “Birdən nəzarətçi tutdu!” Bu da onu qorxutmurdu.

Nəzarətçi onu qaramamışdı – bu qatarda həmişə təkə o idi, – əlbəttə, əhvalatı başa düşmüşdü, ovunu təqib etməklə əylənirdi; yəqin, onu izləyirdi: budur, vaqona qalxır, sonra da bütün qatarı axtarırdı, yəqin, bilmək istəyirdi ki, onun bileti həmişəki kimi yenə o zəhrimar üçüncü dərəcəli vaqonadır, amma ikinci dərəcəli vaqona minib, bu əyləncə nəzarətçiyə xoş gəlirdi. Bir dəfə hətta qızı yerindən durğuzdu, onu öz “qanuni” vaqonunda oturtdu, çünki qız qiymət fərqi vermək istəmirdi; o, əsgərlə qucağında üç-dörd səbət olan qanının arasında özünə zorla yer eləyə bildi. Nəzarətçi də tələk kimi ona baş əyib getdi.

Qız ona diqqətlə baxmamışdı, amma çox yaxşı təəvvür edirdi: cavan, qaraşın, qısa qalın saqqallı, iyirənc... Bəli, iş o yerə gəlib çatdı ki, qız qatarda gedib-gələndə onu daim gərgin vəziyyətdə saxlayan bu adama bütün varlığı ilə nifrət elədi. O, qızı amansızlıqla təqib edirdi, qarşısındakı sərnəşinlər şirin söhbət elədiyi yerdə qəfildən onu durğuzurdu; onun mərhəmətindən qız tez-tez vaqon meydançasına qaçır, neçə dəqiqələrlə dəhlizdə dayanıb, başını pəncərədən bayıra çıxarırdı, hətta tualet otağında gizlənirdi...

Dörd həftə belə davam etdi. Bu gün o, kəndə axırıncı dəfə gedirdi. Bazar ertəsi anası və kiçik qardaşı ilə şəhərə köçəcəkdilər. Daha o, emalatxanada ayaqüstü nahar eləməyəcək, rəfiqələrindən birinin evində gecələməyəcəkdi, onların çirkli yorğan-döşəyində yatıb, yoxsul, yaxşı tərbiyə görməmiş ailənin dərini üreyinə salmayacaqdı.

Demək, əlvida qatar, qeyri-qanuni ikinci dərəcəli vaqon və nəzarətçi ilə alçaldıcı, miskin oyun! Elə buna görə də bu gün o, bütün

bacarığını işə saldı: ən gözəl paltarını, ən yaxşı neylon corablarını, yaşıl jaketini geydi, dodaqlarına həmişəkindən çox boya sürtdü, saçını qəşəng daradı, əsil Fransa ətri vurdu; bu ətri ona ad günündə xalası bağışlamışdı. Vağzala qatarın yola düşməsinə xeyli qalmış gəlirdi. Kino aktrissalarının şokilləri olan əlvan bir jurnal alıb, kassaya yanaşdı və elə uca və qəti səslə biletdi istədi ki, elə bil bütün qatarı sifariş edirdi:

– İkinciyə bir biletdi!

Vaqon bomboş idi, heç sonra da minən olmadı, çünki dağlara getmək istəyən az idi; o özü üçün elə yer seçdi ki, qapıdan baxan kimi görünsün. Skamyada yerini rahatladı, ayaqlarını elə uzatdı ki, qəşəng alt paltarı görünsün. Jurnalı dizləri üstündə açdı, özünü oxuyan kimi göstərdi. Hər içəri girənə təbəbbürlə, acıqla baxmağa başladı. Əlbəttə, onların hamısının bileti başqa vaqonlardır. Təkcə o, ikinci vaqonun sərnəşinidir. Bu gün onun günüdür! Onun günü – indi o, bunu qorxa-qorxa təkrar edirdi, oturaçağın kənarındakı ensiz taxtadan hirs ilə yapışmışdı, dirnaqları taxtaya batmış, nəfəsi tənəgimişdi. Qatar yerindən tərpəndi, onun ürəyinə isə narahatlıq və qorxu doldu; o gah qapıya baxırdı, gah da qarşısındakı oturaçqa; yer boş idi, söykenəcəyinə örtük tərsinə geydirilmişdi, üstünə də İspaniya dəmiryol kompaniyasının baş hərfliəri tikilmişdi, bu da onu nə üçünsə əsəbiləşdirirdi. O, məmnuniyyətlə bu örtüyü çıxarıb, üz tərəfini salardı, ancaq istəyini boğdu, yaqın ki, yaxşı düşməzdi, məhz həmin deqədə o, içəri girə bildirdi... Amma dayanacaqqlar bir-bir ötür, o isə gəlmirdi.

Sərnəşinlər düşür, təzələri gəlmirdi. Hava yavaş-yavaş bozarıb, elə bil qatar uzun bir tunc ilə girirdi. Kim isə axşamın ayazından qorxub ayağa durdu, giriş qapısını gurultu ilə ördü... İlahi, ürək sıxılır. Doğrudanmı, bu gün onunkı gətirməyəcək? Bəlkə, o, heç vaxtında gəlməyib, ya da bu gün növbəti deyil, bəlkə, qatarını, iş saatlarını dəyişib? Axırıncı günün olan-qalan pulunu ikinci dərəcəli vaqon biletinə verib, təkcə onun pört olacağını, bu bir ay ərzində sərəsər haqqında düşündüyü bu ciddi, sət adamın rənginin necə dəyişəcəyini görmək istəmişdi. Kələyinin baş tutmadığı fikri onu nəinki pört elədi, hətta onda qəribə bir kədər hissi oyadı: demək, zəhməti hədəf getmişdi, ondan intiqam ala bilməyəcəkdi...

Axır ki, gəlib çıxdı. Həmişəki kimi, adamı əsəbiləşdirəcək qədər nəzakətli, plaşı da əynində. Əlbəttə, həmişəki kimi onu dərhal gördü,

ona tərəf yönəldi. Bu dəfə qız onun nəzərlərinə davam gətirdi və onun gözlərində səbirsizliklə gözələdiyi o şən, hədələyici qığılcımları gördü, dərhal ona acıqlı baxdı, meydan oxudu. O isə başqa sərnəşinlərin biletini tələsmədən yoxlaya-yoxlaya irəliləyir, qızı ləzzətli təam kimi axıra saxlayırdı. Hətta özünü elə göstərirdi ki, gedir və onu tamam unutmuşdur. Amma yox, birdən döndü, düz onun üstünə gəlirdi.

– Senyorita, lütfən biletinizi göstərin... – və qımışdı.

Qız əvvəl istədi öz mavi biletini sumkasında yavaş-yavaş axtarsın, sonra nifrətlə dinməzəcə ona uzatsın. Ancaq özünü saxlaya bilmədi, nə etdiyinin fərqi nə varmı, tez, kəskin hərəkətlə bileti onun ovçuna basdı, bərkdən, nifrətlə dedi:

– Alın, murdar insan!

Bunu eşidəndə sərnəşinlər qıza təəccüblü baxdılar.

O isə halını pozmadan bileti dəşdi, həmişəkindən çox hörmətlə baş əydi, həmişəki kimi dedi: “Təşəkkür edirəm, senyorita”, – səsində gizli gülüş duyulurdu.

Çıxıb getdi.

Qüruru xoşnud olmuşdusa da, nə isə bir təşviş, narazılıq hissi qıza əziyyət verirdi. Elə bil qələbəsi tam deyildi, elə bil o, qatarda bu son gedişindən nə isə daha əhəmiyyətli bir şey gözləyirdi. Həm də bu deqədə aydın oldu ki, onu biletdə həmişəkindən ikiqat artıq pul verməyə məcbur etməklə qız ona yox, yenə də o, qıza qalib gəlmişdir. Əsəbləri elə tarım çökəlmişdi ki, başını birtəhər qatmaq üçün pəncərədən boylanıb baxmağa başladı.

Yanında oturduğu adamlara baxmaq onu tənə gətirdiyi üçün, durub baş meydançaya çıxdı və bir deqəliyənə tualet otağına girdi. Oradan çıxanda yenə o peyda oldu, elə bil yaxınlıqda dayanıb onu güdürdü.

Başını dik tutub, özünü görməməzliyə vurdu, yanından sıvışmaq istədi, ancaq o, qızın yolunu kəsdi, vaqona açılan qapıya tərəf getməyə qoymadı, mehrəbanlıqla, ciddiyyətlə dedi:

– Mənə qulaq asın, qızıcığaz! Mən sizə bir söz demək istəyirəm.

Qız ona sonsuz nifrətlə baxdı:

– Bura baxın! Mən sizin üçün qızıcığaz deyiləm, ümumiyyətlə, bizim söhbətimiz tutmaz.

O, yavaşca güldü və qəfildən qızı qapılar arasında küncə sıxışdırıb, əllərini qapıya dayadı, yolunu kəsdi.

– Yox, zənnimcə, mən bunu sənə deməliyəm, – o, kədərli-kədərli təkrar etdi. Başqa kişilər də onunla belə boğuq, xırıltılı səsle danışır-dılar, ancaq indi bu səs qıza nə üçünsə bərk toxundu. – Gözəl qız, mən sənə deməliyəm ki, əgər həmişə ikinci dərəcəli vaqonlarda gedib-gəlmək istəyirsənsə, bizlərə, nəzarətçiyə ərə getməlisən. Başa düşdün?

– Həyasız, eşşək, səfeh, axmaq! – Qız bu sözləri çığıra-çığıra deməyə çalışır, o isə qızı ehtirasla öpürdü.

Sonra yel kimi gedən qatarın nərəsindən başqa heç nə qalmadı. Onun başı gicəllənir, bədəni silkələnirdi...

Nəzarətçi əlini çəkdi, qıza şən-şən, nəzərlə baxdı, elə həmin dəqiqədə qız onu itələdi. Təhqir olunmuş mənliliyin, bu yaxınlarda baş qaldırmış qadınlıq duyğularının, qəflətən oyadılmış ehtirasının bütün gücü ilə onu itələdi. Kişinin qalıblərə məxsus təbəssümü bir daha gözünə dəydi, bu təbəssüm qəfildən harasa geriye çəkildi, sanki o, yenə də qıza gülürdü, sanki aralarında bu dörd həftəlik gözbağlıca oyun qurtarmamışdı.

İndi budur, vücudunu sarmış dəhşətdən halsızlaşıb, yuxu görmüş kimi, yerində mıxlanıb qalmışdı, tərpnə bilmirdi, yerə düşmüş sumkasını qaldırmağa iqtidarı yoxdur. Sumka onun ayaqları yanında idi, qatar silkələndikcə “gəl-gəl” deyən qorxunc boşluğa tərəf yeriyirdi.

BLANK FELİSİDAD

KOKTEYL

Həmin gün evə qayıdanda Karlos adəti üzrə şlyapasını asılıqana keçirmək üçün ləngimədi. Kiçik dəhlizə qaçıb, nigarançılıqla Lauranı səsəldi:

– Laura, Laura, fəvqəladə bir xəbər! Hə, tap görüm!

Laura bir anlıq əlindəki işdən ayrıldı:

– Axı haradan bilim, nə olub. Hə, tapdım, səni böyüdüblər, – deyər heyrət dolu nəzərlərlə ərinə baxdı.

– Yox, yox, Allah xatirinə, bu haqda deyil! O qədər də əhəmiyyətli şey deyil, ancaq sənin üçün çox şən keçə bilər. Təsəvvür et: bu səhər don Manuellə çətin bir məsələni həll edirdik. Bu çətin işi elə yaxşı yoluna qoydum ki, don Manuelin çox xoşuna gəldi. Bunu onun mənimlə olan rəftarından hiss etdim. Kabinetdən çıxmaq istəyəndə isə təbəssümlə dolu gözlərini üzümə dikdi. Üzündəki bu təbəssümü ancaq onun kefi yaxşı olanda görmək olur. Və tez mənə dedi: “Qonzales, cümə günü işiniz yoxdur ki? Həftənin bu günü evimdə kokteyl təşkil etməşəm, çox məmnun olardım ki, sizi və xanımınızı da orada görüm. Axşam saat səkkizdə, unutmayın, evimizdə olacaq!” Ona nə cavab verəcəyimi bilmədim, sonra tələsik təşəkkürümü bildirdim. Bir təsəvvür et, kokteyl! Ömrümüzdə heç buna bənzər bir yerdə olmamışıq. Lap filmlərdəki kimi olacaq; elə bir yığıncaq ki, orada içirsən, söhbət edirsən və çoxlu əylənirsən. Təkcə bir şübhə vardı: görəsən, belə yerə münasib bir kostyumun olacağı? Ümidvaram ki, qəşəng bir geyimin olacaq. Sən bilirsən ki, o və ailəsi necə yaşayırlar. Heç cür aydınlaşdırma bilmirəm, necə olub ki, bizi dəvət edib. Təsəvvür et ki, idarədən ancaq bir mənom. Heç kimə daha bir söz deməyib. Nəhayət, özün görəcəksən, yaxşı-yaxşı fikirləş, ən əvvəl heç bir şeyə xəsislik eləmə! Sənə nə lazımsa, al! Kokteyl elə kokteyldir və biz özümüzü gülünc vəziyyətdə təqdim etməliyik.

– Hə, düzdür, – deyə Laura hələ də təəccüblənmiş halda, ərinin fikrini təsdiq etdi. – Mümkün qədər az pul xərcləməklə çalışaram ki, şlyapanı əmiqizılarım mənə verə bilərlər. Bir-iki gün əvvəl bir bahalısmı alıblar, doğrudur, bir qədər cazibədar olsa da, son dəbdədir. Onu mənə versələr, lap bəxtim gətirər. Çünki daha bilirsən, mənimkilər köhnəlib, artıq dəbdən düşüblər. Bəs kostyum? Dayan görüm, ağılıma bir fikir gəldi: səhər dərzimin yanına gedəcəyəm. Çalışarıq ki, kostyumlarımdan birini düzəldək.

– Yaxşı, arvad, bunu özün məndən yaxşı bilirsən. De görüm, həqiqətən, razısanmı?

– Çox, olduqca çox, Karlos. Fikirleşdikcə, sevincimdən az qalıram ki, dəli olam.

Həmin gecə Laura yata bilmirdi. Gah dördü barədə fikirləşir, gah kostyum, gah da çox işləndiyindən nəzərə çarpan ləkələrini təmizləyəcəyi sumkasını düşünürdü. Bu fikir Karlosu da rahat buraxmırdı. Düşünürdü ki, yəqin, bu dəvət yaxşı bir iş üçün işarədir; bəlkə də, ona işinin yaxşılaşmasından, irəli çəkilməsindən danışacaqdı. Kim bilir?

Günlər tez gəlib keçdi. Cümə günü idi. Səhər əmiqizıları özləri şlyapanı gətirib Lauranın başına qoydular.

– Necə də qəribə görünürəm. Ancaq, çox qəşəngdir! – deyə Laura öz sevincini bildirdi.

– Təsəvvür et! Axırıncı dəbdir. Hə, yaxşı indi bir kostyumunu geyin görək! – deyə əmiqizılar dilləndi. Kostyumu gətirdilər. Laura əsəbi halda onu geyindi; şlyapanı bir də başına qoydu; sonra geyimi tamamlamaq üçün bacısının ona bağışladığı çiysin örtüyünü (pelerin) saldı.

– Hə, necəyəm? Xoşunuza gəlirmi?

– Çox yaxşıdır, qəşəngdir; sənin kimiləri çox olmayacaqlar, – deyə əmiqizıları bəyəndilər.

Karlos da ona baxmağa gəldi.

– Xoşuna gəlirəmmi?

– Əla, qiyamətdir. Həmişəki kimi gözəlsən, Laura!

Saat düz yeddi tamamda evdən çıxdılar. Qapıcı qadın gözələrini onlara dikib qaldı:

– Siz necə də qəşəngsiniz, donya Laura! Qonaq gədirsinizmi?

– Hə, kokteylə dəvət ediblər, – deyə Laura bir qədər süni laqeydliklə cavab verdi.

Onlar don Manuelin evinin qarşısına gəldilər.

– Deyəsən, bir az tez gəlmişik. Səkkizə 20 dəqiqə qalır. Gözlə-yək! – deyə Karlos dilləndi.

Onlar bir qədər gəzindilər. Hamı onlara baxırdı.

– Gəl gedək, – deyə Laura dilləndi. İndi Madriddə yaxşı geyinmək də olmur. Görürsən necə baxırlar?

Onlar həyəcədən titrəmiş halda qapını döydülər. Evin o başından səs-küy eşidilirdi. Lauranın ürəyi bərk döyünürdü. Qapını qulluqçu qız açdı. Böyük, işıqlı bir zala keçdilər. Sonra onlar müxtəlif qruplara bölünmüş, ayaq üstə söhbət edən, gəzişən, əylənən adamlarla dolu iki böyük salona daxil oldular. Don Manuel və xanımı onları qarşılamaq üçün çıxdılar.

– Necəsiniz, əzizlərim? – deyə senyora himayəedici bir tərzdə gülümsəyirdi. Lakin onlar bunu hiss etmədilər. Bir neçə dəqiqədən sonra xidmətçilərdən biri onlara yaxınlaşıb:

– Senyor, mardini¹ buyurun, – dedi və əlindəki içi qədəhlə dolu məcməyini onlara tərif uzatdı. Karlos və Laura bu qədəhlərdən ikisini götürməyə tələsdilər. Onlar təkdilər. Onları heç kimə təqdim etmədilər və gənc ər-arvad özlərinin yalnız olduqlarını artıq başa düşmüşdülər. Onlar bir tərəfdə dayanıb qonaqlara baxırdılar. Hamı salonda söhbət edə-edə gəzinir, dayanıb tanışlarla salamlaşır, sonra yenə də gəzişirdilər. Hamı elə bil avtomatik tərzdə danışırdı ki, sanki əvvəlcədən əzbərlənmiş dərsi söyləyirdilər. Laura hərdən bir ona tərəf çevrilmiş qadın baxışını hiss edirdi. Bu baxış onu çəkməsindən tutmuş şlyapasına kimi diqqətlə süzürdü. Laura balaca bir qrupun yavaşdan söhbət etdiyini və ona baxdığını da hiss etdi. Sonra heç bir şey; təzədən onlar tərəfindən unuduldu. Yox, bu filmlərdəki kimi şən, dinamik deyildi; yox, buradakı adamlar xoşsifət, mehriban deyildilər. Əksinə, onlar soyuq, öz niyyət və duyğularını gizli saxlayan, ehtiyatlı adamlar idilər. Həm də yorulmadan içmələrinə baxmaraq, gecə o qədər də şən keçmirdi.

– Karlos, yaxşı olardı ki, bir-birimizdən ayrılmaq, mənə elə gəlir ki, bütün gecəni bir yerdə olmağımız yaxşı görünür, – deyə Laura yavaşcadan dilləndi.

¹ Fransız konyakının markası

– Hərəsi bir tərəfə yönəldi. Mardini öz təsirini göstərdi. Laura özünü qoçaq, cəsarətli və nəhayət, razı hiss etdi. Ancaq kimin yanına getsin, axı heç kəsi tanımır? O, nəzərləri ilə Karlosu axtardı. Onu cəsarətlə salondan keçən gördü. Sonra o da öz növbəsində bunu etdi; lap üzmək bilməyib, özünü suya tez atam adamlar kimi. Sonra da ona çox sadə görünmüş bir senyora tərəf getdi. Ona baxıb gülümsədi. Lakin senyora onun bu təbəssümünə cavab vermədi. Onda Laura çəkinə-çəkinə soruşdu:

– Deyin görüm, siz birinci dəfə deyil ki, kokteylə gəlmisiniz?

– Mən...? Xeyr... heç də yox, – deyə xanım təəccüblənmiş halda cavab verdi və sonra yanındakı başqa bir senyora ilə söhbətini davam etdirdi.

Yenidən o, yalnız birçə sözü, səmimiliyi sədəqə almaq üçün axtarmalı idi. Ayaqqabılar ayağını sıxmağa başlamışdı, şlyapa başında yad bir şey kimi durdu: sanki tezliklə müstəqil olmaq, adəti həyat tərzini sürmək istəyirdi. Kiçik bir qrupa yaxınlaşdı. O, danışmağa cəsarət etmir, yeməyə bir şey gözləyən ac it kimi, hey baxırdı. Evin xanımı canıyananlıq edib ona yanaşdı:

– Sizi indi təqdim edirəm, – dedi.

Bir neçə ad eşitdi: əlini bir neçə diqqətsiz əl sıxdı; birisi ona Parisdən, oradakı həyat səviyyəsinin yüksəlişindən danışdı. Laura onun danışdıqlarının hamısını təsdiqləyir, hamısını “hə” deyərək qəbul edirdi. O, yenidən gizlənmək üçün, yenidən bu səsi axtarmamaq üçün çalışırdı ki, senyoranın üreyinə yatsın, onun tərəfindən bəyənilsin. Ancaq səs getdikcə uzaqlaşır, onu tərk edirdi və o, nə üçünsə ağlamaq istəyirdi. Uzaqdan gülüş səsi eşitdi və ona elə gəldi ki, onun barəsində nə isə danışrlar. Döyülmüş adam kimi qəmgin, özünü itirmiş halda, qonaqların arasında Karlosu axtarmağa başladı.

İçkidən pörtmüş Karlos don Manuelin yanına gələrək ona uca səslə iş barədə, həftənin axıncı əməliyyatı barədə elə hey danışdı. Reis isə o qədər də xoşlülük, səmimilik göstərmədən onu dinləyirdi:

– Dostum, Qonzales, biz bura idarədəki işlərdən danışmağa yığılmamışıq. İçin, əylənin və sizi tərk qoymağıma görə məni bağışlayın. Görək qonaqları qarşılayam.

Karlos onun necə qəmginçəsinə uzaqlaşdığını gördü. Ehtimal ki, o, nə isə lazım olmayan bir şey demişdi. Axı o, nə üçün bütün bunlar-

dan başladı. Pərt olmuş don Manuel də öz-özünə fikirləşirdi: “Bu mütilər, bu asılılar... Onu dövt etmək ancaq mənim zəifliyimdən oldu. İndi idarədə heç bir kəs ona dözə bilməyəcək, hələ senyora, kasıbın, yazığım birisidir. Ah, necə də gülməlidir. Hər ikisi bədbəxt-dirlər. Həyatda nələr olmur. İdarəmdə, öz işində mənə nə isə ayrı cür görünmüşdü”.

Onlar salonun bir küncündə görüşdülər.

– Karlos, mənə elə gəlir ki, artıq gedə bilərik, – deyərək Laura diləndi.

– Yox, yox, – deyərək o, əsəbi halda cavab verdi. – Onlar elə düşünlər ki, kokteyl bizim xoşumuza gəlməyib. Gözləyək, qoy başqaları gəlsin, sonra.

Evin xanımı onlara yaxınlaşıb:

– Əylənin, əylənin! – dedi. Sonra qulluqçu qızı çağırır dedi: – Bu senyorlara başqa kokteyl gətir.

– Allah xatirinə, narahat olmayın, vaxtımızı lap ələ keçiririk, – deyərək Laura diləndi.

Artıq yavaş-yavaş getməyə başlamışdılar. Onlar elə bir tərzdə görüşdülər ki, heç elə bir getmirdilər. Karlos, nəhayət, əsə-əsə şefə yaxınlaşdı:

– Çox sağ olun, don Manuel, təşəkkür edirəm.

– Elə bir şey deyil... Əsas odur ki, siz vaxtınızı yaxşı keçirəsiniz, yaxşı əylənəsiniz.

– Oh! Çox gözəl keçirdik.

Küçəyə çıxdılar. Xırda yağış yağırdı. Tramvaya minməyə heç cür imkan yox idi.

– Şlyapamı korlayacaq, – Laura dedi.

– Yox, heç nə olmaz. Gəl evlərin altı ilə gedək.

Danışmırdılar, sanki başlamağa cəsarət etmirdilər. Yağış yavaş-yavaş onların paltarlarını ısladırdı.

– Bu nə işdir! Bu nə işdir! İndi əmiqizılarım nə deyəcəklər? – deyərək Laura deyiniirdi.

– Narahat olma, Laura, şlyapana heç nə düşmür.

Evə gəldilər. Qapıçı qadın soruşdu:

– Hə, yaxşıcamı əyləndiniz?

– Bəli, bəli, çox.

Tez yuxarı qalxdılar. Nəhayət, öz evləri – əbədi və təhlükəsiz sığınacaqları.

Laura lələyi təmizləyir, şlyapanın nəmliyini qurudurdu. Sonra onu ehtiyatla stolun üstünə qoydu, ağır döyüşdən sonra formasını çıxaran əsgər kimi dərinə nəfəs aldı.

Şam etmək istədilər. Mədələrində və başlarında qərribə bir ağırlıq, ağzlarında isə acı və xoşagəlməz bir dad hiss edirdilər. Yatmaq vaxtı adəti üzrə öpüşdülər. Elə bir hiss keçirirdilər ki, sanki nə isə itirmişdilər, yaxud da onlar çox kiçik, ev isə yazıq, bədbəxt olmuşdu. Hər ikisi öz niyyətlərinin bayağı, boş və mənasız olduğunu başa düşmüşdülər. Karlos əsnədi. Laura da onu təkrar etdi və artıq yuxu onu aparanda ərinin səsinə eşitdi:

– Fikir eləmə, Laura, indi onlar özləri də heç şən deyillər.

XORXE ESPINOSA

QAFQAZ

(Fraqment)

Burada çaylar dərə boyu çağlayar,
Yenilməzdir oraq-çəkic qüdrəti.
Burda hər şey qəlb ovudar, calayar
İnsanlarla gözəlliyi, zəhməti.

Səndən uzaq, sənə yaxın elimdən
Salam, sənə, qüdrətli sən, a Qafqaz.
Xəzərdəydim, dedi mənim dilimdən,
Salam desən, ömrüm heç vaxt qısalmaz.

Gözəl Bakı, Odlar yurdu bir dürdür,
Burda gördüm xoşbəxtliyi, sevinci.
Səməd Vurğun vulkan kimi püskürdü, –
O dahiyyə haray verdim birinci.

Torpağımla, ulusumla, elimlə
Birgə içdik tükənməyən sevdanı.
Tarix şahid... çox çarpışdım ölümle,
Sinəm oldu döyüşlərin meydanı.

Çox axtardım sevəcəyim qüdrəti
Burda tapdım, bu yerlərdə, nə dərdim...
Pərəstişə layiq olan şöhrəti
Ömrüm boyu pərəstişlə sevərdim.

ANTONNO SOSAYA

GÜZGÜ

Gənc ər-arvad kəndin ucqarında, gözəl bir yerdə qayğısız ömür sürürdü. Onların yeganə qız uşağından başqa, heç bir övladları yox idi. Hər ikisi uşağı dünyalar qədər sevdi. Qız lap körpə ikən atası əldən-ayaqdan uzaq bir şəhərə, kral paytaxtına səyahətə çıxmalı oldu. Çox uzaq olduğundan nə uşağı, nə də arvadını özü ilə apara bildi. Tək getdi. Yola düşərkən söz verdi ki, qayıdanda onlara nadir hədiyyələr gətirəcək. Öz körpəsi ilə tək qalmış ana yalqızlığın xofunu, qorxusunu özündən uzaqlaşdırmalı idi. Axı onun əri bu ətrafda ilk adam idi ki, uzaq bir ölkəyə səyahətə çıxmışdı. Doğma kənddən başqa, heç yeri görməyən gənc ananın qəlbində yaranan iftixar hissi qorxuya qalib gəlirdi.

Ərinin getdiyi möcüzələr və gözəlliklər şəhərini ana təsəvvüründə canlandırdıqca qəlbi həyəcanla vururdu.

Nəhayət, uzun səyahət başa çatdı. Ərinin gəlişindən xəbər tutan ana qızını bayramsayağı bəzədi, özü də qiymətli göy paltarını geyindi. Çünki o bilirdi ki, bu paltarda ərinə daha çox xoş gəlir və son dəfəyə gözəl görünür.

Kişinin doğma yurda sağ-salamat qayıtması gözəl qadının sevincini birə-min artırırmışdı. Qızcağ atasının gətirdiyi oyuncaqlara baxır, əlini fərəhlə bir-birinə vurur, sevinir, gülürdü.

Kişi səyahət zamanı paytaxtda gördüyü qeyri-adi möcüzələrdən danışmaqdan yorulmurdu. Xülasə, söz-söhbət sovuşandan sonra o, üzünü arvadına tutub dedi:

– Sənə də ləyaqətli bir hədiyyə gətirmişəm. Adı güzğüdür. Yaxşı bax, gör ora kimi görürsən?

Bu söhbətdən sonra o, ağ taxta qutunu arvadına verdi. Qutuda metalдан qayırılmış yastı bir dairəci vardı. Balaca dairənin bir üzü çoxlu gül və quş şəklində təsvir edilmiş, ağ gümüşü lövhə idi. O biri üzü isə gözəl ağ parıltılı şüşəyə oxşayırdı. Gənc qadın gözələrini şüşəyə zilləyəndə sevinc dolu təəccüb çöhrəsini işıqlandırır. Parlaq lövhədən ona gözəl, yaraşqlı, gülümsər bir qadın baxırdı.

– Hə, nə var, kimi görürsən? – deyər kişi lovğalana-lovğalana soruşdu.

Qadın valeh nəzərlərini güzğüdən ayırmadan dilləndi:

– Əzizim, orada gözəl bir qız görürəm, dodaqları da tərənir, elə bil danışıq. Özü də düz mənə baxır. Möcüzədir. Əynində də mənim paltarına oxşar paltar var.

– Ay ağılsız, bu gördüyün elə sən özünsən də, – deyər kişi özündən razı halda güldü və ərklə başdan-ayağa arvadını süzdü. – Əzizim, buna güzğü deyirlər. Şəhərdə elə adam tapa bilməzsən ki, güzğüsü olmasın. Biz isə indiyədək, əldən-ayaqdan uzaq bir yerdə, bu çölün düzündə güzğü nə olduğunu bilmirik.

Aldığı hədiyyədən çox razı qalan qadın güzğünü əlindən yerə qoymur, tez-tez özünə baxırdı. O, ömründə ilk dəfə idi ki, belə möcüzə görürdü. Buna görə də ərinin gətirdiyi bu qiymətli hədiyyəni ən bahalı daş-qışı və bəzək şeyləri olan sandıqçasında ehtiyatla qoruyurdu.

İllər bir-birini qovur, ər-lə-arvad mehriban və xoşbəxt ömür sürürdülər. Onların sevimli qızı da artıq böyümüş, boya-başa çatmışdı. Ana öz gözəlliyini doğma qızında gördükdə güzğünü gizlətdi. Ona elə gəlirdi ki, qızı güzğüyə baxsa, öz gözəlliyinə öyünər, xudpəsənd olar. Ona görə də o, güzğüdən söhbət açmazdı. Ata isə güzğü əhvalatını təmiz unutmuşdu. Qız da anası kimi öz gözəlliyindən xəbərsizdi, sakit və namusla böyüyürdü.

İllər ötdü...

Bir gün bədbəxtlik onların da qapısını döydü. Sevimli ailənin qayğısız yaşadığı xoş bir gündə gözəl və mehriban ana xəstələndi. Anasının əziyyətini çəkən, həssas qayğıkeş qız əlindən gələn qulluğu etsə də, onun halı getdikcə ağırlaşdı. Artıq heç bir ümid yeri qalmamışdı.

Ərini və doğma balasını tezliklə, özü də həmişəlik itirəcəyini duyan ana qəm deryasına batmışdı. Əzizlərini bu işıqlı dünyada yetim qoyub gedəcəyini bilən ananı dərd boğurdu. İçin-için sızıldayıp, getdikcə haldan düşür, üzülürdü.

Daha bir ümid yeri qalmadığını yəqin edəndən sonra ana qızını yanına çağırıb, son vəsiyyətini söylədi:

– Mənim mehriban, gül balam, görürsən ki, halım xarəbdir. Eh, görünür ki, sizi tərk... etməli... olacağam... özü də həmişəlik... – Qəhər ananı boğur, zəiflikdən onun gözündən yaş çıxmır, sözləri qırıq-qırıq

əşidilirdi. – Sən... öz istəklə atanla qalırsan. Söz ver ki, mən olmayanda... hər gün... yuxudan duranda... güzgüyə baxasan... Onda mən... uçub gələcəyəm ki, görüşək... Bir-birimizə baxaq!..

Ana bu sözləri deyib güzgünü gizlətdiyi yeri qızına göstərdi. Qız göz yaşları içərisində hıçqıra-hıçqıra anasının xahişini yerinə yetirəcəyinə söz verdi.

Kim öz xoşu ilə bu dünyadan köçmək, ətrafındakı hər şeylə bədbəxlik vidalaşmaq istər? Ana da istəmədiyi halda, yavaş-yavaş səssiz-səmitsiz çıraq kimi əbədi söndü.

Vəfalı qız onun müqəddəs vəsiyyətini unutmadı. O, səhər-axşam güzgünü götürüb uzun-uzadı ona baxır, həmişəlik itirdiyi anasının gülümsə, gözəl sifətinə tamaşa edirdi. Burada o, son nəfəsində olduğu kimi xəstə və solğun deyildi. Gənc və sağlam idi. Öz borcunu yerinə yetirən qıza elə gəlirdi ki, axşamlar güzgüdə anasının yorğun və iztirablı çağlarını, səhərlər isə məğrur və məhrəban üzünü görür.

Qız güzgüdə anasına baxır, sevinci yerə-göyə sığmırdı. O, hər dəfə saf və ləkəsiz güzgüdə anasına tamaşa edərək pıçıldayırdı:

– Bu gün sən istədiyin kimiyyəm, anacan. Kaş sən də mənimlə danışa idin, ana!

Nəhayət, atası qızının hər gün səhər-axşam güzgüyə baxmağın dan xəbər tutdu. Ona elə gəlirdi ki, qızı kiminsə söhbət də edir. Ata bu barədə qızından xəbər aldığıda o dedi:

– Ata, mən sevimli anamı görmək üçün, onunla söhbət etmək üçün hər gün duyunca güzgüyə baxıram.

Qız ölmüş anasının vəsiyyətini atasına danışdı və dedi ki, həyatı boyu onun arzusunu həmişə yerinə yetirəcəkdir.

Ata, qızının təmiz ürəklə, səmimiyyətlə dediyi bu sözləri eşidəndə həyəcanlandı, kövrəldi. Məhəbbət dolu isti göz yaşları onu boğdu. Xeyli danışa bilmədi. O, belə qərara gəlirdi ki, bu sirrin üstünü açmırsın. Çünki ataya aydın oldu ki, qızı elə bilir, həmişə güzgüdə gördüyü öz anasıdır.

Eh, daha bilmirdi ki... Axı orada gördüyü incə bədən, şux görkəm, məhəbbət dolu qaynar gözlər mərhum anasına necə də oxşayırdı...

MERSEDES BALLYESTEROS

QADIN VƏ HƏKİM

Hamıya yaxşı məlumdu ki, it insanın dostudu və ələlxusus da, kişilərin. Belə bir qiyamət təbdiil olarsa, deyə bilərik ki, qadının da ən yaxşı dostu həkimdi.

Kişilər sual-cavabı xoşlamır və bunu da heç xoşlamır ki, dərdsərini kimləsə bölüşsün. Buna görə də kişilər itlərlə oturub-durur. İt fikirli-fikirli öz yiyəsinə baxır, başını dostyana onun dizinə qoyur və susur.

Qadınların işi isə tamam-kamal əksinədi. Biz çox xoşlayırıq ki, halımızı xəbər alsınlar. Əgər biz cəmi beşcə dəqiqə də başımızı aşağı sahib otursaq və heç kim də bu müddətdə halımızı xəbər almasa, xeyli pəjmürdə hal olurdu.

– Görürsən, mən nə vəziyyətdəyəm, amma heç ağlına da gəlmir ki, halımı soruşasan! – tez-tez ərimizə belə deyirik. Bu, harasıdır hələ?.. Elə ki söhbət bizim səhhətimizdən düşür, onda daha heç nə qabağı-mızda dayana bilməz.

– Bilirsiniz, – deyər qadın qonaqlara şikayət edir, – sağ böyrüm yaman sancır. Görəsən, bu nədi belə?

– Bəlkə, iflicdi? – deyərəri ümidlə xəbər alır, amma o saat da bikişlənilib əlavə ələyir: – Yox, əzizim, yəqin, yenə o böyrün üstə çox uzanmışam, ondandı...

Səhəri gün qadın evə gülə-gülə qayıdır:

– Hə, mən nə deyirdim? – deyər təntənə ilə ərinə elan ələyir: – Bu saat həkimin yanından gəlirəm... Məndə çox ciddi bir xəstəlik tapdı...

Əri qəzetin futbol səhifəsinə baxa-baxa soruşur:

– Nə xəstəlikdi elə?

– Adını yadımda saxlamadım. Latıncadı nəşə... Bude, bax, bu da resept!

– Ər bir neçə dəqiqə reseptə baxır, sonra deyir:

– Bu ki adi vitamindi...

– Sən özün vitaminlənsən! – deyər arvad qışqırır və rəfiqəsinin yanına qaçır.

– Mən dəhşətli xəstəliyə tutulmuşam! – deyər rəfiqəsinə xəbər verir. – Bilmiyəm heç sağalacağam, ya yox?..

– Həkimin heç olmasa yaxşı həkimdi?

– Sən nə danışırısan! Qeyri-adi bir insandır! Yadına gəlir, keçən il Marilinin qızdırması vardı, hamı deyirdi ki, ikicə günə keçib gedər, soyuqduymadı balaca. İki gündən sonra, doğrudan da, sağalmışdı, analizləri əla idi, amma bu həkim tapdı ki, Marili sətəlcəmdi. Düzdü, rentgen sətəlcəmi göstərmədi, amma elə bu da onu isbat edir ki, yaxşı diaqnozçu yüz cürə mikroskopdan-zaddan üstündü!

– Düzdü! Mən də belə bir həkim tanıyıram. Qardaşım arvadı adicə sızanaqdan ötrü getmişdi onun yanına, amma həmin həkim tapdı ki, bu malyariyadı.

– Əhsən ona! Yoxsa ki, Rafayel kimi! Onu tanıyırsan sən?

– O savadsız deyirsen? Əlbəttə! Bir dəfə evə çağırıdım onu. Deyirəm ki, məndə boğma var, deyir ki, təsəvvür edirsən, deyir ki, yox sizinki adicə boğazağrıydı. Fikir ver e, bir!

– Sonra məlum oldu ki, nədi?

– Məlum oldu ki, boğazağrıydı, amma nə dəxli var bunun? Onun özündən razılığı məni lap cin atına mindirir. Yadına gəlir, Markiza Fudyu Peppenin başına nə oyun açdı? Markizanı qeyri-adi bir dərmanla müalicə edirdilər, Londondan gətirirdilər xüsusi. Amma o həkimcik ikicə günün içində Markizanı adicə soda ilə sağaltdı.

– Dəhşət!

– Xoşbəxtlikdən mənim həkimim çox diqqətçildi.

– Bəlkə, mənim ərimi onun yanına göndərək? Necə, axır vaxtlar mədəsindən çox şikayət edir.

– Əşşi, adicə kişi vasvasılığdı, fikir vermə!

MÜNDƏRİCAT

Ön söz 4

MİGEL DE SERVANTES SAAVEDRA

Qaraçı qızı (tərc. Səkinə Hüseynova, Fərhad Əliyev) 13

Valyadolid hospitalının keşikçi itləri – Sipion və Berqansa

(tərc. Səkinə Hüseynova, Fərhad Əliyev) 22

Möcüzələr teatrı (tərc. Fərhad Əliyev) 25

LOPE DE VEQA

Bostan iti (tərc. Ələkbər Ziyatay) 30

XUAN VALERA

Balıqçı urasima (tərc. Səkinə Hüseynova, Fərhad Əliyev) 191

PEDRO ANTONIO DE ALARKON

Xain (tərc. Səkinə Hüseynova) 195

EMİLİYA PARDO BAZAN

Məlaikə rəqsi (tərc. Səkinə Hüseynova, Fərhad Əliyev) 203

Dönüklük (tərc. Səkinə Hüseynova, Fərhad Əliyev) 209

Qəlyanaltı (tərc. Səkinə Hüseynova, Fərhad Əliyev) 211

Xəyala dönmüş rəhbər (tərc. Səkinə Hüseynova) 213

Tezyetişən meyvələr (tərc. Səkinə Hüseynova) 216

LEOPOLDO ALAS (KLARİN)

Rəqiblər (tərc. Səkinə Hüseynova) 219

Əlvida, Kordera! (tərc. Fərhad Əliyev) 223

ARMANDO PALASIO BALDES

Puritanlar (tərc. Səkinə Hüseynova, Fərhad Əliyev) 232

XOAKİN DISENTE İBENEDİKTO

Xeyrixah məsləhətlər (tərc. Vəliyulla Əsədov) 240

VİSENTE BLASKO İBANYES

Qoşa atəş (tərc. Səkinə Hüseynova, Fərhəd Əliyev)	244
Dənizdə (tərc. Məqsud Mahmudov)	247
Qatar tüfeylisi (tərc. Səkinə Hüseynova)	251

RAMON PERES DE AYYALA

Əvəzedici müəllim (tərc. Səkinə Hüseynova)	255
--	-----

FEDERİKO QARSİYA LORKA

Fəryad (tərc. Teymur Elçin)	266
Qurumuş naringi ağacının mahnısı (tərc. Adil Babayev)	280
Bu, həqiqətdir (tərc. Adil Babayev)	280
Vida (tərc. Adil Babayev)	281
Serenada (tərc. Adil Babayev)	281
Dəniz suyu balladası (tərc. Vilayət Rüstəzadə)	282
Çöl (tərc. Rəsul Rza)	283
Tənhalıq (tərc. Rəsul Rza)	283
Üç çay haqqında ballada (tərc. Rəsul Rza)	284
Mən ayla fal açarsaydım əgər (tərc. Elçin İsgəndərzadə)	286
Karusel (tərc. Elçin İsgəndərzadə)	286
Sevilya nəğməsi (tərc. Elçin İsgəndərzadə)	288
Prelüdiya (tərc. Elçin İsgəndərzadə)	288
Falseta (tərc. Elçin İsgəndərzadə)	289
Verlen (tərc. Elçin İsgəndərzadə)	290
Odunçuların nəğməsi (tərc. Elçin İsgəndərzadə)	290
Kuba zəncilərinin nəğməsi (tərc. Elçin İsgəndərzadə)	291
Yeddi ürək haqqında nəğmə (tərc. Elçin İsgəndərzadə)	293
Serenada (tərc. Elçin İsgəndərzadə)	294
Gecə (tərc. Elçin İsgəndərzadə)	294
Ətrafda hər şey (tərc. Elçin İsgəndərzadə)	295
Ulduz (tərc. Elçin İsgəndərzadə)	296
Tala (tərc. Elçin İsgəndərzadə)	296
Tənha (tərc. Elçin İsgəndərzadə)	296
Ana (tərc. Elçin İsgəndərzadə)	297
Xatirə (tərc. Elçin İsgəndərzadə)	297
Getmək zamanında (tərc. Elçin İsgəndərzadə)	297
Yuxarıdan (tərc. Elçin İsgəndərzadə)	297
Böyük kədər (tərc. Elçin İsgəndərzadə)	298

Nərgiz (tərc. Elçin İsgəndərzadə)	298
Vida çağ (tərc. Elçin İsgəndərzadə)	299
Vida (tərc. Elçin İsgəndərzadə)	300

SEZAR MUNYOS ARKONADA

Qaranquş əhvalatı (tərc. Fərhəd Əliyev)	301
---	-----

KAMILO XOSE SELA

(tərc. Səkinə Hüseynova)

Blansar küçəsində sirli qətl	304
Robertitonun həvəsi	310

MİGEL DELİBES

Bir gecəki əhvalat (tərc. Səkinə Hüseynova)	313
---	-----

ANNA MARIYA MATUTE

Xoşbəxtlik (tərc. Şəfiqə Ağayeva)	322
"Biz ona görə yazmağa başladıq ki, narazıyıdım..." (tərc. Anar) ..	327

XUAN QOYTİSOLO

Gecə yoxlaması (tərc. Səkinə Hüseynova)	331
---	-----

XUAN MARSE

Meyxana (tərc. Səkinə Hüseynova)	339
--	-----

ASSORİN

Qızılgül, süsən, qərənfil (tərc. Səkinə Hüseynova)	345
--	-----

VİKTOR MORA

Pilləkən üstündə görüşlər (tərc. Səkinə Hüseynova)	349
--	-----

YELENA SORIANO

İkinci dərəcəli vaqonun sənişini (tərc. Səkinə Hüseynova)	361
---	-----

BLANK FELİSİDAD

Kokteyl (tərc. Yaqut Vəkilova)	369
--------------------------------------	-----

XORXE ESPİNOZA

Qafqaz (tərc. Fərhəd Əliyev)	375
------------------------------------	-----

ANTONNO SOSAYA

Güzgü (tərc. Fərhəd Əliyev)	376
-----------------------------------	-----

MERSEDES BALYESTEROS

Qadın və həkim (tərc. Fərhəd Əliyev)	379
--	-----

Buraxılışa məsul:	<i>Əziz Güləliyev</i>
Texniki redaktor:	<i>Rövşən Ağayev</i>
Tərtibatçı-rəssam:	<i>Nərgiz Əliyeva</i>
Kompyuter səhifələyicisi:	<i>Yeganə Əsgərova</i>
Korrektor:	<i>Hüseyn Şahbəndəyev</i>

Yığılmağa verilmişdir 07.06.2007. Çapa imzalanmışdır 24.08.2007.
 Formatı 60x90 $\frac{1}{16}$. Fiziki çap vərəqi 24. Ofset çap üsulu.
 Tirajı 25000. Sifariş 146.

Kitab "PROMAT" mətbəəsində çap olunmuşdur.

116(4)

f 83

